

POLITIČKA DJELATNOST JURJA DOBRILE

Dabo, Mihovil

Doctoral thesis / Disertacija

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:809707>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu

HRVATSKI STUDIJI

Mihovil Dabo

POLITIČKA DJELATNOST JURJA DOBRILE

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2013.

Sveučilište u Zagrebu

HRVATSKI STUDIJI

Mihovil Dabo

POLITIČKA DJELATNOST JURJA DOBRILE

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2013.

University of Zagreb
CENTRE FOR CROATIAN STUDIES

Mihovil Dabo

THE POLITICAL ACTIVITY OF JURAJ DOBRILA

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2013.

Sveučilište u Zagrebu
HRVATSKI STUDIJI

MIHOVIL DABO

POLITIČKA DJELATNOST JURJA DOBRILE

DOKTORSKI RAD

Mentor: dr. sc. Stjepan Matković

Zagreb, 2013.

University of Zagreb
CENTRE FOR CROATIAN STUDIES

Mihovil Dabo

THE POLITICAL ACTIVITY OF JURAJ DOBRILA

DOCTORAL THESIS

Supervisor: dr. sc. Stjepan Matković

Zagreb, 2013

Informacije o mentoru

Stjepan Matković (Zagreb 1966.), doktor povijesnih znanosti (doktorirao 1999. tezom „Čista stranka prava 1895.-1903.” na odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) u zvanju znanstvenog savjetnika i naslovnog redovitog profesora. Od 1992. zaposlen u Institutu za suvremenu povijest (danas: Hrvatski institut za povijest), u kojem je od 2007. do 2011. bio ravnatelj. Od 2001. do 2007. glavni je urednik Časopisa za suvremenu povijest. Autor je monografije Čista stranka prava 1895.-1903. i priređivač knjige Kroničarski spisi Ivana Peršića (Zagreb 2002.). Član je uredništva Društvenih istraživanja i Istorijskih zapisa iz Podgorice. Zajedno s Tihomirom Cipekom napisao je sveučilišni priručnik Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.-1914. (Zagreb 2006.), koji je 2007. dobio godišnju državnu nagradu za znanost u području humanističkih znanosti prema odluci Hrvatskog sabora. Suautor je udžbenika za treći razred gimnazije (Zagreb 2001.). U razdoblju 2000.-2004. tajnik Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti. Uredio je knjigu Povijest 3 (Zagreb 2000.). Autor je više znanstvenih i stručnih članaka s područja suvremene hrvatske povijesti 19. i 20. stoljeća u domaćim i inozemnim časopisima (Austrija, Slovenija, Engleska, Mađarska, Rusija, Francuska). Suradivao je u Hrvatskom leksikonu i Hrvatskom biografskom leksikonu. U posljednjem je od 2005. i član uredništva.

Od 2001. predaje kolegij „Hrvatska politička misao u 19. i 20. stoljeću” na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, a od 2006. do 2010. kolegij „Hrvatska povijest 20. stoljeća” na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Od 2007. član hrvatskog dijela Hrvatsko-slovenske povijesne komisije. Iste godine postao voditelj projekta „Politički život u hrvatskom društvu od 1840-ih do 1940-ih godina”, odnosno programa „Politika i moderni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću”.

Sažetak

U disertaciji se analizira kompleksna aktivnost biskupa Jurja Dobrile na području politike u kontekstu društvenih okolnosti koje su dovele do pojave modernih nacionalnih svijesti u Istri tijekom devetnaestog stoljeća. Uočljiva je potreba da se dugogodišnji rad Jurja Dobrile i važno mjesto što ga zauzima u novijoj hrvatskoj povijesti procijene detaljnom analizom, prvenstveno utemeljenom na uvidu u izvorno gradivo, i to u jednakoj mjeri na dobro poznatim, često korištenim dokumentima, kao i na dosad nepoznatim spisima iz hrvatskih i inozemnih arhiva. Naravno, razlaganje arhivskih vrela mora biti oslonjeno o čvrstu polazišnu osnovicu, o sažeto i jasno sročenu tezu i promišljeni koncept koji će spriječiti suvišnu razlomljenost i ponavljanja pri opisivanju Dobrilinih aktivnosti.

Imenovanje biskupom omogućilo je Jurju Dobrili materijalne i organizacijske preduvjete neophodne za pokretanje sustavnijeg preporodnog pokreta u Istri. Šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, Dobrila se izravno politički angažirao kao zastupnik-virilist u Istarskom saboru, a drugi saziv ovoga pokrajinskog sabora imenovao ga je jednim od dvojice istarskih zastupnika u bečkom Carevinskom vijeću. Povlačenje iz aktivne politike nije značilo i odustajanje od nacionalnih i političkih nazora: uočavajući kako Dobriline inicijative i nastojanja, premda raznorodna i neujednačeno uspješna, polaze od čvrstog, jedinstvenog svjetonazora kojim se vodio i prije no što je imenovan biskupom, moguće je oblikovati odgovarajuću tvrdnju kako Dobrila kao preporoditelj nije odvojiv od Dobrile kao katoličkog velikodostojnika, podupiratelja obrazovanja, političara ili zagovornika štrosmajerovskog svjetonazora. Ukratko, kako bi se približilo političkoj sastavnici Dobrilinog dugogodišnjeg rada, potreban je uvid u ukupnu njegovu djelatnost: preporoditeljsku, pastoralnu, prosvjetnu, parlamentarnu...

Dobrilina djelatnost bila je vrlo raznorodna, a dugoročno se njegov rad pokazao izuzetnim poticajem širenju nacionalne i političke svijesti. Zbog toga se i mlađa, pravaška generacija hrvatskih političkih pregalaca u Istri ubrzo priklonila političkim pogledima tada već pokojnog Juraj Dobrile. Biskupovom promišljenom djelatnošću, sinergijom duhovnih, prosvjetiteljskih i narodnjačkih nastojanja, postavljen je snažan temelj organiziranoj političkoj aktivnosti među istarskim Hrvatima i Slovencima.

The political activity of Juraj Dobrila

The Thesis is describing the complex political activity of the bishop Juraj Dobrila in the context of the social circumstances which brought into existence modern national consciousnesses in the nineteenth century Istria. Juraj Dobrila is the central figure in the Croatian national revival in Istria. Even the cursory insight into the historical studies dedicated to social transformation, democratization and national integration process of istrian population during the nineteenth century confirm the above statement. Nevertheless, not a large number of scientific Papers is focused on the famous bishop and revivalist. His activity is much more frequently described in studies about issues that surpassing Dobrila's lifetime or are dedicated only to certain elements of his multiform activity. Hence, the need for thorough analysis of the Dobrila's longstanding work and his important place in the croatian recent history is noticeable. This analysis is primarily based on the insight into the primary sources: well known, frequently used documents, as well as the hitherto unknown documents from Croatian or foreign archives. Certainly, the systematic exposition of archival sources necessarily is supported by the firm starting base – concise, clearly formulated thesis and thoughtful concept – which will prevent unnecessary fragmentation and repetitions in the description of Dobrila's activities.

Dobrila's Episcopal appointment gave him the necessary material and organizational basis for the initiation of a more systematic Croatian revival movement in Istria. During the sixties, Dobrila was directly politically engaged as a member of the Istrian parliament, second assembly of which nominated him as a deputy in Viennese Imperial Council (Reichsrat). Dobrila's retreat from active politics wasn't an abandonment of his national and political ideas: Insight into Dobrila's comprehensive Worldview, shaped even before his Episcopal appointment, that was the base of his heterogeneous and variously successful initiatives and efforts, allows the assertion to be made that Dobrila as the revivalist is inseparable from Dobrila as the Catholic prelate, the supporter of education, the politician or the advocate of Strossmayer's Ideology. In short, for approaching the political component of Dobrila's longstanding work, the Insight into his overall activity is required: revival, pastoral, educational, parliamentary...

Dobrila's activities were versatile and, in the long term, his work proved itself as an exceptional impulse to the spreading of national and political consciousness. For this

reason, the younger generation of Croatian politicians in Istria soon adopted political views of, by that time, late Juraj Dobrila. Bishop's deliberate activities, the synergy of spiritual, educational and national efforts, have laid the foundation for organized political activity amongst istrian Croats and Slovenes.

Ključne riječi: Juraj Dobrila, Hrvatski narodni preporod u Istri, demokratizacija, nacionalni odnosi, svećenstvo, nacionalno-integracijski proces

Keywords: Juraj Dobrila, Croatian national revival in Istria, democratization, ethnic relations, clergy, process of national integration

Sadržaj

1. UVOD	5
1.1. DOBRILINA POLITIČKA DJELATNOST	5
1.2. LITERATURA I IZVORI	8
1.2.1. Literatura	8
1.2.2. Izvori	14
2. PREPORODNI IDEALI I GRUBA STVARNOST	16
2.1. OD VELOG JEŽENJA DO BISKUPSKE ČASTI	16
2.1.1. Ulazak u krug crkvene elite Habsburške Monarhije	16
2.1.2. Tršćanske godine – potvrda sposobnosti	19
2.1.3. Pokazatelji svjetonazora	20
2.1.4. Imenovanje biskupom Poreča i Pule	22
2.2. Vizitacija 1858. i prijedlog o ukinuću biskupije	28
2.2.1. Nastupna pastirska pisma	28
2.2.2. Prva kanonska vizitacija	30
2.2.3. Prijedlog tršćanskom Namjesništvu	31
2.2.4. Zamisao o ukidanju biskupije – pismo caru	33
2.2.5. Upućivanje prijedloga Svetoj Stolici	37
2.2.6. Neuspjeh inicijative	38
2.3. Zastupnik naroda Istre	39
2.3.1. Izbori 1861.	39

2.3.2. Dobrilin odnos spram demokratizacijskih procesa	40
2.3.3. Prvi saziv Pokrajinskog sabora	43
2.3.4. Izbor drugog saziva Pokrajinskog sabora	46
2.3.5. Aktivnost biskupa Dobrile u porečkoj sabornici	49
2.3.6. Zastupnik u Carevinskom vijeću	56
2.3.7. Povlačenje iz aktivnog bavljenja politikom	59
3. Osnovne smjernice Dobriline razgranate djelatnosti	61
3.1. Biskupske Vizitacije	61
3.2. Pokušaji poboljšanja položaja	67
3.2.1. Životni uvjeti svećenstva	67
3.2.2. Neusklađenost s potrebama biskupije	68
3.2.3. Manjak klera	71
3.2.4. Privremena rješenja.....	74
3.3. Odnos sa svećenicima.....	78
3.3.1. Svećenstvo – krvotok Dobriline djelatnosti	78
3.3.2. Okružnica o predanom duhovničkom radu	81
3.3.3. Poučavanje mladeži u vjeri	83
3.3.4. Grgur Žmak.....	87
3.3.5. Ivan Permè	90
3.3.6. Josip Velikanje.....	94
3.4. Odnos s narodom	98
3.4.1. Ustrajni rad i lijepa riječ.....	98

3.4.2. Molitvenik i pastirska pisma	99
3.4.3. Nastojanja oko izdavanja pučkih knjižica.....	102
3.4.4. Suradnja s Društvom sv. Jeronima.....	105
3.4.5. Poticaji širenju obrazovanja	110
3.4.6. Zaklada za učenike iz Porečke i Pulske biskupije.....	113
3.4.7. Dobrila i pazinska gimnazija.....	116
3.5. Prodor liberalizma	122
3.5.1. Europski kontekst i lokalne refleksije	122
3.5.2. I. vatikanski koncil	128
4. Dobrilina djelatnost sedamdesetih godina.....	133
4.1. Naša Sloga	133
4.1.1. Početak ozbiljnih priprema za pokretanje glasila	133
4.1.2. Okupljanje suradničke jezgre.....	136
4.1.3. Političke smjernice prvih brojeva <i>Naše sloge</i>	138
4.1.4. Nezadovoljstvo mlađe generacije	142
4.1.5. Skromna očekivanja i visoki dometi.....	145
4.2. Izbori 1873. i posljedice	147
4.2.1. Prva značajna očitovanja preporodnih domaćaja u Istri.....	147
4.2.2. Prihvatanje kandidature za zastupnika u Carevinskom vijeću	149
4.2.3. Zaoštavanje retorike.....	152
4.2.4. Izborni poraz i otežavanje položaja u Poreču	155
4.2.5. Napuštanje Poreča.....	158

4.3. Na Tršćansko-koparskoj stolici	162
4.3.1. Postavljanje na čelo biskupije	162
4.3.2. Oproštajno i nastupno pastirsko pismo	165
4.3.3. Nastavak dugogodišnjeg predanog rada	168
4.4. Konvikt	170
4.4.1. Sinergija nacionalnih i kršćanskih pokretačkih nastojanja	170
4.4.2. Zagovaranje zamisli kod svjetovnih i crkvenih vlasti.....	170
4.4.3. Oporba.....	179
4.4.4. Traženje drugih rješenja.....	187
5. Prema zaključku	192
5.1. Dnevnik 1879.	192
5.1.1. Intimni svijet biskupa Dobrile	192
5.1.2. Nepovoljna vremena	193
5.1.3. Ustrajnost u radu – bilješke o vizitacijama	196
5.2. Posljednje godine i smrt	199
5.2.1. "Kad istom sadimo, radi smo već brati ploda"	199
5.2.2. Oporuka biskupa Dobrile	200
5.2.3. Dobrilina djelatnost – temelj Hrvatskog narodnog preporoda u Istri	202
5.3. Zaključak	203
Izvori	210
Literatura	213

1. UVOD

1.1. DOBRILINA POLITIČKA DJELATNOST

Juraj Dobrila središnja je osoba Hrvatskog narodnog preporoda u Istri. Navedenu tvrdnju potvrđuje već i letimičan uvid u povijesne studije posvećene hrvatskom preporodnom, nacionalno-integracijskom i modernizacijskom procesu u Istri. Pa ipak, poznatom biskupu i preporoditelju nije posvećen odviše velik broj znanstvenih radova. Mnogo češće, njegovo je djelovanje prikazivano u studijama o pitanjima što trajanjem nadilaze Dobrilin životni vijek ili razmatraju određene sastavnice njegova razgranatog djelovanja.

Uočljiva je, stoga, potreba da se dugogodišnji rad Jurja Dobrile i važno mjesto što ga zauzima u novijoj hrvatskoj povijesti procijene podrobnom analizom, prvenstveno utemeljenom na uvidu u izvorno gradivo, i to u jednakoj mjeri na dobro poznatim, često korištenim dokumentima, kao i na dosad nepoznatim spisima iz hrvatskih i inozemnih arhiva. Naravno, razlaganje arhivskih vrela mora biti oslonjeno o čvrstu polazišnu osnovicu, o sažeto i jasno sročenu tezu i promišljeni koncept koji će spriječiti suvišnu razlomljenost i zamorna ponavljanja pri opisivanju Dobrilinih aktivnosti. Stranice i poglavlja što slijede bit će, dakle, posvećene, u skladu s naslovom, političkoj djelatnosti Jurja Dobrile.

Od početka šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, Habsburška Monarhija ulazi u razdoblje neprekinute ustavnosti i započinje polustoljetni, spori proces demokratizacije, oličen u parlamentarnom sustavu i izboru zastupnika na državnoj i pokrajinskoj razini. Dobrilinom razmjerno kratkom aktivnom sudjelovanju u političkom životu, odnosno biskupu kao zastupniku u Zemaljskom saboru Markgrofovije Istre i bečkom Carevinskom vijeću bit će posvećena jedna od cjelina u nastavku, ali mjeriti njegovu političku težinu isključivo poslaničkom aktivnošću predstavljalo bi štetno reduciranje. Umjesto toga, prikaz biskupove političke djelatnosti polazi od znatno ambicioznije namjere: uočavajući kako Dobriline inicijative i nastojanja, premda raznorodna i neujednačeno uspješna, polaze od čvrstog, jedinstvenog svjetonazora kojim se vodio i prije no što je imenovan biskupom, moguće je oblikovati odgovarajuću tvrdnju kako Dobrila kao preporoditelj nije odvojiv od Dobrile kao katoličkog velikodostojnika, podupiratelja obrazovanja, političara ili zagovornika štrosmajerovskog "slavjanstva". Ukratko, kako bi se približilo političku sastavnicu Dobrilinog dugogodišnjeg rada, potreban je uvid u ukupnu njegovu djelatnost: preporoditeljsku, pastoralnu, prosvjetnu, parlamentarnu...

Jasnoću i preglednost nastojalo se postići grupiranjem poglavlja u pet cjelina, neujednačenih obujmom, ali povezanih potrebom za što smislenijim izaganjem. Nakon uvodnog dijela, tri su poglavlja posvećena prikazu konteksta u kojem je začeto Dobrilino djelovanje: formativne godine i tršćansko razdoblje, tijekom kojega su se očitovale sve osobine koje će u punoj mjeri iskazati po imenovanju biskupom; prve godine upravljanja Porečkom i Pulskom dijecezom, spoznavanje teško savladivih teškoća i predlaganje radikalnog rješenja za koje crkvene i svjetovne vlasti nisu imale sluha; porečko i bečko parlamentarno iskustvo. Tijekom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, okolnosti su sve izravnije ukazivale Dobrili kako se, u želji da duhovno i materijalno podigne zapušteni, seoski dio istarskog stanovništva mora osloniti na vlastite snage i sposobnosti.

U početnom je poglavlju treće cjeline, posvećene razlaganju osnovnih sastavnica Dobriline aktivnosti, obrazložena važnost kanonskih vizitacija tijekom kojih se biskup upoznao s lokalnim vjerskim, ali i gospodarskim i društvenim prilikama. Uočenim problemima, kojima je osnovicu uglavnom pronalazio u sve prisutnijem manjku duhovnika na selu, nastojao je doskočiti na razne načine, pretežno oslanjajući se na pomoć pouzdanih svećenika, istinski predanih svom pozivu. Pri osvrtu na povezanost Dobrile s narodom, pak, naglašena su nastojanja za širenjem pisane riječi i poticanje obrazovanja darovitih đaka. U širenju utjecaja slovenskog Društva sv. Mohora i hrvatskog Društva sv. Jeronima lako je uočljiva želja da se puk opskrbi sadržajno primjerenom knjigom koja će istodobno jačati svijest o vrijednosti vlastitog jezika. Posljednje poglavlje trećega dijela skreće pažnju na Dobrilino nastojanje da jačanjem povezanosti seoskog puka s Crkvom zapriječi sve očitiji prodor liberalnih nazora što su se širili iz gradova.

Četvrtom cjelinom obuhvaćeno je nekoliko najvažnijih tema, vezanih uz posljednje godine na porečkoj biskupskoj stolici i imenovanje tršćansko-koparskim biskupom. Pokretanjem *Naše Sloge* ostvarena je zamisao o listu namijenjenom seoskom stanovništvu, a značaj tršćanskog glasila tijekom gotovo pola stoljeća neprekinutog objavljivanja vjerojatno je nadmašio i najsmjelija biskupova očekivanja. Sve prisutniji antagonizam spram Dobrile kao istaknutog predstavnika konzervativnih nazora i zagovornika slavenske, odnosno hrvatske i slovenske opstojnosti u Istri očitovao se u više navrata, a posebno 1873. godine, prigodom izbora zastupnika seoskih općina zapadne Istre u Carevinskom vijeću. Ionako težak Dobrilin položaj u Poreču doskora je postao neizdrživ te je biskup i sam priželjkivao prelazak na

Tršćansko-koparsku stolicu, početkom 1875. ispražnjenu smrću dotadašnjeg biskupa. Nakon što mu se želja ostvarila, Dobrila je nastojao ostvariti zamisao o ujedinjenju Porečko-pulske i Tršćansko-koparske biskupije kojim bi se osigurala sredstva za izgradnju dječjačkog sjemeništa, vezanog uz pazinsku državnu gimnaziju. Kao i petnaest godina ranije, crkvene i državne vlasti nisu pružile bezrezervnu podršku Dobrili, iako su priznavale utemeljenost njegovih stavova. Organizirano protivljenje istarskoga talijanskog građanstva biskupovoj zamisli vjerskim je argumentima zakrivalo političke i nacionalne motive oponiranja.

Posljednja je cjelina dijelom posvećena dnevničkim bilješkama iz 1879. i posljednjim godinama biskupova života. Oporučno prepuštajući za života prikupljena materijalna sredstva stipendijskim zakladama i konviktu kojeg je svim silama nastojao podignuti, ali ga nije i dočekaao, Dobrila je ostavio posljednje, vrlo jasno svjedočanstvo o vlastitim pogledima na goruće potrebe istarskog stanovništva. Vrlo brzo nakon njegove smrti, političkim i nacionalnim trzavicama oblikovani, suprotstavljeni prikazi Dobriline uloge pokazat će da su biskupovi suvremenici bili potpuno svjesni kako je biskupovom promišljenom djelatnošću, sinergijom duhovnih, prosvjetiteljskih i narodnjačkih nastojanja, postavljen snažan temelj organiziranoj političkoj aktivnosti među istarskim Hrvatima i Slovencima.

1.2. LITERATURA I IZVORI

1.2.1. Literatura

Svaka povijesna studija posvećena Hrvatskom narodnom preporodu u Istri, kao i nastanku političkog pokreta istarskih Hrvata u XIX. stoljeću, neovisno o opsegu, neizostavno se u većoj ili manjoj mjeri doticala i Jurja Dobrile. Štoviše, biskupov lik nezaobilazan je i u prikazima istarske povijesti koji se tek dijelom dotiču nacionalno-integracijskih procesa, smještajući ih u širi modernizacijski okvir ili posvećujući pažnju nekoj drugoj sastavnici složenog društvenog razvoja Poluotoka između pada Venecije i Prvog svjetskog rata. Ipak, popis literature znatno se skraćuje ograničavanjem na radove utemeljene na interpretaciji izvornog gradiva ili dragocjenih podataka koje je nemoguće pronaći kod drugih autora. Nimalo jednostavno pronalaženje novih arhivskih svjedočanstava zasigurno je glavnim razlogom što i u dvadeset prvom stoljeću temelj prikazima Dobriline djelatnosti čine monografije objavljene pred stotinu ili više godina.

Prvi prikaz Dobrilina života napisan je već u godini njegove smrti. Iako je knjižica Cvjetka Rubetića¹ pristupom prije nalik hagiografiji nego li stručnom prikazu biskupove djelatnosti, trajna važnost leži u činjenici kako je oblikovana uz svesrdnu pomoć bliskih Dobrilinih suradnika, Petra Flega i Andrije Šterka. Osim usmenih svjedočanstava pretočenih u živopisne anegdote, Rubetiću su bile dostupne i mnoge danas nepoznate Dobriline bilješke i druga pisana ostavština te je *Vjekopis* gotovo stoljeće i pol kasnije ostao izuzetno korisnim polazištem novim istraživanjima.

Srodne karakteristike moguće je pripisati i drugoj knjizi posvećenoj Dobrili, sastavljenoj prije raspada Dvojne monarhije. Stota obljetnica biskupova rođenja obilježena je, među ostalim, objavljivanjem niza priloga nejednake vrijednosti unutar korica *Spomen-knjige* pod uredništvom pazinskog duhovnika Antuna Kalca.² Iako je dio tekstova isključivo prigodničarskog karaktera, a dio je posvećen onodobnim prijedporima između konzervativne i liberalne struje unutar jedinstvenog pokreta istarskih Hrvata i Slovenaca, više priloga kojima su autori mlađi Dobrilini suvremenici, kao spomenuti Kalac, Vjekoslav Spinčić ili Matko

¹ Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis Dra Jurja Dobrile biskupa tršćansko-koparskoga prije porečko-puljskoga*, Zagreb, 1882.

² *Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga stogodišnjice njegova rođenja 1812.-1912.* (dalje: *Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga*), ur. Ante KALAC, faks. pretisak izd. iz 1912., Pazin, 2012.

Mandić, obogaćeno je izvornim podacima utemeljenim, kao i u Rubetićevom slučaju, na usmenim svjedočanstvima ili gradivu koje više nije dostupno istraživačima.

Za razliku od hrvatske historiografije koja je prve znanstvene priloge o preporodnom razdoblju istarske povijesti, pa tako i o biskupu Dobrili, oblikovala tek nakon Drugog svjetskog rata, talijanski povjesničari liberalno-građanskog opredjeljenja oblikovali su negativne stereotipe o nacionalno-integracijskim procesima istarskih Hrvata i Slovenaca istodobno s razbuktavanjem političkih i narodnosnih suprotstavljanja na Poluotoku te u desetljećima između dva svjetska oružana sukoba. Iako je uloga biskupa Dobrile oslikavana izuzetno tendenciozno, uvid u najutjecajnije radove onodobnih talijanskih povjesničara, primjerice Carla De Franceschija³ i Bernarda Benussija,⁴ neporecivo je koristan za konkretniji uvid u nazore istarskog građanstva, odnosno sloja stanovništva koji se trajno suprotstavljao Dobrilinom utjecaju. Prikaz djelatnosti prvoga saziva istarskog Pokrajinskog sabora Giovannija Quarantottija pisan je također izrazito pristrano, ali i uz čvrst oslonac na izvorno gradivo iz javnih i privatnih arhiva.⁵ Dok su se hrvatski povjesničari pri opisivanju Hrvatskog narodnog preporoda u Istri osvrtni na spomenute autore uglavnom mimogred i isključivo negativno, mnogo je veći utjecaj ostvarilo bitno drugačije intonirano djelo Angela Vivantea *Jadranski iredentizam*, objavljeno na talijanskom jeziku 1912. godine.⁶ Njegov je pokušaj da emancipaciju istarskih Hrvata i Slovenaca objasni društvenim i ekonomskim razlozima tijekom dvadesetog stoljeća višekratno poslužio kao oslonac radovima hrvatskih povjesničara, a od pomoći je i stoljeće nakon nastanka pri opisivanju konteksta Dobriline djelatnosti.

Međuraće nije obilovalo važnijim priložima poznavanju biskupova života i uloge, ali potrebno je skrenuti pažnju na dva rada Vjekoslava Spinčića: "Narodni preporod u Istri",⁷ objavljen uz sintezu istarske povijesti Dane Grubera i *Crtice iz Hrvatske književne kulture Istre*.⁸ Nevelika opsegom i uočljivo subjektivna, Spinčićeva djela ipak su koristan prinos izravnog sudionika, štoviše predvodnika pri jačanju organizirane političke djelatnosti među istarskim Hrvatima i Slovencima. U ovom je razdoblju, u periodici što su je izdavali istarski

³ Carlo DE FRANCESCHI, "Memorie autobiografiche – Con Prefazione, Note e Appendici a cura del figlio Camillo", *Archeografo Triestino* III. s., 1925-'26., str. 5-304.; Isti, *Uspomene*, (s predgovorom i komentarima Miroslava Bertoše), Pula-Rijeka, 1989.

⁴ Bernardo BENUSSI, "La Liturgia slava nell'Istria.", *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, br. 9 (1893.), Poreč, 151-283.; Isti, *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Rovinj, 1997.

⁵ Giovanni QUARANTOTTI, *Istria del Risorgimento – Storia della Dieta de Nessuno*, Poreč, 1938.

⁶ Angelo VIVANTE, *Jadranski iredentizam*, Zagreb, 2002.

⁷ Vjekoslav SPINČIĆ, "Narodni preporod u Istri", u: Dane GRUBER, *Povijest Istre*, Zagreb, 1924.

⁸ Isti, *Crtice iz Hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb, 1926.

Hrvati izbjegli pred fašističkim režimom, nastavljena praksa objavljivanja sačuvane Dobriline korespondencije, primjerice dopisivanja s Mihovилоm Pavlinovićem.⁹

Kao što je već spomenuto, tek nakon Drugog svjetskog rata hrvatska historiografija pridonijela je poznavanju Dobriline uloge s više važnih studija. Za prve je poslijeratne priloge karakteristično da su nerijetko preuzimali ocjene starije talijanske historiografije, iako su, razumljivo, bili oblikovani uz potpuno suprotne stavove spram moderne istarske povijesti. Dostajat će spomenuti opsežan rad Frana Barbalića o prvim sazivima istarskog Pokrajinskog sabora:¹⁰ osim na zapisnike sjednica, autor se neizbježno morao osloniti na postojeću literaturu, odnosno na spomenutu monografiju Giovannija Quarantottija, pri čemu su procjene talijanskog povjesničara vrijednosno preokrenute, ali su zadržani opisi pojedinih čimbenika. Drugim riječima, Barbalić je talijansku građansko-liberalnu većinu prikazao negativno, dok je istaknuo značaj Dobrile i drugih zaštitnika slavenkog pučanstva, ali je na više mjesta prilično doslovno prenio Quarantottijeve opise. Zbog toga je ovo djelo prvenstveno korisno kao pomoć pri snalaženju u opsežnim saborskim zapisnicima.

Dvosveščana monografija Bože Milanovića o Hrvatskom narodnom preporodu u Istri osebujno je djelo iz pera jedinstvene osobe.¹¹ Na njenim se stranicama križaju elementi publicističkog, stručnog i znanstvenog rada, jer se autor u prikazu razdoblja između pada Mletačke Republike i pripojenja Istre Hrvatskoj i Jugoslaviji oslanjao na brojne izvore, ali se pri interpretiranju prikupljenih podataka povremeno suviše udaljio od historiografskog diskursa. Ipak, pola stoljeća nakon nastanka, poznavanje Milanovićevog djela neophodan je početak svakom istraživanju posvećenom nekoj od sastavnica novije društvene povijesti istarskih Hrvata. Posljednji dio prve knjige, posvećen Dobrilinom razdoblju, značajno je osnažio poznavanje biskupova djelovanja i onodobnog okruženja kojim je bilo uvjetovano.

Zbornik radova izloženih na znanstvenom skupu organiziranom povodom stote obljetnice Dobriline smrti¹² količinom novih prinosa nije zadovoljio očekivanja organizatora. Dostajat će navesti možda i preoštru ocjenu odgovornog urednika, Petra Strčića: "Djelo je grafičko-tehnički riješeno znatno iznad jugoslavenškoga prosjeka, ali u njegovu sadržaju –

⁹ Marin PAVLINOVIĆ, "Kulturne i političke veze Dalmacije i Istre", *Jadranski kalendar*, Zagreb, 1935., str. 195-199.

¹⁰ Fran BARBALIĆ, "Prvi istarski sabori (1861.-1877.)", *Rad JAZU*, 300 (1954.), str. 281-429.

¹¹ Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preprod u Istri*, knj. I. i II, Pazin, 1969. i 1973.

¹² *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882, Zbornik radova sa znanstvenog skupa i manifestacija održanih 1982. godine u povodu 100-godišnjice smrti Jurja Dobrile*, ur. Galiano Labinjan, Pazin, 1985.

uprkos suprotnom nastojanju uredništva – gotovo je prevagnuo manifestacioni dio proslave; osim toga, pojedini autori nisu se potrudili da znanstvenim aparatom i argumentacijom potkrijepe ono što su izložili tijekom simpozija ili što su prepričali (opće poznate stvari). Tako se gotovo dogodilo da je dostignut i tek ponešto prestignut cilj iz spomenute 1912. god. i tadašnjega zbornika, tj. da se godišnjica samo obilježi, s previše malo novih znanja i podataka."¹³ Strčićovo nezadovoljstvo i gotovo porazna ocjena doista se mogu primijeniti na dio radova nastalih na temelju izlaganja, što je sudbina najvećeg dijela znanstvenih skupova i popratnih zbornika, ali nekoliko radova kvalitetom izrazito pridonose poznavanju Dobrilinog vremena. Uz članak samog akademika Strčića, "Prijelomna vremena Istre i Juraj Dobrila",¹⁴ svakako su pažnje vrijedi prilozi Dragovana Šepića, Miroslava Bertoše i Josipa Turčinovića.

Tekst akademika Šepića, "Politička koncepcija Jurja Dobrile",¹⁵ lako je poveziv s ostalim važnim radovima istog autora o preporodnom razdoblju istarske povijesti, prije svega s člankom o hrvatskom nacionalno-integracijskom procesu na Poluotoku,¹⁶ ali i drugim srodnim studijama, posthumno objedinjenim u izboru iz Šepićevih djela.¹⁷ Miroslav Bertoša, pak, obogatio je spomenuti zbornik izuzetno instruktivnim tekstom "Istarsko 'akulturacijsko' ravnotežje druge polovice XIX stoljeća"¹⁸ kojim je ukazao na kompleksne razloge društvene, političke i nacionalne nejednakosti u Istri tijekom devetnaestog stoljeća. Josip Turčinović ukazao je na važnost često zapostavljane sastavnice Dobrilina djelovanja: položaj katoličkog biskupa u višenacionalnoj pokrajini i u habsburškom kontekstu.¹⁹

Opsegom nevelika, pozornost zaslužuju dva priloga Maksa Peloze, objavljena u listu *Zvona*. Upozorivši na dopisivanje Nikole Voršaka i Franje Račkoga u vrijeme I. vatikanskog koncila,²⁰ Pelozu je proširio saznanja o pokretanju *Naše sloge*, a prijevodom Dobrilinog pisma kardinalu Rauscheru,²¹ upoznao je zainteresirane čitatelje s biskupovim položajem u Poreču nakon izbora za Carevinsko vijeće 1873. godine. Nažalost, Pelozina nakana da opsežnom

¹³ Petar STRČIĆ, *Hrvatski narodni pokret u Istri i na Kvarnerskim otocima od kraja 40-ih do početka 80-ih godina 19. stoljeća*, doktorska disertacija, NSK, Zagreb, 1990.

¹⁴ Isti, "Prijelomna vremena Istre i Juraj Dobrila", *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882*, str. 43-55.

¹⁵ Dragovan ŠEPIĆ, "Politička koncepcija Jurja Dobrile", *Isto*, str. 56-67.

¹⁶ Isti, "O procesu integracije hrvatske nacije u Istri", *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, Zagreb, 1981., str. 273-281.

¹⁷ Isti, *Hrvatski pokret u Istri u XIX. i na početku XX. stoljeća*, Račice, 2004., str. 31-218.

¹⁸ Miroslav BERTOŠA, "Istarsko 'akulturacijsko' ravnotežje druge polovice XIX stoljeća", *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882*, str. 76-97.

¹⁹ Josip TURČINOVIĆ, "Dobrila kao biskup", *Isto*, str. 98-106.

²⁰ Makso PELOZA, "Pokretanje glasila istarskih i bačkih Hrvata 1869-1870 godine", *Zvona*, br. 2 (137), god. 18 (1979.), str. 4-5.

²¹ Isti, "Dobrilino pismo kardinalu Rauscheru od 10. III 1875.", u: *Zvona*, br. 4 (164), god. 20 (1981.), str. 4

monografijom, utemeljenom na višegodišnjim arhivskim istraživanjima,²² prikaže Dobrilin život nije ostvarena.

Zasigurno najznačajnijim prinosom poznavanju razdoblja u kojem je djelovao biskup Dobrila bila bi, da je objavljena, disertacija Petra Strčića *Hrvatski narodni pokret u Istri i na Kvarnerskim otocima od kraja 40-ih do početka 80-ih godina 19. stoljeća*.²³ S obzirom kako je opsežni, dvosveščani strojopis dostupan isključivo u čitaonici Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, najvažnijim Strčićevim prinosima poznavanju Dobrilinog djelovanja i onodobnih okolnosti ostaju mnogobrojne studije, objavljivane od druge polovice šezdesetih godina dvadesetog stoljeća do danas. Radovi Petra Strčića, a desetak najviše korištenih pri izradi disertacije navedeno je u popisu literature,²⁴ neophodno su štivo želi li se steći uvid u slojevitu preobrazbu prvih preporodnih poticaja među istarskim Hrvatima i Slovencima u organizirani politički pokret.

U posljednja dva desetljeća, još je nekoliko hrvatskih povjesničara posvetilo istraživački interes biskupu Dobrili ili temama vezanim uz njegovu djelatnost. Nevio Šetić svojim je prinosom periodizaciji nacionalno-integracijskog procesa istarskih Hrvata²⁵ doprinio uklapanju biskupa Dobrile u prikaz dugotrajnog preporodnog razdoblja u Istri, a monografijom o povezanosti istarskih Hrvata s drugim hrvatskim zemljama, utemeljenom na pisanju *Naše sloge*, osnažio je poznavanje mobilizatorske i integrativne uloge tog tršćanskog glasila.²⁶ Stipan Trogrlić u više je radova analizirao Dobrilinu ulogu u istarskim međunacionalnim i svjetonazorskim trvenjima,²⁷ ali i na biskupovu pastoralnu aktivnost kao

²² Isti, "Deset godina istraživačkog rada na izvorima za život i rad Jurja Dobrile (1972-1982)", *Croatia Christiana periodica* (dalje CCP), 4 (1982), 10, str. 170.

²³ Vidi bilješku 13

²⁴ Petar STRČIĆ, "Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću", *Jadranski zbornik*, VII (1969.), Rijeka-Pula, str. 509-530.; Isti, "Počeci organiziranog političkog pokreta Hrvata u Istri u XIX stoljeću", *Istarski mozaik*, VII (1970.), br. 6, str. 65-71.; Isti, "O pravaštvu u Istri i na Kvarnerskim otocima krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 19. stoljeća", *Historijski zbornik*, XXIX-XXX (1976.-1977.), str. 347-364.; Isti, "O političkom aspektu djelatnosti Mate Bastiana od 40-ih do 80-ih godina 19. stoljeća", *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, sv. 2 (1993.), 75-82.; Isti, "Prilog povijesti 1848/49 u Istri", *Vjesnik istarskog arhiva*, 2-3 (1992.-1993.), 83-91.; Isti, "Gospodarska osnovica hrvatskoga pokreta Istre (prvo razdoblje, 40.-80. godine XIX. st.)", *Starine*, 61 (2000.), str. 147-187.; Isti, "Južnoslavenstvo/jugoslavenstvo u Istri i na Kvarnerskim otocima u doba biskupa J. Dobrile", *Starine*, 63 (2005.), str. 163-193.

²⁵ Nevio ŠETIĆ, "O procesu nastanka suvremene hrvatske nacije u Istri", *Istra između tradicionalnog i modernog ili o procesu integracije suvremene hrvatske nacije u Istri*, Pazin, 1995., 24-51.

²⁶ Isti, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915.*, Zagreb, 2005.

²⁷ Stipan TROGRLIĆ, "Odnos katoličke crkve u Istri prema liberalizmu (1849-1914)", *Časopis za suvremenu povijest* (dalje ČSP), 26 (1994), 2, str. 337-347.; Isti, "Odnos istarskih biskupa prema nacionalnom pitanju i prodoru liberalizma", *Riječki teološki časopis* (dalje: RTC), 8 (2000), 2 (16); str. 507-534.

osnovicu preporodnog rada.²⁸ Iako je uglavnom posvećena kasnijem razdoblju, Trogrlićeva monografija o odnosu Katoličke crkve u Istri spram političkih, nacionalnih i svjetonazorskih podvajanja²⁹ također obogaćuje poznavanje konteksta Dobriline djelatnosti. Mladen Juvenal Milohanić opskrbio je suvremene istraživače nadasve korisnim priručnikom u kojem su sabrani i na hrvatski jezik prevedeni svi istupi biskupa Dobrile u istarskom Pokrajinskom saboru i bečkom Carevinskom vijeću.³⁰ Navedena monografija nadrađa ulogu običnog kompendija, jer je opremljena korisnim Milohanićevim komentarima i prilogima koji potvrđuju kako je riječ o jednom od najboljih poznavatelja biskupovog rada, autoru više korisnih članaka,³¹ ali i istraživaču koji je pronašao najveći dio dosad poznatog izvornog gradiva vezanog uz Dobrilu u bečkim arhivima.³² Konačno, dvjestotom godišnjicom biskupova rođenja potaknuta izložba o njegovom životu i djelovanju rezultirala je i opsežnim katalogom što ga, kao i izbor izloženih dokumenata, potpisuje Markus Leideck.³³ Mladi je autor na temelju detaljnog uvida u dostupno gradivo sačinio vrlo uspješno prikaz koji će zasigurno biti od pomoći pri izradi budućih historiografskih studija o biskupu Dobrili.

Talijanski povjesničari objavili su nakon Drugog svjetskog rata mnogo znanstvenih radova vezanih u istarski poluotok u devetnaestom stoljeću, ali se popis znatno sužava ograniči li se na djela koja su doista od koristi za poznavanje Dobrilinih aktivnosti i njegove uloge u onovremenim društvenim procesima. Hrvatska i slovenska historiografija odmah po objavljivanju prepoznale su vrijednost monografije Giampaola Valdevita o položaju Katoličke crkve u multinacionalnom Trstu,³⁴ a uz nju su se, pri oblikovanju poglavlja što slijede, osobito korisnima pokazali noviji radovi Liliane Ferrari³⁵ i Almeriga Appolonia.³⁶

²⁸ Isti, "Socijalna i idejna problematika u poslanicama i okružnicama biskupa Jurja Dobrile (1858.-1881.)", *RTČ*, 7 (1999), 2, 377-388.; Isti, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju biskupa Jurja Dobrile (1858.-1882.)", *CCP*, 35 (2011), 67, str. 153-168.

²⁹ Isti, *Katolička crkva u Istri: nacionalno-političke i idejne podjele (1880.-1914.)*, Pula, 2006.

³⁰ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre: u istarskom saboru (1861.-1868.) i bečkom parlamentu (1861.-1865.)*, priredili Ivan JELOVAC i Mladen Juvenal MILOHANIĆ, Pazin, 2008.

³¹ M. J. MILOHANIĆ, "Istrani u Carskom zavodu u Beču", *Istarska danica*, 1982.; Isti, "Juraj Dobrila biskup, veliki mecena đaka i odgajatelj mlade hrvatske inteligencije", *Hrvatska gimnazija u Pazinu*, Pazin, 1999.

³² Isti, "Dr Juraj Dobrila u državnim arhivima i štampi Beča i Trsta", *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882*, str.188-199.

³³ Markus LEIDECK, *Juraj Dobrila (1812.-1882.): (povodom 200. obljetnice rođenja)*, Pazin, 2012.

³⁴ Giampaolo VALDEVIT, *Chiesa e lotte nazionali: il caso di Trieste (1850-1919)*, Udine, 1979.

³⁵ Liliana FERRARI, "Le Chiese e l'emporio", *Storia d'Italia. Le regioni dall'unità ad oggi. Il Friuli Venezia Giulia*, ur. R. FINZI, C. MAGRIS i G. MICCOLI, 2002.

³⁶ Almerigo APPOLONIO, *Libertà, autonomia, nazionalità. Trieste, l'Istria e il Goriziano nell'impero di Francesco Giuseppe 1848-1870*, Trst, 2007.

Popis osnovne literature zaključuje recentna monografija poljskog povjesničara Antonija Cetnarowicza,³⁷ sastavljena nakon detaljnog upoznavanja s postojećom literaturom, ali i opsežnih arhivskih istraživanja te predstavlja istinski doprinos historiografiji posvećenoj Hrvatskom narodnom preporodu u Istri, što će se u punoj mjeri potvrditi objavljivanjem hrvatskog prijevoda.

1.2.2. Izvori

Uvid u političku djelatnost biskupa Dobrile, odnosno sadržaj poglavlja što slijede, utemeljen je prvenstveno na višegodišnjim arhivskim istraživanjima, neophodnoj sastavnici svakog ozbiljnog historiografskog rada. Detaljan popis korištenih arhivskih fondova priložen je uz popis literature. Korisno izvorno gradivo vezano uz Dobrilu pohranjeno je u više hrvatskih i inozemnih ustanova, a razlikuje se obujmom, sređenošću i dostupnošću, zbog čega nije bilo u jednakoj mjeri korišteno pri oblikovanju prethodno navedene literature. Primjerice, gradivo koje se čuva u spremištima više zagrebačkih institucija često je i ekstenzivno navođeno u dosadašnjoj historiografiji. Riječ je, prije svega, o rukopisnoj ostavštini Vjekoslava Spinčića u Hrvatskom državnom arhivu, korespondenciji čiji su pošiljatelji ili primatelji Spinčić, Matko Laginja, Matko Bastian ili sam biskup Dobrila u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice te o ostavštinama biskupa Strossmayera i Franje Račkog u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Zbog razloga o kojima je moguće samo nagađati, mnogo je slabije korišteno gradivo Zemaljskog sabora Markgrofovije Istre koje se čuva u Državnom arhivu u Rijeci. Tragovi biskupa Dobrile u kutijama saborskog gradiva rijetki su i, ipak, od sekundarne važnosti u odnosu na Ostavštinu Maksa Peloze koja se nalazi u knjižnici Teologije u Rijeci. Već je spomenuto kako se Pelozu intenzivno pripremao za pisanje opsežne monografije o Dobrili, ali je do konca života dospio realizirati tek nekoliko korisnih omanjih članaka. Ipak, dugogodišnjim prikupljanjem kopija i faksimila arhivskog gradiva stvorio je izuzetnu zbirku u kojoj se važnošću ističu dokumenti čiji su izvornici u vatikanskim i bečkim arhivima.

³⁷ Antoni CETNAROWICZ, *Odrodzenie narodowe w Istrii w latach 1860–1907*, Krakow, 2010.

Arhiv biskupije Porečke i Pulske u procesu je sređivanja, ali najvažnije gradivo vezano uz Dobrilu izdvojeno je tijekom proteklih desetljeća i lako dostupno. Pri izradi disertacije korišteno je i gradivo pronađeno prilikom višemjesečnih istraživanja, a koje, usprkos pretežno službenom karakteru, doprinosi upoznavanju biskupova odnosa sa svećenicima i vjernicima tijekom sedamnaest godina provedenih na porečkoj biskupskoj stolici.

U Državnom arhivu u Trstu (Archivio di Stato di Trieste) sačuvano je vrlo opsežno gradivo nekadašnjeg Namjesništva Austrijskog primorja (I.R. Luogotenenza per il Litorale) koje je, neovisno je li riječ o općim ili prezidijalnim spisima, od izuzetne važnosti za poznavanje Dobrilinih odnosa s austrijskim vlastima. Biskupijski, pak, tršćanski arhiv (Archivio diocesano di Trieste) obiluje sređenim i lako dostupnim dokumentima koji svjedoče o biskupovom nastojanju da podizanjem takozvanog dječaćkog sjemeništa stane na kraj rastućem manjku klera u objema biskupijama kojima je upravljao tijekom četvrt stoljeća.

Ukratko, arhivska istraživanja tijekom kojih je pripreman rad na disertaciji o političkoj djelatnosti biskupa Dobrile pokazala su kako se među gradivom hrvatskih i inozemnih institucija nalazi zamjetna količina još nekorištenih dokumenata koji svojim sadržajem uvelike doprinose oblikovanju potpunijeg prikaza dugogodišnje biskupske aktivnosti. Nema sumnje kako će i u budućnosti pretraživanje spomenutih ili nekih drugih arhiva ponuditi nove podatke o Dobrili kao jedinstvenom protagonistu moderne hrvatske povijesti u Istri.

2. PREPORODNI IDEALI I GRUBA STVARNOST

2.1. OD VELOG JEŽENJA DO BISKUPSKE ČASTI

2.1.1. Ulazak u krug crkvene elite Habsburške Monarhije.

U prikazima života i djelovanja Jurja Dobrile, razdoblje od rođenja do uspona na biskupsku stolicu opsegom se osjetno razlikuje od opisa njegovih aktivnosti tijekom četvrt stoljeća upravljanja Porečkom i Pulskom, odnosno Tršćanskom i Koparskom dijeceзом. Iako je svoje mjesto u istarskoj i hrvatskoj povijesti osigurao razgranatim i neumornim radom u spomenutim biskupijama, ne smije se zapostaviti činjenica kako je četrdesetpetogodišnji Dobrila, u času imenovanja Porečko-pulskim biskupom zrela, dokazano sposobna osoba bogatog životnog iskustva, a njegov je pogled na svijet u potpunosti oblikovan. Drugim riječima, potpuni prikaz njegovih aktivnosti i čvrstog svjetonazora što se kroz njih očitovao nužno je započeti osvrtom na desetljeća tijekom kojih se skromni seoski dječarac preobrazio u visokog crkvenog dostojanstvenika.

Dobrilino djetinjstvo i mladost s većom se ili manjom sigurnošću, zbog oskudnosti sačuvanih vrela, mogu tek skicirati, ali i sažeti opis dostajat će kako bi se potkrijepila tvrdnja o sposobnosti i darovitosti što ih je već zarana iskazivao, a koje su mu omogućile, za prilike u kojima je rođen, neuobičajen životni put. Rođen je u Velom Ježenju, omalenom selu u srednjoj Istri, 16. travnja 1812., u obitelji koja se skromnim životnim uvjetima nije razlikovala od većeg dijela ruralnog istarskog stanovništva, početkom devetnaestog stoljeća uglavnom još nezahvaćenog modernizacijskim procesima. Skromnim se može okarakterizirati i osnovno obrazovanje u obližnjem Tinjanu: školstvo na istarskom selu sve do konca šezdesetih godina XIX. st. uglavnom je ovisilo o zalaganju lokalnih duhovnika, zauzetih brojnim i nimalo laganim zadaćama povjerenim kleru. U takvim okolnostima, poučavanje se nužno svodilo na elementarno opismenjavanje i usvajanje temeljnih kršćanskih doktrina. Ipak, tinjanski kapelan očito nije zanemarivao mogućnosti što ih je prosvjeta pružala darovitoj djeci te je Dobrilinim roditeljima preporučio da sina pošalju k pazinskim franjevcima, kako bi se, polazeći tamošnju dvogodišnju pripravicu (1824.-1826.), pripremio za gimnazijsko školovanje.³⁸

Spoj marljivosti i darovitosti očitovao se i u Pazinu te su ga franjevci poslali subraći u Karlovac gdje je između 1826. i 1832. pohađao šestorazrednu gimnaziju i zasigurno se

³⁸ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knjiga prva (1797 - 1882)*, Pazin, 1967., str. 211.

susretao s preporodnim idejama³⁹ što su nailazile na sve brojnije pristaše u većim hrvatskim gradovima. Više je anegdota kojima su stariji Dobrilini životopisci obogatili navedene biografske podatke. One se, uglavnom, temelje na svjedočenjima biskupovih suvremenika koji su ih desetljećima kasnije čuli od samog Dobrile, a romantičarski pristup, osim vremena u kojem su zapisane, vjerojatno odražava i težnju autora, redom svećenika, da istaknu ulogu Providnosti što je bdjela nad budućim biskupom.⁴⁰ Oblik u kojem su zapisane, međutim, ne čini ih nužno neistinitima ili preuveličanima: rano odvajanje od roditeljskog doma, adolescentske godine provedene u skromnim uvjetima i uz stroga pravila života u samostanu, potreba da se u što većoj mjeri osloni na vlastite sposobnosti kako bi savladao životne prepreke... Ukratko, razložno je pretpostaviti kako je Dobrila bio primoran rano sazrijeti i donijeti dugoročne životne odluke. Najvažnija među njima bila je ona o studiju bogoslovije u Gorici.

Šest je goričkih godina, odnosno dva najviša razreda gimnazije (1832.-1834.) i četverogodišnji bogoslovni studij (1834.-1838.), zasigurno doprinijelo oblikovanju njegovih stavova spram vjerskog stanja i nacionalnih odnosa u pokrajini kojoj je rođenjem pripadao. Naime, bogoslovno je sjemenište u Gorici od 1818. bilo središnjom ustanovom za izobrazbu klera čitavog Austrijskog primorja, odnosno okupljalištem mladih bogoslova iz goričke, tršćansko-koparske, porečko-pulske i krčke dijeceze.⁴¹ Ondje se Dobrila mogao uvjeriti u mnoge podudarnosti u navedenim biskupijama, ali i sklopiti poznanstva s vršnjacima sličnih nazora. Nakon što je 1837. po svršetku treće godine studija zaređen, 1838. dovršio je bogosloviju, a nakon vrlo kratkih kapelanskih zaduženja u selima Mune i Hrušica, zalaganjem Tršćansko-koparskog biskupa Mateja Ravnikara,⁴² 1839. godine primljen je u bečki zavod "Augustineum", poznat i kao "Frintaneum" kako bi se posvetio višem teološkom studiju.

Ravnikarova preporuka u kojoj se ističe uspjeh pri svladavanju goričkog studija, ali i "marljivost te znanstveni napredak",⁴³ vrijedno je i pouzdano svjedočanstvo o već istaknutim kvalitetama mladog svećenika, a neosporno pomaže i pri pokušaju da se ovom razdoblju

³⁹ G. DE FRANCESCHI, *Uspomene*, str. 165.

⁴⁰ C. RUBETIĆ, *Vjekopis Dra Jurja Dobrile* (dalje: *Vjekopis*), Zagreb, 1882.; *Biskup dr. Juraj Dobrila: spomen-knjiga stogodišnjice njegova rođenja (pretisak)* (dalje: *Biskup dr. Juraj Dobrila: spomen knjiga*), ur. A. KALAC, Pazin, 2012.

⁴¹ Branko MARUŠIĆ, "Juraj Dobrila in njegova goriška leta", u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812 – 1882*, Pazin, 1985., str. 107.

⁴² Knjižnica Teologije u Rijeci (dalje KTR), Ostavština Maksa Peloze (dalje OMP), Faksimili pisama, Ravnikarova preporuka caru Ferdinandu I., 28.9.1838.

⁴³ Isto

Dobrilina života pristupi s više pažnje no što je uobičajeno u postojećoj literaturi. Naime, "Carsko-kraljevski viši zavod za izobrazbu svjetovnih svećenika pri sv. Augustinu u Beču" (*K. und K. Höhere Weltpriester-Bildung-Institut zum heil. Augustin in Wien*) u Dobrilinim životopisima spominje se uglavnom kao mjesto gdje je upoznao svog doživotnog prijatelja i sumišljenika, pomagača ili savjetnika u raznorodnim preporodnim aktivnostima, budućeg biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Ipak, uloga zavoda, smještenog u krilu augustinskog samostana pri carskom dvoru, poznatog i pod nazivom skovanim prema prezimenu prvog rektora, dvorskog župnika Jakoba Frinta, time nije iscrpljena: gojenci bečkog zavoda, a tijekom stoljeća postojanja (od 1816. do 1918.) "Augustineumom" ih je prošlo više od tisuću, imali su u oblikovanju vjerskog, društvenog i političkog života u zapadnoj polovici Monarhije važnu, ponekad i presudnu ulogu sve do njena raspada.⁴⁴ Tijekom trogodišnjeg studija, koji je dovršavan pisanjem i obranom doktorske disertacije, polaznici su bili podvrgnuti strogim uvjetima života i studiranja. Ako je spomenuti svećenik Frint na pameti imao prije svega kvalitetnu izobrazbu darovitih mladih duhovnika, čime bi ih se u obrazovnom i moralnom smislu što više osposobilo za obnašanje važnih crkvenih dužnosti,⁴⁵ car Franjo I. koji je podržao ovu zamisao namjeravao je, u specifičnim okolnostima što su obilježavale odnos Katoličke crkve i Habsburške Monarhije, novoosnovanim zavodom stvoriti rasadište budućih crkvenih dostojanstvenika bezrezervno odanih carskom dvoru.⁴⁶ Obje ove nakane potpuno su ispunjene Dobrilinim primanjem u "Augustineum". Izvrstan uspjeh na studiju okrunjen je uspješno obranjenom disertacijom *Nauka crkvenih otaca o sakramentu ispovijedi* (*Dissertatio patristica de Confessione sacramentali*). Zaključujući, u studenom 1842., Dobrilinu svjedodžbu, čelnici "Augustineuma" s neskrivenim su zadovoljstvom istakli: "Kruna svim njegovim preizvršnim svojstvima bilo je napokon njegovo uzorno, u istinu svećeničko vladanje, njegova krotka ćud, mila prijaznost i čednost i savjesno vršenje svih pravila naše kuće tako, da se možemo od njegove buduće djelatnosti nadati mnogome, što će nas veseliti".⁴⁷ Uzimajući u obzir njegov budući uspon unutar crkvene hijerarhije, bez

⁴⁴ *Das „Frintaneum“ in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz (1816-1918). Ein biographisches Lexikon*, Karl Heinz FRANKL i Peter G. TROPPER (ur.), Klagenfurt-Ljubljana-Beč, 2006.

⁴⁵ Isto, str. 18

⁴⁶ Isto

⁴⁷ *Biskup dr. Juraj Dobrila: spomen knjiga*, str. 69

pretjerivanja može se ustvrditi kako, od razdoblja bečkog studija nadalje, Dobrila ulazi u krug crkvene elite Habsburške Monarhije.⁴⁸

2.1.2. Tršćanske godine – potvrda sposobnosti

Idućih šesnaest godina Dobrila je proveo u Trstu, sjedištu rodne biskupije. Zahtjevne službe što ih je ondje obnašao svjedoče o ugledu što ga je stekao kod nadređenih mu crkvenih velikodostojnika, a prvenstveno kod biskupa Ravnikara i njegova nasljednika, Bartolomeja Legata, koji je Tršćansko-koparskom dijeceзом upravljao gotovo tri desetljeća, od konca 1846. do 1875. godine.⁴⁹ Odmah po povratku postavljen je za kapelana i propovjednika na njemačkom jeziku u najvećoj tršćanskoj župi Sv. Antuna Novog, a potom za vjeroučitelja i ravnatelja ženske osnovne škole. Vrlo važno, k tome dvojako zaduženje povjerio mu je spomenuti biskup Legat 1849. godine: kako je ranije spomenuto, Goričko je sjemenište bilo središnjom obrazovnom ustanovom za bogoslove iz biskupija Austrijskog primorja. Legatovim zalaganjem, bečka je vlada dozvolila otvaranje omanjeg tršćanskog sjemeništa za bogoslove četvrte, posljednje godine studija koji su pripadali Tršćansko-koparskoj biskupiji. Može se pretpostaviti kako je biskupova namjera bila da na ovaj način bolje upozna skorašnje duhovnike, ali i da ih se u što većoj mjeri prilagodi okolnostima što su oblikovale vjerski i društveni život njegove dijeceze. Osim što je ondje postavljen za profesora pastoralne teologije, Dobrila je povjerena i dužnost ravnatelja novoosnovane institucije te je sa sjemeništarcima živio pod istim krovom i bio najodgovorniji za njihov napredak. Jedan od njih, kasniji bliski suradnik i još kasniji nasljednik na tršćanskoj biskupskoj stolici, Andrija Šterk, oprastajući se početkom 1882. od pokojnog Dobrile nije se propustio prisjetiti kako oni među svećenicima "koji smo imali liepu sreću, svršiti pod njegovim vodstvom svete bogoslovne nauke, neznamo čemu da se više divimo, da li opaznosti i opreznosti mudra Ravnatelja ili revnosti i brižljivosti učena Profesora; što da više cienimo dali skrb i brigu dobra i ljubezniva otca, ili razgovornost da nereknem prijateljstvo rođena brata".⁵⁰

⁴⁸ Karl Heinz FRANKL, "Das Frintaneum – Konturen einer Institution", u: *Das Priestkolleg St. Augustin „Frintaneum“ in Wien 1816 bis 1918. Kirchliche Elite-Bildung für den Donau-Alpen-Adria-Raum*, ur. K. H. FRANKL i Rupert KLIEBER, Wien-Köln-Weimar, 2008., str. 36-59.

⁴⁹ Elvis ORBANIĆ, "Un contributo alla conoscenza del periodo triestino di Juraj Dobrila", *I Croati a Trieste*, Trst, 2007., str. 159-161.

⁵⁰ *Naša sloga* (dalje NS), 1.4.1882.

Nakon što je pet godina revno upravljao sjemeništem, 1854. je između devetorice kandidata izabran kao najdostojniji na mjesto župnika i kanonika tršćanske stolne crkve sv. Justa. Sačuvano obrazloženje tršćanskog Ordinarijata, što ga je tadašnjem ministru bogoštovlja i nastave, Leu von Thunu, dostavilo Namjesništvo Austrijskog primorja, dokazom je ugleda kojim se Dobrila isticao među klerom svoje biskupije. Neizostavno je istaknuto njegovo usavršavanje pri "Augustineumu", a zatim je sažeto prikazan njegov rad: "Tijekom idućih dvanaest godina, kao dušobrižnik kao i na polju školstva, nije manje dokazao ljubav spram znanosti i dosljednu učinkovitost pri svakom crkvenom zaduženju što mu je povjereno. Od studenog 1849. angažiran je na predavanjima iz pastoralne teologije na tršćanskoj dijecezanskoj instituciji, a povjereno mu je i upravljanje sjemeništem; ovo zahtjevno mjesto obnaša (...) na potpuno zadovoljstvo i dobrobit čitave dijeceze. Njegova neumorna aktivnost proširena je i na čitavo pučanstvo Istre, jer se, koliko mu njegov položaj dopušta, ne upušta samo u ublažavanje siromaštva, nego se postojano brine oko duhovnog rasta njegovog seoskog puka potrebnog obrazovanja na religioznoj osnovi".⁵¹

2.1.3. Pokazatelji svjetonazora

Iz navedenog obrazloženja jasno je kako se Dobriline tršćanske godine mogu potpuno opisati tek obrati li se pažnja i na spomenutu "neumornu aktivnost", odnosno sastavnice njegova djelovanja potaknute isključivo unutarnjim nagonom što ga je poticao na poboljšanje položaja slabijih i zanemarenih, potrebnih pomoći u materijalnom i duhovnom pogledu. Kratak prikaz poznatih primjera koristan je kako bi se potkrijepile citirane pohvale, ali i kako bi se, detaljnije nego li u postojećoj literaturi, ukazalo na razloge što su, barem dijelom, motivirali svjetovne i crkvene vlasti da Dobrilu postave na Porečko-pulsku biskupsku stolicu.

Životni uvjeti ruralne Istre sredinom devetnaestog stoljeća još su izrazito ovisili o slučaju, odnosno o rodnim ili nerodnim godinama, a preduga suša ili jača tuča učas su mogle

⁵¹KTR, OMP, Faksimili pisama, Dopis tršćanskog Namjesništva ministru Leu von Thunu (Zu seinen nachfolgenden zwölfjährigen Anstellungen sowohl in der Seelsorge als im Schulfache, hat er nicht minder Beweise der fortgesetzten Liebe zu den Wissenschaften und der durchgängigen Tüchtigkeit zu jedem kirchlichen Amte geliefert, daher er auch im November 1849 zum Vortrage der Pastoraltheologie an der Triester diözesan Anstalt berufen, und ihm auch die innere Leitung des Seminars anvertraut wurde; diesen schwierigen Posten versieht er (...) zum vollen Zufriedenheit und zum Wohle der ganzen Diözese. Seine rastlose Thätigkeit erstreckt sich auch auf die gesammte Bevölkerung Istriens, indem er so weit es seine Lage gestattet, nicht nur für die Linderung der Armuth sich verwenden läßt, sondern auch für den geistigen Aufschwung seiner bildungsbedürftigen Landsleute auf religiöser Grundlage stete Sorge trägt.)

obezvrijediti trud uložen u poljodjelske radove. Suvremenici i literatura sačuvali su podatak kako se 1852. i 1853., pri jednoj od opisanih kriza, Dobrila snažno angažirao na prikupljanju pomoći za izgladnjele žitelje Poluotoka, organiziravši odbor za prikupljanje pomoći među tršćanskim građanstvom: s prikupljenih pedesetak tisuća forinti moglo se osjetno ublažiti raširenu neimaštinu.⁵² Drugo je svjedočanstvo vezano uz skrb za gradsko žiteljstvo, a ostavio ga je već spominjani Andrija Šterk, koji navodi kako 1855., kad je "kratelj" (kolera) "danomice kosio na stotine ljudi svake dobe i stališa, viđali bi ga trčati od vratih do vratih, od bolnika do bolnika, gdje pravom kršćanskom ljubavju i požrtvovnošću pripravlja na težki put umirajuće, a bodri, tješi i darežljivom rukom kriepi udovice i sirotice, nevine žrtve strašne pošasti".⁵³

Između dvaju opisanih primjera skrbi za seoske i gradske nevoljnike dovedene do ruba egzistencije, smjestio se, kronološki gledano, najpoznatiji i najdugovječniji rezultat Dobriline brige za duhovne potrebe zapuštenijeg dijela vjernika, onog hrvatske i slovenske narodnosti, što je većim dijelom nastavao ruralne dijelove primorskih biskupija. Riječ je, naravno, o molitveniku punog naslova "Otče, budi volja tvoja! Molitvena knjiga s podučanjem i napatjenjem na bogoljubno življenje, većim delom polag knjige Isus moja želja od Dra. Alojza Schlora. Iz Njemačkog preveo, mnogimi drugimi molitvami i Dodatkom za mornare umnožio Dr. Juraj Dobrila, Profesor bogoslovja u Trstu".⁵⁴

Stoljetni značaj ovog molitvenika, do konca prošlog stoljeća objavljenog u dvadesetak izdanja bit će detaljnije obrađen u poglavlju o važnosti širenja pisane riječi tijekom Dobrilina biskupovanja. Većim je dijelom, kako je i navedeno, koncipiran prema istovrsnom, cijenjenom i utjecajnom djelu austrijskog teologa Aloysiusa Schlöra, a nedugo po izdavanju u Opatiji ga je sa zadovoljstvom proučio poznati hrvatski filolog, Fran Kurelac. Pismu upućenom Dobrili početkom kolovoza 1854., doduše, priložio je više jezičnih prijedloga⁵⁵ u kojima se odražavaju onodobne koncepcije takozvane Riječke filološke škole, ali isključivo s namjerom da, prema njegovom mišljenju, ionako visoka jezična i stilska razina molitvenika bude dodatno poboljšana. Jezgrovito i dojmljivo, Kurelac je dvjema rečenicama oblikovao stav kojim se i stoljeće i pol kasnije može naznačiti važnost ove tiskovine: "Premda Vas dobar

⁵² C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 12

⁵³ NS, 1.4.1882.

⁵⁴ Zlatko VINCE, "Odras književnojezičnih prilika u Hrvatskoj u Dobrilinoj pisanoj riječi", u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882*, Pazin, 1985., str. 128

⁵⁵ Stojan BRAJŠA, "Prilozi za poznavanje Dobriline dobe", *Hrvatska škola*, Ljubljana, 1916., 120-122.

glas preticaše jako se začudih nada tim kako Vam je jezik gladak, pravilan i razumljiv, začudih se tim većma što današnja Istria nije ona ista kojom bijaše za Stjepana Consula ni za Franje Glavinića. Vaša je knjižica moje obamrlo ufanje opet uskrsnula te se tvrdo nadam da po Vašemu primjeru i med Istrijanci ono liepo slovinsko slovo opet ožive koje bi zlosini rado lopatom pogrebali i zagrnuli."⁵⁶

Ova knjižica, kako se ubrzo pokazalo, prihvaćenošću i rasprostranjenošću u puku⁵⁷ ispunila je, a vjerojatno i nadmašila Dobrilina očekivanja: zamišljena kao poticaj očuvanju kršćanskog načina života u vremenu sve izloženijem utjecaju liberalnog svjetonazora, istovremeno je bila važnim, često i jedinim oruđem širenja pismenosti na hrvatskom jeziku u ruralnim dijelovima Istre. Omalen je format, stoga, u sebi sadržavao snažan oslonac Dobrilinim nastojanjima nakon imenovanja biskupom.

Mnogo manje no kad je riječ o pastoralnoj djelatnosti, poznat je razvoj Dobrilinih političkih nazora i osjećaja pripadnosti slavenskom dijelu stanovništva, koje je nesumnjivo oblikovao u desetljećima prije no što je imenovan biskupom. Kako je spomenuto, može se pretpostaviti da se već tijekom godina provedenih u Karlovcu susreo s hrvatskom preporodnom idejom, a i prijateljstvo sa Strossmayerom ukazuje na bliskost u stavovima, koja će se višekratno očitovati kroz suradnju dvaju budućih biskupa. Navedenom svakako valja dodati kako je i 1848. godine Dobrila ostavio svjedočanstvo o vlastitoj narodnosnoj i političkoj svijesti upisavši se u "Slavjansko društvo", organizaciju što je, u kozmopolitskom Trstu, okupljala pripadnike raznih slavenskih naroda.⁵⁸

2.1.4. Imenovanje biskupom Poreča i Pule

Ujedinjena biskupija Porečka i Pulska nastala je u sklopu šireg preustroja crkvene organizacije u Istri i Dalmaciji, provedenog bulom pape Lava XII. *Locum Beati Petri* 1828. godine. Za prvog biskupa postavljen je Antonio Peteani koji je, nakon tri desetljeća, 26. lipnja 1857. preminuo, a državne i crkvene vlasti, vođene odredbama Konkordata sklopljenog

⁵⁶ Arhiv biskupije Porečke i Pulske (ABPP), kut. 3B, korespondencija 1852-1880, Pismo Franje Kurelca Jurju Dobrili, 7. kolovoza 1854.

⁵⁷ Ivan VITEZIĆ, "Die römisch-katholische Kirche bei den Kroaten", *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band IV: Die Konfessionen*, ur. Adam WANDRUSZKA i P. URBANITSCH, Beč, 1995., str. 349.

⁵⁸ "Društveni dokument iz Trsta. Ustanovitev Slavjanskiga društva. 1848.", *Istarski historijski zbornik*, I. (1953.), Kopar, str. 238-241.; B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 217.

1855.,⁵⁹ pristupile su prikupljanju prijedloga o njegovom nasljedniku. Preciznije, dužnost tršćanskog namjesnika bila je da od svih biskupa Goričke metropolije i samog nadbiskupa zatraži obrazložen popis osoba podobnih za popunjavanje ispražnjene biskupske stolice. Njihove stavove, pridodajući i svoje mišljenje, bio je zatim dužan dostaviti bečkom Ministarstvu bogoštovlja i nastave (Ministerium für Cultus und Unterricht) koje je potom pristupalo pregovorima sa Svetom Stolicom oko obostrano prihvatljivog kandidata. Kruna uspješno provedenog, prilično kompliciranog procesa bilo je carsko određivanje i papinska potvrda novog biskupa.⁶⁰

Opisana procedura, razvidno je iz izvješća već spominjanog ministra von Thuna, poštovana je i prilikom izbora Peteanijeva nasljednika na mjestu Porečkog i Pulskog biskupa.⁶¹ Drugim riječima, tršćanski namjesnik doista je zatražio mišljenje goričkog metropolita te sufraganskih biskupa Ljubljane, Trsta i Krka, ali potonje nije uzeo u obzir, jer su mu predloženi kandidati bili nepoznati, a nisu ih spomenuli ni preostali crkveni velikodostojnici.⁶² Srećom, mišljenja preostale trojice prelata, odnosno goričkog nadbiskupa Andreja Gollmayera, tršćansko-koparskog biskupa Legata i ljubljanskog biskupa Antuna Alojzija Wolfa, nije potrebno saznati posredno, iz ministarskog izvješća temeljenog na namjesnikovom dopisu, jer su sačuvana među arhivskim gradivom tršćanskog Namjesništva. Podroban uvid u njihove stavove nije koristan isključivo zbog činjenice kako je riječ o nedovoljno poznatim izvorima, već prije svega kako bi se historiografska interpretacija odluke o Dobrilinom imenovanju u što većoj mjeri temeljila na provjerljivim činjenicama, istovremeno uklanjajući, ili barem umanjujući udio proizvoljnog nagađanja.

Gorički je nadbiskup najranije odgovorio na Namjesnikov upit. Posebne okolnosti u Porečko-pulskoj biskupiji glede narodnosnih odnošaja nisu mu bile nepoznanicom, te je istakao kako, "pored općenito potrebnih osobina, učeni biskup Poreča i Pule treba poznavati pokrajinske jezike, a k tome biti vješt i u njemačkom jeziku. Glavni pokrajinski jezik u biskupiji Porečkoj i Pulskoj je talijanski, potpuno poznavanje kojega je tamošnjem biskupu neophodno, jer je poznato kako je priobalno stanovništvo spomenute dijeceze potpuno

⁵⁹ Peter LEISCHING, "Die römisch-katholische Kirche in Cisleithanien", *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band IV: Die Konfessionen*, ur. A. WANDRUSZKA i P. URBANITSCH, Beč, 1995., str. 25-34.

⁶⁰ Stipan TROGRLIĆ, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju biskupa Jurja Dobrile (1858.-1882.)" (dalje: "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju..."), *Croatia Christiana Periodica*, 67 (2011), str. 155

⁶¹ KTR, OMP, faksimili pisama, Vortrag des Cultus-Ministers GFn, Thun vom 29.9.1857.

⁶² Isto (Im übrigen vom Bischof von Veglia vorgeschlagenen ...) sein ihn (Statthalter) gänzlich unbekannt und werden auch von den übrigen Bischöfen nicht erwählt.)

talijansko, a svi obrazovani u čitavoj dijecezi govore talijanski."⁶³ Uistinu, jezični odnosi u Porečko-pulskoj biskupiji nisu bili proporcionalni brojčanim odnosima među hrvatskim i talijanskim stanovništvom, za što je odgovoran kompleksni povijesni razvoj tijekom novovjekovlja, a navedeno vrijedi za čitavu Istru. Jezična dominacija talijanske sastavnice zrcali općenito neravnopravne odnose zbog kojih i modernizacijski procesi, što su zahvaćali Poluotok u razdoblju između propasti Mletačke Republike i izbijanja Prvog svjetskog rata, nisu na jednak način djelovali na istarske Talijane, odnosno na Hrvate i Slovence.⁶⁴ Nazivajući talijanski jezik glavnim, gorički nadbiskup nije mislio samo na rasprostranjenost, već i na važnost. Njemu je, naime, bilo poznato kako je, "doduše, među seljačkim stanovništvom u unutrašnjosti prilično rašireno poznavanje talijanskog jezika, ali njihov je zasebni jezik slavenski."⁶⁵ Ova ga je činjenica, međutim, navela na znakovit zaključak kako je porečko-pulskom biskupu zbog toga neophodno tek "nekakvo poznavanje slavenskog".⁶⁶

Među četvoricom kandidata, nadbiskup Gollmayer naveo je i Jurja Dobrilu, a nakon najvažnijih biografskih podataka, s naglaskom na doktorat i dužnosti što ih je obnašao u Trstu, svoju pozitivnu ocjenu zaključuje opaskom kako je tršćanski katedralni župnik "uvijek bio uzorna vladanja i na glasu je kao gorljiv svećenik."⁶⁷ Nekoliko dana kasnije, namjesniku je pristiglo i mišljenje ljubljanskog biskupa. Dok se gorički nadbiskup ograničio na navođenje četiriju imena, ne favorizirajući nijednoga od predloženih duhovnika, ljubljanski prelat smatrao je samo jedno rješenje ispravnim i naveo isključivo Dobrilu kao poželjnog Peteanijeva nasljednika. I među njegovim argumentima istaknuto mjesto zauzima visoko obrazovanje pri "Augustineumu", kao i važna Dobrilina zaduženja po povratku iz Beča te poznavanje pokrajinskih jezika, ali jezična osposobljenost nije jedini razlog zbog kojih predlaže tršćanskog duhovnika: Dobrila mu se "općenito činio poštovanim svećenikom, koji će svojom dobi od 45 godina i gorljivošću spram Dobra vjerojatno moći u potpunosti urediti

⁶³ Archivio di Stato Trieste (AST), Atti presidiali (AP), kutija 34, br. 45/Pr, Dopis nadbiskupa Gollmayera Namjesništvu, 28.7.1857. (Nebst den allgemein erforderlichen Eigenschaften soll der Kündige Bischof von Parenzo-Pola die Kenntniß von Landessprachen besitzen und dazu auch der deutschen Sprache kündig sein. Die Hauptlandessprache im Bistum Parenzo-Pola ist die italienisch, deren vollkommene Kenntniß dem dortigen Bischöfe unentbehrlich ist, dann die Bevölkerung des Küstenlandes der gedachten Diözese ist bekanntlich ganz italienisch, und alle Gebildeten in der ganzen Diözese sprechen italienisch.)

⁶⁴ Srećko VILHAR, "Družbene korenine italianskega iredentizma v Istri", *Istarski historijski zbornik*, I. (1953.), Kopar, str. 69-101.

⁶⁵ AST, AP, kutija 34, br. 45/Pr, Dopis nadbiskupa Gollmayera Namjesništvu, 28.7.1857. (Unter dem Landvolke im Innern ist zwar die Kenntniß der italienischen Sprache verbreitet, seine eigentliche Sprache ist jedoch Slavisch.)

⁶⁶ Isto (Dem Bischöfe von Parenzo-Pola ist daher einige Kenntniß des Slavischen unentbehrlich.)

⁶⁷ Isto (Er war stets von musterschafter Aufführung und gilt für einen sehr eifrigen Priester.)

Porečko-pulsku dijecezu što dosad, kako se pokazuje, nije moglo biti postignuto."⁶⁸ O nesređenim prilikama Porečke i Pulske biskupije, kao i o Dobrilinim pokušajima da takvom stanju stane na kraj, bit će mnogo riječi u idućim poglavljima, a može se prepostaviti kako je ljubljanski biskup prije svega na pameti imao kronični manjak klera i negativne posljedice što se nisu mogle izbjeći.

Konačno, do Namjesništva je stigao i dopis Tršćansko-koparskog biskupa Bartolomeja Legata u kojem se Dobrila spominjao tek kao treći od trojice predloženih kandidata, ali sva je prilika kako je tršćanski velikodostojnik, koji je Dobrili i ranije povjeravao odgovorna mjesta, svoje prijedloge posložio abecednim redom. Tomu u prilog govori i izrazito povoljna procjena Dobrilinih mogućnosti: "vrlo je revan dušobrižnik, upućen u svaki dio crkvenog djelovanja; ljubav za njegove istarske seljake naučit će ga prevladati sve zapreke koje se suprotstavljaju zdravim poduhvatima za podizanje kulture i vjerske uljuđenosti zbog čega zaslužuje najčvršću preporuku."⁶⁹

Prema već spominjanom ministarskom izvješću, tršćanski namjesnik dostavio je mišljenja koja je prikupio, a i sam se očitovao, navodeći kako "Porečka i Pulska biskupija, unatoč maloj površini, (...) zbog jezičnih odnosa nosi i nimalo lako savladive teškoće. On zbog toga podržava gledište Metropolita te biskupa Ljubljane i Trsta koji ističu kako biskup mora poznavati oba zemaljska jezika, naime talijanski i ilirski"⁷⁰ uz što ističe i važnost njemačkog. Na ljubljanskog i tršćanskog biskupa namjesnik se pozvao i opisujući nepovoljne okolnosti koje čekaju budućeg natpastira, ističući kako je pokojni biskup Peteani, "koji je biskupiju preuzeo u vrlo zanemarenom stanju, sa svoje strane doista ispunjavao sve dužnosti, ali nije posjedovao dovoljno snage kako bi ojačao osjećaj dužnosti kod tamošnjeg klera, a

⁶⁸ AST, AP, kut. 34, br. 45/Pr, Dopis Ljubljanskog biskupa Namjesništvu, 1. kolovoza 1857. ((...) scheint überhaupt ein sehr geachteter Priester zu sein, der bei seinem Alter von 45 Jahren, und bei seinem Eifer für das Gute die die kleine Diözese Parenzo-Pola wohl leicht in wolle Ordnung bringen könnte, zu dem sie sich bisher, wie es scheint, noch nicht zu erhaben vermochte.)

⁶⁹ AST, AP, kut. 34, br. 36/Pr; Dopis Bartolomeja Legata Namjesništvu, 3. kolovoza 1857. ((...) er ist ein sehr eifriger Seelsorger, und in allen Kirchengeschäften bewandert; die Liebe zu seinen istrianischen Landsleuten würde ihn alle hindernisse überwältigen lehren, die den heilsamen Unternehmungen für Emporhebung der Cultur und für religiöse Gesittung entgegenstehen daher er der nachdrücklichste Empfehlung würdig ist.)

⁷⁰ KBR, OMP, faksimili pisama, Vortrag des Cultus-Ministers GFn, Thun vom 29.9.1857. (... das Bistum P.-Pola, ungeachtet freie geringen Ausdehnung (...) durch Sprachenhältnisse eine nicht gering anzuschlagende Schwierigkeit darbiete. Er stimmt daher der Ansicht des Metropoliten und der Bischöfe von Laibach und Triest vollkommen bei, daß auch die Erfordernisse des neuen Bischofs, jedenfalls die Kenntniß von beiden Landessprachen, nämlich italienisch und illyrisch gehöre.)

također zbog njegovog nepoznavanja slavenskog jezika slavenske škole posebno zaostaju; novi biskup mora biti dorastao ispravljanju ovih loših okolnosti."⁷¹

Opisani preduvjeti i činjenica kako je Juraj Dobrila jedini spomenut među prijedlozima trojice crkvenih velikodostojnika koji su uzeti u obzir, naveli su namjesnika da ga i on spozna kao najprihvatljiviju osobu za obnašanje kompleksne biskupske službe. Konačno, u tom ga je uvjerenju posebno učvrstilo pozitivno mišljenje Dobrili nadređenog tršćanskog biskupa, a nije propustio sažeto oblikovati ocjenu o politički korektnom držanju, koja mnogo govori o ulozi crkvenih predstavnika u habsburškim zamislima o upravljanju Carstvom, suočenim sa složenim procesima modernizacije: "Katedralni župnik Dobrila je osoba neospornog legaliteta te vrlo odana vladi. Vlada može biti uvjerena kako će u njemu naći gorljivog i savjesnog promicatelja planova usmjerenih k dobrobiti zemlje."⁷²

Nakon navedenih stavova, iz kojih je proizlazila višestruka Dobrilina osposobljenost za preuzimanje ujedinjene Porečke i Pulske biskupije, opterećene nemalim problemima, ni ministarsko mišljenje nije moglo biti drugačije. Osim što su u njemu sažeti osnovni naglasci iz prikupljenih izvješća, nekoliko istaknutih pojedinosti zaslužuje posebnu pozornost. Već naglašena važnost izbora sposobnog biskupa i u svjetovnom, odnosno državnom pogledu, sročena je u zaključku ministarskog izvješća konstatacijom kako Dobrila rođenjem pripada Istri i u potrebnoj mjeri poznaje duhovnike koji će mu biti na raspolaganju, kao i lokalne društvene odnose. Pri oblikovanju ministarskog stava očito je uzeta u obzir i ranije citirana ocjena Dobrilinog djelovanja iz 1854., sročena prigodom postavljanja za katedralnog župnika, jer je ponovljeno kako je tršćanski svećenik visoko poštovan u Pokrajini, što je zaslužio primjernim načinom života i posebno time što se angažirao ne samo u olakšavanju siromaštva, nego i oko duhovnog oporavka seoskog puka potrebnog obrazovanja.⁷³ Ipak, najviše pažnje zaslužuje ministrova ocjena kako je Dobrila "u najboljoj životnoj dobi i uživa dobro zdravlje; stoga je u stanju u ovoj nevelikoj biskupiji dugo i s lakoćom izvršavati biskupsku dužnost u pogledu kanonskih vizitacija i u potpunosti ukloniti dosadašnje teškoće

⁷¹ Isto (...) der verstorbene Bischof Peteani, welcher die Diözese in einem sehr verwahrlosten Zustande übernahm, zwar seinerseits alle seine Pflichten erfüllte, aber nicht genug Strenge besaß um das gefundene Pflichtgefühl des dortigen Clerus zu heben, sowie auch, bei seiner Unkenntnis der slavischen Sprache, insbesondere die slavischen Schulen sehr zurückblieben; alle diesen Übelständen abzuheben, soll der neue Bischof gewachsen sein.)

⁷² Isto (...) der Domherr Dobrila, ein Mann von unzweifelhafter Legalität und Regierung sehr ergeben ist. Die Regierung könnte sich überzeugt halten, daß sie an ihm stets einen eifrigen und gewissenhaften Förderer, auf das Wohl des Landes gerichteten Absichten, finden würde.)

⁷³ Isto

unutar dijeceze."⁷⁴ Tijekom idućih četvrt stoljeća, kako će biti prikazano u poglavljima što slijede, Dobrila će kanonskim vizitacijama doista pristupati neuobičajenom marljivošću i žarom, a iscrpan uvid u potrebe pojedinih dijelova povjerenih mu biskupija zrcalit će se u svakoj od sastavnica njegova promišljenog, na čvrstom svjetonazoru utemeljenog djelovanja.

Potpuno u skladu s već spomenutim odredbama Konkordata, Dobrilu je, nakon što su se oko njegovog izbora usuglasile svjetovne i crkvene vlasti, biskupom imenovao car Franjo Josip I. 12. listopada 1857., a koncem iste godine, točnije 21. prosinca, papa Pio IX. je potvrdio imenovanje. U starijoj je literaturi opisana, u ponešto anegdotalnom obliku, Dobrilina namjera da, netom što je primio informaciju o imenovanju biskupom, zamoli cara kako bi umjesto njega neki drugi kandidat bio uzdignut na taj položaj, navodno dvojeći oko vlastite sposobnosti za obnašanje tako složene dužnosti. Sumnje proizašle iz skromnosti, opet navodno, raspršio je sam vladar pozivajući se na Božju providnost u koju se novoimenovanom biskupu valja pouzdati.⁷⁵ Zasad nije poznato kakvo čvršće uporište koje bi potvrđivalo ovu Dobrilinu nakanu, do li tvrdnje njegova prvog biografa kako se biskup sjećao carevih riječi cijeloga života.⁷⁶ U poglavlju što slijedi, bit će s osloncem na sačuvane izvore opisana Dobrilina namjera, oblikovana početkom šezdesetih godina, da se odrekne biskupske časti, dok ovu cjelinu valja zaključiti podatkom kako je, nakon posvećenja u Gorici, 17. svibnja 1858. svečano ustoličen u Poreču.

⁷⁴ Isto (Er ist (...)) in dem besten Mannesalter und genießt eine gute Gesundheit; daher ist er im Stande der Obliegenheit eines Bischofs in dieser nicht ausgedehnten Diözese, zuhinsichtlich der kanonischen Visitation, lange und mit leichtigkeit vollkommen zu entsprechen und die bisherigen Übelstände in der Diözese gänzlich zu beseitigen.)

⁷⁵ RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 17

⁷⁶ Isto

2.2. VIZITACIJA 1858. I PRIJEDLOG O UKINUĆU BISKUPIJE

2.2.1. Nastupna pastirska pisma

Priprava klera za dolazak novog biskupa započela je barem dvadesetak dana prije Dobrilina porečkog ustoličenja, obaviješću kapitularnog vikara, Domenica Bronzina, dekanatskim uredima kako ga je novoimenovani prelat ovlastio obavijestiti duhovnike čitave dijeceze da će, nekoliko tjedana po svečanom ulasku u sjedište ujedinjene biskupije, poduzeti kanonsku vizitaciju. Iako još u Trstu, Dobrila je očito već ozbiljno promišljao svoje prve aktivnosti u povjerenoj mu biskupiji, jer je spomenutoj obavijesti dodan i podsjetnik čitavom svećenstvu, vezan uz kvalitetnu poduku mladeži u vjeri, s obzirom da je integralnim dijelom biskupskih vizitacija bila i podjela sakramenta krizme.⁷⁷

Svečanom ustoličenju u porečkoj katedrali prethodile su i nastupne poslanice na hrvatskom i talijanskom jeziku, datirane 16. svibnja 1858. godine. U literaturi je već uočena i detaljno analizirana činjenica kako se ove Dobriline pastirske poslanice, uz podrazumijevajuću zajedničku osnovu, sadržajno nemalo razlikuju.⁷⁸ Najbolji poznavatelj Dobriline pastoralne djelatnosti u spomenutoj je sadržajnoj i stilskoj razlici, među ostalim, prepoznao i natruhe intimnijeg pristupa istarskim Hrvatima nego li žiteljima talijanske narodnosti, eksplicirajući kako je u poslanici na hrvatskom jeziku biskup "dao oduška svojim nacionalnim osjećajima", dok se u onoj na talijanskom jeziku "osjeća nešto drukčiji, službeniji, ton."⁷⁹ Postavi li se, međutim, u prvi plan Dobrilino nesumnjivo poznavanje istarskih narodnih i društvenih prilika, vjerojatnijim se čini kako je ova razlika motivirana ranije navedenim neujednačenim razvojem gradskoga i seljačkog svijeta. Pastirsko pismo na hrvatskom jeziku obraća se čitatelju, a još češće - uzme li se u obzir stupanj nepismenosti u onodobnoj ruralnoj Istri - slušatelju, jezikom kojim će desetljeće kasnije biti oblikovan sadržaj *Naše Sloge*, odnosno stilom primjerenim tradicionalnom, slabo obrazovanom seljačkom sloju. Sredinom devetnaestog stoljeća, hrvatski vjernici u Porečkoj i Pulskoj biskupiji iznimno su se rijetko susretali s pisanom riječju na materinjem jeziku, a poveže li se nastupno Dobrilino obraćanje sunarodnjacima s njegovom poznatom skrbi za širenje pismenosti i tiskovina, moguće je naslutiti namjeru da upućena poruka pronade put do što većeg dijela vjerničke

⁷⁷ KBR, OMP, Labinski dekanat 1858.-1875., Dopis Domenica Bronzina dekanatskim uredima, 26. travnja 1858.

⁷⁸ TROGRLIĆ, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju...", str. 156-158.

⁷⁹ Isto

zajednice prisnim, prijateljskim pristupom. S druge strane, talijanska poslanica sadrži dijelove namijenjene građanskom sloju, intelektualcima i činovnicima među kojima je pismena komunikacija bila znatno dostupnija i uvriježenija.

Predloženo tumačenje, naravno, ne znači kako bi trebalo zbaciti tvrdnju o Dobrilinoj identifikaciji sa seoskim dijelom stanovništva, kojem je rođenjem pripadao i u korist kojega se nastavio zalagati neovisno o usponu na društvenoj ljestvici. Vidljivo je to već na početku poslanice, kad biskupsku čast na koju je uzdignut tumači kao priznanje čitavoj ruralnoj Istri: "Kad pomislim na poštenu, ali siromašni kmetski stališ, od kojega potičem, vrlo se veselim, da su sveti Otac Papa i naš Presvitli Cesar po mojem uzvišenju Vas, predraga bratjo, vele počastili! Ali kad promislim veliku uzvišenost i pogibelnost biskupskoga dostojanstva, popade me strah i trepet: jere, kako sv. Paval piše: 'Biskup triba da je bezopačan, blag, pošten, pravedan, svet, čist', a ja znam da sam slab, nevoljan i nedostojan tako visoka i teška dostojanstva."⁸⁰

Kako je u prethodnom poglavlju istaknuto, od Dobrilinog se imenovanja očekivalo da stane na kraj brojnim nepravilnostima što su kočile svekoliki napredak biskupije, s naglaskom na uglavnom nerazvijene ruralne dijelove, u kojima su svećenici često bili jedini koji su mogli potaknuti pridržavanje kršćanskih načela, ali i državnih zakona. U Dobrilinoj se poslanici na hrvatskom jeziku stoga neizbježno upozoravalo puk na pokornost crkvenim pastirima i svjetovnim vlastima te na što potpuniji kršćanski život unutar vlastite župe, bilo da je riječ o redovitom sudjelovanju u bogoslužju, bilo o sakramentima i drugim očitovanjima kršćanstva uklopljenim u svakodnevicu. Kao jedan od dodijeljenih im svećenika, ukazivao je narodu kako je poštovanje spram duhovnika obostrano nužno: "jer smo mi vaši skerbni pastiri, koji ćemo jednom težak razlog dati od dušah vaših Isusu, verhovnomu našem i vašemu pastiru, hoćete vi biti krotke ovčice, koje glas svoga pastira radostno poslušaju, ter njih po zdravih pašah spasiteljnoga nauka virno slide; kad smo mi polag volje božje vaši duhovni likari i sudci, koji vam moramo kadkad i žuhke likarije podavati, i vas vrimenitoj pedepsi podverći, da vas od duhovnih bolestih i od smerti vikovite oslobodimo."⁸¹ Talijanska, pak, poslanica

⁸⁰ ABPP, Poslanice i plakati biskupa Dobrile, Nastupna poslanica na hrvatskom jeziku, Poreč, 16. svibnja 1858.

⁸¹ Isto

donosi poziv na suradnju činovnicima i glavarima općina te inteligenciji, ukazujući na njihov neosporan utjecaj na mnoštvo.⁸²

Iako se i u porukama što ih je Dobrila slao vjernicima i duhovnicima idućih godina zrcalila namjera što jačeg utjecaja na one kojima su bile upravljene, nastupne poslanice ostale su jedinstvenima kako po opisanoj razlici u sadržaju, tako i nastojanjem da se što više približi puku i kleru i na taj način, kroz suradnju i povjerenje, oblikuje čvrst temelj aktivnostima što su se stajale pred njim.

2.2.2. Prva kanonska vizitacija

Već nekoliko dana po svečanom ustoličenju, točnije 29. svibnja 1858., Dobrila je okružnicom još jednom najavio skorašnju kanonsku vizitaciju. Opsegom nevelika, ova je okružnica ipak osjetno detaljnija od navedenog Bronzinova travanjskog dopisa, a novi se biskup u njoj izričito pozvao na odredbe svog prethodnika, Peteanija, upućene duhovnicima Porečke i Pulske biskupije još 1831. godine. Okružnica je većim dijelom posvećena razlozima zbog kojih crkveni zakoni propisuju redovite biskupske vizitacije, a Dobrila ih ekstenzivno citira "zbog sebe, klera i naroda",⁸³ u čemu se možda može prepoznati želja da se još jednom predstavi kao dio povjerene mu zajednice vjernika. Između četiri točke u kojima je sažet smisao biskupskog pohoda, a to su uvid u upravljanje pojedinim crkvama u materijalnom i duhovnom pogledu, poticanje čudorednog života u narodu, rješavanje pitanja koja su u isključivoj nadležnosti biskupa i podjela sakramenta krizme,⁸⁴ posebna je pažnja posvećena ovoj potonjoj. Odredbe spomenute Peteanijeve okružnice temelj su napomenama kako se mogu krizmati samo oni koji su navršili 7 godina, temeljito su poučeni u kršćanskoj doktrini i pripravljeni su sakramentom ispovijedi,⁸⁵ te kako su "u ovim opasnim vremenima" zabranjene bilo kakve gozbe i nepotrebni troškovi.⁸⁶ Desetak dana nakon što je ova okružnica razasлана, Dobrila je započeo obilazak biskupije. Kako bi se što potpunije i što brže upoznao s

⁸² ABPP, Poslanice i plakati biskupa Dobrile, Nastupna poslanica na talijanskom jeziku, Poreč, 16. svibnja 1858. (Grande ed efficace, più che da taluno forse si crede, è l'influenza dell' esempio vostro sulle moltitudini.)

⁸³ ABPP, XIV/1, br. 436, Dobrilina okružnica dekanatskim uredima, Poreč, 29.5.1858. (Per norma mia, del Clero, e del popolo (...))

⁸⁴ Detaljnije u: TROGRLIĆ, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju...", str. 159

⁸⁵ Isto ((...) si amministrerà il Sacramento della S. Cresima soltanto a quelli, che avranno passata l'età di 7 anni, saranno bene istruiti nella dottrina cristiana, e vi si saranno preparati per mezzo della sacramental confessione.)

⁸⁶ Isto (Meritano particolare attenzione in questi tempi calamitosi le parole di quella Circolare, colle quali vengono proibiti tutti i conviti e le spese superflue.)

dijecezanskim prilikama, novoimenovani je velikodostojnik obišao čitavu Porečku i Pulsku biskupiju, dok je u kasnijem razdoblju, kako je i uobičajeno, svake godine obilazio trećinu teritorija.

U porečkom biskupijskom arhivu sačuvani su detaljni Dobrilini itinerari iz kojih proizlazi kako je prva kanonska vizitacija izvršena tijekom nešto više od četiri mjeseca, točnije između 9. lipnja i 15. listopada 1858. godine. Sačuvani opis boravka u Rovinju između 14. i 18. rujna svjedoči o strogo poštivanoj ceremoniji i svečanoj atmosferi što je pratila prvi Dobrilin posjet, ali je, nažalost, iz njega nemoguće saznati išta o Dobrilinim dojmovima nakon susreta s duhovnicima i narodom.⁸⁷ Kako je i na biskupskoj stolici nesumnjivo nastavio iskazivati ozbiljnost u vršenju svog poziva i iskrenu pobožnost kao i tijekom tršćanskih godina, završetak rovinjske bilješke kojim se naglašava pozitivan utisak na pučanstvo i kler ne treba promatrati tek kao običnu frazu.⁸⁸ Ipak, poštovanje što mu je, ne treba sumnjati, iskazivano i u drugim mjestima, bilo da je riječ o gradovima ili selima, nije moglo zakloniti činjenicu kako je stanje biskupije općenito, pa i u okolici Rovinja, teže no što je Dobrila mogao pretpostaviti.

2.2.3. Prijedlog tršćanskom Namjesništvu

Juraj Dobrila prvi je put impresije s netom dovršenog obilaska biskupije iznio u dopisu Namjesništvu već 26. studenog 1858. godine. Prijedlozi što ih je izložio tršćanskom predstavništvu austrijske vlasti znatno su manje radikalni od rješenja koja je ponudio caru i Svetoj Stolici početkom šezdesetih godina, iako im je zajednički nazivnik poticaj obrazovanju budućih duhovnika. Veći dio ovog važnog dokumenta posvećen je ozbiljnim problemima Porečke i Pulske dijeceze i definiranju njihova uzroka. Ne okolišajući suviše, a još manje pribjegavajući zavaravajućem uljepšavanju, Dobrila već u prvim rečenicama ističe da "mora s tugom ustvrditi, kako je vjersko-moralno stanje pučanstva sve prije no zadovoljavajuće."⁸⁹ Štoviše, tijekom vizitacije upoznao se s uznemirujućim pokazateljima izrazite zapuštenosti

⁸⁷ Arhiv župe Rovinj, 1.7 Capitolare sesto, 1855., str. 54

⁸⁸ Isto ((...)) lasciando di se una grata impressione in questa città, fiducia e dolci speranze nel Clero.)

⁸⁹ AST, Luogotenenza, Atti generali, kut. 155, br. 103 (Derselbe muß mit Wehmuth gestehen, daß der religiös-sittliche Zustand des Volkes nicht weniger als befriedigend sei.)

naroda i dubokog moralnog propadanja u mnogim krajevima njegove biskupije.⁹⁰ "Neznanje je ponegdje tako veliko da nebrojene odrasle osobe obaju spolova nisu nikad upoznale temeljne istine naše Svete Vjere, kao besmrtnost duše i slično te deset zapovijedi."⁹¹

Pojavi što ga je iskreno ražalostila, Dobrila je mogao pronaći više uzroka, ali svakako je najvažnijim smatrao izrazit manjak svećenika od kojih bi se mogla očekivati neka korist u pogledu popravljivanja zatečenog stanja. Kako se njegove tvrdnje ne bi protumačile kao proizvoljne i ishitrene, detaljno je opisao zabrinjavajuću situaciju: "Ujedinjena Porečka i Pulska biskupija sastoji se od 50 župa i 7 ekspozitura. Među župama 15 je ispražnjenih, a sedam vode duhovnici koji su zbog starosti i bolesti nesposobni za službu. Nadalje su nepopunjene dvije ekspoziture (Prnjani od 1.270 duša), 9 kanonikata i više kooperatura."⁹² Biskupski položaj bio je dodatno otežan, jer su ga pri raspoređivanju ionako premalog broja duhovnika osjetno ograničavale nerijetke nedovoljne sposobnosti ili izostanak volje za predanu skrb o vjernicima: "Proteklih je godina primano mnogo bogoslova iz susjednih dijeceza i pokrajina, od kojih nažalost previše njih nigdje nije željelo činiti dobro, te su prokletstvo za zajednicu i velika muka za biskupa. Potom slijedi odvratna činjenica kako se Talijani, koji čine zamjetan dio duhovnika i bogoslova, neodgovorno gnušaju njemačkog i slavenskog jezika. U Rovinju je jedan jedini duhovnik koji poznaje njemački i slavenski jezik, a ni on zbog kronične upale pluća ne vrši duhovnu skrb. Ondje naseljeni Nijemci i mnoge stotine Slavena što pripadaju nižem sloju osjećaju se u vjerskom smislu potpuno napuštenima."⁹³ Konačno, zbog opisanih okolnosti razmišljanje o budućnosti biskupije samo je produbljivalo zabrinutost, jer će bolest, starost i smrt, dok osmorica bogoslova što su 1858.

⁹⁰ Isto ((...) betäubende Beweise von einer entsetzlichen Verwahrlosung des Volkes und von dem tiefen Verfallen der Moralität in viele Gegenden der diöcese Parenzo-Pola.)

⁹¹ Isto (Die Unwissenheit ist hie und da so groß, daß unzählige Erwachsene beiderlei Geschlechtes nicht einmal die Grundwahrheits unserer h. Religion, wie die Unsterblichkeit der Seele u.s.w. und den Decalog kennen.)

⁹² Isto (Das vereinigte Bistum Parenzo-Pola besteht aus 50 Pfarren und 7 Exposituren. Von den Pfarreine sind 15 vacant, und 7 Pfarren stehen wegen Alter und Gebrechlichkeit dienstunfähige Geistliche vor. Ferner sind unbesetzt 2 Exposituren (Porgnana won 1270 Seelen), 9 Canonicate und mehrere Cooperaturen.)

⁹³ Isto ((...) in den vergangenen Jahren viele Candidaten der Theologie aus allen benachbarten Diöcesen und Provinzen aufgenommen wurden, won welchen leider zu viele nirgends gut thun wollen, und ein Fluch für die Gemeinden und eine große Plage für den Bischof sind. Zu dem kommt noch der widerliche Umstand daß die Italiener, der zahlreichere Theil der Geistlichen und Candidaten, einen unwerantwörtlichen Abscheu vor der deutschen und slavischen Sprache haben. In Rovigno ist ein einziger der deutschen und slavischen Sprache kundiger Geistlicher, und auch er kann wegen eines kronichen Brustübels die Seelsorge nicht ausüben. Dort ansäßig deutschen und viele hunderte dem niedersten Stand angehörende Slaven sehen sich in religiöser Beziehung völlig verlassen.)

pohađali goričko sjemenište dovrše studij, isprazniti barem dvostruki broj duhovničkih mjesta.⁹⁴

Ovaj Dobrilin dopis prvi je u nizu sličnih iskaza zabrinutosti za duhovno stanje povjerenih mu dijeceza, a kako je već spomenuto, nije ograničen isključivo na opis žalosnih okolnosti, već je okrenut ublažavanju zatečenih nevolja, po čemu je također lako poveziv sa srodnim, kasnijih godina pisanim svjedočanstvima biskupske brige o kojima će također biti riječi. U konkretnom slučaju uočio je nevelika, ali svakako iskoristiva sredstva predviđena za obrazovanje budućih duhovnika, što su svake godine ostajala neiskorištena. Naime, u spominjanom goričkom sjemeništu svaka je biskupija imala zajamčen broj mjesta što su se financirala iz tzv. Vjerozakonske zaklade (*Religionsfond*). Porečkoj i Pulskoj biskupiji pripadalo je dvanaest takvih mjesta, koja zbog sve rjeđeg odlučivanja mladih za svećenički poziv redovito nisu bila u potpunosti popunjena. Kako je navedeno, 1858. na sve četiri godine studija bilo je tek osam bogoslova, a Dobrilin se prijedlog sastojao u preusmjeravanju neiskorištenih sredstava na stipendiranje đaka pri pazinskoj gimnaziji, sklonih opredijeliti se za svećeništvo.⁹⁵

2.2.4. Zamisao o ukidanju biskupije – pismo caru

Argumenti izloženi u pismu tršćanskom Namjesništvu čine okosnicu i preostalih dvaju dokumenata utemeljenih na Dobrilinu iscrpnom uvidu u društvene odnose i duhovne prilike u Porečkoj i Pulskoj dijecezi te, izvjesno je, temeljitom promišljanju o što učinkovitijim i što trajnijim poboljšanjima dugoročno neodrživog stanja. Opisana mjera predložena Namjesništvu mogla je tek donekle ublažiti manjak duhovnika, ali znatno smjelije prijedloge imalo je smisla izložiti isključivo najvišim vlastima. Koncept pisma caru Franji Josipu I., sačuvan u tršćanskom biskupijskom arhivu, od izuzetne je pomoći pri jasnijem sagledavanju

⁹⁴ Isto (Ehe die acht Kleriker, welche in den vier theologischen Jahrgängen in Görzer Central-Seminarium sind, die studien absolviren, werden durch Gebrechlichkeit, Alter und Tod wenigstens zwei Mal so viele Lücken in den Seelsorger-Stellen entstehen.)

⁹⁵ Isto (Zu dieser Unterstützungen könnte vorläufig der betrag verwendet werden, welcher von jenen der 12 für die Diöcese Parenzo-Pola in Görzer Central-Seminarium bestimmten freiplätze, die aus Mangel an Candidaten der Theologie nicht besetzt werden können, jährlich übrig bleibt.)

Dobriline neuobičajene ideje koja se u literaturi, osim onoj najstarijoj,⁹⁶ najčešće spominje tek rečenicom-dvije.

Tršćanski koncept datiran je tek kolovozom 1861., te zasad nije poznato kada je, ako uopće jest, u njem razložen prijedlog doista poslan caru. Naime, Rubetićev zaključak kako "u Beču bijahu skloni prihvatiti njegove prijedloge, ali sv. Stolica ne htjede da ih prihvati",⁹⁷ vjerojatno se odnosi na srodnu Dobrilinu inicijativu iz druge polovice sedamdesetih godina, kojoj će biti posvećeno jedno od završnih poglavlja. Kako bilo, ovo opširno pismo zaslužuje navođenje najvažnijih djelova, jer dokazuje koliko je Dobrila, čak i pri neuobičajenim potezima, bio daleko od ishitrenosti. Nakon što je obraćanje caru započeo tvrdnjom kako se, od 1858. kad je postavljen za biskupa, svim silama trudio ispuniti svoje zahtjevne dužnosti,⁹⁸ Dobrila je izvanredne prilike što su ga natjerale na nesvakidašnji korak prikazao na sličan način kao u navedenom dopisu Namjesništvu. Osim već spomenutih podataka, pozvao se na činjenicu kako ujedinjena biskupija broji po prilici 60.000 duša, preciznije oko 28.000 Talijana i 32.000 Slavena, pri čemu prvi žive u gradovima, a drugi su rasuti seoskim područjem.⁹⁹ Nakon što je ponovio prikaz nepovoljnog duhovničkog stanja u brojčanom, ali i disciplinskom pogledu, biskup je iznio procjenu kako su "od 95 trenutno postavljenih svećenika četrdesetosmorica prihvaćena iz drugih dijeceza, a od četrdesetsedmorice domaćih samo su trinaestorica Slaveni, iako su dijecezi potrebna barem sedamdesetorica."¹⁰⁰

I u ovom dopisu budućnost se čini još tmurnijom od sumorne sadašnjosti. Suviše siromašan puk nije bio u mogućnosti školovati djecu, odnosno buduće svećenike, u udaljenim obrazovnim institucijama, a Porečko-pulska biskupija i čitava onodobna Istra oskudijevala je višim školama, otvaranje kojih bi iziskivalo znatna novčana sredstva. Ukratko, domaći svećenički podmladak gotovo da nije postojao, a tijekom pedesetih godina devetnaestog stoljeća, kako proizlazi iz Dobrilinih navoda, obustavljeno je i popunjavanje ispražnjenih

⁹⁶ RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 45-48

⁹⁷ Isto, str. 49

⁹⁸ Archivio storico diocesano di Trieste (dalje: ASDT), *Miscellanea sui Vescovi, Carte riguardanti G. Dobrila*, koncept Dobriline predstavke caru Franji Josipu I., kolovoz 1861. ((...) hatte ich am 16. Mai 1858 Besitz von Bistum genommen und war seitdem nach Kräften bemüht, meinen schweren Pflichten nachzukommen.)

⁹⁹ Isto (Das vereinigte Bistum von Parenzo und Pola zählt bei 60,000 seelen; davon sind bei 28,000 Italiener und 32000 Slaven; Jene wohnen in Städten, diese auf dem Lande zerstreut.)

¹⁰⁰ Isto (von den 95 gegenwärtig angestellten Priestern sind achtundvierzig aus änderwärtigen Diöcesen aufgenommen worden, und von den siebenundvierzig Eingebornen sind nur dreizehn Slaven, während die Diöcese wenigstens siebenzig benötigt.)

duhovničkih mjesta kandidatima iz drugih biskupija.¹⁰¹ Drugim riječima, "ne bude li se bez oklijevanja pobrinulo za obrazovanje potrebnog svećeničkog podmlatka preusmjeravanjem dostatnih novčanih sredstava, ostat će kroz deset godina najveći dio seoskih zajednica bez dušobrižnika."¹⁰²

Promišljanje o izloženim nedaćama dovelo je biskupa do nekoliko mogućih rješenja, posezanje za kojima je nastojao, koliko je bilo u njegovoj moći, potaknuti odricanjem od biskupske časti. Naime, kako u konceptu pisma caru navodi, istoga se dana u pismu Svetoj stolici odrekao biskupije i zamolio da mu se udijeli ispražnjeno mjesto pri tršćanskom kaptolu.¹⁰³ Ovim činom želio je potaknuti proces za koji je bila potrebna suradnja obaju Konkordatom povezanih vlasti, odnosno trajno sjedinjenje Porečko-pulske s Tršćansko-koparskom biskupijom ili barem prepuštanje upravljanja njegovom dotadašnjom dijecezm tršćanskom biskupu tijekom u budućnosti dogovorenog razdoblja te prihode Porečko-pulske biskupije upotrijebiti za izobrazbu svećeničkog podmlatka, a bude li moguće, i za podizanje ustanove s navedenom svrhom.¹⁰⁴ Svjestan mogućih zapreka zbog kojih predloženo sjedinjenje ne bi bilo moguće, Dobrila je predložio i umjerenije rješenje potrebno za prosperitet njegove biskupije, odnosno proširenje Porečke i Pulske biskupije četirima pograničnim dekanatima što su pripadali Tršćanskoj i Koparskoj dijecezi. Konkretnije, naveo je pazinski, pićanski, kršanski i buzetski dekanat, nakon čega bi biskupija obuhvaćala oko 100.000 stanovnika među kojima bi svakako bilo jednostavnije pronaći kandidate za svećeničko zvanje.¹⁰⁵

¹⁰¹ Isto (Vor zehn Jahren hat auch der Zufluß aus der Fremde völlig aufgehört, und einhäumische Nachwuchs gibt es fast keinen(...).)

¹⁰² Isto (Wenn nicht unverzüglich durch Verwendung von hinlängliche Geldmitteln für die heranbildung des erforderlichen Nachwuchses für den Priesterstands gesorgt werden wird, so wird binnen zehn Jahren der gröste Theil der Landgemeinden ohne Seelsorger bleiben.)

¹⁰³ Isto ((...) habe ich nach reiflicher Überlegung heute dem apostolischen Stuhl die Resignation auf das Bisthum mit der Bitte eingereicht, mir die am Domkapitel zu Triest eben erledigten Probstei (...) zu verleihen(...).)

¹⁰⁴ Isto ((...) mit allergnädigster Genehmigung Euer. KK. Apost. Majestat das Bisthum von Parenzo u. Pola mit jenem von Triest für immer zu vereinigen, oder durch den Bischof von Triest u. Capodistria pro tempore durch einen zu bestimmenden Zeitraum verwalten, u. die Einkünfte der bischöfl. Tafel von Parenzo-Pola für die heranbildung von Jünglingen für den Priesterstand, wo möglich auch für die Errichtung einer zu diesem Zwecke geeigneten Anstalt verwenden zu lassen.)

¹⁰⁵ Isto (Wenn die Vereinigung dieses Bisthums mit jenem von Triest-Capodistria auf unübersteigliche Hindernisse stossen sollte, so ist die Vergrößerung seiner Gebiets durch die Decanate von Mitterburg, Pedena, Kersano und Pinquente, welche jetzt zur Triester Diöcese gehören, zu dessen künftigen Gedeihen unerlässlich nothwendig. Durch die Erweiterung des Diöcesangebieths durch die eben genannte Dekanate würde dieses Bisthum eine Bevölkerung von 100,000 Seelen haben, und dadurch würde die Wahl von Jünglingen für den Priesterstand ermöglicht werden.)

Na potonji prijedlog nadovezivala se želja za proširenjem tadašnje pazinske njemačke niže gimnazije s četiri viša razreda: potpuna gimnazija u srcu Pokrajine donijela bi proširenoj biskupiji vlastitu obrazovnu ustanovu, a s obzirom da je "puk u takozvanoj carskoj Istri dobroćudan, poučljiv i istinski lojalan" posljedično bi barem bila osigurana protiv izrazite oskudice svećenstva. "Izvršenje ove ponizne molbe imalo bi korisne posljedice i po državu, jer bi tek tada bilo moguće podignuti kler za ovu dijecezu koji bi uzvišenom tronu Vašeg carskog i kraljevskog Apostolskog Veličanstva bio iskreno privržen i odan, za što se može prema prošlim i sadašnjim iskustvima suditi kako neće biti postignuto ni na koji drugi način."¹⁰⁶

Uočljivo je kako je prvi Dobrilin biograf, Cvjetko Rubetić, gotovo u cijelosti preveo Dobrilinu predstavku na cara, ali je izostavio sadržaj naveden u gornjem ulomku. Iz današnje perspektive, riječ je o ključnom dijelu pisma, mnogo važnijem od posljednjeg ulomka u kojem biskup obećava kako će, u slučaju da prema vlastitoj želji doista bude razriješen dužnosti, biti uvijek spreman svojim, tijekom četiri godine u Poreču prikupljenim iskustvom, pomoći tršćanskom biskupu. Za pretpostaviti je kako se ovih nekoliko rečenica Rubetiću učinilo isuviše kompromitirajućim po Dobrilu u vremenima sve zaoštrenijeg političkog i nacionalnog sukoba u Pokrajini, jer bi tendencioznim tumačenjem lako mogle biti protumačene kao izričito podređivanje crkvenih potreba interesu bečkih vlasti.

Zahvaljujući povijesnom odmaku, na početku dvadesetprvog stoljeća u biskupovim riječima nema više ničeg od čega bi valjalo zazirati: one su prvorazredno, kondenzirano svjedočanstvo o Dobrili kao crkvenom velikodostojniku, ali i dobrom poznavatelju pokrajinskih društvenih prilika. Konačno, u njima se jasno zrcali nerazdruživa povezanost vjerske, društvene, političke i nacionalne sastavnice Dobrilina djelovanja.

¹⁰⁶ Isto ((...)) wenn noch vier Classen des Obergymnasium's hinzugefügt werden, so würde das Bisthum eine eigene Bildungsanstalt haben, welche es bei dem Umstande, daß daß Landvolk im sogenannten kaiserlichen Istrien gemüthlich, gelehrig und recht loyal ist, in der Folge wenigstens gegen drücken den Priester-mangel sichern würde. Die Ausführung dieses unterthänigsten Antrages wird auch für den Staat von den heilsamsten Folgen sein, weil es erst dadurch möglich wird, für diese Diöcese in der Zukunft einen Clerus heranzubilden, welche dem erhabenen Throne Euer KK. Apost. Majestat aufrichtig anhänglich und ergeben sein wird, was sonst nach der Erfahrung der Vergangenheit und Gegenwart zu urtheilen auf keine andere Weise erzielt werden kann.)

2.2.5. Upućivanje prijedloga Svetoj Stolici

Iako se u konceptu pisma caru, sastavljenom u kolovozu 1861., navodi kako je Dobrila istoga dana poslao svoju rezignaciju od biskupske časti Svetoj Stolici, danas je poznat samo jedan, godinu dana kasnije sastavljen dokument u kojem je svoje namjere izložio vrhovnoj crkvenoj vlasti. Naime, 30. kolovoza 1862. Dobrila je u Rim poslao svoj prvi i najopsežniji trogodišnji izvještaj o stanju biskupije.¹⁰⁷ U spisu koji se sadržajno i argumentacijski neminovno podudara s ranije navedenima, ističe se kako je Porečka i Pulska biskupija područjem mala, k tome često izložena sušama i tuči, napučena sa 60.000 stanovnika, od kojih su gotovo polovica Talijani, a ostalo Slaveni, većim dijelom siromašni, ljeti i ujesen izloženi povremenim groznicama.¹⁰⁸

Prikaz povezanih društvenih i vjerskih prilika u svojoj biskupiji Dobrila je i ovdje utemeljio na činjenici kako u biskupiji ne postoji gimnazija ili dijecezanski obrazovni zavod, niti sredstva kojima bi se podigla takva institucija.¹⁰⁹ K tome, mladići iz bogatijih obitelji ne odlučuju se za svećenički poziv, a oni iz siromašnih obitelji nemaju sredstava za boravak u udaljenijim gradovima. Odatle manjak klera,¹¹⁰ a uistinu tužno stanje dijeceze nesumnjivo će kroz kratko vrijeme postati još tužnije,¹¹¹ što temelji na već navedenim podacima o brojčanom i moralnom stanju klera.

Predložena rješenja poklapaju se s onima upućenim caru. Prvo je radikalno, a zasniva se na opisanom ujedinjenju s Tršćansko-koparskom biskupijom: Dobrila je pretpostavljao kako bi tršćanski biskup bez teškoća upravljao s oko 300.000 duša, s obzirom da se u obje dijeceze govori talijanski i slavenski, a priroda i običaji su jednaki. Na taj bi se način oko 8.000 forinti godišnjih prihoda Porečke biskupije moglo upotrijebiti za obrazovanje mladih koji bi se željeli posvetiti svećeničkom zvanju, čime bi se steklo dovoljno dobrih svećenika za čitavu istarsku Pokrajinu.¹¹² Svetoj Stolici predložio je i drugo rješenje, ono o privremenom

¹⁰⁷ KBR, OMP, faksimil i prijepis Dobrilinog Izvještaja Svetoj Stolici, 30. kolovoza 1862.

¹⁰⁸ Isto (Ipsium territorium parvum esse, siccitatus obnoxium, saepissimaeque grandine devastatum; hinc sexaginta mille habitatores, quorum quasi dimidia pars sunt Itali, ceteri vero Slavi, quoad maximam partem miseria oppressos, et aestivo autumnalique tempore febribus affectos intermittentibus.)

¹⁰⁹ Isto (Nullum existere Gymnasium aut Collegium Dioecesanum, nec facultates adesse ad haec erigenda.)

¹¹⁰ Isto (...) hinc Sacerdotum penuria.)

¹¹¹ Isto (Tristem equidem esse Dioecesis statum, sed dubio procul tristorem brevi futurum (...).)

¹¹² Isto (Primum remedium perpetuum esset et radicale, canonica nempe unio Dioecesis Parentii Polae cum Tergestina, quam tunc tercentum millibus circiter Animarum constantem Episcopus Tergestinus ut sibi videtur, absque difficultatibus gubernare posset, quia in utraque Diocesi incolarum linguae Italica videlicet et Slavica, indoles, mores sunt homogenei, talique modo redditus Mensae Episcopalis Parentinae circit octo millia

povjeravanju uprave tršćanskom biskupu dok se ne obrazuje dovoljan broj svećenika i ne podigne vlastito sjemenište za porečku dijecezu. Ipak, za razliku od pisma caru, u izvještaju se dodaje kako bi se potonjim rješenjem postigao dobar, ali ne suviše trajan učinak.¹¹³

2.2.6. Neuspjeh inicijative

Dobrilina inicijativa, kao i petnaestak godina kasnije, nije naišla na razumijevanje Svete Stolice. Porečko-pulskom biskupu nije stoga preostalo drugo nego da u uvjetima koje, kako je istaknuto, nije smatrao dugoročno održivima, pokuša učiniti što više za povjerenu mu zajednicu vjernika. Ako ga je upoznavanje s brojnim lokalnim problemima uvjerilo u potrebu promišljenog i razgranatog djelovanja kojem je ostao posvećen do konca života, parlamentarno iskustvo, kojem će biti posvećeno iduće poglavlje, pokazalo je Dobrili, među ostalim, u kojoj se mjeri nejednak stupanj društvenog razvoja odražavao na neravnopravnost u raspodjeli političke moći.

Florenorum Monetae Austriacae adhiberi possent ad educandos juvenes statui sacerdotali semet dedicatuos, proque tota Istriae provincia brevi sufficiens numerus Sacerdotum haberetur (...).

¹¹³ Isto ((...) per aliquot decennia Episcopo pro tempore Triestino Ecclesiae Parentinensis administratio commit donec hisce Mensae proventibus sufficiens Sacerdotum numerus haberetur, et Seminarium proprium pro Parentina Diocesi iterum erigeretur. Sed tamen, advertit Antistes, hoc altero remedio faustus felixque effectus certe obventurus erit, brevi tamen duraturus.)

2.3. ZASTUPNIK NARODA ISTRE

2.3.1. Izbori 1861.

Kratkotrajno istarsko demokratizacijsko iskustvo uzrokovano društvenim i političkim potresima 1848. godine dokončano je, kao i u drugim dijelovima Habsburške Monarhije, već u prvoj polovici 1849. raspuštanjem austrijskog parlamenta i nametanjem ustava po mjeri bečkog dvora.¹¹⁴ Kako se pokazalo, bio je to samo uvod u apsolutistički državni ustroj što će obilježiti pedesete godine devetnaestog stoljeća, a bit će dokinut tek koncem 1860. (Listopadska diploma), odnosno početkom 1861. (Veljački patent), obnavljanjem ustavnog stanja što će obilježavati politički život Monarhije sve do njena raspada. Temeljem spomenuta dva dokumenta, od kojih je prvi bio zasnovan na federalističkim, a drugi na centralističkim zasadama,¹¹⁵ novooblikovana Markgrofovija Istra, nasljednica Istarskog okružja (1825.-1860.), dobila je vlastito pokrajinsko predstavničko tijelo, istarski Zemaljski sabor, kojem je za sjedište određen Poreč.¹¹⁶

Kako bi pokrajinski parlament bio popunjen, u ožujku 1861. održani su izbori prema kurijalnom načelu, dok je pravo glasa u pojedinoj kuriji ovisilo o visini izravnog poreza. Preciznije, od 27 biranih zastupnika, istarski veleposjednici glasovali su za petoricu, članovi trgovačko-obrtničke komore za dvojicu, gradovi za ukupno osmoricu, a dvanaestorica su trebala predstavljati takozvane "vanjske", odnosno seoske općine. U potonjoj su kuriji zastupnici birani neizravno, odnosno birači su izabirali izbornike, nazivane i fiducijarima, koji su zatim glasovali za zastupnike u pokrajinskom parlamentu. Uz dvadesetsedmoricu biranih zastupnika, tri su saborska mjesta bila predviđena za biskupe čije su dijeceze dijelom ili u potpunosti zahvaćale teritorij Markgrofovije: bili su to porečko-pulski, tršćansko-koparski i krčki biskup.¹¹⁷

Kao i 1848., rezultati izbora odražavali su pokrajinske društvene odnose: u Sabor je izabrano čak 25 Talijana, a slavensko žiteljstvo izabralo je tek dvojicu svojih predstavnika,

¹¹⁴ Fran BARBALIĆ, "Prvi parlamentarni izbori u Istri 1848. god.", *Historijski zbornik*, I (1848.), br. 1-4, 175-182.; Matko ROJNIĆ, "Nacionalno pitanje u Istri 1848/49.", *Historijski zbornik*, 1-4, II., Zagreb, 1949., 77-114.; Ivan BEUC, *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. st. i početkom XX. stoljeća* (dalje: *Istarske studije*), Zagreb, 1975., 3-32.; Petar STRČIĆ, "Prilog povijesti 1848/49 u Istri", *Vjesnik istarskog arhiva*, 2-3 (1992.-1993.), Pazin, 83-91.

¹¹⁵ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 179-180

¹¹⁶ Ivan BEUC, "Pred prvo zasjedanje Istarskog sabora 1861. god.", *Riječka revija*, I. (1952.), br. 1, str. 44-46.

¹¹⁷ Isto

krčkog svećenika Franju Feretića i Slovenca Josipa Samsu. K tome, na biskupskim stolicama Poreča i Pule te Krka nalazili su se Hrvati Dobrila i Ivan Vitezić, a na Tršćansko-koparskoj Slovenac Bartolomej Legat.¹¹⁸ Omalena je skupina netalijanskih zastupnika dodatno oslabljena odmah po dovršenim izborima, jer se Slovenac Samsa, uvjeren u jalovost parlamentarnog nadmetanja u neravnopravnim uvjetima, odrekao mandata. Osim nacionalne disproporcionalnosti, odnose snaga još je jasnije odražavala svjetonazorska raslojenost prvog saziva Pokrajinskog sabora: među spomenutom dvadesetpetoricom Talijana, čak su dvadesetorica, pokazat će se već na prvim zasjedanjima, podržavala građansko-liberalne nazore na kojima su temeljili svoj protalijanski i, istovremeno, prigušeno protuaustrijski stav.¹¹⁹ Svedeni na skicu, opisani su uvjeti obilježili početak Dobrilina parlamentarnog iskustva. O njegovim, pak, stavovima spram povratka ustavnosti, kao obrazovanog pripadnika hrvatskog naroda u Istri, ali i kao biskupa, svjedoči nekoliko sačuvanih tragova.

2.3.2. Dobrilin odnos spram demokratizacijskih procesa

Među sačuvanim ostacima Dobriline privatne korespondencije nalazi se i pismo upravljeno "dragom pre-Antonu".¹²⁰ Početkom dvadesetog stoljeća, Matko Mandić, koji je ovo pismo i objavio, u tajnovitom je adresatu prepoznao beramskog župnika Antuna Mogorovića, "tjesnog prijatelja biskupova".¹²¹ Po prilici pola stoljeća kasnije, monsinjor Božo Milanović ponudio je drugo, argumentirano rješenje, nakon što navedenog Mogorovića nije pronašao u ondašnjim beramskim matičnim knjigama: temeljem uvida u spomenuto gradivo, primateljem pisma imenovao je župnika Antuna Sironića.¹²² Tko god bio "pre-Anton", "muž bistre glave, kakovih je malo u Istri",¹²³ u novije vrijeme njegov predloženi identitet nije osporavan, a razlog je, među ostalim, što su istraživači Dobrilina djelovanja mnogo korisnijim od popunjavanja podataka o naslovniku, smatrali sadržaj samog dopisa, o čemu svjedoči višekratno djelomično ili opsežnije citiranje. I doista, na tri stranice upućene

¹¹⁸ I. BEUC, *Istarske studije*, 52

¹¹⁹ Marino MANIN i Nevio ŠETIĆ, "Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge" (dalje: "Prilike u Istri..."), *ČSP*, 2007., br. 3, str. 710.

¹²⁰ ABPP, kut. Dobrila II, fasc. Dobrilina originalna pisma, Pismo pre-Antonu, Poreč, 2. siječnja 1860.

¹²¹ "Biskup Dobrila u pismenom saobraćaju", u: *Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga*, str. 277

¹²² B. MILANOVIĆ, *Istarski preporoditelj biskup dr. Juraj Dobrila*, Pazin 1970., str. 10; Isti, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 215

¹²³ ABPP, kut. Dobrila II, fasc. Dobrilina originalna pisma, Pismo pre-Antonu, Poreč, 2. siječnja 1860.

"milom prijatelju"¹²⁴ pregršt je korisnih indicija Dobrilinih promišljanja na početku ustavnog razdoblja. Prije uvida u njih vrijedi ipak ponuditi mogućnost alternativne datacije ovog važnog dokumenta: iako datum što ga je biskup naveo na dnu pisma (2. siječnja 1860.) dosad nije osporavan, Dobriline znakovite riječi kako "nam presvjetli Cesar ta dragocjena prava ponudja" te prijateljsko poticanje duhovnika Antona kako bi mudro pripravlja "malo po malo ljude na izbiranje za Beč ali kamo bude"¹²⁵ mnogo je lakše shvatiti smjesti li ih se u početak 1861., dakle između Listopadske diplome i Veljačkog patenta, a ne godinu dana ranije, u vrijeme još prisutnog apsolutizma. Ne treba, ukratko, isključiti mogućnost kako je porečki prelat datirajući pismo učinio shvatljivu omašku i unio netom isteklu godinu.

Sadržajno, ovo je Dobrilino pismo važno svjedočanstvo o biskupovim nazorima početkom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Odmah nakon prvih kurtoaznih rečenica, osvrnuo se na izrazito nepovoljan položaj slavenskog življa u Istri: "Velika je sramota i nesreća za našu kerv, da nas u Istri nitko neće spoznati, kako da nas ni nebi bilo; nitko od našega jezika nemisli, da imamo velika i sveta prava (...)." Spomenuta prava, kojima je prema Dobrili izvor u Božjim, ali i carskim zakonima, gube svrhu ako za njih ne mare oni kojih se tiču, iako je "skrajna ura iz nehajstva i sna se probuditi, ako želimo biti ljudi, a ne schiavi."¹²⁶ Biskupu je, naravno, bilo jasno kako se puk po sebi neće osvijestiti, a bez krzmanja razložio je i čija je to dužnost: "Mi redovniki smo meso od mesa, kost od kosti našega puka, naš brižni narod niti vidi niti misli drugačije nego po naših očih i moždjanih, jer sve ostalo, što u nas zna si ime pisati, je svojoj vlastitioj kervi protivno i nam zlohотно; imamo dakle mi svetu dužnost, za naše ljude skerbiti."¹²⁷

Sumorna činjenica kako su se ionako rijetka obrazovana djeca istarskih Hrvata i Slovenaca školovanjem ujedno često asimilirala u talijanski kulturni krug, učinila je od istarskih seoskih svećenika slavenskog podrijetla gotovo jedinu obranu pred napredujućim rastakanjem tradicionalnih ruralnih zajednica širom poluotoka, neovisno je li riječ o slabljenju vjerskih zasada ili talijanizaciji mnogih sastavnica javnoga života. Shvatljivo je, stoga, što Dobrila na pragu ustavnog razdoblja sve nade glede konkretnih pomaka nabolje polaže u narodnjaštvo dijela seoskih duhovnika, a "to moremo sada činiti brez svake pogibeli, jer nam sam Cesar dopušća, da si uzmemo, što je naše, to jest: naš jezik u svih naših potrebah, u

¹²⁴ Isto

¹²⁵ Isto

¹²⁶ Isto

¹²⁷ Isto

ugovorih, oporukah itd.; imamo pravo svojim jezikom se služiti po uredih (Offizihi), sudišćih itd."¹²⁸

Drugim riječima, buđenje parlamentarnog života u Monarhiji otvaralo je mogućnost znatno široj uporabi hrvatskog ili slovenskog jezika u javnom životu Pokrajine, čime bi nimalo zanemariv podstrek dobila i, sredinom devetnaestog stoljeća prilično slabunjava i nejasna, svijest o vlastitom narodnom identitetu. Ipak, nužan je preduvjet bio izbor narodu odanih poslanika, što je Dobrilu i potaklo na već navedeno nagovaranje prijatelja kako bi župljane što bolje pripremio za predstojeće izbore. Prisjećajući se ishoda izbora za parlamente u Frankfurtu i Beču 1848., biskup je dramatično zaključio: "Ja bih radije mrtav bio nego još vidjeti, kako bi naši brižnjaki za svoje poslanike izabrali kalviniste (Jeny za Frankfurt) ili republikane, kojim nije do drugoga stalo, nego da nam domovinu upropaste."¹²⁹

Danas je, nažalost, nepoznat sadržaj Dobrilinog dopisa što ga je nekoliko mjeseci ranije, točnije u kolovozu, poslao "Ministrom u Beč",¹³⁰ o čemu pri kraju pisma obavještava pre-Antona, ali očito se podudarao s upravo izloženim razmišljanjima, a do pohvala što ih je svojim informacijama zaslužio, povjerio se prijatelju, "nije meni ni malo stalo; jer bih radije ovce pasti s Mojses-om po keršljavih Sinajskih planinah nego na Faraonskom dvoru u razkošju plivati gledajući ugnjetenja i zatiranja mojih suplemenika."¹³¹

Ne treba posebno naglašavati kako je potpunu otvorenost u iznošenju stavova Dobrila čuvao za privatnu korespondenciju, dok su dopisi upravljani na čitavo svećenstvo njegove dijeceze, odnosno biskupske okružnice, bile znatno službenije koncipirane, iako je i iz njih moguće razaznati na što je, kao crkveni velikodostojnik, smatrao kako treba skrenuti pažnju klera. Prva okružnica u tom smislu vezana je uz skorašnji izbor općinskih predstavništava i povezanu svečanu prisegu, pri kraju koje je dodano kako "možda neće biti suvišno upozoriti kako se tom prigodom ni jednoj laičkoj osobi ne smije dozvoliti držanje govora u crkvi."¹³² Mnogo je, međutim, važniji dopis duhovnicima vezan uz predstojeće izbore za pokrajinsko zastupničko tijelo, odaslan početkom ožujka 1861. godine. Svećenicima je, kao duhovnim pastirima povjerenih im vjerničkih zajednica Dobrila savjetovao neka usmjere svoju pastvu

¹²⁸ Isto

¹²⁹ Isto

¹³⁰ Isto

¹³¹ Isto

¹³² ABPP, XIV/1, kut. 164J, br. 85 (Non sarà forse superfluo l'avvertire che in quell' incontro a nessuna persona laica si potrà permettere di tenere parlate in Chiesa.)

kako bi za zastupnike izabrala bogobojazne ljude, što je istakao kao začetak svake mudrosti.¹³³ Osim što bi trebali biti privrženi Crkvi i caru, za buduće predstavnike u parlamentarnim tijelima kršćanski bi puk trebao odabrati ljude "što gaje ljubav, iskreno i bez razlike, spram svih sinova naše Pokrajine, te od kojih se može očekivati pravednost prema svima, ljude konačno što će znati i čvrsto željeti utemeljiti i promicati svjetovnu i vječnu dobrobit njihovih birača."¹³⁴

Posebno je uočljiv zaključak okružnice kojim je Dobrila nastojao preduhitriti nerealna očekivanja od novih ustavnih sloboda, svodeći mogućnosti što ih pružaju predstojeći izbori na realnu mjeru: "Naša Istra bit će siromašna i ubuduće kao što je bila ranije te će trebati i u budućnosti podnijeti mnoge patnje koje ljudske sposobnosti nisu u stanju popraviti; pa ipak izvan je sumnje kako se razumnim i savjesnim izborima za budući Sabor može izbjeći više no jedan budući jad i potaknuti kakvo dobro. Neka dakle svatko izvrši vlastitu izborničku dužnost savjesno, razumno i s poštovanjem prema Bogu temelju svakog dobra, i tako neka pokaže činom kako mu je u srcu zajednička dobrobit."¹³⁵

2.3.3. Prvi saziv Pokrajinskog sabora

Usprkos Dobrilinim nastojanjima, kako je spomenuto, prvi su izbori za Pokrajinski sabor završili na jedini mogući način: sloj talijanskih veleposjednika i građana osvojio je premoćni broj mandata, stekavši time mogućnost isključivog utjecaja na parlamentarnu djelatnost. Uvođenje ustavnosti nije značilo i potpunu demokratizaciju izbornog procesa, a u literaturi je već istaknuto kako je na prvim izborima pravo glasa imalo tek 8% stanovnika Istre, čemu valja dodati kako je svoje biračko pravo na selu iskoristila tek četvrtina, a u

¹³³ OMP, Labinski dekanat, br. 225, Poreč, 5. ožujka 1861. ((...) ponete loro specialmente a cuore di sciogliere a loro Rappresentanti uomini tali che abbiano il santo timor di Dio che è principio d'ogni sapienza(...).)

¹³⁴ Isto ((...) uomini che amino davvero e senza distinzione tutti i figli della nostra provincia, e dai quali si possa attendere che abbiano ad essere giusti verso di tutti; uomini finalmente che sappiano e fermamente vogliano fondare e promuovere il bene temporale ed eterno dei loro elettori(...).)

¹³⁵ Isto (L'Istria nostra sarà povera anche poi come lo fu per l'inzani, ed avra a sottostare anche in seguito a molti patimenti, cui le umane disposizioni non sono in grado di metter riparo; nulladimeno è fuor di dubbio che con assenate e coscienziose elezioni per la prossima Dieta si può ovviare a più d'un dolore nell'avvenire e promuovere qualche bene. – Voglia quindi ognuno esercitare il proprio diritto di elezione quale un dovere di coscienza con sento intendimento e in riguardo a Dio fonte di ogni bene, e così dimostrare col fatto stargli a cuore il bene comune.)

gradovima trećina birača.¹³⁶ Nije teško zaključiti kako su nove mogućnosti i nova prava koja je s toliko žara zagovarao biskup Dobrila većem dijelu stanovništva početkom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća još bila potpunom nepoznanicom, što se u posebnoj mjeri odrazilo na seosko pučanstvo, obuzeto vlastitim brigama, udaljeno od centara moći i izvora informacija.¹³⁷ Mogućnost da slavensko pučanstvo izabere kandidate vlastitog roda i jezika i tako popuni dvanaest saborskih mjesta namijenjenih zastupnicima seoskih općina uglavnom je ostala tek teoretskom: činjenica da su stanovnici s rubova Markgrofovije, točnije istarski Slovenci i birači s kvarnerskih otoka, ipak odabrali "slavenske" kandidate, ukazuje kako je utjecaj talijanskog građanstva ipak bio ograničenog dometa, a preporodni impulsi iz Banske Hrvatske i Slovenije nailazili su na plodno tlo na sjeveru i istoku Pokrajine.

Ukratko, prvi saziv istarskoga Zemaljskog sabora pokazao je kako će u narednom razdoblju upravu nad Markgrofovijom austrijske vlasti dijeliti s predstavnicima talijanskog građanstva, a njihov je odnos tijekom idućih pola stoljeća, odnosno do raspada Monarhije, prolazio kroz različite faze. Početkom šezdesetih godina, presudan je bio utjecaj nacionalno-integracijskog procesa na Apeninskom poluotoku koji je, u trima sukobima između 1848. i 1866., rezultirao odvajanjem sjevernotalijanskih pokrajina od Habsburške Monarhije i njihovim priključenjem nastajućoj Kraljevini Italiji. Istarsko talijansko građanstvo, nedovoljno moćno da samostalno i otvoreno istupi protiv Austrije i priključi se separatističkom pokretu svojih sunarodnjaka, bilo je ipak dovoljno organizirano da iskoristi jačanje istarske autonomije, otjelovljeno u sazivanju Pokrajinskog sabora, i promišljenom opstrukcijom izrazi raširen protuaustrijski osjećaj.

Već na prvoj sjednici Istarskog sabora (6. travnja 1861.), pozdravni govor vladina povjerenika grofa Coroninija i inauguralni govor zemaljskoga kapetana Gian Paola Polesinija otkrili su dramatične razlike u poimanju istarskoga razvoja i onovremenoga položaja Pokrajine. Primjerice, grof Coronini napomenuo je kako je "Istra u svojoj prošlosti proživjela i blagostanje i nevolju, propadanje i preporod",¹³⁸ a zatim je, potpuno u skladu sa službenom, vladinom slikom, idealizirano skicirao okolnosti u kojima se istarski poluotok nalazi pod

¹³⁶ *Istra kroz vrijeme: pregled povijesti Istre sa osvrtom na grad Rijeku*, ur. Egidio IVETIC, Rijeka – Rovinj – Trst, 2009., str. 462.

¹³⁷ Zvane Črnja, "Pledoaje za Dobrilu", *Oko*, Zagreb, 258 (4.-18. veljače 1982.), str. 5.

¹³⁸ F. BARBALIĆ, "Prvi istarski sabori", str. 288.; *Atti della prima e seconda Dieta provinciale dell' Istria in Parenzo* (dalje: *Atti*), Rovinj, 1863. ((...) ha nei secoli decorsi esperito prosperità e sventura, deiezione e rinascenza.)

austrijskom upravom: "Stranac može mirno putovati Istrom, građanin bez straha izlazi izvan grada, stanovništvo se podvostručilo, poljodjelstvo je napredovalo, gladi nema, iako smo imali i rata i bolesti, tifusa i kolere. Vlada je dala narodu da sam stvara zakone."¹³⁹ Koliko ih se dojmio povjerenikov govor, zastupnici su pokazali odslušavši ga i isprativši u potpunoj tišini. S druge strane, iskazali su svoje neskriveno slaganje s markizom Polesinijem koji je lapidarno oslikao istarsku prošlost potpuno drugačijim bojama: "Istra već stoljećima ne vidi svojih sretnih dana. Nakon sretnih dana Augusta i Teodorika lišena je svakog sjaja, biva raskomadana i podijeljena, svladana od neprijateljskih provala i gusara, proživjela je mnogo nesretnih godina, podijeljena među strane markize, grofove i barune. Kasnije je jedan dio pripao mletačkom principu, a danas je eto ujedinjena."¹⁴⁰

Oponiranje austrijskim vlastima, poznato je, najjače je do izražaja došlo nekoliko dana kasnije, 10. travnja, na trećoj saborskoj sjednici. Naime, iz bečke je perspektive zadaća zemaljskih parlamenata, pa tako i istarskog Pokrajinskog sabora, prvenstveno bila izbor unaprijed određenog broja, u istarskom slučaju dvojice, zastupnika za Carevinsko vijeće. Držeći se prethodnog dogovora, dvadesetorica talijanskih zastupnika, kako je već navedeno svjetonazorski povezivih s građansko-liberalnim usmjerenjem, na glasačke su listiće napisali "nessuno" (nitko). Otvorena, organizirana opstrukcija većine zastupnika, ponovljena nekoliko dana kasnije pri drugom pokušaju glasovanja, pokazuje kako je s talijanske strane već početkom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća bila moguća svojevrsna proto-stranačka djelatnost. Potpunosti slike pridonosi podatak kako su preostali glasovi bili raspršeni među više kandidata: organiziranom djelovanju nacionalno-liberalne skupine talijanskih zastupnika u prvom se saborskom sazivu nije, dakle, suprotstavila nikakva organizirana konzervativna opozicija, a još manje "slavenska".

¹³⁹ Isto; *Atti* (Dacchè essa venne in sovranità dell' Augusta Casa, nè il forastiero teme di traversar le sue valli, nè il cittadino di uscire dalle mura della città; in due generazioni, o poco più, il numero del popolo per propria forza se è duplicato, nelle borgate e città quadruplicato; quadruplicata la coltura dei campi, cessata la periodicità delle fami; e tutto ciò abbenche in questo periodo di tempo si mostrassero tifi, colèra, guerre e mortalità straordinarie. (...) La maestà dell' Imperatore, facendo ragione alla maturità dei suoi popoli, affida loro la partecipazione al potere legislativo (...))

¹⁴⁰ Isto; *Atti* (L' Istria (...) non vede da molti secoli felici le sue sorti. Dopo i tempi prosperosi di Augusto e Teodorico, al sesto secolo, decadde dal suo splendore e da varie vicende venne lacerata e divisa. – Osteggiata da nemiche incursioni, minacciata da pirati, passò lunghi anni calamitosi, smembrata fra Marchesi e Conti stranieri, fra Baroni e Comuni sorgenti a novella vita. Più tardi l' Istria marittima si alleva in prima, indi obbediva al Principe Veneto (...). In oggi un de' suoi voti è compiuto. L' Istria intera è ridonata a sè stessa (...).)

2.3.4. Izbor drugog saziva Pokrajinskog sabora

Nakon drugog, jednako neuspješnog pokušaja izbora dvojice istarskih zastupnika u bečkom parlamentu, prvo i jedino zasjedanje prvog saziva Pokrajinskog sabora zaključeno je na šestoj sjednici, 16. travnja, a sabor je konačno raspušten tri mjeseca kasnije, 14. srpnja 1861. godine. Već dan kasnije, tršćanski namjesnik barun Friedrich von Burger, dobar poznavatelj pokrajinskih prilika, poslao je ministru Antonu von Schmerlingu opširan izvještaj.¹⁴¹ Opisavši sastav sabora i događaje što su obilježili prvo zasjedanje, a koji ga nisu iznenadili, namjesnik je istaknuo kako u istarskom zemaljskom parlamentu nedostaje umjerena grupa zastupnika koja bi smirivala napetost između zastupnika organizirane liberalne većine i konzervativne manjine.¹⁴² U takvim okolnostima, njegovo nastojanje da posredovanjem zemaljskog kapetana, ujedno i predsjednika Sabora, markiza Polesinija i njegova zamjenika utječe na drugačiji ishod glasovanja u drugom pokušaju, kako je navedeno, pokazalo se bezuspješnim.

Najvažniji dio izvješća vezan je uz namjesničke prijedloge djelovanja u idućim mjesecima: nakon što je odbacio mogućnost drugačijeg ishoda ukoliko bi se zastupnike u Carevinskom vijeću pokušalo izabrati izravno, prije svega zbog "prevladavajućeg utjecaja krupnih zemljoposjednika, gradova i Trgovačke komore",¹⁴³ barun Burger opširno je obrazložio svoje stavove: "Iznenadjujući znak aktivnosti talijanske stranke u Istri, kao i njene superiorne duhovne kulture, ogleda se u činjenici kako, iako istarsko slavensko pučanstvo obuhvaća gotovo dvije trećine ukupnog žiteljstva, u saboru ga predstavlja, čak i priključe li se tri virilna glasa, tek šest glasova naprema trideset i tako čine po svemu nerazmjernu manjinu od jedne petine. Kako bi se organiziralo u čvrstu i dovoljno organiziranu protustranku slavensko stanovništvo, koje je gotovo potpuno neupućeno u namjere Talijana što nastavaju priobalje, kako bi potom na izborima djelovalo vođeno duhom očuvanja jedinstva Carstva, potrebno je neko vrijeme."¹⁴⁴ Namjesnik se nije propustio konzultirati s trojicom biskupa, a njihovo mišljenje također je bilo vrlo znakovito. Prelati su, naime, smatrali kako će "upravo držanje aktualnog saziva pojednostaviti ishod budućih izbora, s kojima međutim ne treba

¹⁴¹ Integralni prijevod Burgerovog izvještaja na talijanski, u: Giovanni QUARANTOTTI, *Storia della Dieta del Nessuno*, Poreč, 1938, str. 107-111.

¹⁴² Isto, str. 108.

¹⁴³ Isto, str. 109-110.

¹⁴⁴ Isto, str. 110; Usporedi hrvatski prijevod u: B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 202-203.

žuriti jer će u suprotnom ponoviti rezultate prvih."¹⁴⁵ Drugim riječima, osigura li se dovoljno vremena za motivaciju seoskog puka i upoznavanje s protuaustrijskim držanjem većine talijanskih zastupnika, neupitna vjernost vladaru i Monarhiji nadvladat će apatiju i podložnost interesima građanskog sloja, iskazane pri proljetnim izborima. Na koncu izvješća, namjesnik je eksplicirao kako će u navedenom smislu djelovati državni službenici, a i biskupi su ga uvjerali kako će, "iskoristivši utjecaj na dušobrižnički kler, razviti izravnu aktivnost s tom svrhom."¹⁴⁶

Premda se navedene riječi odnose na sva tri biskupa, iz njih je razvidan i Dobrilin stav spram društvenih i političkih odnosa u Pokrajini, kao i prema travanjskim saborskim aktivnostima. Biskupov pogled još je lakše upoznati slijedi li se trag naznačen u pismu Janezu Bleiweisu, upućenom 21. travnja 1861. godine,¹⁴⁷ dakle svega nekoliko dana po okončanju saborskog zasjedanja. Svrha prilično kratkog dopisa na njemačkom jeziku zapravo su dodatne napomene uz priloženi "izvještaj o našem trenutno mirujućem Saboru u slovenskom prijevodu."¹⁴⁸ Oprezni Dobrila naznačio je u tekstu, namijenjenom objavljivanju u Bleiweisovim *Kmetijskim in rokodelskim novicama*, dijelove oko kojih je dvojio trebaju li biti uključeni u konačnu verziju. Posebno je znakovita jedna od posljednjih rečenica: "Moj je položaj ovdje već sad gotovo neizdrživ; stoga Vas molim da se u javnosti ne razglasuje kako članak dolazi od mene."¹⁴⁹

I doista, u *Novicama* od 4. svibnja 1861. objavljen je nepotpisani članak o Istarskom saboru,¹⁵⁰ sadržajno podudaran s Dobrilinim napomenama Bleiweisu. Tekst je oblikovan kao pokušaj predočavanja slovenskim i hrvatskim čitateljima, a posebno biračima u slovenskom dijelu Istre i Liburniji, do kakvih je štetnih posljedica doveo izbor krivih zastupnika. Osim što je naglašeno negiranje jezičnih prava istarskih Slavena, o čemu će biti riječi na sljedećim stranicama, zamjetan prostor posvećen je, očekivano, neuspješnom glasovanju za zastupnike u Carevinskom vijeću i posljedičnom okončanju prvog zasjedanja. Dobrilini stavovi, jer i bez potpisa razložno se može tvrditi kako je riječ o njegovom članku, najjasnije su izraženi u

¹⁴⁵ Isto, str. 110

¹⁴⁶ Isto, str. 111

¹⁴⁷ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Ljubljani, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov, Pismo Jurja Dobrile Janezu Bleiweisu, 21. travnja 1861.

¹⁴⁸ Isto (...) Mittheilung über unsere nun ruhenden Landtag in slovenischer Übersetzung.)

¹⁴⁹ Isto (Meine Position hier ist schon jetzt fast unhaltbar; darum bitte ich Sie, daß es im Publicum nicht verlaute, der Artikel komme von mir.)

¹⁵⁰ *Kmetijske in rokodelske novice*, br. 18, 4. svibnja 1861., str. 146-147.

zaključku o sramotnom svršetku prvoga istarskog zemaljskog sabora, što su ga mnogi unaprijed predvidjeli.¹⁵¹ "Tko u takvim okolnostima može u budućnosti od njega očekivati išta dobrog? Čestito bi duhovništvo trebalo u budućnosti nastojati doista mudro i ljubazno podučiti puk o dobrom i lošem izboru te o posljedicama, kako bi drugi put bio u stanju takve muževe izabrati u zemaljski sabor, koji će djelovati po željama slovenskog naroda, te u njegovu korist i dobrobit."¹⁵²

Konačno, biskup je izravno potaknuo kler Porečke i pulske biskupije na promicanje novih izbora među pukom okružnicom od 16. kolovoza 1861. godine. Naravno, duhovnike je podsjetio na ranije navedeni dopis s početka ožujka, dometnuvši kako bi vjernike trebalo potaknuti na korištenje glasačkog prava na način da ishod izbora bude doista koristan za Pokrajinu i odgovara carevim "očinskim težnjama".¹⁵³ Štoviše, duhovnicima je Dobrila naložio dvije konkretne zadaće: "Prve nedjelje nakon što političke vlasti oglase nove izbore, u duhu navedene okružnice, svaki će duhovnik svojoj pastvi tijekom propovijedi ili nakon nje pružiti upute i opomene u kojima će se voditi evandeoskom razboritošću i osjećajem dužnosti duhovnog pastira, na što se odnose riječi našeg nebeskog Otkupitelja: 'Caru Carevo, a Bogu Božje.'¹⁵⁴ K tome, kako bi se izmolilo božansku pomoć pri izboru zastupnika koji posjeduju "sposobnost uma i iskrenu volju koja odgovara njihovom mandatu", svaki je župnik pozvan na dan izbora održati bogoslužje uz zaziv Duha Svetoga, o čemu treba obavijestiti vjernike u nedjelju pred izbore.¹⁵⁵

Ukratko, tijekom nekoliko ljetnih mjeseci vlasti su nastojale učiniti što više kako bi u novom sazivu sabora sjedile osobe sklonije Monarhiji, a suradnja s državnim činovnicima i

¹⁵¹ Isto, str. 147. (To je bil sramožljiv konec pervega istarskega deželnega zbora. Marsikdo je že naprej vedil, da bo tak.)

¹⁵² Isto (Kdo more v takih okoljshinah vprihodnje kaj dobrega od njega pričakovati? Naj bi saj častita duhovščina vprihodnje si prizadevala, ljudstvo zastran dobrih in slabih volitev in nasledkov njenih prav pametno in ljubeznjivo podučiti, da bi bilo drugikrat v stanu, take može v deželni zbor voliti, ki bojo ravnali po željah slovenskega naroda in v njegov prid in blagor.)

¹⁵³ ABPP, kutija Dobrila II, Dobrilina originalna pisma XIV/1, br. 643 ((...) eccitare i fedeli di esercitare il Diritto concesso loro dall'augustissimo nostro Imperatore di maniera che le elezioni riescano veramente vantaggiose alla nostra provincia e corrispondano alle paterne mire dell' augustissimo nostro Monarca.)

¹⁵⁴ Isto (Prima domenica dopo la pubblicazione delle nuove elezioni da parte delle autorità politiche, a senso della sopracitata Circolare impartirà ogni Curato al suo gregge, nella predica o dopo la medesima, quelle istruzioni e ammonizioni che gli ispirerà la prudenza evangelica e il sentimento del dovere di Pastore delle anime, a cui pure si riferiscono quelle parole del divin Redentore: "Date Caesari, qua sunt Caesaris, et Deo qua sunt Dei.")

¹⁵⁵ Isto (Per implorare poi il divino aiuto onde poter scegliere tali Deputati, che abbiano capacità di mente e sincera volontà di corrispondere al loro mandato, sono incaricati tutti i MM. RR. Parrochi di celebrare nel giorno stabilito per la radunanza degli elettori un sacrificio divino coll'invocazione dello Spirito santo, al quale solenne officio saranno da invitarsi i fedeli la domenica precedente alla predetta radunanza.)

svećenstvom pokazala se uspješnom.¹⁵⁶ među izabranim zastupnicima u drugom sazivu Istaeskig sabora bila su tek trojica iz nekadašnje talijanske građansko-liberalne većine, a kako su se i oni odrekli mandata, u poslaničkim klupama nije sjedio nijedan od ranijih oponenta. Stoga su novoizabrani zastupnici već na drugoj sjednici (26. rujna) bez krzmanja izabrali dvojicu istarskih predstavnika u bečkom Carevinskom vijeću. Vrlo znakovito, bili su to tršćanski Namjesnik Burger i – biskup Juraj Dobrila.

2.3.5. Aktivnost biskupa Dobrile u porečkoj sabornici

Kao i koncem devetnaestog stoljeća, djelatnost biskupa Dobrile u porečkom i bečkom saboru poznata je prije svega iz tiskanih zapisnika sjednica obaju zastupničkih domova.¹⁵⁷ Snalaženje u opsežnim zapisnicima u novije je vrijeme ipak uvelike olakšano sabiranjem svih Dobrilinih parlamentarnih istupa, k tome popraćenih korisnim komentarima, unutar istih korica.¹⁵⁸ Pregled kratkotrajne, ali važne biskupove aktivnosti u oba sabora nužno se mora osloniti na navedene izvore, odnosno izvatke iz najvažnijih Dobrilinih istupa, neraskidivo povezanih s nazorima kojima se i inače vodio u javnom djelovanju.

Kako je istaknuto, drugi se saziv istarskoga Zemaljskog sabora lojalnošću spram austrijskih vlasti osjetno razlikovao od prvoga: vidljivo je to već iz činjenice kako je bez poteškoća odradio mandat do redovnog raspuštanja po isteku šestogodišnjeg ciklusa, kao i iz spomenutog izbora dvojice predstavnika u Carevinskom vijeću. Ipak, ni među novoizabranim zastupnicima istarski Hrvati i Slovenci nisu ni približno bili proporcionalno zastupljeni: trima biskupima i Feretiću aktivnim se sudjelovanjem priključio još mošćenički župnik Matija Jurinac, a Dobriline je prijedloge višekratno podržavao i koparski kanonik Giovanni de Favento, premda Talijan.¹⁵⁹ Saborska je većina, međutim, i u drugom sazivu prema istarskim

¹⁵⁶ Harald KRAHWINKLER, "Die Landtage von Görz-Gradisca und Istrien", *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band VII: Verfassung und Parlamentarismus, 2. Teilband: Die regionalen Rrepresentativkrperschaften*, ur. H. RUMPLER i P. URBANITSCH, Beč, 2000., str. 1905.

¹⁵⁷ *Atti della prima e seconda Dieta provinciale dell' Istria in Parenzo*, Rovinj, 1863.; *Atti della Dieta provinciale dell' Istria in Parenzo*, Rovinj, 1868.; *Stenographische Protokolle des Hauses der Abgeordneten des Reichrathes*, Beč, 1862.-1865.

¹⁵⁸ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre: u Istarskom saboru (1861.-1868.) i Bečkom parlamentu (1861.-1865.)* (dalje: *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*), priredili Ivan Jelovac i Mladen Juvenal Milohanić, Pazin, 2008.

¹⁵⁹ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 229.

Slavenima zadržala omalovažavajuće i zanemarujuće držanje, najčešće vidljivo kroz nepriznavanje jezične jednakopravnosti.

Već je višekratno spominjana objektivna razlika u razvijenosti i sposobnosti uključivanja u modernizacijske procese između talijanskoga građanstva i istarskih Hrvata i Slovenaca, vezanih uglavnom uz ruralni način života. Dok su Dobrila i njegovi istomišljenici u podizanju "slavenskog" jezika na razinu što ju je u Istri zauzimao talijanski jezik vidjeli sastavni dio zalaganja za prava većinskoga stanovništva, predstavnici talijanskoga građanstva, neovisno je li riječ o saborskim zastupnicima ili istaknutim intelektualcima, isti su proces prepoznavali kao štetni, promišljeni napad na, u njihovim očima, isključivo talijanski karakter Pokrajine. Stoga je jezično pitanje neodvojivo od procesa emancipacije istarskih Slavena, odnosno njihove pretvorbe, pod utjecajem kompleksnog nacionalno-integacijskog procesa, iz tradicionalnih etničkih zajednica u dijelove suvremene hrvatske, odnosno slovenske nacije. Suprotstavljeni pogledi na jezičnu ravnopravnost u Pokrajini nužno su se ogladali i u političkom životu, a jasno su iskazani već od početaka djelovanja Zemaljskog sabora. Uz njih je vezan i često navođeni Dobrilin istup s početka 1863. godine, kojim je biskup ujedno sažeo stavove kojih su ga motivirali na preporodni rad.¹⁶⁰

Pitanje uporabe slovenskog i hrvatskog jezika u javnom životu postavio je već tijekom travanjских zasjedanja prvog saborskog saziva tršćansko-koparski biskup Legat. On je na četvrtoj sjednici (13. travnja 1861.) naglasio potrebu da među saborskim službenicima, s obzirom da u Pokrajini živi i stanovništvo koje govori "slovenski i ilirski dijalekt", bude angažirana i osoba koja navedene dijalekte "zna govoriti, čitati i pisati" kako bi se sa Slavenima moglo službeno komunicirati na njihovom jeziku.¹⁶¹ Uslijedila je kraća diskusija u kojoj su predstavnici liberalne većine Legatov prijedlog sveli na njima prihvatljivu mjeru. Argumenti što su tom prilikom upotrijebljeni zaslužuju pažnju jer su u mnogo čemu paradigmatiski za držanje talijanskog liberalnog građanstva spram slavenskog stanovništva, a iako nisu izrečeni s tom namjerom, osnažuju tvrdnju kako prijenos dijela uprave nad Pokrajinom na autonomna tijela, uz skicirane istarske društvene odnose i neravnomjernu zastupljenost većinskog slavenskog stanovništva, nije donio korjenitu promjenu uvriježenih

¹⁶⁰ Berislav LUKIĆ, "Borba za ravnopravnost hrvatskog jezika u Istarskom saboru", *Jadranski zbornik* 2, Rijeka-Pula, 1957., str. 122-127.

¹⁶¹ *Atti*, str. 13. (Il Deputato Vescovo Dott. Legat, asserendo l' esistenza di Slavi in Istria i quali non parlano l' Italiano, vorebbe che fra gl' impiegati siavi qualcuno che sappia parlare, leggere e scrivere i dialetti Sloveno ed Illirico, onde siano comunicati gli atti agli Slavi nella loro lingua.)

predrasuda na temelju kojih su imenovani činovnici. Najbolje je to sažeo zastupnik Piccoli, ustvrdivši kako ni Vlada pri imenovanju svojih službenika u Istri od njih ne traži da znaju čitati i pisati slavenski jezik, nego isključivo da posjeduju općenito znanje tog jezika, zbog čega je smatrao kako bi bilo dovoljno zaposliti službenika koji ga samo poznaje.¹⁶²

Ovakvom je maglovitom definicijom zapravo precizno opisana praksa kojom su istarskom slavenskom stanovništvu desetljećima dodjeljivani činovnici što su se s njim mogli sporazumijevati isključivo pomoću tumača. Kako bi se uklonila ikakva sumnja u stavove većine, dodatno je naglašeno kako bi jedan od službenika trebao "poznavati neki od slavenskih idioma korištenih u Pokrajini", ali da "službeni jezik samog Sabora treba ostati isključivo talijanski."¹⁶³ Za upotpunjavanje slike, potrebno je spomenuti kako je suprotstavljenje prijedlozima kojima se pokušavalo potaknuti slavensku jednakopravnost u Istri talijansko građanstvo uvijalo u tobožnje očuvanje pokrajinske sloge. Ovakvo tumačenje nije propušteno ni glede Legatova prijedloga, za kojeg je jedan od zastupnika ocijenio kako raspravu pomiče na "opasan teren narodnosti, od kojeg Skupština u duhu sloge želi ostati udaljena."¹⁶⁴ Kao što je gledište tršćansko-koparskog biskupa obezličeno do neprepoznatljivosti navedenim dopunama, na idućoj je sjednici protokolarnim razlozima obrazloženo zanemarivanje primjedbe krčkog biskupa Vitezića, također sročene kako bi se poduprla uporaba jezika većine stanovništva: "u drugim pokrajinama, gdje postoji više narodnosti i govore se različiti jezici, i jedni i drugi se koriste u javnim raspravama i poslovima te čak običaj, jednakost i pravda zahtijevaju da i Sabor komunicira na slavenskom jeziku sa Slavenima, s obzirom da ovi brojem prevladavaju; istina je međutim kako je Sabor već prihvatio suprotno načelo."¹⁶⁵ Kako je istaknuto, stav većine spram jezika slavenskog dijela stanovništva nije se izmijenio ni u drugom sazivu Zemaljskog sabora.

¹⁶² Isto (Il Deputato Piccoli appoggia la proposta Amoroso, considerando, che neppure il Governo per la nomina dei suoi impiegati nell' Istria, esige che sappiano leggere e scrivere nella lingua slava, ma soltanto abbiano in generale la conoscenza di detta lingua, per lo che basta di trovare un impiegato il quale semplicemente la conosca.)

¹⁶³ Isto ((...) nella nomina degli impiegati si abbia riguardo di trovarne uno che conosca uno degli idiomi slavi usati nella Provincia, onde al bisogno possa soltanto conferire colle parti, me che la lingua d' ufficio della Dieta stessa debba essere esclusivamente l' Italiana.)

¹⁶⁴ Isto ((...) non si dovesse trascinare la discussione dal terreno delle proposte a quello pericoloso delle nazionalità, dal quale l'Assemblea per spirito di concordia amava tenersi lontana (...).)

¹⁶⁵ Isto, str. 16. (Esso trova inoltre di osservare che la maggioranza della popolazione è slava; che nelle altre provincie, dove esistono più nazionalità e si parlano diverse lingue, si usano le une e le altre nelle pertrattazioni pubbliche e negli affari, e che quindi vorrebbe convenienza, equità, anzi giustizia, che anche la Dieta trattasse in lingua slava cogli Slavi essendo questi in numero prevalente; che è pur troppo vero, avere la Dieta ormai adottato il principio contrario (...).)

Na petoj sjednici, održanoj 13. siječnja 1863., zastupnik Jurinac, mošćenički župnik, ponovno je zatražio objavljivanje saborskih zapisnika i zakona na oba pokrajinska jezika, pozivajući se na načelo jednakopravnosti.¹⁶⁶ Podržavajući njegov prijedlog, biskup Dobrila izrekao je svoj čuveni programatski govor, započet tvrdnjom kojom je nastojao dokazati kako su mu na srcu brige svih vjernika, neovisno o pripadnosti: "Ja sam po svom položaju pastir Talijana, ali i Slavena. Nitko mi neće moći dokazati da sam nešto našao učinio talijanskom elementu, ali, s druge strane, moram voditi računa i o dobru Slavena."¹⁶⁷ U višestoljetnoj opstojnosti njegovih sunarodnjaka u Istri pronašao je "dokaz kako je teško mijenjati njihovu narodnost i njihov jezik", a zatim postavio vrlo osnovano pitanje: "Ovdje u Poreču imamo talijanske škole, službe, ustanove, a koje od toga koristi i koje dobro za Slavene?"¹⁶⁸

Promjenu stanja priželjkivao je, vrlo konkretno, kroz poticanje školovanja na narodnom jeziku: "Treba, konačno, odgajati i Slavene kao što se skrbi za odgoj Talijana. No, iskustvo je pokazalo da se to prikladno postiže samo na vlastitom jeziku, nikada na tuđem. Treba ih dakle odgajati na slavenskom jeziku. U osnovnim se školama u prošlosti učilo čitati i pisati na njemačkom jeziku. Talijani se ove Pokrajine toga s gorčinom sjećaju. Već trideset godina nema ovdje ni jedne njemačke škole. Nikad se, uostalom, nije njemački jezik silom nametao narodu. Hoće li se sada silom nametnuti talijanski? Ono što ne odgovara Talijanima glede poučavanja na njemačkom jeziku zasigurno ne odgovara pokrajinskim Slavenima glede poučavanja na talijanskom jeziku. Pozivam se na osjećaj pravde talijanskog elementa. Posvuda u Carstvu postupa se sada pravedno sa stanovništvom u pogledu narodnosti."¹⁶⁹ Posljednju tvrdnju Dobrila je opširno obrazložio primjerima iz raznih višenacionalnih dijelova Monarhije, pa i iz obližnjeg Goričkog sabora, u kojem se tamošnji talijanski zastupnici nisu

¹⁶⁶ Isto, str. 84-85.

¹⁶⁷ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 34-35.; *Atti*, str. 85. (Io sono nella mia posizione pastore italiano, ma anche degli slavi. – Nessuno potrà mostrarmi un atto, con cui io facessi torto all' elemento italiano; ma dall'altra parte devo curare anche il bene degli slavi.)

¹⁶⁸ Isto, str. 35.; *Atti*, str. 85. ((...) sono trascorsi dodici secoli e restarono sempre slavi. – Ciò prova quanto sia difficile il cambiare la loro nazionalità e la loro lingua. Abbiamo scuole, impieghi, istituzioni italiane qui in Parenzo e quale proffito vediamo, qual bene per gli slavi?)

¹⁶⁹ Isto (Bisogna adunque educare anche lo slavo, come fu provveduto all' educazione dell' italiano. – Ma l' esperienza mostrò che ciò possa farsi convenientemente solo colla propria lingua, non mai a mezzo di un' altra. Si deve adunque educarlo nella lingua slava. Nei tempi addietro, nelle scuole elementari s' insegnava a leggere ed a scrivere esclusivamente nella lingua tedesca, e gl' italiani della provincia se ne rammentano con dispetto.) Da 30 anni in quà non evvi una scuola tedesca, e non si fece mai violenza alle popolazioni per la lingua tedesca. – Si vorrà ora farla per imporre la lingua italiana? Quello che non piaceva agl' italiani riguardo all' istruzione nella lingua tedesca, non piaceva certamente agli slavi della provincia in riguardo all' istruzione nella lingua italiana. Mi appello al sentimento di giustizia dell' elemento italiano. Da per tutto, nell' Impero, si fa ora giustizia alle popolazioni riguardo alla nazionalità.)

suprotstavljali pokrajinskoj višejezičnoj realnosti, zbog čega ih je, razumljivo, porečki biskup navodio kao primjer njihovim istarskim sunarodnjacima koji su se tvrdoglavo držali teze o isključivo talijanskom karakteru Provincije.

Struktura Dobrilina govora ukazuje kako je riječ o pažljivo promišljenom nastupu. Nakon što je u prvim rečenicama iznio potrebu obrazovanja istarskoga slavenskog pučanstva na materinjem jeziku, u nastavku je, kako je navedeno, svoj apel upućen predstavnicima talijanskog građanstva potkrijepio pozivanjem na nepravde što su ih i sami pretrpjeli u prošlosti. Zatim je ukazao na promjenu okolnosti što se, pod utjecajem povratka ustavnosti, odvijala diljem Monarhije, a zaključio je, i po tome je njegov govor ostao upamćen, neuljepšanom, donekle i prijetecom slikom budućnosti, nastavi li se saborska većina suprotstavljati spomenutim demokratizacijskim procesima i jezičnoj jednakopravnosti: "Zar da mi pružimo drugačiji primjer, primjer tolike nepravde?! Neka promisli ovaj skup da proživljavamo teška vremena i da je grijehota sijati razdor. Slavenski narod spava, ali tko spava nije mrtav. Ako spava može se probuditi, i probudivši se, mogao bi se možda probuditi na neugodan način za talijanski element."¹⁷⁰

Potonje Dobriline riječi, neizostavne pri opisivanju njegove uloge u istarskoj povijesti, u literaturi su različito navođene i prevođene,¹⁷¹ a tumačenje je, očekivano, ovisilo o stajalištu interpretatora, odnosno o potrebi uklapanja u narativ o istarskim međunacionalnim odnosima oblikovan u hrvatskoj, odnosno talijanskoj historiografiji. Navedeni je govor svakako jasnim pokazateljem kako je istarsko slavensko pučanstvo, još vrlo udaljeno od oblikovanja vlastitog političkog pokreta, u Dobrili našlo odlučnog zaštitnika pred presizanjima talijanskog građanstva.

Dobrilin istup i saborska diskusija što je uslijedila mogu se potpunije kontekstualizirati uz osvrt na sačuvanu korespondenciju između biskupa i predstavnika talijanskog građanstva, Giuseppea Parisinija.¹⁷² Ovo važno gradivo izuzetno je korisna dopuna pri opisivanju Dobrilina odnosa spram talijanskog građanstva. S Pazincem Parisinijem Dobrila je bio, kako proizlazi iz njihovog dopisivanja, u korektnom međuodnosu, obilježenom obostranim uvažavanjem. Štoviše, na stranicama što slijede, u odjeljku o Carevinskom vijeću, bit će

¹⁷⁰ Isto (E noi daremo un esempio diverso e di tanta ingiustizia? Prego la Camera di considerare che siamo in tempi difficili e ch'è peccato seminare discordia. Il popolo slavo dorme, ma chi dorme non è morto; chi dorme si può svegliare e, svegliandosi, potrebbe farlo in maniera che spiacerebbe forse all'elemento italiano.)

¹⁷¹ Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre, str. 36.

¹⁷² Državni arhiv u Pazinu (dalje DAPA), Arhivska zbirka HR-DAPA-899 Zbirka pisama

ukazano kako porečkom biskupu nije bilo nezamislivo osloniti se na svrhovite Parisinijeve naputke. Ono što je, međutim, korisno za pojašnjenje suprotstavljenih stavova u porečkom saboru jest Parisinijev pogled na nacionalnu i jezičnu situaciju u Pokrajini, staloženo iznesen u pismu Dobrili još početkom listopada 1861. godine: "(...) poznajući blagonaklonost i istaknutu dobrotu kojima se odlikujete, riskirat ću izjašnjavanjem oko narodnosti i nastave u Pokrajini. Uzme li se u obzir kako su svi gradovi i dobar dio gradića u Istri talijanski, gdje jedino među nekim obiteljima vlada bogatstvo, a kao prirodna posljedica obrazovanost, ne mogu se zavaravati kako je slavenski jezik dosegao tu razinu da bi ga se koristilo u službenim spisima, a još je manje trenutno to moguće bez da se prouzroči sramoćenje nama samima i vladi. Uz iznimku klera, pravilno zna pisati rijetko tko ili nitko, a još manje u različitim pokrajinskim dijalektima. (...) Za svaki odnos zasigurno bi od velike koristi bilo slavenskom seljaku da nauči, zajedno s materinjim jezikom, i talijanski, poznavanje kojega mu osigurava stupanj civiliziranosti i omogućava da za sebe i svoju korist radi na morskim obalama Pokrajine, gdje je ilirski slabo poznat."¹⁷³ Od prevladavajućeg mišljenja među istarskim građanstvom ne razlikuje se ni Parisinijev zaključak kako bi se općine trebale same izjasniti o nastavnom jeziku.¹⁷⁴ Ova je tobožnja demokratičnost u praksi značila učvršćivanje postojeće zapostavljenosti hrvatskoga i slovenskog jezika, jer su poglavarstva istarskih općina početkom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća u velikoj mjeri dijelila nazore što ih je Parisini izrazio u svom pismu.

Ukratko, pri oblikovanju svog poznatog govora, biskup Dobrila bio je itekako upoznat sa stavovima saborske većine kojoj se obraćao: upoznao ih je već na prvim saborskim sjednicama, ali i u osobnom kontaktu. Nije ga stoga, neposredno nakon njegova istupa, zasigurno iznenadio ni Parisinijev odgovor: "Slažem se s mišljenjem predgovornika da bi Slaveni imali pravo vidjeti saborske izvještaje tiskane na slavenskom jeziku, samo što nastaje poteškoća na kojem slavenskom jeziku to učiniti. U Istri ne postoji jedan zajednički slavenski

¹⁷³ Isto, Pismo Giuseppea Parisinija Jurju Dobrili, Pazin 6. 10. 1861. ((...) conoscendo la degnazione, e l' esimia bontà che distinguono eminentemente V. S. R. e Ill. azzardo esternarmi sopra le nazionalità, e l' istruzione della Provincia. Se considero che tutte le città, e in gran parte le borgate dell' Istria sono italiane, ove soltanto regna presso singole famiglie dell' opulenza, e per naturale conseguenza l' intelligenza, non posso lusignarmi che la lingua slava prenda un' estensione tale di elevatezza per usarla pure negli scritti uffiziosi, almeno presentamente è ciò impossibile senza causare a noi stessi ed al Governo degl' imbarazzi. Ad eccezione del Clero, pochissimi o nessuno saprebbero scrivere corettamente, e meno ancora nelli dialetti diversi della Provincia. (...) Per ogni rapporto sarà certamente di molto profitto per villico slavo l'apprendere unitamente all'istruzione della propria madre lingua, l' italiano, la conoscenza di quale lingua gli procura un grado di civilizzazione, e la facilità di fare da se solo i di lui interessi alle coste marittime della Provincia, ove è poco conosciuto l' illirico.)

¹⁷⁴ Isto (Ad evitare contrasti si potrebbe lasciar libero ad ogni comune di scieglersi la lingua d' istruzione (...).)

jezik, već mnoštvo najrazličitijih dijalekata istoga jezika."¹⁷⁵ Nakon toga, Parisini se poslužio s nekoliko primjera koji u većoj mjeri ukazuju na talijansko nepoznavanje istarskog slavenškog stanovništva i na prevladavajuće predrasude, svodive na zaključak: "I kao što je vlada za svoje publikacije uzalud trošila novac, isto bi tako bio bačen i novac koji bi Pokrajina, već siromašna i opterećena dugovima, nakanila uložiti u ta beskorisna izdavanja."¹⁷⁶ Svoja je razmišljanja vrlo jasno sažeo: "U Istri je sasvim neznatan broj Slavena koji znadu čitati i koji bi mogli imati koristi od slavenskih izdanja saborskih izvještaja, a osim tih malobrojnih svi drugi znadu talijanski i svi bolje razumiju neki spis na talijanskom nego na slavenskom jeziku koji govore."¹⁷⁷

U Parisinijevim riječima, izvjesno je, ne treba tražiti podrugljivost.¹⁷⁸ Njegovi stavovi o trenutnom stupnju razvoja istarskih Slavena, izrečeni u Saboru ili izraženi u privatnoj korespondenciji, jednostavno su uklopivi u dominantnu sliku što ju je talijansko građanstvo izgradilo o slavenskim žiteljima ruralnog zaleđa. Temeljeći se na objektivnom raskoraku u uznapređovalosti modernizacijskih procesa, građanski pogled na većinsko seljačko stanovništvo bio je podložan mnogim predrasudama. Svjestan navedenog, Dobrila je na Parisinijeve riječi reagirao naglasivši upravo neznanje kao uzrok pogrešnih nazora parlamentarne većine: "Ako niste pročitali ni jedne slavenske knjige, ako ne znate sklanjati ni jedne slavenske imenice, vi to ne biste smjeli govoriti"¹⁷⁹ U nastavku je naglasio kako se i talijanski govori u Istri razlikuju, kao i činjenicu široko rasprostranjenog razumijevanja uporabe "slavenskog" u crkvenoj liturgiji.¹⁸⁰ Da je u određenoj mjeri ipak bio isprovociran, može se naslutiti iz zaključka kojim je okončao svoje sudjelovanje u raspravi: "U svakom slučaju, što se god o Slavenima mislilo nek' se glasuje, makar ispalo da svi složno glasuju protivno. Svatko neka se izjasni kako hoće. Ja govorim iz osjećaja za pravdu. Obavljam svoju dužnost. Imat ću priliku upoznati protivnike i koliko su naklonjeni Slavenima. Molim sada i

¹⁷⁵ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 37.; *Atti*, str. 85 (Sono d' accordo coi preopinanti che gli slavi avrebbero diritto di veder pubblicati in slavo i resoconti della Dieta, senonchè restreà la difficoltà in quale lingua slava ciò sia da farsi. Abbiamo in Istria non una lingua slava comune, bensì varii dialetti della stessa, differentissimi fra loro.)

¹⁷⁶ Isto (...) e come per queste si è sprecato danaro dal Governo, sarebbe egualmente gettato quello che la provincia, abbastanza povera ed aggravata da debiti, pensasse d' impiegare in queste inutili pubblicazioni.)

¹⁷⁷ Isto (In Istria pochissimi sono gli slavi che sanno leggere e che potrebbero approfittare delle pubblicazioni slave dei resoconti, oltrechè quei pochi tutti conoscono l' italiano, e meglio comprendono uno scritto in questa lingua, che nella slava che parlano.)

¹⁷⁸ Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 231.

¹⁷⁹ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 38.; *Atti*, str. 85. (S' Ella non lesse mai un libro slavo, e se non sa nemmeno declinare un nome in slavo, non può parlare.)

¹⁸⁰ Isto

predlažem da se pristupi poimeničnom glasovanju za ili protiv."¹⁸¹ Kako su prijedlog o pojedinačnom glasovanju podržala samo trojica zastupnika odbačen je, a potomje je tajno glasovanje očekivano potvrdilo prijedlog prihvatljiv liberalno-građanskoj većini.

Juraj Dobrila bio je, među trojicom biskupa, uvjerljivo najaktivniji zastupnik u istarskom Zemaljskom saboru, a njegova se parlamentarna djelatnost ne iscrpljuje u povremenim međunacionalnim trvenjima. Ne treba zanemariti ni činjenicu kako je Dobrila prijedlozima i govorima sudjelovao u raspravama Istarskog sabora o mnogim pitanjima, pokušavajući na taj način potpomoći napredak i modernizaciju pokrajine. Sukladno, izabirući Dobrilu, Istra nije u bečki Parlament poslala isključivo čovjeka prihvatljivog režimu, nego i osobu neposredno upoznatu s pokrajinskim problemima.¹⁸²

2.3.6. Zastupnik u Carevinskom vijeću

U Carevinskom je vijeću, među 203 zastupnika, Juraj Dobrila znatno rjeđe dolazio do riječi, ali je tijekom nekoliko bečkih godina ipak u više navrata govorima i interpelacijama zastupao vlastiti svjetonazor i interese čitave Pokrajine. Zanimljivo je kako se glede potonjeg, odmah nakon što je u porečkom Zemaljskom saboru izabran za jednoga od dvojice zastupnika u Beču, konzultirao s već višekratno spominjanim predstavnikom talijanskog građanstva, Giuseppeom Parisinijem, očito smatrajući njegovo mišljenje utemeljenim i korisnim. Uglednog je Pazinca, štoviše, izričito zamolio da, pri sastavljanju odgovora, zapusti svaki obzir i otvoreno mu piše o važnim istarskim problemima. Biskup je, doduše, bio svjestan kako su mu mogućnosti, u ondašnjoj općenito nepovoljnoj situaciji u državi, višestruko ograničene, ali je bio spreman pokušati ostvariti što više za dobrobit Pokrajine kako bi opravdao ukazano mu povjerenje.¹⁸³

¹⁸¹ Isto (Ad ogni modo, comunque si pensi degli slavi, si voti, e se vogliono anche ad unanimità contro; facciamo quello che credono. – Io parlo per sentimento di giustizia; fo il mio dovere e saprò conoscere quelli che sono contrari e mostrano tanta benevolenza per gli slavi.- Epperò prego e propongo che si proceda colla votazione nominale, per il sì e per il nò.)

¹⁸² Mladen Juvenal Milohanić, "Lik dra Jurja Dobrile, zastupnika naroda", *Pazinski memorijal*, 12 (1988.), knj. 17, sv. 2, str. 9-18.

¹⁸³ DAPA, HR-DAPA-899, Zbirka pisama, Pismo Jurja Dobrile Giuseppeu Parisiniju, Poreč, 30.9.1861. (Deposto dunque ogni riguardo voglia scrivermi francamente; benchè io spero poco o nulla per le attuali tristissime circostanze dei tempi, tenterò tutto pel bene della nostra provincia e cercherò di non fare disonore a chi ripose in me la sua fiducia.)

Parisinijev skori i opširni odgovor sadržavao je, doduše, pri kraju i već navedene misli o nedovoljnoj razvijenosti jezika istarskih Slavena koje se zasigurno nisu poklapale s Dobrilinim nazorima, ali veći dio pisma ispunjen je korisnim uvidima u tadašnje nimalo zadovoljavajuće životne uvjete u Istri.¹⁸⁴ Osnovne naglaske ovog dopisa, preopširnog za citiranje, lako je prepoznati u više važnijih Dobrilinih bečkih istupa: uređenje zemljišnih knjiga, nasljedne pristojbe, bolest vinove loze... Parisinijev je dopis potpuno opravdao Dobrilina očekivanja i bio mu od velike koristi pri artikuliranju parlamentarnih istupa.

Aktivnost porečkog biskupa najviše je traga ostavila u zapisnicima prvog zasjedanja Carevinskog vijeća: zabilježeni su, među ostalim, njegova interpelacija za uređenje zemljišnih knjiga, nadahnut i iscrpan govor o općem stanju u Istri te istupi u obranu Konkordata. Koncizni je uvid u navedenu parlamentarnu djelatnost potreban kako bi se potvrdila sretno sročena kovanica o Dobrili kao "zastupniku naroda Istre".¹⁸⁵

Problem nesređenih zemljišnih knjiga bio je prisutan u Pokrajini tijekom čitavog devetnaestog stoljeća, a najuočljivija posljedica manjkave evidencije bila je "da je u Istri nemoguće dobiti stvarni kredit. Time je jednoj od najsiromašnijih i financijski najpotrebnijih pokrajina Carstva oduzeto sredstvo da se osloni na hipoteku."¹⁸⁶ Iako je nekoliko godina prije Dobriline interpelacije i samo Ministarstvo pravosuđa priznalo kako je krajnje vrijeme za sređivanje zemljišnih knjiga, očito je kako do proljeća 1862. nije doneseno nikakvo rješenje: "U međuvremenu je dobivanje kredita onemogućeno, otvorena su vrata lihvarstvu i daljnjem i sve dubljem osiromašenju naroda."¹⁸⁷

Srodan ovoj interpelaciji je i spomenuti govor o potrebi financijske pomoći Istri, održan dva mjeseca kasnije.¹⁸⁸ Biskup je svojom dužnošću smatrao obrazložiti loše pokrajinsko stanje, ustvrdivši već na početku: "Zaista, naše su patnje dugotrajne i vrlo teške i ne varam se kad tvrdim da za njih, što se stanovništva tiče, najvećim dijelom nisu krivi naši žitelji, iako imamo često priliku čuti i čitati baš suprotno. U Istri je bijeda prisutna kao trajna

¹⁸⁴ DAPA, HR-DAPA-899 Zbirka pisama, Pismo Giuseppea Parisinija Jurju Dobrili, Pazin 6. 10. 1861.

¹⁸⁵ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*

¹⁸⁶ Isto, str. 204; *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhauses des Reichsrates* (dalje: *Stenographische Protokolle*), I. Legislaturperiode, I. Session, 104. sjednica, 26. ožujka 1862., str. 2428. ((...) so ist jeder Realcredit in Istrien unmöglich gemacht, und einer der ärmsten und geldbedürftigsten Provinzen des Kaiserstaates das Mittel genommen, sich Gelder auf hypothek zu verschaffen.)

¹⁸⁷ Isto ((...) und mittlerweile der Realcredit ihm verschlossen, dem Wucher aber und der immer weiter und tiefer greifenden Verarmung das Thor geöffnet blieb (...).)

¹⁸⁸ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 208-211.; *Stenographische Protokolle*, I. Legislaturperiode, I. Session, 123. sjednica, 26. svibnja 1862., str. 2856-2858.

stvarnost već godinama. To potvrđuju mnogi i glasni pozivi u pomoć u samoj zemlji, opetovane potpore carsko-kraljevske državne uprave, česta i obilata prikupljanja milodara u susjednom gradu Trstu s kojim bi se po dobrotvornosti jedva neki drugi grad mogao usporediti."¹⁸⁹ Prešao je potom na različite oblike u kojima se manifestira bijeda lokalnog stanovništva, kao što su više no skromni uvjeti stanovanja i svakogodišnje oskudice hrane, teškoće što pritišću poljodjelstvo i stočarstvo, bolesti što su se pokazale kobnima po vinarstvo i uzgoj dudovih svilaca, katastrofalne posljedice čestih tuča i suša, slabu skrb o razvoju ribolova, a ponovno se dotaknuo i nesređenih zemljišnih knjiga. Ukratko, ovaj je Dobrillin govor pravi kompendij nevolja što su tištile istarski svijet sredinom devetnaestog stoljeća.

Privodeći svoj istup zaključku, zapitao je prisutne zastupnike: "Može li se od ljudi koji se stalno bore s brigom za hranu i s glađu, koji imaju ogavnu vodu za piće kakva ne postoji nigdje u Monarhiji, a čak ni takve nemaju uvijek na raspolaganju, ljudi koji pri tom svake godine, osobito na obali, ponekad 70% do 80% od ukupnog stanovništva, boluju od povratne groznice malarije, može li se, pitam, od takvih ljudi tražiti da oni s voljom i dobrim raspoloženjem idu na posao i izdrže kao ljudi u drugim krajevima gdje su dobro ishranjeni, zdravi te imaju sreću da su im muke i rad blagoslovljeni bogatim uspjehom?"¹⁹⁰

Osim kao istarski zastupnik, Dobrila je višekratno osjetio potrebu izjasniti se kao katolički velikodostojnik o pitanjima što su se pretresala u Carevinskom vijeću. Posebno je to dolazilo do izražaja kad je sve jača liberalna opcija napadala Konkordat između Monarhije i Katoličke crkve kao nadasve štetan ugovor. Kao što se u povjerenoj mu dijecezi nastojao učinkovito suprotstaviti opadanju utjecaja Crkve na društvo, i u bečkom je parlamentu nastojao, koliko je bilo u njegojoj moći, odgovoriti na liberalne optužbe. Početkom svibnja

¹⁸⁹ Isto (Doch halte ich es für meine Pflicht, bei dieser Gelegenheit über unsere Zustände einige Worte zu sagen (...). Unsere Leiden sind ebenso langwierig als groß, und ich irre nicht, wenn ich behaupte, daß dieselben, was die Bevölkerung anbelangt, wenn nicht vollständig so doch größtentheils unverschuldet sind, obgleich man oft Gelegenheit hat, das Gegentheil zu hören und zu lesen. Die Noth in Istrien ist seit vielen Jahren premanent geworden. Beweis dessen sind die vielen und lauten Nothrufe im Lande selbst, die wiederholten Unterstützungen von Seiten der k.k. Staatsregierung, die oftmaligen sehr ergiebigen Sammlungen milder Spenden in der benachbarten Stadt Triest, welcher in Beziehung auf Wohlthätigkeit kaum irgend eine andere Stadt gleichkommt.)

¹⁹⁰ Isto ((...) ich frage Sie nur, meine Herren, kann man von Leuten, welche immer mit Nahrungssorgen, ja mit dem Hunger zu kämpfen haben, welche das ungenießbare Trinkwasser, wie es kaum sonst irgendwo in der ganzen Monarchie vorkommt und auch dieses nicht immer zu Gebote haben, welchen nebstdem alljährlich, besonders an der Küste bisweilen zu 70 bis 80% von der ganzen Bevölkerung vom Wechselfieber geplagt werden, kann man, frage ich, von solchen Leuten fordern, daß sie mit jenem Muthe und mit jener Luft an die Arbeit gehen, und in derselben ausharren, wie die Leute in anderen Gegenden, die wohlgenährt gesund sind und das Glück haben, mit reichlichem Erfolg ihrer Arbeiten und Mühe gesegnet zu sein?)

1862., primjerice, sažeto je odgovorio na istup dr. Carla Giskre, istaknutog predstavnika liberalne struje: "Mislim da mogu ovdje ustvrditi da je još u narodu prisutna istinska katolička svijest i da je još u časti, bar kod nas na jugu, svećeničko odijelo i da nam nitko ne može predbaciti manjak patriotizma. Imam razloga vjerovati da nas vjerni narod ne smatra ugnjetanima već naprotiv dobročiniteljima i da se Konkordat, posebno u južnim krajevima gdje postoji samo katolička vjeroispovijest, smatra za blagodat."¹⁹¹ Uz to, početkom lipnja iste godine Dobrila je održao opsežan govor o različitim pitanjima povezanim s nastavom u vjerskom duhu, Konkordatom te položajem duhovništva i Katoličke crkve u Monarhiji općenito.¹⁹²

2.3.7. Povlačenje iz aktivnog bavljenja politikom

U trećem su sazivu istarskog Zemaljskog sabora, od 1867., iznova ojačale snage talijanskog građanstva koje su izabrale nove poslanike za Carevinsko vijeće, ali od tog vremena nadalje Dobrila i preostala dvojica biskupa nisu više sudjelovala u parlamentarnom radu. Napadi liberalnih snaga na predstavnike konzervativnog svjetonazora jačali su kako na državnom tako i na pokrajinskom planu, a žestini zastupničkih prepirki doprinio je sve izraženiji nacionalni sukob: nazirući kroz svađalačku retoriku sve otvoreniji nasrtaj na čast što su je obnašali i Crkvu općenito, biskupi su se odlučili na povlačenje, nastojeći na taj način očuvati dostojanstvo svoga položaja.¹⁹³

Iskustva s poprišta političkih borbi, očito je iz sačuvane korespondencije, ukazala su biskupu Dobrili na sve teškoće s kojima se morao suočiti, ukoliko nije želio odustati od odavna zacrtanih ciljeva. Svaka od sastavnica njegova svjetonazora neizbježno se sukobljavala s prevladavajućim stavovima talijanskog građanstva, onoga građanstva koje je u

¹⁹¹ *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 206.; *Stenographische Protokolle*, I. Legislaturperiode, I. Session, 115. sjednica, 7. svibnja 1862., str. 2657-2658. ((...) da glaube ich behaupten zu können, daß es im Volke noch wahrhaft katholischen Sinn gibt, daß das Priesterkleid wenigstens bei uns im Süden noch im Ehren gehalten wird, und daß uns Niemand Mangel am Patriotismus vorwerfen könne. Ich habe Grund zu glauben, daß uns das gläubige Volk nicht für seine Unterdrücker, sondern für seine Wohlthater ansieht, und daß es das Concordat namentlich in den südlichen Gegenden, wo es nur Eine Confession, nämlich die katholische gibt, für eine Wohlthat hält.)

¹⁹² *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre*, str. 212-218; *Stenographische Protokolle*, I. Legislaturperiode, I. Session, 126. sjednica, 2. lipnja 1862., str. 2916-2918

¹⁹³ Nikola Žic, *Biskup Dobrila u Istarskom saboru*, Zagreb, 1936., 21.

Dobrili nepogrešivo prepoznalo sposobnog i poduzetnog protivnika: kao katolički velikodostojnik, smetao je širiteljima liberalnih nazora; kao zagovaratelj i zaštitnik "slavjanstva", narušavao je sliku isključivo talijanskog karaktera Istre. Zastupničko je djelovanje zasigurno doprinijelo shvaćanju porečko-pulskog biskupa kako je za prevladavanje nejednakosti u političkim odnosima nužna promišljena aktivnost širokog zahvata.

3. OSNOVNE SMJERNICE DOBRILINE RAZGRANATE DJELATNOSTI

3.1. BISKUPSKE VIZITACIJE

Kako je prikazano u prethodnim poglavljima, Juraj Dobrila se tijekom prvih godina upravljanja Porečkom i Pulskom biskupijom temeljito upoznao s društvenim odnosima i njihovim posljedicama na gospodarskom, narodnom i političkom polju. Nakon neprihvatanja njegove zamisli o privremenom ili trajnom povjeravanju dijeceze tršćansko-koparskom biskupu, bio je primoran osloniti se prvenstveno na vlastite snage i organizacijsku sposobnost, ukoliko se učinkovito želio suprotstaviti duhovnom i moralnom propadanju biskupije. Upoznavanje stavova talijanskog građanstva u Pokrajinskom saboru i sve otvorenijeg neprijateljstva spram povezanosti Monarhije i Crkve što ga je u Carevinskom vijeću iskazivala liberalna struja ukazalo mu je na nepovoljnu budućnost zapuštenog seoskog puka čiji se podređeni položaj nije suviše izmijenio napuštanjem apsolutizma i prelaskom u ustavno razdoblje.¹⁹⁴ Kako bi u opisanim okolnostima, koliko je bio u mogućnosti, utjecao da neizbježni i sve prisutniji modernizacijski procesi ne udalje žitelje ruralnih dijelova Istre od povezanosti s Crkvom, Dobrila se tijekom četvrt stoljeća na porečkoj i tršćanskoj biskupskoj stolici posvetio razgranatim i promišljenim aktivnostima čijim se dugoročnim rezultatima nije prestao nadati, usprkos povremenim razočaranjima, do konca života. U idućim će poglavljima biti stoga razložene različite sastavnice svjetonazorski jedinstvene biskupove djelatnosti.

Juraj Dobrila bio je izuzetno dobro upućen u duhovne, ali i materijalne potrebe vjernika i duhovnika, prvenstveno zbog predanog i redovitog obavljanja kanonskih vizitacija. U literaturi o Dobrili zarana je uočen žar kojim je biskup od samog početka obilazio povjerene mu dijeceze. Posebno je to upalo u oči prvom Dobrilinom biografu, Cvjetku Rubetiću, koji je bio u prilici zaviriti u njegove dnevničke zapise, dobrim dijelom popunjene upravo bilješkama o zatečenom stanju u pojedinim župama i kapelanijama.¹⁹⁵ Kako je već istaknuto, odmah po dolasku u Poreč Dobrila je obišao čitavu Porečko-pulsku biskupiju, a idućih je godina nastavio obilaziti po trećinu teritorija. Dobrila se, kao predan katolički velikodostojnik, beziznimno pridržavao crkvenim zakonikom propisanih sastavnica kanonske vizitacije, o čemu svjedoče redoviti trogodišnji izvještaji upućivani u Rim. Izuzme li se prvo izvješće, poslano 1862. godine, u kojem je obrazložena ranije navedena zamisao o

¹⁹⁴ Antonio Miculian, "Il diritto di nazionalità in Istria e nel Litorale austriaco dala seconda metà del XIX secolo agli inizi del XX secolo", *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, ur. Marino Manin i. dr., Zagreb, 2006., 116.

¹⁹⁵ RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 30-35.

ujedinjavanju istarskih biskupija, kasniji Dobrilini službeni dopisi ne izlaze izvan propisanih okvira. Uočljiva je stoga opreka u dokumentiranosti službenog dijela vizitacija i neslužbenog, jedinstveno Dobrilinog upoznavanja s lokalnim prilikama.¹⁹⁶ Iako su, vrijedi ponoviti, upravo zbog potonje kvalitete Dobrilini obilasci ruralne Istre poslužili kao temelj narodnjačkoj preporodnoj djelatnosti na vjerskoj osnovi, historiografski se prikaz mora osloniti na nekoliko neprovjerljivih anegdota i raspršenih tragova.

Dobriline okružnice kojima je naviještao kleru pojedinih dekanata svoj dolazak sadržavale su naglaske sročene već prilikom prvog obilaska biskupije 1858. godine. Duhovnicima je preporučano da s čim većom brigom i marljivošću pripremaju mladež za sakramente krizme i prve pričesti, što su teži izazovi vremena i opasnosti s kojima se susreće katolička vjera.¹⁹⁷ Želeći izbjeći nedorečenosti i neujednačen pristup, biskup nije propustio naglasiti kako bi temelj vjerskoj pouci morala biti biblijska, posebno novozavjetna povijest, s ciljem da mladež bude sposobna ispravno razumjeti ono što izgovara i moli i čega bi se trebala pridržavati u svakodnevnom životu.¹⁹⁸ Opravdano zabrinut za opstanak tradicionalnih duhovnih i moralnih načela u seoskim sredinama podložnim uplivu modernog svjetonazora, Dobrila je bio svjestan kako podijeljeni sakramenti neće mnogo značiti, ne bude li mladeži omogućeno da doista razumije Božju riječ.

Naravno, savjestan je pristup propisanom poučavanju mladeži iziskivao mnogo duhovničkog vremena, a manjak klera svaljivao je sve više dušobrižničkog tereta na sve manji broj svećenika, među kojima su stoga neki, iako predani svom pozivu, povremeno morali zamoliti biskupa za odgodu najavljenog posjeta. Karakterističan je, zasigurno ne i usamljen, primjer vrsarskog župnika Antonija Blessicha koji je početkom travnja 1863. javio porečkom Ordinarijatu kako nije na vrijeme upoznat s aktualnom okružnicom, kojom je najavljena Dobrilina vizitacija nakon Uskrsa: kako su župljani zbog poljodjelskih radova zakasnili s

¹⁹⁶ Josip TURČINOVIĆ, "Juraj Dobrila kao biskup", u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila*, str. 101.

¹⁹⁷ ABPP, XIV/1, Br. 233, Poreč, 19.2.1868., Dobrilina okružnica dekantskim uredima Motovun, Vodnjan, Pula i Labin (Nel mentre cotesto Reverendo Offizio porterà ciò a cognizione del M. R. clero curato di cotesto decanato, non tralascierà di raccomandargli caldamante, affinché istruisca con tanto maggiore diligenza e premura i fanciulli per la santa cresima e per la prima comunione, quanto più difficili sono i tempi che corrono e più gravi i pericoli a cui la va incontro la nostra s. religione.)

¹⁹⁸ Isto ((...) la base della catechizzazione deve quindi essere la storia sacra, specialmente del nuovo testamento, acciocchè la gioventù sia in grado di ben intendere quello che recita e prega e che deve osservare nella vita pratica.)

ispovijedanjem, ono je upravo tih dana bilo glavnom župničkom obvezom, zbog čega nije bilo vremena za poučavanje krizmanika.¹⁹⁹

Osnovne karakteristike Dobrilinih vizitacija, ukratko ocrtane u poglavlju o njegovu prvom pohodu diljem porečko-pulske biskupije, ostale su neizmijenjene i u biskupovoj poznijoj dobi. Kao što se neumorno skrbio za crkve, njihovu opremljenost, vršenje crkvene službe te život duhovnika i njihove pastve,²⁰⁰ s iskrenim zanimanjem provjeravao je upoznatost mladeži s katoličkim naukom. O životu i gospodarstvu pojedinih lokalnih zajednica raspitivao se kod duhovnika, ali i naroda, pri čemu je posebnu pažnju poklanjao obrazovanju i pismenosti. Iz vlastitog je iskustva znao kolika može biti važnost poticanja školovanja bistrijih pojedinaca za njih osobno, ali i zajednicu kojoj pripadaju. Bilježio je stoga redovito imena darovitijih dječaka i nastojao novčanim prilozima olakšati teret njihovim roditeljima, nadajući se kako će se dio mladića odlučiti za svećenički poziv, dok će i u onima koji izaberu drugačiji životni put slavensko stanovništvo Istre dobiti ono što mu je sredinom devetnaestog stoljeća sve uočljivije nedostajalo – vlastiti obrazovani građanski sloj. Koliku je važnost Dobrila poklanjao vizitacijama, možemo naslutiti i iz podatka kako je 1877. u odgovoru kardinalu Schwarzenbergu, koji mu je proslijedio poziv na travanjску biskupsku konferenciju u Beču, otklonio mogućnost prisustvovanja, jer je već ranije najavio kanonsku vizitaciju.²⁰¹ Pri tom, doduše, valja uzeti u obzir kako mu je Beč omrznuo još tijekom zastupničkih godina, a petnaestak godina kasnije averzija nije nastala, kako se da iščitati iz odgovora Ivana Črnčića na zasad nepoznato Dobrilino pismo: "Što ste rekao onomu gradu i ljudem ondje, pravo ste rekao. Da Vam se ne da onamo, to Vam vjerujem. No držim da neće biti za gore, ako idete. Više mudrih glava više izmudri. Nemudrih, tih onamo valja da ne će priti!"²⁰²

Nažalost, podaci o Dobrilinim vizitacijama iz vremena upravljanja Porečkom i pulskom biskupijom izrazito su rijetki. Osjetno je više svjedočanstava sačuvano, zahvaljujući *Našoj slogi*, iz druge polovice sedamdesetih godina, odnosno nakon što je postao tršćansko-

¹⁹⁹ ABPP, XIV/1 – Juraj Dobrila, kut. 168J, br. 303, Vrsarski župnik Antonio Blessich Ordinarijatu, 7.4.1863. (È certo però che in questi momenti riesce assai difficile di poter attendere all' istruzione dei cresimandi, poichè avendo tardato questi Parrochiani di venire a confessarsi atteso i lavori urgenti della campagna, deve ora attendere ad ascoltare le confessioni (...).)

²⁰⁰ S. TROGRLIĆ, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju...", str. 158-159.

²⁰¹ ABPP, XIV/1, Konferencija u Beču, 1849-1889, kut. 23J, br. 41/Pr, Dobrilin odgovor porečkom kanoniku Sillichu

²⁰² ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, Pismo Ivana Črnčića Jurju Dobrili, 16.4.1877.

koparskim biskupom. Dopisnici tršćanskog lista, naravno, oblikovali su članke o Dobrilinim posjetima pojedinim mjestima njegove biskupije potpuno u skladu s uređivačkom politikom, zbog čega ovi opisi mjestimice djeluju suviše idealizirano. Ipak, nema potrebe sumnjati kako su se, barem u slovenskim i hrvatskim dijelovima Istre, Dobrilini pohodi odvijali u pozitivnom ozračju i često bili popraćeni iskrenim oduševljenjem puka. Na temelju podudarnosti nekoliko članaka, može se zaključiti kako se uobičajilo biskupa dočekivati improviziranim slavlucima na ulazu u mjesto, na kojima se nalazio i prigodni natpis. U nekima od njih moguće je prepoznati i lapidarne svjetonazorske iskaze, kao u slučaju kastavskog: "Dobro došao – Vjeri i Domu!"²⁰³ Posebno je, pak, zanimljiv natpis "Tebi ki si naš!", što su ga na vrhu slavluka istakli Slovenci iz Sežane, uresivši ga k tome carskim i slavenskim zastavama.²⁰⁴

Jednako je raširen bio i običaj da biskupa na ulazu u mjesto dočeka općinsko izaslanstvo, ali i mnoštvo naroda te ga otprate do crkve. Naravno, važno mjesto zauzimala je i već višekratno spominjana podjela sakramenata, kao i uz nju vezana provjera upućenosti u kršćanski nauk. Pri služenju svete mise, Dobrila je veliku pažnju poklanjao propovijedima na narodnom jeziku. Bila je to prilika da okupljenim vjernicima izravno i sugestivno prenese poruku o važnosti života u vjeri. Primjerice, u Tinjanu, nedaleko od Dobrilina rodnog sela, "mnogi zaplakaše čuvši kako ovaj pravi pastir opominje svoje ovčice na živu vjeru, krepko ufanje, goruću ljubav i pravu pobožnost, u kratko na pravo življenje vjernoga kršćanina."²⁰⁵ Iako je nastojao obići što više mjesta, ma kako mala bila, nakon službenog dijela vizitacije zadržavao se u ponekad kraćem, a ponekad dužem razgovoru s duhovnikom i mještanima. Izvještaj iz slovenske Istre svjedoči kako je u župi Krkavče "jezdeć od sela do sela, od jedne crkve podružnice do druge, ustavljao se Presvjetli i do pol sata, da pregleda te krasne i liepo urešene crkve i da s lijepim svetim govorom, koga u pojedinih držaše o stvarih božjih, o školah i o izobraženosti čovjeka, posvud nagovori roditelje, da šalju svoju djecu u školu, da mogu s vremenom i pomoću božjom imati tko bi im lomio kruh duševni."²⁰⁶ K tome, prije no što je napustio središte župe, odnosno mjesto Krkavče, "hotio je Presvjetli pogledati selo, i

²⁰³ NS, 1878, br. 17., str. 66.

²⁰⁴ NS, 1876., br. 11, str. 42.

²⁰⁵ NS, 1877, br. 18, str. 70.

²⁰⁶ NS, 1877. Br. 13, str. 50.

onda eto ti najvećega veselja u puku, jer se razgovarao sad s jednim, sad s drugim" o zemljoradnji, čistoći, trsovima i maslinama.²⁰⁷

Pri susretima s narodom Dobrila je promicao i nacionalno-integracijske ideje, odnosno svijest o vlastitom nacionalnom identitetu. Posredno svjedočanstvo biskupova preporodnog rada sačuvano je na stranicama pulskog lista građansko-liberalnog usmjerenja *Il Pensiero*, koji se 15. srpnja 1871. osvrnuo na Dobrilino obraćanje premanturskom puku prilikom vizitacije, znakovito ga potičući neka "propovijeda slogu."²⁰⁸ Trag promicanja slavenske uzajamnosti vidljiv je i iz kraćeg opisa Dobriline vizitacije slovenskih Jelšana, u vrijeme okončanja Velike istočne krize (1875.-1878.): "Pod službom božjom držao je presvjetli biskup sabranu u crkvi puku veoma ganutljiv govor, javiv mu vesela srдца radostnu viest, da je naša vojska unišla u Sarajevo. Po službi božjoj odpjevao je radi toga svečani 'Tebe Boga hvalimo', a puk završi crkvenu svečanost carevom pjesmom. Za stolom nazdravljalo se sa svih stranah Nj. Velič. Caru i Njegovoj hrabroj vojsci te ljepšoj budućnosti naše braće u Bosni i Hercegovini."²⁰⁹

Konačno, neophodno je spomenuti prilično opširnu bilješku o Dobrilinoj vizitaciji malenog Zarečja u središnjoj Istri 1877. godine, što ju je poznati istarski svećenik i kulturni djelatnik slovenskog podrijetla, Jakov Volčič,²¹⁰ uklopio u pismo Vjekoslavu Spinčiću. Volčičev opis osnažuje tvrdnju kako Dobrila ni u poznijoj dobi i narušena zdravlja nije odustajao od obilaska biskupije na način kako je to činio od početka obnašanja biskupske časti. Pred pukom izrečenu namjeru da za tri godine dođe i u njihovo mjesto dijeliti sakrament krizme, Volčič je prokomentirao: "Kakov zelus episcopalis za kakovih 20 otrok dojtí navlas u Zarječje birmivat". Nešto kasnije, gledajući u leđa biskupu što se strmim putem udaljavao iz sela, na um mu je palo: "Onuda još morda nijedan biskup do biskupa Jurja ni prolazio."²¹¹

Ipak, u Volčičevu je pismu moguće pronaći i elemente kojih nema na stranicama *Naše sloge*, premda su i navedene članke često također pisali svećenici. Najvažniji je svakako

²⁰⁷ Isto

²⁰⁸ Carla COLLI, *Catalogo analitico della stampa periodica Istriana (1871-1879)*, Rovinj – Trst, 1986., str. 12.

²⁰⁹ NS, 1878., br. 17., str. 68.

²¹⁰ Miroslav BERTOŠA, "Pisma Jakova Volčiča Kazimiru Jelušiću (1876-1888)", *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, 14 (1969.), 265-296.; Jurij FIKFAK, "Jakob Volčič in njegovo delo", *Jakov Volčič i njegovo djelo: zbornik priloga i građe*, ur. J. FIKFAK, Pazin – Ljubljana, 1988., 5-12.; Josip BRATULIĆ, "Jakov Volčič među hrvatskim preporoditeljima Istre", *Isto*, 13-17.

²¹¹ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića (dalje: ROVS), 64 – 62/1877, Jakov Volčič Vjekoslavu Spinčiću, 1.9.1877.

odjeljak iz kojeg proizlazi kako je Dobrila s mnogo takta i strpljenja komunicirao s narodom, ali duhovnici su upoznali i njegovu znatno čvršću stranu. Biskup koji se neumorno predavao svom pozivu očito je i od povjerenog mu klera očekivao isto, a svoje nezadovoljstvo znao je izraziti izravno i sažeto: "Sada jedan primjerac, kako nas istrske pope naš biskup pred pukom časti: lani je rekao u svojoj propovjedi u Novakah pred popovslovom i pred svem pukom: crkva je nekada imala drvene kališe, a zlate popove; a sada ima zlate kališe a drvene popove, i tu istu rečenicu je opetovao u Zarječkoj crkvi. I tako puk za nas malo haje, a šta će si misliti na takove vladičine rieči: ako ima komu šta reći, neka mu reče na četiri oči po evanđelju, ne pako pred pukom. Na putu se razgovarao s svakim pastirom, a s popi jako malo govori."²¹² Volčičev zaključak također vrijedi navesti: "Ja mislim da naš vladika ima mnogo absolutičkoga duha."²¹³

²¹² Isto

²¹³ Isto

3.2. POKUŠAJI POBOLJŠANJA POLOŽAJA

3.2.1. Životni uvjeti svećenstva

Utjecati na poboljšanje duhovne skrbi o seoskom stanovništvu nije bio nimalo lagan zadatak. Zapuštenost i siromaštvo Porečke i Pulske biskupije posebice je dolazila do izražaja u ruralnim krajevima, gdje su svećenstvu često nedostajali životni i materijalni preduvjeti primjerene egzistencije. Zauzeti vlastitim životnim problemima, seoski duhovnici ponekad nisu bili u stanju potpuno ispunjavati obveze što ih je predviđao njihov poziv. Osim toga, stanovanje u lošim uvjetima derutnih župnih stanova, čest problem u siromašnim istarskim selima, više no jednom odražavao se na svećeničko zdravlje i, posljedično, sposobnost obavljanja dušobrižničkih zadataka, posebno u krajevima gdje su redovito morali obilaziti, najčešće loše održanim putovima, više raštrkanih zaselaka objedinjenih u istu župu ili susjedne župe koje su zbog manjka klera ostale bez vlastitih duhovnih pastira.

Biskupijski arhiv u Poreču, među izdašnom građom iz Dobrilina vremena, čuva i različita svjedočanstva biskupske skrbi za posve svjetovne probleme njegovog klera. Iako nema potrebe suviše se zadržavati na ovoj temi, kraći uvid u Dobriline spise koristan je, jer pruža više primjera u kojima je do izražaja došla povezanost duhovnog boljitka pojedinih dijelova biskupije s materijalnim preduvjetima. Na ranije opisanim obilascima povjerenih mu biskupija, Dobrila se uvjerio u realnu težinu stanja u kojem su živjeli pojedini duhovnici, kao i u posljedice na razinu duhovne skrbi za lokalnu vjerničku zajednicu. Kako sam nije raspolagao ni približno dostatnim sredstvima kojima bi sve potrebne crkve i župni stanovi u biskupiji bili dovedeni u red, biskup Dobrila višekratnim je kontaktima uvjeravao lokalne vlasti i tršćansko Namjesništvo u potrebu obnavljanja pojedinih zgrada.

Biskupovi argumenti ponekad su se temeljili na potrebi da duhovnik boravi u nastambi primjerenoj njegovu položaju, kao u slučaju Valture, mjesta u jugoistočnoj Istri, o čemu je izvijestio vlasti u Trstu koncem ljeta 1862. godine. Porečki Ordinarijat bio je ožalošćen činjenicom kako zaslužni duhovnik, kojemu su zbog manjka klera povjerena i dva susjedna sela te je iscrpljen dušobrižničkim zadaćama, nema ni siguran krov koji bi ga štitio u naglašeno nezdravom kraju.²¹⁴ Srodno je, ujedno i dopunjujuće rasuđivanje izneseno u

²¹⁴ ABPP, kat. I/6 – župne kuće, kut. 64J, Br. 697, Juraj Dobrila Namjesništvu u Trstu, Poreč, 9.9.1862. (D' altronde il Parroco di Altura, nella sempre deplorata mancanza di Clero, oltre la propria Parrochia ha pure l' amministrazione excurrando delle Parrocchie vacanti di Montichio e Lavarigo, ed è cosa dolorosissima all'

dopisu kotarskom kapetanatu u Puli o župi Filipana, smještenoj u središnjem dijelu južne Istre. Ponovno naglasivši izrazitu nestašicu klera u biskupiji, Dobrila je istaknuo kako je zbog toga tim važniji zadatak porečkoga Ordinarijata svim sredstvima, ma kako skromnim, osigurati da raspoloživi duhovnici budu zdravi i imaju dovoljno vremena za duhovnu skrb. Posebno je zanimljiva konstatacija kako "svećenik već čini zamjetnu žrtvu odvajajući se od građanskog društva i živeći na selu radi moralno-religioznog usavršavanja siromašnih seljaka. Zasluži zato barem stanovati prema građanskom običaju i u zgradi u kojoj mu zdravlje neće biti ugroženo."²¹⁵ Općini Vodnjan Dobrila je, pak, u slučaju iste župe skrenuo pažnju kako zdravlje i opstanak klera, još više nego li Ordinarijatu, moraju biti na srcu lokalnim vlastima, žele li imati svećenika, bez kojega puk ostaje uskraćen za duhovnu utjehu i bez vodstva prema materijalnom i duhovnom boljitku.²¹⁶ Konačno, biskup je u sadržajno srodnom pismu općinskom delegatu Rovinjskog Sela o životnim uvjetima tamošnjeg svećenika bio vrlo izravan: "Potpisani biskup ne može osuditi nijednog svećenika na boravak u nezdravoj kući, te će biti prisiljen premjestiti trenutnog duhovnika u neku drugu župu, a Rovinjsko Selo pridodati kakvoj susjednoj župi zbog duhovnih potreba."²¹⁷

3.2.2. Neusklađenost s potrebama biskupije

Osim materijalnih teškoća, u više istarskih mjesta duhovnu su službu obnašali svećenici koji više nisu bili sposobni podnositi tjelesne napore što ih je iziskivao njihov poziv. Biskup i porečki Ordinarijat mogli su se, kako je navedeno, založiti za očuvanje zdravlja seoskog klera, ali nisu mogli doskočiti sve raširenijem ograničenju – velik broj župnika bio je star i iznuren dugogodišnjim dušobrižničkim radom. U slučaju bolesti ili starosti, ukoliko je

Ordinariato che un Curato benemerito, logorantesi tra le fatiche della cura non abbia neppur un tetto sicuro che lo difende dalle intemperie in una regione notoriamente malsana.)

²¹⁵ Isto, br. 820., Dobrila Kotarskom kapetanatu u Puli, 4.11.1872. (Nela estrema penuria di Sacerdoti, onde soffre questa Diocesi, l' Ordinariato deve provvedere con tutti i mezzi, per li quei pochi che sono, sieno sani (...). Fa già un sacrificio abbastanza considerevole di se stesso al ben pubblico, quando si separa dal consorzio civile, e attende in u n villaggio al perfezionamento religioso-morale di poveri villici. Egli deve però avere almeno un' abitazione tale, che corrisponda ai bisogni di una persona civile, e in cui la sua salute non corra pericolo.)

²¹⁶ Isto, br. 820, Juraj Dobrila Općini Vodnjan, Poreč, 4.11.1872. (E se deve stare a cuore all' Ordinariato la salute a la conservazione del Clero, tanto più deve interessare le Comuni, se vogliono avere sacerdoti (...). (...) il popolo resterà privo dei conforti spirituali, e senza guida nel suo benessere morale e materiale.)

²¹⁷ ABPP, kat. I/6 – Radovi na zgradama, kut. 29G, Br. 7, Juraj Dobrila općinskom delegatu u Rovinjskom Selu, Poreč, 3.1.1873. (Non potendo il Vescovo sotoscritto costringere alcun Sacerdote ad abitare una casa malsana, sarebbe costretto a traslocare l' attuale Amministratore in altra Parrochia e aggregare la Villa a qualche Parrochia contermina, pei bisogni spirituali.)

bilo moguće, Dobrila je župnicima nastojao dodijeliti župne pomoćnike, jer su vjerničke potrebe u seoskim sredinama iziskivale svakodnevni predani rad. Dostajat će opisati jedan od mnogih primjera, vezan uz još jedno južnoistarsko selo – Šišan. Početkom 1870., tamošnji je općinski delegat javio Ordinarijatu kako je župnik onemoćao i ne vrši duhovničke dužnosti te je stanovništvo bez bogoslužja, vjeronauka i posljednjeg pomazanja. Vjerojatno se nije varao predviđajući kako će, nastavi li se navedena situacija, doskora izbiti pritužbe, sablazni i nevolje.²¹⁸ Nedugo zatim ove je pritužbe potvrdio i pulski Kaptol, javivši Ordinarijatu kako je na području pulskog dekanata situacija zadovoljavajuća svugdje, osim u Šišanu. Tamošnji se, pak, stanovnici žale da se nikad ne održava sv. misa, da ne čuju Božju riječ, da njihova djeca nisu poučena u vjeri te da umiru bez sakramenata.²¹⁹ Kako se nije moglo dozvoliti da skicirano stanje potraje unedogled, nakon pola godine Dobrila je u Šišan, kao župnog pomoćnika, poslao mlađeg duhovnika, posebno mu preporučivši poučavanje mladeži u vjeri i dometnuvši kako se nada kako će plodove njegova rada vidjeti već tijekom vizitacije iduće godine.²²⁰

Umjesto navođenja sličnih slučajeva u kojima se očitovala skrb za duhovne potrebe seoskog stanovništva usprkos sve nepovoljnijoj situaciji u pogledu broja raspoloživih svećenika, potrebno je skrenuti pažnju na drugi, za opisivanje Dobrilinih biskupskih nazora znatno važniji primjer kojim se nastojalo doskočiti zatečenim nepovoljnim dijecezanskim prilikama. Riječ je o ponovnoj uspostavi kanfanarskog dekanata, u kojoj se bez poteškoća može razabrati povezanost duhovne, društvene i narodnosne sastavnice života u istarskoj unutrašnjosti sredinom devetnaestog stoljeća.

Kako proizlazi iz Dobrilinog dopisa, odaslanog u ljeto 1859. tršćanskom Namjesništvu, dvadesetak godina ranije, točnije 1840., kanfanarski je dekanat spojen s rovinjskim. Ne dovodeći u pitanje dobre namjere svog prethodnika, pokojnog porečko-pulskog biskupa Peteanija, Dobrila je bez oklijevanja ustvrdio kako se ovim činom prešlo iz

²¹⁸ ABPP, kat. III/1 – Medulin, Šišan, 1847-1920, kut. 6B, br. 174, Šišanski općinski delegat, Antonio Troba porečkom Ordinarijatu, Šišan, 16.3.1870. ((...) se la cosa andasse a lungo son certo che crescerano le lagnanze i scandali e guai.)

²¹⁹ Isto, br. 214, kanonik Gramaticopolo porečkom Ordinarijatu, Pula, 3.4.1870. ((...) alcuni di quel popolo fecero lagni che non hanno mai Messa, neppure nelle grandi feste, che non sentono mai la parola di Dio, e che i loro figli non vengono istruiti nella dottrina, e che infine muojono senza sacramenti.)

²²⁰ Isto, br. 702, dopis Jurja Dobrile Ivanu Barbaliću, dotadašnjem kapelanu u Marčani, Poreč, 26.10.1870. (Specialmente poi Le si raccomanda l' istruzione religiosa della gioventù, che si ha tanto bisogno in quella Parrocchia (...). Il Vescovo sottoscritto si ripromette di vedere i frutti della di Lei catechizzazione nella visita canonica che avrà luogo a Dio piacendo nella pr. primavera (...).)

zla u gore. Svoju je tvrdnju odmah potom potkrijepio začudnom činjenicom kako rovinjski dekanat već mnogo godina nijednom nije prosljedio podređenom kleru neku okružnicu porečkog Ordinarijata: "Daljnji opstanak ove nesretne odredbe i u budućnosti bi prouzročio velike neugodnosti."²²¹

Suviše obveza kojima je bio opterećen rovinjski dekan predstavljalo je, razumljivo, veliku, ali ne i jedinu zapreku pri vršenju duhovne skrbi za hrvatska naselja u rovinjskom zaleđu: "Osim što rovinjski dekan u srodnim pitanjima s vlastitim župljanima ima i više posla no što ga veseli, on može svoje obveze spram seoskog puka vršiti jedino uz pomoć tumača, jer mu je slavenski jezik potpuno nepoznat. I okružni školski nadzornik iz Rovinja zbog istog razloga ne može vršiti svoju dužnost u seoskim župama, osim nema li se namjeru tamošnje Slavene sustavno talijanizirati."²²²

Dobrilini prijedlozi Namjesništvu, koji su doista i prihvaćeni, obuhvaćali su teritorijalne preinake, ali njihova važnost time nije iscrpljena. Osim jezično-nacionalne podjele na dva dekanata, pri čemu bi većinski talijansko stanovništvo Rovinja i Bala činilo jedan, a župljani Kanfanara, Rovinskog Sela i Svetvinčenta drugi,²²³ Dobrila nije propustio napomenuti koga među duhovnicima vidi kao najsposobnijeg za upravljanje potonjim, novouspostavljenim dekanatom: "Kanfanarski župnik Petar Studenac posjeduje u istaknutoj mjeri sva svojstva potrebna sposobnom dekanu i nadzorniku školskog okružja; ističe se učenošću, pobožnošću i predanošću poslu, te poznaje njemački, talijanski i slavenski jezik."²²⁴ Već poznati podatak kako se Dobrila u svom preporodnom radu oslonio i na pristalice Ilirskog pokreta, zapravo Hrvatskog narodnog preporoda, među istarskim klerom, koji su u vlastitim župama nesustavno, ali uporno i nepokolebljivo promicali narodnu svijest još

²²¹ AST, Luogotenenza, Atti generali, kut. 160, br. 140, Juraj Dobrila Namjesništvu, Poreč, 9.8.1859. (In Folge dessen wurde das dekanat von Canfanaro mit jenem von Rovigno vereinigt, und so gerieth man aus dem Regen in den Traufe; (...) dekanat von Rovigno hat seit vielen Jahren nicht einmal die Ordinariat's=Circular schreiben an den ihm untergeordnet gewesenen Klerus zu befördern gepflegt. Die Fortdauer jener unglücklichen Verfügung würde auch fernerhin große Unzukömmlichkeiten verursachen;)

²²² Isto (Nun aus abgesehen davon, daß der dechant von Rovigno mit seinen eigenen Pfarrkindern in ähnlichen Angelegenheiten, mehr als ihn lieb ist, zu thun hat, so kann er seinen Obliegenheiten mit den Leuten vom Lande nur mittelst eines dolmetschers nachkommen, weil er der slavischen Sprache wöllig unkundig ist. Auch der Schuldistrikts-Aufseher von Rovigno kann aus demselben grunde seiner Bestimmung auf den Landpfarren nicht entsprechen, außer man hätte die Absicht, die dortigen Slaven systematisch zu italienisiren.)

²²³ Isto (Das dekanat von Canfanaro zu reactiviren, und zwar so, daß Rovigno und Valle, welcher letztern Ort fast ganz italienische Bevölkerung hat, ein dekanat ausmachen wird, während Canfanaro, Villa di Rovigno und S. Vicenti vereinigt werden.)

²²⁴ Isto (Die Pfarrer von Canfanaro Peter Studenaz, besitzt im vorzüglichen Grade alle Eigenschaften, welche für einen tüchtigen Dechant und Schuldistrikts-Aufseher erforderlich sind; er zeichnet sich durch wissenschaftliche Bildung, Frömmigkeit und Berufseifer aus, und kennt die deutsche, italienische und slavische Sprache.)

tijekom takozvane inicijalne faze nacionalno-integracijskog procesa u Istri, valja stoga proširiti upravo na primjeru kanfanarskog svećenika Studenca.²²⁵ U njemu je porečki biskup, očito, prepoznao sposobnog suradnika ne samo na narodnjačkoj, već i na cjelokupnoj svjetonazorskoj osnovi, što je koristan argument u prilog tezi kako su za Dobrilu preporodni rad i snaženje utjecaja katoličkih načela kod istarskih Hrvata i Slovenaca nerazdvojni dijelovi iste aktivnosti.

3.2.3. Manjak klera

Očekivano, najveću brigu biskupu Dobrili zadavao je manjak svećenika u Porečkoj i Pulskoj biskupiji. Ionako nepovoljna situacija koju je zatekao po dolasku u Poreč, iz godine u godinu se pogoršavala. Usporedi li se ranije navedeni dopis tršćanskom Namjesništvu, sastavljen koncem 1858., odnosno odmah po dovršetku prve kanonske vizitacije, sa sadržajem molbe upravljene na istu adresu osam godina kasnije, postaje jasnijim sve gori položaj dijecezanskog klera. Dobrilina je molba usmjerena na očuvanje dotadašnjeg broja osiguranih mjesta na goričkom sjemeništu, predviđenih za njegovu biskupiju. Svoj je dopis, doduše, započeo računicom iz koje proizlazi kako bi Porečkoj i Pulskoj biskupiji zapravo trebalo pripasti 16 mjesta godišnje, ali s obzirom na stanje državnih financija Ordinarijat ne traži navedeno uvećanje nego, primoran neodloživim potrebama, moli vlasti da dijeceza i nadalje zadrži dvanaest propisanih mjesta.

Dobrilna molba vjerojatno je vezana uz činjenicu kako Porečka i Pulska biskupija nije bila u stanju popuniti za nju predviđen broj sjemenišnih mjesta zbog spominjanog manjka bogoslova, a loše stanje državnih financija moglo je dovesti do smanjivanja kvote kako bi se uštedena sredstva preusmjerila u kakvu drugu svrhu. Poznavajući situaciju i u okolnim biskupijama, Dobrila je ustvrdio kako je njegovoj dijecezi, kao i ostalima koje su teritorijem pripadale Austrijskom primorju, potrebna pomoć glede obrazovanja novih bogoslova i u svakom drugom pogledu. Potkrijepio je to primjerom Krčke biskupije, za koju je očito smatrao kako se nalazi u znatno povoljnijem položaju, "jer u blizini ima tri gimnazije (riječku, senjsku i zadarsku), pravo na tri mjesta u zadarskom sjemeništu i Ilirskom kolegiju u Rimu,

²²⁵ Literatura o Petru Studencu: Dragovan ŠEPIĆ, "Hrvatski narodni preporod u Istri u našoj novijoj historiografiji", *Historijski zbornik*, XV (1962.), 291.

više samostana te razvijenije i poduzetnije stanovništvo."²²⁶ Dobrila nije pretjerivao u ocjeni kako ni u susjednim biskupijama stanje nije zadovoljavajuće: koncem 1872., "primorski biskupi" poslali su caru *Spomenicu* u kojoj su izložili različite razloge zbog kojih se sve manje mladića odlučuje za svećeničko zvanje i također navijestili zabrinjavajuću budućnost, ne poboljša li se situacija u skorije vrijeme.²²⁷

Nastavak Dobrilinog dopisa donosi precizne podatke o stanju klera. Za razliku od broja stanovnika koji se uvećao za deset posto te više nije iznosio šezdeset tisuća nego 66.300, svećenstvo je bilo sve malobrojnije i starije: "Od 119 dijecezanskih svećenika, 101 je aktivan, 12 u trajnoj mirovini, a 6 su za službu nesposobni takozvani *Sacerdotes simplices*."²²⁸ Potonji su bili svećenici kojima nije bila povjerena duhovna služba. Na Dobrilinu žalost, navedeni podaci nisu značili kako mu je na raspolaganju bilo stotinjak jednako sposobnih i predanih duhovnika: "Od 101 angažiranog svećenika, 33 imaju više od 50, a 17 više od 60 godina; među preostalih 68 nažalost ih ima više koji svoj uzvišeni poziv, ponekad i bez vlastite krivice, vrše rijetko ili nikada."²²⁹ Tijekom jednog desetljeća, situacija se zamjetno pogoršala. Od svećenika koji su bili namješteni u porečko-pulskoj biskupiji 1855., 23 su preminula, 9 je otišlo u mirovinu, 2 su se vratila u dijeceze iz kojih su potjecali, a dvojica nisu htjela izvršavati odredbe Ordinarijata te su živjeli bez službe ili prihoda od mirovine. Ukratko, "tijekom posljednjeg se desetljeća efektivno stanje smanjilo za 36. Tijekom istoga vremenskog perioda 26 bogoslova imenovano je svećenicima, a kako bi se prema mogućnostima suprotstavilo osjetnom manjku duhovnika, 3 sekularizirana redovnika primljena su u dijecezu."²³⁰ Biskup se nadao kako će Namjesništvo iz navedenih podataka

²²⁶ AST, Luogotenenza, Atti generali, kut. 374, br. 424, Dopis Jurja Dobrile Namjesništvu, Poreč, 22.5.1866. (In Anbetracht gegenwärtigen Zustands der Staatsfinanzen beantragt des ergebenst gefertigte Ordinariat keine Vermehrung der freylichen Stiftplätze, sonst sich aber andererseits durch dringende Umstände genötigt, ein hohe KK Regierung inständigst und angelegentlichst zu bitten, daß dieser Diöcese auch fernerhin das Recht auf 12 Stiftplätze im Görzer Seminar ungeschmälert erhalten werde, weil dieselbe in dieser so wie (...) in jeder anderen Beziehung hilfsbedürftiger ist, als jede andere Diöcese dieses Kronlandes, die Diöcese von Veglia selbst nicht ausgenommen, weil in ihrer Nähe drei Gymnasien /in Fiume, Zengg und Zara/, Anspruch auf drei plätze im theologischen Seminar zu Zara und im illyrischen Collegium in Rom, mehrere Klöster, und eine entwickeltere und unternehmendere Bevolkerung hat.)

²²⁷ NS, 1872., br. 23, str. 91

²²⁸ AST, Luogotenenza, Atti generali, kut. 374, br. 424 (Das Bistum Parenzo-Pola zählt bei 66.300 Seelen (...). Von den 119 diöcesanpriestern sind 101 in Activität, 12 in permanenter Quiescenz, und 6 sind dienstunfähige sogenannte *Sacerdotes simplices*.)

²²⁹ Isto (Von den 101 angestellten Priestern zählen 33 über 50 und 17 über 60 Lebensjahre; unter den übrigen 68 gibt es leidere mehrere, welche ihrem hohen Berufe, theils mit theils ohne ihre Schuld, wenig oder gar nicht entsprechen.)

²³⁰ Isto (Von die im Jahre 1855 angestellt gewesene Priestern sind 23 gestorben, 9 wurden in permanenten Quiescenten-Stand versetzt, 2 kehrten in ihre Mutter-diöcese zurück, und 2 wollten sich den anordnungen des

razabrali žalosno stanje velikog dijela dijeceze i, što je još važnije, realnu opasnost da se ono u bliskoj budućnosti znatno pogorša.²³¹

Ni ovom prilikom Dobrila se nije sustezao brojkama i činjenicama pridružiti uvid u društvenu situaciju koja se odražavala i na duhovnom planu. Iako se oslanja na neke već iznesene teze, ovaj dio dopisa sadrži i više korisnih prinosa poznavanju Dobrilina pogleda na istarske prilike: "Duhovnici talijanskog podrijetla, kojih ne manjka za talijanski dio dijeceze, ne žele ili ne mogu naučiti slavenski jezik te imaju nesavladivu averziju spram duhovne skrbi u slavenskim krajevima. Slavensko je seosko pučanstvo najvećim dijelom siromašno, neuko, grubo te bez smisla za školu i obrazovanje mladeži; ono se svemu nada od Providenja i svjetovnih i duhovnih vlasti, te čak i oni posjednici koji imaju novčanih sredstava za obrazovanje svojih sinova, u tom pogledu, uz rijetke iznimke, ne čine ništa."²³² I nekadašnji izdašni priljev klera iz susjednih dijeceza u Porečku i Pulsku, razvidan iz podatka kako je gotovo polovica duhovnika rođenjem pripadala drugim biskupijama, koncem pedesetih i početkom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća uglavnom je presušio, a Dobrila je razloge ovoj pojavi također pronašao izvan duhovne sfere: "Ražalošćujuća reputacija što ju je Istra stekla u novije vrijeme zbog nerodice i osiromašenja stanovništva odvraća strance", a odražava se i na ionako nedovoljan broj domaćih bogoslova, među kojima su čak šestorica tijekom dviju školskih godina (1865. i 1866.) prešla u druge dijeceze ili otputovala u Ameriku.²³³

Ordinariats nicht fügen, und leben (...) ohne Dienst und ohne Quiescentengehalt. Im Ganzen hat als im letzten Decenium der Effectivstand um 36 abgenommen. Während das selben Zeitraumes wurden 26 Kleriker zu Priestern geweiht, und um dem fühlbaren Mangel an Seelsorgern nach Thunlichkeit abzuhalten, 3 saecularisirte Klostergeistliche in die Diöcese aufgenommen.)

²³¹ Isto (Statthlterei wird aus diesen kurzen Daten und aus den Notizien (...) die Überzeugung schöpfen, das der gröstere Theil dieser Diöcese in einem sehr bedauernswerthen Zustande sich befindet, welcher in einer nahen Zukunft um Wiels sich verschlimmern wird.)

²³² Isto (Die Geistlichen italienischer Abstammung, an welchen für den italienischen Theil der Diöcese kein Mangel ist, wollen oder vermögen nicht, die Kentnis der slavischen Sprache sich anzueignen, und haben eine unbesiegbare Abneigung gegen die Seelsorge in slavischen Gemeinden. Das slavische Landvolk ist grösten theils arm, unwissend, roh und ohne Sinn für die Schule und für die Erziehung der Jugend; es erwartet alles von Vorsehung und von den weltlichen und geistlichen Obern, und sogar diejenige Besitzer, welche pecuniäre Opfer für die Bildung ihrer Söhne machen könnten, leisten in dieser Beziehung mit weniger Ausnahme nichts.)

²³³ Isto ((...) der diöcesanclerus fast zur hälfte aus aufgenommenen von fremden Diöcesen besteht; die traurige Berümtheit, welche Istrien in neuester Zeit durch Mißjahre und Verarmung des Wolkes erlangt hat, schreckt jetzt die Fremden ab; in den Schuljahren 1864 und 1865 sind 6 dieser Diöcese angehörige Theologen das I u. II. Jahrganges theils in andere Diöcese übergetreten, theils nach America ausgewandert.)

Među preduvjetima popravljanja situacije, Dobrila je posebno istaknuo podizanje niže pazinske gimnazije u rang više. "Tada bi postalo moguće podignuti intelektualno i moralno obrazovanje i odgoj na željenu razinu kojoj vlasti neprestano teže."²³⁴

3.2.4. Privremena rješenja

Biskup Dobrila, naravno, nije se ograničavao na čekanje i traženje pomoći: njegove su biskupske godine ispunjene pokušajima postizanja dugoročnijih rješenja glede poboljšanja duhovničke situacije, ali i djelatnošću kojom se, na različite načine, pokušavalo barem umanjiti štetu nastalu zbog premalog broja svećenika u biskupiji. O njegovim glavnim prijedlozima i inicijativama već je bilo riječi u prethodnim poglavljima, a bit će im posvećeno još dovoljno prostora. Nekoliko zanimljivih primjera dostajat će, pak, kako bi se ukazalo na čitavu paletu aktivnosti kojima je Dobrila nastojao ublažiti nepovoljno stanje.

Iako je u dopisima često isticao kako oslonac na bogoslove i svećenstvo iz drugih biskupija pripada prošlom vremenu, i Dobrila je višekratno posezao za ovom mjerom. Osim nemalog broja duhovnika iz Kranjske, i Dalmacija je mogla poslužiti kao prikladan izvor svećenika namijenjenih hrvatskom pučanstvu Istre. U porečkom Biskupijskom arhivu sačuvana je korespondencija između Dobrile i splitsko-makarskog biskupa Alojzija Marije Pinića, potaknuta namjerom porečkog biskupa da kleru svoje dijeceze priključi i bivšeg bogoslova Petra Benkovića. Potonji se zbog nepokornosti našao u sukobu sa svojim biskupom te Pinić nije bio sklon dopustiti mu prijelaz u drugu dijecezu. Dobrilini argumenti odražavaju namjeru da nijedna mogućnost ne ostane neiskorištena: "U gotovo polovici moje dijeceze nedostaju svećenici, a posebice seosko pučanstvo, od prije nekoliko godina pritisnuto izrazitim siromaštvom, žarko želi da ne bude uskraćeno u teškim svojim patnjama barem za duhovnu utjehu, zbog čega se osjećam po savjesti obavezan poslužiti se svakim prikladnim i poštenim sredstvom da uslišam pobožne želje vjernika povjerenih mojoj skrbi."²³⁵ Dobrila,

²³⁴ Isto ((...)) wenn das Untergymnasium in Mitterburg zu einem Obergymnasium erhoben wird, wird es möglich werden, die intellectuelle und moralische Entwicklung und Bildung besonders der Landbevölkerung dieser Diöcese auf die von der KK Regierung so sehr gewünschte und unablässig angestrebte Stufe zu haben (...).

²³⁵ ABPP, X/2,3, Molbe za inkardinaciju redovnihi stranih svećenika, 1846-1887, kut. 182J, br. 571, Dopis Jurja Dobrile splitsko-makarskom biskupu (Alojzije Marija Pinić), Poreč, 30.7.1863. (Quasi la metà della mia diocesi è priva di sacerdoti, e specialmente la popolazione di campagna da parecchi anni oppresse da setrema miseria desidera ardamente di non esser priva nei duri suoi patimenti almeno dai consorti spirituali, per cui mi sento

koji nije bio sklon nerealnom optimizmu, bio je svjestan kako rezultat ovog nastojanja možda neće odgovarati njegovim namjerama. To ga je, međutim, navelo na zaključak u kojem je moguće prepoznati karakteristično Dobrilin odlučni stav kojim se odupirao pasivnosti i rezignaciji, jer ga je na sličan način višekratno izražavao pri pokretanju vlastitih zamisli: "Ako rezultat ne bude odgovarao nadama što ih gojim, imat ćemo barem utjehu kako nismo propustili nijednu priliku da ga obrazujemo u prikladnog službenika Gospodnjeg."²³⁶

Vrlo je zanimljiv i primjer Funtane, nevelikog primorskog mjesta na zapadu Istre, smještenog po prilici na pola puta između Poreča i Vrsara. Kako bi doskočio posljedicama što ih je izostanak vlastitog duhovnika ostavljao na lokalno pučanstvo, Dobrila je bio prisiljen poslužiti se različitim sredstvima unutar nekoliko godina. Naime, Funtana je 1870., kako ne bi u potpunosti ostala bez duhovne skrbi, povjerena vrsarskim duhovnicima. Ovo provizorno rješenje bilo je teško održivo, jer je tadašnji vrsarski župnik, doduše, vodio župne knjige, krstio, pokapao i ujedinjavao u bračnu zajednicu stanovnike Funtane, ali nije bio u stanju vršiti glavne zadaće duhovnog pastira, odnosno poučavanje puka i vjeronauk, jer nije poznao hrvatski jezik tamošnjih župljana.²³⁷ Drugim riječima, Funtana je prepuštanjem vrsarskim duhovnicima u vjerskom pogledu bila "gotovo napuštena."²³⁸ Kako bi zapriječio iskvarivanje lokalnog pučanstva, "do kojeg lako dolazi u primorskim mjestima, a posebno ondje gdje nema obrazovanja u vjeri", Dobrila je u uskršno vrijeme 1870. gotovo svaki dan odlazio u Funtanu kako bi držao vjeronauk, a svojom je kočijom višekratno prevezio i biskupskog kancelara kako bi ovaj ispovijedao odrasle i održavao nastavu.²³⁹

Ovakvo rješenje, razumljivo, nije moglo biti trajno te su doskora u mjestu postali lako uočljivi tragovi zapuštenosti i moralnog zastranjenja pučanstva, među ostalim vidljivi i kroz

obbligato in coscienza di servirmi d' ogni opportuno ed onesto mezzo per appagare le pie brame dei fedeli affidati alla mia cura.)

²³⁶ Isto (...) se l' effetto non corrisponderà alla speranza che nutro, avremo almeno il conforto di non aver tralasciato cosa alcuna per educarlo in degno Ministro del Signore.)

²³⁷ ABPP, VII/4, Porečka biskupija, interkalari 1835-1900, kut. 210J, br. 832, Juraj Dobrila financijskoj kancelariji u Trstu, Poreč, 26.8.1874. (Il def. Parroco Blessich era nel 1870-72 per Fontane unicamente un Provvisore excurrente: teneva cioè in Orsera i libri parrochiali di Fontane, battezzava, seppoliva, univa in matrimonio. L' esenzio delle parti principali d' un pastore spirituale, l' istruzione del popolo e la catechizzazione dei fanciulli, egli non era nemmeno capace di compierlo, poichè ignora della lingua di quei parrochiani.)

²³⁸ ABPP, VII/4, Porečka biskupija, interkalari 1835-1900, kut. 210J, br. 898, Juraj Dobrila Namjesništvu u Trstu, Poreč, 13.9.1874.

²³⁹ Isto (Per porre un argine alla corruzione che facilmente s' insinua nei luoghi al mare, specialmente là dove non havvi istruzione religiosa, il Vescovo sottoscritto nel tempo pasquale del 1870 recavasi personalmente quasi ogni giorno a catechizzare quei fanciulli; e spediva più volte colla sua carrozza il Cancelliere Vescovile a udire le confessioni degli adulti e a tenere qualche istruzione.)

zlonamjerno nanošenje šteta na poljima.²⁴⁰ Kako Dobrila nije imao na raspolaganju duhovnika kojem bi mogao povjeriti Funtanu, nastojao je poboljšati situaciju na neuobičajeni način. Višekratno je molio umirovljenog svećenika Luku Tukača, koji je do 1871. bio župnikom u Rakotulama, mjestu nedaleko od Motovuna, a po umirovljenju preselio se u Idriju odakle je potjecao, da se vrati u Istru. Klima njegova rodnog kraja, naime, nije odgovarala Tukačevu zdravlju, a Dobrila se, usprkos duhovnikovoj dobi i bolestima, pouzdao u njegovu predanost dušobrižničkom radu. Slovenski svećenik naposljetku je popustio biskupovom pritisku i u listopadu 1872., u biskupskoj rezidenciji, potpisao ugovor sa stanovnicima Funtane koji su se obvezali isplaćivati mu neveliki, ali redoviti iznos kako bi zauzvrat dobili vlastitog duhovnog pastira.²⁴¹ Na ovaj su način, barem za kraće vrijeme, ublažene posljedice nedovoljne duhovne skrbi u mjestu.

Nakon što je Franjo Josip I. u svibnju 1874. donio zaključak kojim si je pridržao pravo osloboditi od vojne obveze kandidate za svećenička zvanja ondje gdje okolnosti ukazuju na takvu potrebu, Dobrila je tijekom posljednjih godina života caru uputio nekoliko molbi za pojedine bogoslove. Iako je riječ o službenim, formalnim dopisima sastavljanim na sličan način i s jasnom svrhom, u njima je moguće pronaći i korisne uvide u trenutno stanje biskupija kojima je Dobrila upravljao. Primjerice, u dopisu kojim je početkom 1875. oslobođanje od vojne službe traženo za Ivana Beleca, apsolutista teologije rodom iz Kranjske, porečki je biskup skicirao i trenutno stanje duhovništva u dijecezi. Što se svećeničkog podmlatka tiče, dovoljnim je smatrao istaknuti kako je u to vrijeme na goričkom sjemeništu, od dvanaest predviđenih mjesta za Porečko-pulsku biskupiju, osam bilo prazno. K tome, iako je pazinska gimnazija 1873. pretvorena u višu, ta promjena nije se odrazila na porast broja učenika spremnih prihvatiti svećenički poziv. Točnije, u sva četiri godišta više gimnazije imala je Dobrilina biskupija samo jednog učenika koji je pokazivao interes za duhovničko zvanje.²⁴² Iako su već navođeni dopisi u kojima se biskup zalagao za proširenje gimnazije u

²⁴⁰ Isto ((...) crescente rozzeza e demoralizzazione di quel popolo, per cui oltre il resto si succederano maliziosi danneggiamenti campestri (...))

²⁴¹ Isto (Il Vescovo sottoscritto più e più volte officiò il Parroco pensionato di Raccotole, D. Luca Tukač, che in Idria sua patria dove si era nell' autunno 1871. conferito non trova un clima omogeneo alla sua salute a prendere il domicilio a Fontane e a farvi quel bene che malgrado la sua età di 70 anni e i molti acciacchi, pure potea ripromettersi dal suo zelo per la salute dell' anime. Il Tukač cedette alla fine alle istanze, direbbesi quasi alla pressione che gli faceva il Vescovo. Venne nell' Ottobre del 1872. fu accolto nel palazzo episcopale, e si fecero le trattative coi fedelli di Fontane, per un compenso da darglisi.)

²⁴² ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 129, Juraj Dobrila Franji Josipu I., Poreč, 3.2.1875. (Von diesen zwölf Stiftplätzen sind im laufenden Schuljahre acht vacant und nur vier besetzt, und von den vier Alumnen ist einer seit langer Zeit kränklich, und die herstellung seiner Gesundheit ist zweifelhaft. In vier

Pazinu s četiri viša razreda, a o njegovom odnosu spram ovog učilišta bit će još dosta riječi, očito je kako prerastanje u Veliku državnu gimnaziju nije samo po sebi, bez dodatne prilagodbe društvenim uvjetima, moglo donijeti ikakvo bitnije poboljšanje stanja istarskog klera.

Dobрила je i u ovom dopisu poklonio pažnju skiciranju istarskih odnosa što su se odražavali i na duhovnom polju: "U Istri djeluju, pored trenutno prevladavajućih strujanja nepovoljnih po religiju, mnoge osebujne okolnosti i odnosi, koje će za posljedicu imati odumiranje duhovničkog staleža, ne poduzmu li se protiv toga izvanredne mjere. Kad neka župa tek nekoliko godina ostane bez dušobrižnika, moral među narodom bude brzo odstranjen, odrastajuća mladež podivlja, i potrebno je tada mnogo godina i veliki naponi, kako bi se otklonilo potkopavajući nered i nedostake, osobito u našoj zemlji u kojoj je svo pučanstvo u čestom doticaju sa strancima i stoga sve više izloženo u mnogočemu kvarljivim utjecajima."²⁴³

Ukratko, Dobrilina skrb za duhovne prilike bila je, razumljivo, ponajviše povezana s odnosom biskupa i klera: dok je u nevelikom broju pouzdanih svećenika pronalazio čvrst oslonac svojoj djelatnosti i zamislama, kod onih nedovoljno predanih svom pozivu nastojao je potaknuti marljivost i duhovnički žar.

Jahrgängen das Obergymnasiums hat die hiesige diöcese nur einen Studenten, welcher Beruf zum geistlichen Stande zeigt (...).

²⁴³ Isto (In Istrien wirken nebst der zur Zeit herrschenden der Religion ungünstigen Strömung viele besondere Umstände und Verhältnisse, welche das Aussterben des Seelsorgerstandes zur Folge haben werden, wenn nicht ausserordentliche Maßregeln dagegen ergriffen werden. Wenn eine Pfarrgemeinde auch nur wenige Jahre ohne einen Seelsorger bleibt, so nimmt die Moralität unter dem Wolke schnell ab, die heranwachsende Jugend verwildert, und es sind dann viele Jahre und große Anstrengungen nothwendig, um die eingeriessenen Unordnungen und Übelstände zu beseitigen, zumahl in unserem Lande, in welchem die sämmtliche Bevölkerung mit Ausländern in häufiger Berührung und seitens derselben in vieler Beziehung verderblichen Einflüssen mehr und mehr ausgesetzt ist.)

3.3. ODNOS SA SVEĆENICIMA

3.3.1. Svećenstvo – krvotok Dobriline djelatnosti

Biskup Dobrila, koliko god bio poduzetan, nije mogao sam učiniti mnogo kako bi njegove zamisli o popravljaju stanja u Porečkoj i Pulskoj biskupiji zaživjele. Kvalitetno poznavanje lokalnih prilika, intervencije kod svjetovnih i crkvenih institucija kako bi se osigurala ma kako skromna materijalna pomoć, vizitacije tijekom kojih se zbližavao s pukom i očinskim pristupom oblikovao sliku o sebi koja ga je zadugo nadživjela... Ove i druge sastavnice biskupova djelovanja mogle su ostaviti dubljega traga među vjernicima jedino ako ih je podržavala i krhka struktura istarskog duhovništva: svjetovno je svećenstvo bilo, slikovito rečeno, krvotok koji je omogućavao strujanje Dobrilinih ideja i tako održavao na životu utjecaj Crkve i vjere, barem u istarskoj unutrašnjosti. Naravno, pozitivna je duhovnička uloga među vjernicima vrlo lako mogla dobiti suprotni predznak, ukoliko je svećenik svojim ponašanjem bio na sramotu, a ne na čast instituciji što ju je predstavljao. Dobrila je, stoga, s porečke kao i s tršćanske biskupske stolice nastojao usmjeriti kler k što primjerenijem načinu života i ophođenja s vjernicima.

Iz ranije navedenih sumarnih podataka što ih je Dobrila iznosio u različitim dopisima, vidljivo je kako su svećenici koji su se otvoreno suprotstavljali biskupovim odredbama bili izrazito malobrojni. Sačuvani spisi u biskupijskim arhivima Poreča i Trsta ukazuju, doduše, kako je spomenuta nekolicina predstavljala trajan problem i veliku muku za Dobrilu, ali riječ je ipak o iznimkama: kao i u svako doba, svećenik nedostojan svoje službe predstavljao je sablazan za vjernike i snažio argumente protivnika katoličkog utjecaja u društvu, no umjesto ekstremnih primjera korisnije je posvetiti pažnju biskupskim nastojanjima upravljenim prema većinskom, u većoj ili manjoj mjeri pokornom dijelu klera.

Već je istaknuto kako je Dobrila sa znatno više obzira pristupao vjernicima nego li svećenstvu: položeni zavjeti obvezivali su duhovnike na predan rad u narodu te se biskup nije imao razloga ustručavati prilikom kritike pogrešnih postupaka ili zanemarivanja obveza. Iz više je Dobrilinih riječi i postupaka razvidno kako je narod promatrao gotovo kao nerazumnu djecu, s kojom je neophodno imati mnogo strpljenja i takta ukoliko se želi postići željeni cilj i izbjeći averzija spram duhovnih pastira, neizbježna posljedica suviše strogoće. Svećenstvo je, međutim, u više navrata bilo u prilici upoznati znatno strože biskupovo lice i karakter koji

nije trpio nedovoljno zalaganje klera pri zbrinjavanju vjerničkih duhovnih potreba. Izvrstan je primjer već navedeno pismo Jakova Volčiča Vjekoslavu Spinčiću: zarečki je svećenik neosporno poštovao Dobrilu i njegovu predanost službi, ali nije bio suviše oduševljen biskupovim "apsolutističkim duhom".²⁴⁴ Iako nedostatak srodnih izvora onemogućava sigurniji zaključak, može se pretpostaviti kako Volčičev stav nije bio usamljen.

Navedeno ne znači kako porečki biskup nije imao uvida u realno skromne životne uvjete i brojne obaveze svjetovnog svećenstva. Ukoliko je smatrao da pojedini duhovnici nisu odgovorni za nepravilnosti u njihovim župama, nije na njih svaljivao odgovornost, već ih je, dapače, nastojao opravdati. Kada je, primjerice, iz tršćanskog namjesništva u Poreč pristigla pritužba kako trojica duhovnika nisu predala redovita godišnja financijska izvješća, biskup je njihovo kašnjenje opravdao čitavom paletom razloga. Otklonio je sumnje kako bi moglo biti riječi o utaji, jer se radilo o svećenicima koji su se općenito pokazali vrijednima i marljivim, a branio ih je, među ostalim, njihovom mladošću i nedostatkom iskustva koje nisu mogli steći ni u sjemeništu ni kao župni pomoćnici. K tome, sređivanje stanja u župi i duhovnički poslovi iziskivali su mnogo vremena, posebno ako zatečena situacija nije bila uredna.²⁴⁵ Biskup je stoga smatrao kako navedeni razlozi pružaju dovoljnu osnovu za produženje roka dostave izvješća.²⁴⁶

Biskup Dobrila nastojao je svećenicima u više navrata savjetom pomoći pri obrani katoličkih načela pred izdancima liberalnog svjetonazora. Upravo u vrijeme kad su liberalne snage u Monarhiji ostvarile značajnu pobjedu donošenjem zakona kojima je dokončano razdoblje pune primjene Konkordata između Rima i Beča, dakle koncem šezdesetih godina,²⁴⁷ porečki je biskup svećenstvu uputio zanimljivu okružnicu u kojoj im preporuča pretplatu na prikladnu periodiku: "U ovim žalosnim vremenima gotovo je neophodna potreba svakog svećenika čitati kakav dobro uređen katolički list, u kojem će biti osporene pogreške i odbijeni napadi što ih podižu listovi raznih stranaka protiv naše svete Crkve."²⁴⁸

²⁴⁴ Vidi poglavlje o kanonskim vizitacijama

²⁴⁵ ABPP, kat. VII/1 Računsko poslovanje župa Porečke biskupije 1815-1896, kut. 111G., br. 28

²⁴⁶ Isto (Non avendo finora nessuno di questi tre Sacerdoti potuto corrispondere adeguatamente a quelli inqunzioni è, benchè operosi e diligenti come sono nelle loro cose non si possa accusarli di trascuratezza, l' Ordinariato si permette di pregare Essa Eccelsa. Luogotenenza, perchè voglia prorogar loro l' epoca di presentazione delle fassioni (...).)

²⁴⁷ P. LEISCHING, "Die römisch-katolische Kirche in Cisleithanien", str. 34-63.

²⁴⁸ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Poreč, 21.7.1868. (Nei presenti luttuosi tempi e un bisogno quasi indispensabile per ogni sacerdote di leggere un

Duhovnicima, koji su uglavnom poznavali talijanski jezik, stoga se skretalo pažnju na *La voce Cattolica*, "jedini politički list na talijanskom jeziku u Austriji, koji neustrašivo brani prava svete Crkve." Svećenike koji su poznavali njemački jezik upućivalo se, pak, na bečki *Vaterland*.²⁴⁹ Pri kraju okružnice nalazi se i znakovita napomena: "Gdje razbor dopušta, može se preporučiti pretplata na rečene listove i svjetovnim osobama."²⁵⁰

O uplivu liberalnog svjetonazora i Dobrilinom suprotstavljanju bit će još riječi u idućim poglavljima. Ipak, potrebno je zadržati se na biskupovom stavu o svećeničkom ponašanju u vremenima kada duhovne osobe često ni u manjim sredinama nisu mogle računati na bezuvjetnu pokornost župljana. Indikativan je savjet upućen fažanskom župeupravitelju, Clementeu Richteru, koji se žalio na česte uvrede što su mu upućivali mještani s kojima je bio u sukobu. Kako proizlazi iz sačuvane korespondencije, nepopustljivi Richter svojim je stavom potpirivao nezadovoljstvo protivnika, te mu je Dobrila na koncu obzirno, ali dovoljno jasno preporučio pomirljiviji pristup: "U ovim vremenima niste samo Vi izloženi uvredama; mnogi pobožni, vrijedni i diskretni svećenici dijele tu sudbinu, a nije isključen ni sam Sv. Otac, i nemam boljeg lijeka nego da ih podnosite s mirom, očekujući Božju nagradu."²⁵¹

Porečki biskup posebno je štetnima po vjeru smatrao slučajeve u kojima su duhovne osobe podređivale crkvene interese vlastitima. Objektivno niska svećenička primanja više no jednom navela su dio duhovnika da se za prihode što su držali da im pripadaju pokušaju izboriti sredstvima koja su neizbježno narušavala ugled čitave institucije. Već početkom šezdesetih godina Dobrila je, primjerice, upozoravao svećenstvo porečkog dekanata na ozbiljnu štetu koju pojedini duhovnici čine zlorabeći zakonsko pravo na utjerivanje prihoda. Naime, ukoliko su pojedini župljani dugovali iznos što su ga bili obvezni platiti kao dio redovitih svećeničkih prihoda, duhovnik je imao pravo namiriti svoja potraživanja pljenidbom imovine, uz pomoć svjetovnih vlasti. Nije, međutim, bio rijedak slučaj da su župljani

qualche foglio cattolico ben redatto, in cui vengono confutati gli errori e respinti gli attacchi disetti da fogli di diversi partiti contro la nostra S. Chiesa.)

²⁴⁹ Isto (L' Ordinariato trova perciò di raccomandare al Venerabile Clero "La voce Cattolica", l' unico foglio politico in lingua italiana nell' Austria, che difenda intrepidamente i diritti della S. Chiesa. (...) A quei M.R. Curati che conoscono la lingua tedesca, si raccomanda l' egregio foglio politico "Vaterland".)

²⁵⁰ Isto (Ove la prudenza lo consigli si potrà raccomandare l' associazione ai detti fogli anche a persone secolari.)

²⁵¹ ABPP, VII/3, 1835-1929, Galizana, Fažana, kut. 171J, br. 735, Juraj Dobrila Clementeu Richteru, župnom administratoru u Fažani, Poreč, 10.10.1872. (Del rimanente in questi tempi non è solo la S.V. che sia soggetto ad insulti; molti Sacerdoti e pii e zelanti e discreti dividono questa sorte, lo stesso Augusto Capo della Chiesa non ne va esente, e rimedio migliore non v' ha che di sopportarla pazientemente, aspetandone la ricompensa del Signore.)

posuđivali novac od svećenika kao privatne osobe, a premda ovaj dug, razumije se, nije bio jednak prethodno opisanom, dio klera koristio je navedeno pravo i u potonjem slučaju. Dobrilin stav bio je koncizan i jasan: "Takav postupak, osim što je po sebi nepravedan i nasilan, ne može ne razljutiti svijest župljana i, krivnjom malobrojnih, izložiti čitav kler optužbama laika, s vrlo teškim posljedicama po svećeničko dostojanstvo i poštovanje koje svaki duhovnik mora nastojati održati pred vjernicima, ali koje nikako ne može uživati, ne provodi li djelima zakone pravednosti i milosrđa koje propovijeda."²⁵²

Jednak učinak porečki je biskup predviđao i upoznavši se s neuobičajenim slučajem građanske parnice između dvaju seoskih svećenika u pozadini koje su, ponovno, bili materijalni razlozi, odnosno prihodi na koje su obojica polagala pravo. Oba su duhovnika djelovala u siromašnim sredinama, jedan kao kapelan u Prnjanima nedaleko Barbana, a drugi nešto južnije od istog gradića, kao župeupravitelj u Muntiću. Skroman godišnji prihod natjerao je obojicu na nepopustljivo ustrajanje oko prinosa za koji su držali da im pripada. Kao i u prethodnom primjeru, od konkretnog je slučaja važnija Dobrilina reakcija u kojoj se jasno odražavaju njegovi nazori: "Koliko se takvom postupku može prigovoriti, trebali biste i sami shvatiti, ako se osvrnete na sablazan koja proizlazi iz prizora dvojice svećenika u međusobnom sporu, u otvorenoj opreci spram njihova karaktera i svetosti njihova poziva, uništavajući tako svojim najgorim primjerom učinkovitost Evanđelja mira i milosrđa koje bi zapravo trebali propovijedati."²⁵³

3.3.2. Okružnica o predanom duhovničkom radu

Ocrtane su karakteristike Dobrilinih nastojanja da u što većoj mjeri utječe na svećeničku predanost duhovnoj službi do najpotpunijeg izraza došle u okružnici, sastavljenoj sredinom 1874. godine. Već u prvim rečenicama, biskup je istaknuo raširenu spoznaju o

²⁵² ABPP, kat. VII/1 - Računsko poslovanje župa Porečke biskupije 1815-1896, kut. 111G., br. 28, Juraj Dobrila Porečkom dekanatu, Poreč, 9.1.1861. (Un tale procedere, oltrechè ingiusto per sè ed abusivo, non può non esacerbare gli animi dei , e, per colpa di pochi, esporre tutto il clero a delle severe censure per parte dei laici con danno gravissimo della sacerdotale dignità e di quel rispetto in cui ogni Curato deve mantenersi presso i fedeli, ma che non potrà giammai godere se non mette in pratica nelle sue azioni le leggi di giustizia e di carità ch' ei predica.)

²⁵³ ABPP, kat. VII/3 – Prihodi klera pulskog dekanata - vanjske župe, 1838-1929, Muntić 1840-1929, kut. 122G, br. 714, Dopis Jurja Dobrile kapelanu u Prnjanima, Poreč, 4.9.1859. (Quanto questo procedere sia riprovevole, lo deve comprendere Ella stesso se riflette allo scandalo che ne deriva dal vedere due sacerdoti in lite fra loro, in aperta contraddizione al loro carattere, e alla santità dello loro ministero, distruggendo così con loro pessimo esempio l' efficacia dell' Evangelo di pace e di carità che pur devono predicare.)

proširenom opadanju religioznih osjećaja u suvremenom društvu. Štoviše, ova pojava koja je nekoć bila rezervirana za građanske slojeve društva, očito se tijekom druge polovice devetnaestog stoljeća širila i među takozvanim nižim pukom.²⁵⁴ Skrećući okružnicu s općenitih napomena k pravoj svrsi, Dobrila je sažeo razloge zbog kojih duhovnici nikako ne bi smjeli biti indiferentni prema opisanim društvenim tendencijama: "Propitivanje uzroka ovih nereda je dužnost što pripada, više no drugima, nama svećenicima, koji smo po božanskom pozivu pozvani liječiti rane jasnog čovječanstva; i mi također trebamo hrabro i razborito, sa žarom raditi na preusmjerenju duševnog srozavanja i donijeti, koliko je do nas, sretnija vremena po Svetu Crkvu Isusa Krista."²⁵⁵ Drugim riječima, na svećenicima nije bilo samo da spoznaju uzroke promijenjene uloge Katoličke crkve u modernom društvu, već da se liberalnom duhu suprotstave učinkovitošću i predanošću duhovnom radu.

Smisao okružnice bio je stoga u konkretnim savjetima i prijedlozima kojima je biskup na što potpuniji način htio ocrtati djelovanje i ponašanje primjerenog svećenika u zajednici kojoj je dodijeljen: "Nije rijetkost čuti pritužbe puka kako smo mi svećenici sami jedan od uzroka spomenutog hlađenja; zbog toga mora biti našim zadatkom ukloniti povod ovim žalbama potpunim ispunjavanjem naših pastoralnih dužnosti i ponašanjem u potpunosti usklađenim s uzvišenim pozivom koji nam je dodijeljen. Poučavanje puka je jedna od glavnih zadaća, što nam ju je dodijelio Krist. Velik dio modernih predrasuda protiv Svete vjere i izopačenih stavova pripada upravo nepoznavanju vjerskih počela."²⁵⁶ Ispravno i temeljito poučen puk bio je, dakle, prema Dobrilinu shvaćanju najučinkovitijom branom protiv upliva neželjenih stavova, imanentnih društvenim slojevima zahvaćenim modernizacijskim procesima. Porečki se biskup osjetio pozvanim "potaknuti svu svoju subraću, pozvanu da s

²⁵⁴ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, 11.7.1874.

²⁵⁵ Isto (L' esaminare le cause di questo disordine è un dovere che incombe più che ad altri, a noi Sacerdoti, i quali per vocazione divina siamo chiamati a curare le piaghe della misera umanità; e noi altresì dobbiamo, con coraggio e prudenza, farci tutti zelo a stornare la rovina delle anime, e a ricondurre, per quanto sta in noi, tempi più lieti alla S. Chiesa di G. Christo.)

²⁵⁶ Isto (Non è raro l' udire lamenti dal popolo che noi Sacerdoti stessi siamo una delle cause dell' accennato raffreddamento; dev' essere perciò nostro impegno di levare l' ansa a quei lamenti con un esatto soddisfacimento dei nostri pastorali doveri e con una condotta al tutto conforme alla sublime vocazione che ci venne sortita. L' istruzione del popolo è uno dei principali uffici, che ne venne imposto da G. Christo. Un gran parte dei pregiudizii contro la S. religione, e delle massime perverse, che sono di moda, dipende appunto dall' ignoranza nei principii della Fede.)

njim obrađuju ovaj dio Božjeg vinograda i preklinjati ih Kristovom ljubavlju da ne propuste nijednu prigodu utvrditi u dušama sveta vjerska učenja (...)."²⁵⁷

Iako je naglasak stavljen na propovjedi nedjeljom i blagdanima te, kako je navedeno, vjersku pouku mladeži, Dobrila nije propustio skrenuti pažnju svećenstva na pojedinosti koje su također mogle utjecati na stvaranje slike o duhovnom pastiru: primjeren vanjski izgled, izbjegavanje lošeg društva i poslova neprimjerenih duhovničkom pozivu, podsjećanje na zabranu posjeta raznovrsnim gostionicama i točionicama alkohola... Iz biskupskih je naputaka razvidno kako nije bila rijetkost da se seoski svećenici ponašanjem povedu za onima koje bi zapravo trebali navoditi na ispravan način života. Ipak, Dobrilinu pažnju, kako je istaknuto, u navedenoj okružnici i u kontaktu sa svećenicima općenito, posebno je zaokupljalo poučavanje mladeži u vjeri.

3.3.3. Poučavanje mladeži u vjeri

Iako je Dobrila tijekom dvadeset i četiri godine provedene na biskupskim stolicama Poreča i Trsta iskazivao stalnu brigu spram vjeronauka, njegovi su naponi u tom smislu posebno uočljivi od konca šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, odnosno nakon što su liberalni zakoni uvelike umanjili svećenički utjecaj na školu i učenike. U novonastaloj situaciji, biskup je nekoliko okružnica posvetio upravo katehizaciji mladeži, odnosno pedantnom ispunjavanju duhovničkih obveza kako mladež ne bi bila prepuštena utjecaju svjetonazora suprotnog katoličkim načelima, s ozbiljnim posljedicama po ulogu Crkve u bliskoj budućnosti.

Već koncem veljače 1868. biskup se obratio duhovnicima, razalošćen saznanjem kako je u pojedinim mjestima ujedinjene Porečke i Pulske biskupije vjersko poučavanje u pučkim školama potpuno zanemareno, dok se u drugima ne provodi propisanom marljivošću ili u potrebnj količini, odnosno sukladno broju za to propisanih nastavnih sati.²⁵⁸ Svoju molbu

²⁵⁷ Isto (Il Vescovo sottoscritto sentesi perciò obbligato ad animare tutti i suoi confratelli, chiamati a lavorar seco lui in questa porzione della vigna del Signore e a scongiurarli nelle viscere di G. Cristo a non lasciarsi sfuggire alcuna occasione per ribadire negli animi le S. dottrine della Religione (...).)

²⁵⁸ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Dobrilina okružnica, 28.2.1868. (Quest' Ordinariato ha risaputo con sommo suo dolore, che in diverse scuole popolari di questa unita Diocesi l' istruzione catechetica sia totalmente trascurata, e che in altri luoghi non venga impartita

kleru, od kojeg je očekivao veće zalaganje pri vršenju ove važne zadaće, Dobrila je sažeo ukazujući na već spominjane nepovoljne okolnosti: "Bilo bi suvišno ukazivati službenicima Krista i njegove Crkve na ogromnu važnost rečenog poučavanja, važnost koja sve više raste kako rastu i uvećavaju se opasnosti što sa svih strana ugrožavaju našu svetu vjeru i čitavo društvo."²⁵⁹ Sredinom 1869., biskup je sročio opširnu okružnicu u kojoj razlaže već ocrtane stavove, a među odredbama namijenjenim svećenstvu, vrijedi izdvojiti onu o jeziku: kao i u drugim sastavnicama vjerskog života, jezik na kojem se djecu poučava vjeri morao je biti primjeren sredini, kako bi duhovnički naponi ostvarili puni učinak: "Vjersko poučavanje u školama vršit će se na jeziku na kojem se uobičajeno navješćuje Božja riječ u mjesnoj župnoj crkvi; djeca iz obitelji koje uobičajene molitve i kućnu vjersku praksu obavljaju na drugom jeziku, primat će vjersku pouku na vlastitom jeziku (...)." ²⁶⁰

O konkretnom savjetu, odnosno preporuci riječ je i u okružnici iz 1870. godine. Iako opsegom nevelik, i ovaj dopis u uvodnom se dijelu osvrće na narastajuće opasnosti po katoličku vjeru, zbog čega se ni sela više nisu mogla smatrati oazama krotkosti i pobožnosti, jer su i do njih doprli utjecaji modernih ideja i strujanja. "Temelj moralnog reda, a ne manje i društvenog, uzdrman je u svim društvenim slojevima. Danas je više no ikad nužna pažljiva i solidna pouka mladeži u kršćanskoj doktrini. Međutim, ovaj dio raznovrsnih duhovnih dužnosti klera je zahtjevan koliko i važan, što je svima poznata stvar."²⁶¹ Kako bi se dio klera zadužen za duhovnu skrb u slavenskom dijelu biskupije mogao u svom radu osloniti na pouzdan savjet, Dobrila im je preporučio netom otisnuti prvi svezak hrvatskog izdanja poznatog i raširenog djela isusovca Josepha Deharbea, naslovljenog *Kratko razlaganje katekizma*.²⁶² Koncem iste godine, u *Našoj slogi* objavljen je nepotpisani tekst u kojem se

dal. R. Clero curato tale istruzione colla debita diligenza e giusto il prescritto numero di ore contenuto nell' orario scolastico (...).

²⁵⁹ Isto (Sarebbe superfluo il dimostrare a ministri di G.C. e della sua Chiesa l' immensa importanza dell' istruzione in discorso, la quale importanza va ogni di crescendo col crescere ed aumentarsi dei pericoli che da ogni parte minacciano la nostra s. religione e l' intiera società.)

²⁶⁰ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Dobrilina okružnica, 7.7.1869. (L' istruzione religiosa nelle scuole venga impartita in quella lingua in cui si annunzia regolarmente la divina parola al popolo nella chiesa parrocchiale del luogo; i fanciuli però appartenenti a famiglie le quali fanno le consuete orazioni e pratiche religiose domestiche in una lingua diversa (...) apprendano pure nella loro propria lingua la dottrina cristiana (...).)

²⁶¹ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Dobrilina okružnica, 14.9.1870. (Il fondamento dell' ordine morale non meno che del sociale viene scosso in tutte le classi della società. Oggidi più che mai e necessaria una premurosa e solida istruzione della gioventù nella dottrina cristiana. Cuesta parte però delle varii mansioni pastorali dal M.R. clero curato è altrettanto difficile quanto è importante, la qual cosa è da tutti riconosciuta.)

²⁶² Isto

također preporučuje Deharbeov priručnik.²⁶³ Članak, naravno, nije moguće sa sigurnošću pripisati porečkom biskupu, ali sadržajna podudarnost s navedenom okružnicom upućuje na njega. Posebno su indikativne riječi u kojima se nazire Dobrilin često izražavan zazor spram modernog svjetonazora: "Ako se u misli obazremo po sadanjem svijetu, te pomno na um uzmemo sve, što sad biva, i česa nam se je još doskora bojati: to ćemo se lahko osvjedočiti, da je uprav sada potrebitije, nego ikada, da duhovni pastiri obučavaju djetcu i dorastuću mladež što obširnije i temeljitije, da mladi naraštaj uzmogne odoljeti i predobiti svaku napast i pogibelj duševnu, podigle se one na vjeru i strah božji iznutra od pokvare puti ili izvana od opakoga svieta, kojemu je u sadanje vrijeme toli omrzнула častiva vjera Isukrstova i sveta katolička crkva."²⁶⁴

Početkom 1871., biskup Dobrila je donio još jednu zanimljivu odluku. Ponovno potaknut konkretnim primjerom, odnosno viješću kako u jednoj župi dvojica tamošnjih svećenika nisu tijekom čitave godine održavala vjeronauk, odlučio je imenovati sve dekane školskim nadzornicima za vjersku nastavu unutar njihovih dekanata.²⁶⁵ Pretpostavljajući kako se dijelu duhovnika neće svidjeti ovaj dodatni sustav kontrole, biskup je u posljednjem dijelu okružnice dometnuo: "Duhovnici koji provode savjesno svoju dužnost neka ne prepoznaju u ovoj mjeri nedostatak povjerenja u njihov žar, nego neka ju gledaju kao što isključivo i jest, neophodnu predostrožnost protiv nemara zapostavljača, kojih je na sreću malo."²⁶⁶ U nedostatku izdašnjih podataka o stavovima klera glede Dobrilinih nastojanja, korisno je navesti dopis što ga je Dobrili godinama kasnije, u vrijeme kad je već upravljao tršćansko-koparskom biskupijom, uputio njegov bliski suradnik i jedan od nasljednika na tršćanskoj stolici, Andrija Šterk.²⁶⁷ Kao tadašnji župnik u Lovranu, istovremeno je obnašao dužnost školskog nadzornika zbog čega se, po pitanju nastave vjeronauka i neodgovornih vjeroučitelja, našao u škripcu između obveza spram nadređenih svjetovnih vlasti i pripadnosti crkvenoj hijerarhiji: "Ako vidim kakovo veće pomanjkanje, po zakonu bi morao javiti kotarskomu školskom vijeću. Kano sveštjenik to nemožem činiti, cjenim pametnije Vas moliti

²⁶³ NS, 1870., br. 14, str. 57

²⁶⁴ Isto

²⁶⁵ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Dobrilina okružnica, 3.1.1871. ((...) il Vescovo sottoscritto trova di nominare, come fu col presente, tutti i Si. Decani ad Ispettori scolastici del loro rispettivo Distretto per l'istruzione religiosa)

²⁶⁶ Isto (I Si. Curati, che esiguiscono coscienziosamente il loro dovere non vanno riconoscere in questa misura una mancanza di fiducia nel loro zelo, ma la riguarderanno, come è puramente, una necessaria precauzione contro le turpe negligenza dei trascurati, che per avventura son pochi.)

²⁶⁷ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, Dopis Andrije Šterka Dobrili, Lovran, 24.9.1877.

za pomoć, da Vjeronauk u naših školah zadobije ono častno mjesto, koje po Bogu i po zakonu mu idje."²⁶⁸ Nakon što je biskupa ukratko obavijestio o kakvim se nepravilnostima radi, ali ne i koji je svećenik za njih odgovoran, Šterk je sugerirao kako bi najbolje rješenje bila općenita opomena svećenstvu, dakle okružnica nalik ranije navedenima, a na koncu je izrazio žaljenje za vremenima i odnosima prije donošenja liberalnih zakona: "Dokle naši Dekani su bili nadzornici je bilo lijepo i dobro, ali sada u vjeronauku ima sam sebi nadzirati oni, koji zapušća učiti."²⁶⁹

Zaključni primjer pokazuje ipak kako se biskup Dobrila, uz okružnice usmjerene čitavom kleru, nije ustezao izravno upozoriti župnike, ukoliko je smatrao da zapuštaju vjersku pouku mladeži, odnosno jednu od najvažnijih duhovničkih zadaća. Riječ je o pismu medulinskom župniku Andreji Legoviću, upućenom sredinom 1874. godine.²⁷⁰ Medulin, primorsko mjesto na jugu Istre, kao i prilike u okolnim selima Puljštine, Dobrila je dobro poznao zahvaljujući redovitim vizitacijama, prilikom kojih se, kako proizlazi iz dopisa svećeniku Legoviću, bez razlike uvjeravao u slabo znanje medulinske mladeži o osnovama kršćanskog nauka. Posebno je zanimljivo kako su pouzdane osobe iz redova medulinskih vjernika izvještavale biskupa o svećeničkoj aljkavosti: "Osobe odane vjeri otkrivaju kako se, usprkos Vašim suprotnim obećanjima, rijetko, gotovo nikad, ne otpravljate u školu poučavati vjeri."²⁷¹ Biskup je podsjetio duhovnika kako se od slabo poučene mladeži ne može očekivati odanost vjerskim načelima u zrelijoj dobi i potaknuo ga da počne vršiti svoje dužnosti. Na koncu pisma, Dobrila je istaknuo kako će se o Legovićevom pridržavanju biskupovih naloga informirati, očito kod istih onih Medulinaca u koje je imao povjerenja, ili će čak osobno doći u provjeru.²⁷²

Izdvojeni slučajevi Šterka i Legovića, izneseni na temelju škratih arhivskih tragova, upućuju kako se osvrtnom na pojedinačne primjere može kvalitetnije opisati Dobrilina suradnja sa svećenstvom. Nažalost, nekoć zasigurno izdašnija privatna korespondencija biskupa s duhovnicima u kojima je prepoznao iskrene i predane suradnike, danas je dostupna tek u manjoj mjeri te su sačuvani primjeri tim dragocijeniji. Stoga će iduće stranice biti posvećene

²⁶⁸ Isto

²⁶⁹ Isto

²⁷⁰ ABPP, VIII/4, kut. 138J, br. 479, Juraj Dobrila medulinskom župniku Andreji Legoviću, Poreč, 20.6.1874.

²⁷¹ Isto (Da persone degne di fede rilevò inoltre, che malgrado le assicurazioni in contrario dategli da V.S.M.R. la stessa S.V. di raro, o quasi mai recavasi in scuola a impartire la catechizzazione.)

²⁷² Isto ((...) riservandosi il Vescovo sottoscritto di prendere opportune informazioni, o di venire esaminar di persona, se le di Lui ingiunzioni vengano fedelmente osservate.)

trima primjerima koji, svaki na svoj način, upućuju u kojoj su mjeri Dobrilina nastojanja ovisila o zalaganju lokalnog klera.

3.3.4. Grgur Žmak

Kako je spomenuto na prethodnim stranicama, biskup Dobrila dobro je poznao društvene i vjerske prilike južne Istre, odnosno primorskih mjesta u okolici Pule. Tamošnja su sela tijekom druge polovice devetnaestog stoljeća potpadala pod sve veći utjecaj obližnjeg grada koji se ubrzano razvijao nakon što je postao glavnom ratnom lukom Monarhije. Gospodarski utjecaj pulskog građanstva uzokovao je i dugogodišnju političku podređenost te se puna društvena i politička emancipacija hrvatskih južnoistarskih naselja rasplamsala tek na prijelazu stoljeća, odnosno tijekom dvaju desetljeća pred Prvi svjetski rat. Najjasniji odziv nacionalno-integracijskom zovu pružio je Medulin, ali u različitoj mjeri sva su mjesta u konačnici bila zahvaćena pokretom, najvidljivijim kroz osnivanje različitih prosvjetnih, kulturnih i gospodarskih društava.

Kao i u čitavoj Istri, prije imenovanja Jurja Dobrile porečkim i pulskim biskupom, svijest o vlastitom identitetu i jeziku u narodu je na jugu poluotoka njegovala tek nekolicina svećenika, među kojima je svakako najpoznatiji dugogodišnji premanturski župnik Frane D'Elia. Analogija s preporodnim procesom u Istri općenito tim je primjerenija, uzme li se u obzir kako se Dobrila i u ovim mjestima oslonio upravo na nekolicinu duhovnika koji su uživali njegovo povjerenje. Detaljniji uvid u lokalne prilike zauzeo bi isuviše prostora, ali valja istaknuti kako, u opisanim okolnostima, Dobrilino nastojanje da se stanovnicima južnoistarskih naselja omogući što potpuniji duhovni život, k tome na vlastitom jeziku, i u tim mjestima predstavlja čimbenik bez kojega je teško razumjeti kako su se slabašne lokalne zajednice, obilježene tradicionalnim društvenim odnosima, othrvale utjecaju znatno jačeg građanstva i talijanizacije.

Nažalost, biskupove veze s hrvatskim stanovništvom Puljštine poznate su tek iz nekoliko sačuvanih fragmenata među koje, uz ranije navedeno pismo medulinskom župniku, svakako valja ubrojiti i sažeto svjedočanstvo samog biskupa. Naime, pri raspravi u istarskom Pokrajinskom saboru, 31. ožujka 1864., o molbi nekoliko mjesta za odvajanjem od pulske općine, biskup je podržao zahtjev Premanture i Pomera, naglasivši: "One krajeve poznajem

vrlo dobro. Osvjedočen sam i uvjeren da bi Premantura i Pomer mogli i znali upravljati samima sobom i mnogo bolje nego što je bilo do sada u sklopu s Pulom kojoj moraju doprinositi da se njima upravlja protiv njihove volje"²⁷³

Nakon iznesenih činjenica, ne treba posebno obrazlagati vrijednost Dobrilinih pisama svećeniku Grguru Žmaku, sačuvanih u župnom arhivu Ližnjana, naselja nedaleko Medulina. U desetak pisama koja obuhvaćaju period od desetak godina, točnije između 1866. i 1875., ali uglavnom su pisana tijekom posljednjih dviju godina Dobrilne uprave nad Porečko-pulskom biskupijom, sadržano je više korisnih naznaka biskupove skrbi o vjeri, vjernicima, duhovnicima, narodnosti, obrazovanju... Osim toga, iako opsegom neveliki, ovi dopisi sadrže i više iskaza koje je lako povezati s već istaknutim sastavnicima Dobrilina svjetonazora. Takav je, primjerice, stav o ljubaznom i susretljivom svećeničkom držanju spram vjernika kao jedinom načinu da se, u vremenu neizbježnih promjena, postignu trajniji rezultati: "Kad stari naraštaj izumre, mladi neće biti tako spravan zadovoljiti svojoj dužnosti. Ako mi ne postavimo u red, gdje ga treba, i koliko moremo, to budemo i sami krivi neredu. Gledajte ugodit puku u svih stvarih, koje se ne protive zakonom ni božjim ni crkvenim; u obće je bolje, da se vladamo po volji dobrih ljudi nego po svojoj vlastitoj; po tom nam biva trud plodniji i savršenije naše žrtvovanje."²⁷⁴

U više je pisama Dobrila iskazivao interes i brigu oko podizanja nove ližnjanske crkve, projekta za koji su sredstva skupljana godinama, a gradnja je dovršena tek 1881. godine. Također sredinom 1874., svećeniku je savjetovao na koji način siromašnom puku razjasniti potrebu da se i sami prilozima angažiraju oko gradnje: "Da sam ja na Vašem mjestu, ja bih sabro puk, pak bih mu rekao: Ližnjanci! Živa crkva Ližnjanska: to ste Vi svi skupa. Zgradja, koju zovete svojom crkvom, služi Bogu na čast i Vam na posvećenje Vaših duš. Pred nekoliko godin mene nije bilo ovde, do nekoliko godin opet me neće biti, ali će vavjek biti Vas i potle Vas Vašega pokolenja."²⁷⁵ Na koncu istog pisma, nalazi se i savjet župniku koji osnažuje tvrdnju kako Dobrila nije zanemarivao ulogu i pomoć svjetovnih osoba: "Mislim, da bi trebalo, da Vam župan odluči u pomoć dva muža ako ne tri, koji će zajedno s Vami

²⁷³ Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre, str. 150

²⁷⁴ Ante JUKOPILA, *Ližnjan u prošlosti*, Rijeka, 1873., str. 25, Dobrilino pismo Grguru Žmaku, Poreč, 22. lipnja 1874.

²⁷⁵ Isto, Dobrilino pismo Grguru Žmaku, Poreč, 24. srpnja 1874.

nastojati oko djela ili zidanja. Župan je muž pametan i iskusan u tih stvarih, pa će gledat da se ne učini ugovor s kojim čovjekom varalicom."²⁷⁶

Poznato je kako je porečki biskup nastojao pomoći siromašnijim svećenicima i njihovim župama preuzimanjem obveze služenja određenog broja misa po nakani. Drugim riječima, Dobrila bi, nakon dogovora s pojedinim duhovnikom, u Poreču odslužio mise, a svećenik bi zadržao sredstva i upotrijebio ih, nakon što bi nakupio veću svotu, u korist crkve. Kako ovaj postupak ne bi prouzročio neugodnosti po Dobrilu, koji je u Poreču sredinom sedamdesetih godina ionako bio u nepovoljnom položaju, trebalo je postupati oprezno, odnosno ne putem Ordinarijata, nego komunikacijom s Dobrilom osobno: "Ako pošaljete novce za maše Ordinarijatu ili meni, neću ih ja mašiti, jer bi u kancelariji mislili, da mašim i ja za dobitak svoj vlastiti; stoga ne smim dati prigode takvoj sumnji. Ako želite, da ja mašim, a novci da se porabe na slavu božju i puku tomu na duhovnu korist, a Vi držite novce u crkvenoj blagajni uz primjerne opazke."²⁷⁷ Iz istog se pisma može naslutiti kako Dobrila vjersku situaciju i položaj Katoličke crkve u svojoj biskupiji nije vidio naglašeno drugačijim od stanja u Osmanskom Carstvu: "Uz takve pripomoći zidaju se i u Turskoj, u Bosni i Ercegovini crkve, samostani i škole, a rimska stolica hvali to."

Iz više je dopisa razvidno kako je porečki biskup u svećeniku Žmaku našao sumišljenika glede potrebe naroda za nabožnim i korisnim štivom. Osim što je nastojao tamošnje vjernike opskrbiti što većim brojem primjeraka molitvenika *Otče budi volja tvoja!* i to, kao i u drugim krajevima Istre, po što povoljnijoj cijeni, Dobrila je među Ližnjancima nastojao naći što više novih članova zagrebačkog Društva sv. Jeronima. Za razliku od Dobrilina molitvenika, cijena potonjih izdanja bila je unaprijed zadana i ponekad se seljacima činila previsokom, ali biskup je, pozivajući se na već opisanu praksu, ponudio rješenje: "Nije moje promieniti cieniu knjigama sv. Jeronima. Svaki početak je mučan, malo rodovit. Nastojmo puk probuditi, da im knjiga omili, inače će još driemati Bog si ga zna do kada. Ako je Vam po volji, nagovorite koliko ih morete, da plate svaki po pedeset novčića, a ja ću Vam toliko mis slaviti bez plate ili pravo reć bez milostinje, koliko ustreba da se nedostatak za članove po pedeset novč. nadomesti."²⁷⁸

²⁷⁶ Isto

²⁷⁷ Isto, Dobrilino pismo Grguru Žmaku, Poreč, 3. studenoga 1874.

²⁷⁸ Isto, Dobrilino pismo Grguru Žmaku, Poreč, 21. studenoga 1874.

Konačno, na kraju potonjeg pisma nalazi se jasan Dobrilin iskaz o namjerama s kojima je pristupao širenju pisane riječi među narodom, o čemu će još biti govora. Njime je biskup ujedno pružio i koristan prilog domišljanju o odnosu njegova preporodnog i vjerskog djelovanja: "Pomalo da, al ipak napridujemo; po mojoj misli je to dobro ne samo po narodnost nego i po vjeru, koja (je) puno pretežnija. Blazer si ga puku, koji ima prava pastira duhovnoga!"²⁷⁹

3.3.5. Ivan Permè

Uvid u Dobrilino dopisivanje sa svećenikom Ivanom Permèom nudi, očekivano, više dodirnih točaka s navedenim pismima upućenim ližnjanskom duhovniku Žmaku, a s njima se podudara i vremenski. Ipak, Permèov položaj kanonika i dekana u Labinu razlikovao ga je od običnog svjetovnog svećenstva: osobe na čelu dekanata često su bile svojevršnim posrednicima između biskupa i duhovnika, odnosno od njih se očekivalo da izravno nadziru vjersko i moralno stanje župljana, ali i svećenika na području kojim su upravljali. Stoga je u Dobrilinim pismima labinskom dekanu moguće pronaći više napomena o držanju klera, primjerice: "Izmedj dužnosti, koje imam vršiti u svojem mučnom zvanju, najmučnija mi je, opominjat si braću, čim i samom meni treba najveć spasnih opomena. Nu svakako mi je vršiti ju, da si razlog na sudu, koji me čeka, neotegotim. Opominjite i Vi u svakoj prigodi svoju braću pope u tih krajih. Vi znate svakomu njih poveće nedostatke i mane: bratinska besjeda u zgodno vreme gdje kad puno pomore."²⁸⁰ O manjkavostima pojedinih duhovnika već je bilo riječi te se ne treba suviše zadržavati na primjerima iz labinskog dekanata, jer se u suštini ne razlikuju: u teško pristupačnim, izoliranim selima, duhovnici manje predani svom pozivu lako su izmicali dekanskom, ali i biskupskom nadzoru. Siromaštvo župa i kapelanija uzrokom je, pak, što su među svećenstvom izbijali sporovi oko prihoda.

U Dobrilinim pismima Permèu na više mjesta moguće je pronaći i biskupova prilično nevesela promišljanja o svećeničkom pozivu u nesklonim vremenima. Nakon što je, može se pretpostaviti, labinski duhovnik krivo protumačio Dobrilino neraspoloženje, uslijedio je razuvjeravajući odgovor: "Da sam ja zlovoljan na Vas, ta Vaša sumnja je netemeljita. Istina je, da sam odnekle dosta nevesel; al koji duhovni poglavar je sad vesel? Dotuži čovjeku sve i

²⁷⁹ Isto

²⁸⁰ ABPP, Dobrila II, Pisma Ivanu Permeu, kanoniku i dekanu u Labinu, Poreč, 4.7.1872.

svašto, kad pomišlja, što biva protiva nam, i čim ni u onih pomoći nenahodi, za kojih korist se mi svećenici trudimo. Imam mnoga toga na srdcu; nu što mi koristi žalovati. Trpimo do božje volje, da nam breme još većma neotežča."²⁸¹ Sugestivna je slika ograničenih ljudskih mogućnosti: "Čovjek je podoban svieći, koja se troši, čim ljudem svieti; ta prilika valja navlastito o vrlih duhovnicih, koji ne služe ni tomu ni onomu čovjeku, nego Isukrstu, od kojega se i nadaju poglavito plaći."²⁸² Vrijedna je spomena i lapidarna napomena: "Za nas pope sad nema druge sreće do zdravlja".²⁸³

Kako je već spominjano, Dobrilino nezadovoljstvo položajem vjere u modernom društvu posebno je došlo do izražaja nakon donošenja liberalnih zakona koncem šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Katolički su se svećenici, uključujući i velikodostojnike, našli u osjetljivom raskoraku između lojalnosti Monarhiji i bezuvjetne predanosti svom pozivu. Osobito je u naznačenom smislu karakteristično Dobrilino pismo s početka studenog 1869. godine: "Sadnji državljanski mudrijaši tvrde, da mi nemamo druga gospodara i glavara van države, a mi vjerujemo i znamo, da nam je Bog glavara nada sve glavare, te da nam on zapovijeda preko svoje crkve. Ova dva načela su si protivna, te iz toga je i nikao sadnji rat među crkvom i svjetovnika mogutnika, koji bi nam rad učiniti, čega nas Bog sačuvaj."²⁸⁴ Ovo biskupsko pismo u posebnoj je mjeri potaknuto novonastalim okolnostima u seoskim osnovnim školama, koje su do donošenja novih zakona često ovisile o mjesnom duhovniku. Porečkom je biskupu osobito smetao svjetovni nadzor što su ga vlasti nakanile nametnuti: "'Sve za Boga, vjeru i puk' – to nam budi svim žezlo i zvezda provodica: i ja bih dragu dječicu učio, što no bih uzmogao. Ali da mi koji nadzornik dodje u kuću duhovnu zabavljati: toga nebih nikad dopustio. Ako vlada nebi htjela inače, nego da se joj svećeniki podvrgu, onda možemo barem puku javiti, zašto da škole ne držimo, te ko nam to zabranjuje."²⁸⁵ Kraj je dopisa također zanimljiv, jer ukazuje kako je Dobrilino nezadovoljstvo imalo dvojake korijene – kao biskup, bio je razumljivo ogorčen umanjivanjem katoličkog utjecaja na mladež, ali nije mogao biti zadovoljniji ni kao pripadnik većinskoga slavenskoga stanovništva:

²⁸¹ Isto, Poreč, 29.12.1872.

²⁸² Isto, Poreč, 28.6.1874.

²⁸³ Isto, Poreč, 2.1.1875.

²⁸⁴ Isto, Poreč, 5.11.1869.

²⁸⁵ Isto

"Nadzornici školski su tako izabrani, da se škole slavjanske sasma potalijanče: mi smo krivi, što smo živi: na svemu budi Bogu hvala."²⁸⁶

Više je Dobrilinih pisama Permèu, dijelom ili u potpunosti posvećeno širenju prikladnog tiska među stanovništvom. Kao i u drugim dekanatima i župama, i u mjestima oko Labina biskup je na pobožni seoski puk nastojao utjecati svojim poznatim molitvenikom te upornim prikupljanjem članova za hrvatsko Društvo sv. Jeronima, ali i Mohorjevu družbu. Potonje slovensko društvo, osnovano gotovo dva desetljeća prije Svetojeronimskog, bilo je svrhom srodno zagrebačkom parnjaku, odnosno također je težilo izdavanju i širenju jeftinih knjižica, sadržajem primjerenih seoskom, skromno naobraženom stanovništvu. Dopisi labinskom dekanu posebno su zanimljivi u navedenom smislu, jer omogućavaju pobliže upoznavanje s biskupovim promišljanjem što učinkovitije razdiobe dostupnih tiskovina. Primjerice, sredinom 1871. Dobrila je, uz popis poslanih knjiga, priložio i vrlo precizne savjete: molitvenik *Otče budi volja tvoja!*, *Katekizam* (vjerojatno je riječ o već spominjanom zagrebačkom prijevodu djela isusovca Dehabea), *Evandjelja* i biblijsku povijest preporučio je kao poklon siromašnim, ali ispravnim osobama. Osam primjeraka *Sbirke svetih slika* trebalo je pak razdijeliti među duhovnicima za poučavanje djece, a dvadeset primjeraka knjige Ivana Trnskog *Učitelj Dobrašin* osobama za koje se moglo očekivati kako će ih ovaj dar razveseliti.²⁸⁷

Znakovit je podatak kako je, za razliku od preostale privatne korespondencije između Dobrile i Permèa pa i središnjeg dijela istog pisma, ovaj ulomak napisan njemačkim jezikom. Biskup je već u idućem pasusu prešao na hrvatski jezik, iako je ponovno riječ o tiskovinama, ali ovoga puta o skupljanju predbrojnika za Društvo svetog Jeronima i njihov kalendar *Danica*. Posljednji odlomak, u kojem se biskup osvrće na stanovito osjetljivo pitanje, nevezano uz navedenu tematiku, oko kojeg su mogle izbiti nesuglasice između crkvenih zakona i svjetovnih vlasti, ponovno je pisan njemačkim jezikom. Nameće se zaključak kako je oprezni Dobrila, vjerojatno opravdano, pravio razliku između prikupljanja novih članova spomenutih društava, dakle onih koji bi hrvatske i slovenske tiskovine pribavljali vlastitim sredstvima, i besplatne podjele korisnog štiva isključivo na njegov trošak, što očito nije želio

²⁸⁶ Isto

²⁸⁷ Isto, Poreč, 3.6.1871. (4 Stücke "Otče" schenken Sie armen aber guten Personen; das gleichen auch die Katechismen, Evangelien und die biblische Geschichte. Die "Sbirka" vertheilen Sie unter die Geistlichen zum Gebrauche beim Kinderunterricht. – den Dobrašin vertheilen Sie unter Leute, welchen Sie damir eine Freude machen zu können glauben.)

činiti suviše javno. Prva i posljednja rečenica idućeg odlomka, čini se, osnažuju ovu tvrdnju: "Naš narod je svud dobar i bogoljuban; zato mu treba podavati dobrih knjiga. (...) Svećenici mogu ljudem učiniti mnogo dobra; budimo marljivi za čast božju i na korist našem pogazaženomu narodu – a o tom nrecimo ni jedne protivnikom."²⁸⁸

Pisma Permèu otkrivaju kako je Dobrila preko labinskog dekana nastojao distribuirati tiskovine i u susjednim krajevima koji su pripadali Tršćansko-koparskoj biskupiji. Primjerice, u studenom 1869. namjerno mu je poslao veći broj primjeraka svog pastirskog pisma na hrvatskom jeziku no što je bilo potrebno kako bi se zadovoljile potrebe vjernika labinskog dekanata, uz molbu da višak razdijeli u nedalekim mjestima kao što su Kršan ili Čepić, "ali privatno i na prijateljsku. Nečinim toga s tašćine, nu s želje koju iskricu ukresati ljubavi svete u srcu mile nam braće."²⁸⁹

Od 1870. godine, Dobrila je nastojao među narodom što više promovirati *Našu slogu*, a izuzetak nije predstavljala ni labinska okolica. Ipak, popis periodike prikladne istarskom slavenskom seljaku ne zaustavlja se na tršćanskom listu, jer su, zahvaljujući biskupovim nastojanjima, u Istri čitani i hrvatski listovi kao *Vienac*, *Bunjevačka vila* i *Glasnik sv. Josipa*.²⁹⁰ Osim navedenih konkretnih primjera, jedan od Dobrilinih dopisa Ivanu Permèu sadrži i vrlo korisnu biskupovu bilješku o ciljevima što ih je nastojao postići nepokolebljivim širenjem utjecaja pisane riječi u ruralnim krajevima Istre. Štoviše, i u ovom je slučaju biskup jasno iskazao kako, potpuno u skladu s pastirskim pozivom, duhovnu i materijalnu dobrobit puka pretpostavlja buđenju nacionalne svijesti: "Ovdje je priklopljen poziv društva sv. Jeronima. Jednoljetni članovi će plaćati samo 50 novčića. Siromahu je i to preveć; ali u sadanje vrieme, joh si ga i kmetu, koji ne naprjeduje u znanju. Već je pokvarenost po svijetu mah preuzela, da nestaje vjere u Boga i ljude; kako će se tada naprost i dobroćudan čovjek od nevjere i zla ako ostane glup, kao i dosada? Hudoba paklena širi poredne knjige i časopise u ljudstvu da ga svali u nevjerje i svako zlo: postarajmo se i mi štoto za dobro. Ima ih budi koliko na Plominščini, koji znadu štiti; neka se zauzme te pohvalne stvari i onaj plovani; nije nam stalo toliko za narodnost i jezik, koliko do koristi nevoljnih ljudi."²⁹¹

²⁸⁸ Isto

²⁸⁹ Isto, Poreč, 20.11.1869.

²⁹⁰ Isto, Poreč, 18.12.1873.

²⁹¹ Isto, Poreč, 22.11.1871.

Opisnjenjavanje seoskog stanovništva bilo je nužnim preduvjetom širenja naobrazbe. Navedeni ulomak potvrđuje Dobrilinu svijest o neophodnosti obrazovanja, poznatu među ostalim i iz podrške što ju je pružao *Bratovšćini hrvatskih ljudi u Istri*. Već sredinom 1874., dakle iste godine kad je kastavsko društvo i osnovano, preporučio ga je labinskom dekanu, ne sustežući se istovremeno od prilično skeptičnog, ali obrazloženog pogleda na realni domet u nimalo povoljnim okolnostima: "Dodajem nekoliko odtisak Kastavskoga zakona, ako bi se morda komu ljubilo pristupiti u onu bratovšćinu. Namjera joj je pohvalna, stvar je prepotrebna, ali uspjeha će biti malo u drjemljivoj našoj Istri. Puk naš misli, da je samo glavarom dužnost starat se za nj, a njemu da netreba drugo, nego otvarat ruke i usta. Puk je doista siromašan, ali je i tvrdoglav, nepoučljiv, svojim dobročiniteljem nezahvalan, i brže nevoljnik vjeruje svojim tlačiteljem nego li prijateljem. Takov je on bio svakad i svagdje."²⁹² Biskupova nimalo idilična slika istarskog stanovništva možda je uvjetovana negativnim iskustvom što ga je stekao natječući se na izborima za Carevinsko vijeće koncem 1873., o čemu će biti više riječi u jednom od idućih poglavlja, ali ne treba smetnuti s uma kako kastavska *Bratovšćina*, ne zanemarujući predanost i postignute rezultate, doista nikad nije u punoj mjeri ostvarila zamah koji su priželjkivali osnivači.

Ukratko, Dobrilino dopisivanje s Ivanom Permèom vrelo je korisnih podataka o uspostavljanju i nepokolebljivom održavanju suradničke mreže kojom su biskupske zamisli o duhovnom, prosvjetnom i narodnom "buđenju" stanovništva provedene u djelo.

3.3.6. Josip Velikanje

Treći, završni primjer višekratno je opisivan u stručnim historiografskim priložima, ali i u publicistici ili beletristici.²⁹³ Uzroke istraživačkom interesu nije teško dokučiti: pripovijest o postavljanju živopisnog svećenika u surov, zapušten kraj u istarskoj unutrašnjosti već je na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće zadobila romantične konture koje doprinose uzbudljivosti narativa, ali i neizbježno zaklanjaju nimalo bajkovitu realnost ruralne Istre. Konkretnije, riječ je o nastojanjima što ih je biskup Dobrila naslijedio od svog prethodnika na porečkoj biskupskoj stolici, Antonija Peteanija da se, u svakom smislu zapuštenom hrvatskom

²⁹² Isto, Poreč, 18.6.1874.

²⁹³ Mihovil DABO, "Stvarni problemi i popularna predodžba: postavljanje Josipa Velikanje za kapelana u Juršićima", *Histria*, br. 1 (2011.), str. 62-63

stanovništvu naseljenom između Vodnjana i Svetvinčenta osigura što primjerenija duhovna skrb.

Kraj poznat pod imenom Roverija, prema talijanskoj riječi za hrast (rovere), potpadao je pod kapelaniju sv. Kirina, a njome su upravljali svećenici iz Vodnjana. Uzrok je problemima bio stoga najmanje dvojak: područna se crkva nalazila na krajnjem jugu prostrane kapelanije, a vodnjanski duhovnici, kao i veći dio klera talijanske narodnosti, nisu poznavali jezik hrvatskih vjernika. Roverci, živeći u raštrkanim selima na rubu dvaju dekanata, vodnjanskog i kanfanarskog, vjerojatno su u svojoj zapuštenosti predstavljali utjelovljenje najgorih Dobrilinih strahova o posljedicama neodgovarajućeg ili preslabog utjecaja Katoličke crkve na seoski puk.

Porečki biskup još se od prve polovice šezdesetih godina zalagao za teritorijalne promjene kao preduvjet poboljšanja duhovne i moralne situacije u Roveriji: sažeto, nastojao je odvojiti sela na jugu župe Svetvinčenat i ona na sjeveru župe Vodnjan te ih ujediniti u zasebnu župu ili barem od njih na nov, prikladniji način oblikovati jedinstvenu kapelaniju. Nakon desetljeća nastojanja, a uz finacijsku pomoć samog cara Franje Josipa I., Dobrila je uspio u najvažnijem: sredinom sedamdesetih godina, u samom središtu Roverije, točnije u mjestu Juršići, podignuta je nova crkva, a započelo se i s izgradnjom župnog stana. Zamisao o samostalnoj župi ostvarena je, doduše, tek sredinom dvadesetog stoljeća, ali i Dobrilino je postignuće omogućavalo zamjetan duhovni napredak, uz zadovoljenje još jednog preduvjeta – postavljanje prikladnog duhovnika.

Već je spominjano kako ni Dobrila, iako svjestan povremenih štetnih posljedica, nije mogao izbjeći primanju bogoslova iz drugih dijeceza u svoju biskupiju. Naravno, usprkos nastojanju da u redove porečko-pulskog klera primi isključivo vrijedne pojedince, spremne na odricanje i naporan rad među seoskim stanovništvom, povremene pogrešne procjene bile su neizbježne. Međutim, preuzevši brigu o školovanju Josipa Velikanje, bogoslova rodom iz Spodnje Idrije u današnjoj Sloveniji, koji je primljen u goričko sjemenište 1866., porečki je biskup povukao dugoročno vrlo koristan potez. Nakon dovršetka školovanja i mlade mise, Velikanje je između 1870. i 1875. službovao u više istarskih mjesta, a zatim je, nedugo prije Dobrilinog prelaska na tršćansko-koparsku biskupsku stolicu, postavljen za kapelana u Juršićima.

Skromno, ali korisno izvorno gradivo o Velikanjinim prvim doticajima s novom sredinom, sačuvano u arhivu Porečke biskupije, zamjetno se razlikuje od sačuvane predaje, koju ipak ne bi valjalo smatrati isključivo nedokazivom fabulacijom. Drugim riječima, interpretacija koja se temelji na dokumentima i provjerljivim činjenicama, a istovremeno ne zapušta anegdote o "hajdučkom popu" kao vrlo moguće unutar osebujnog konteksta istarske unutrašnjosti, omogućava više korisnih saznanja o Dobrilinom zauzimanju za Roveriju, ali pruža i korisnu dopunu oblikovanju ukupne slike o biskupovoj djelatnosti.

Napustivši Porečku i Pulsku biskupiju, Dobrila nije odustao od skrbi za tamošnje vjernike, posebno ako je, kao u slučaju Roverije i Juršića, bila riječ o nedovršenim zamislima. Ipak, nevelika sredstva što ih je kao porečki biskup imao na raspolaganju dodatno su umanjena pristojbama što ih je morao platiti pri postavljanju na tršćansku stolicu. Stoga je Velikanji, upućujući ga na novu dužnost, savjetovao da nedovršeni župni stan u prvo vrijeme dovede u stanje useljivosti, odnosno da se strpi oko izvođenja završnih radova za koje sredinom 1875. nije bilo raspoloživih financija. Stambeni uvjeti koje je zatekao novi kapelan u Juršićima očito se nisu podudarali s Dobrilinim dojmovima, odnosno bili su mnogo teži, te se Velikanje preselio u Juršice tek sredinom 1876., nakon ozbiljnih opomena iz porečkog Ordinarijata. U nimalo gostoljubivoj sredini i polovično dovršenoj nastambi, duhovnik se s gorčinom prisjećao Dobrilinih riječi, očito držeći kako ga je tršćansko-koparski biskup obmanuo i zaboravio. U ovom ga je uvjerenju posebno učvrstila sve gora situacija u koju je zapadao: računajući na Dobrilina sredstva, na svoju je ruku, zadužujući se, dovršio radove na župnom stanu, a kako novac nije pristizao, vjerovnici su počeli prijetiti kako će svoja potraživanja namiriti pljenidbom.

Vijesti o nemilom stanju roverske kapelanije stigle su do Dobrile početkom 1877., u vrijeme kad je konačno došao do sredstava namijenjenih dovršetku radova u Juršićima. Dostavljajući ih porečkom Ordinarijatu, nije propustio istaknuti kako odgovornima za neugodnosti drži roverskog kapelana i vodnjanskog dekana. Svoje je nezadovoljstvo najjasnije sažeo u zaključku dopisa, u kojem je istakao kako dostavljanjem sredstava okončava svoju brigu za nesretnu i jadnu Roveriju, koja ga je koštala mnogih nezadovoljstava. Ipak, nekoliko poznatih pisama koja je Dobrila uputio Velikanji posljednjih godina svog života dokazuju kako biskupova ljutnja nije bila dugog vijeka: u slovenskom je duhovniku, izvjesno je, pronašao sposobnog suradnika koji je predanošću duhovnim i

preporodnim zadacima brzo povratio poljuljano povjerenje, a dugogodišnjim neumornim radom ispunio, vjerojatno i premašio Dobrilina očekivanja.

Ne treba sumnjati kako je sposobni svećenik postigao zamjetne rezultate prilagodbom pristupa okolnostima što ih je zatekao. Ukoliko su one makar i približno odgovarale sačuvanim opisima, najpoznatija među anegdotama o Velikanjinom stjecanju autoriteta među ogrubjelim Rovercima ne čini se suviše neverojatnom: riječ je o bogoslužju tijekom kojega je jednom rukom podigao križ, a drugom pištolj te zgranutom mnoštvu poručio: "Ako nećete slušati ovo (križ), onda ćete ovo (pištolj)!"

Velik dio Velikanjinih uspjeha u djelovanju među narodom pripada godinama nakon Dobriline smrti te ih je dovoljno naznačiti: pokretanje škole i održavanje nastave u Juršićima, širenje pismenosti i tiska, predvođenje političke i nacionalne mobilizacije... Početkom dvadesetog stoljeća, još donedavno zapuštena Roverija predstavljana je kao uzor drugim dijelovima Istre, naseljenim Hrvatima i Slovencima. Prikaz iskrene i uporne Dobriline brige za tamošnje stanovništvo, s čijim je potrebama bio dobro upoznat, najbolji je, pak, uvod u poglavlje o biskupovom odnosu s narodom.

3.4. ODNOS S NARODOM

3.4.1. Ustrajni rad i lijepa riječ

Već je iz prethodnih poglavlja razvidno na čemu se zasnivao utjecaj biskupa Dobrile među istarskim Hrvatima i Slovencima. Skrb što ju je na različite načine iskazivao tijekom kanonskih vizitacija, briga o popravljaju duhovnih i materijalnih prilika, nastojanje da na slabo obrazovani seoski puk utječe obzirnim pristupom i savjetom, a ne prijekorom i suvišnom strogoćom, poticanje predodžbe u narodu kako je i on, neovisno o časti na koju je uzdignut, rođenjem jedan od njih... Ove i druge sastavnice Dobrilina odnosa spram povjerenih mu vjernika utjecale su na oblikovanje slike o biskupu kao nepokolebljivom i neumornom zaštitniku zapostavljenog ruralnog stanovništva, a posebno slavenske većine.

Višekratno naglašavan Dobrilin promišljeni pristup promicanju kršćanskih načela u svakodnevnom životu vidljiv je iz raznih sačuvanih primjera, a potrebno je navesti barem jedan, u kojem je sadržan i vrlo racionalan biskupov stav, povezan s poznavanjem istarskih prilika sredinom devetnaestog stoljeća. Naime, okružnicom razaslanom u kasno proljeće 1867., Dobrila je obavijestio kler kako je papa Pio IX., na njegov upit, dozvolio vjernicima Porečke i Pulske biskupije upotrebu masti životinjskog podrijetla kod pripravljanja hrane i u takozvanim "danim uzdržavanja".²⁹⁴ Uzrok je, naravno, bio u ekonomskoj oskudici što se iz godine u godinu uvećavala i onemogućavala stanovništvu, među ostalim, opskrbu uljem i maslacem.²⁹⁵ U ovoj iznimci, već po sebi interesantnoj jer svjedoči o nezavidnim životnim prilikama, zrcali se Dobrilin stav koji je, uostalom, i izričito naveo u istoj okružnici, kako "nije namjera svete Crkve opterećivati svoju djecu neizdrživim teretima".²⁹⁶ Drugim riječima, biskup je bio posve svjestan kako bi inzistiranje na crkvenim propisima i neobaziranje na raširenu oskudicu vjerojatno urodilo ogorčenjem i istovremenim potajnim kršenjem odredbi o nemrsu, odnosno nikakvom koristi glede očuvanja ili rasta pobožnosti među vjernicima. Dobriline česte naputke svećenicima kako ustrajnim radom i lijepom riječju treba pridobivati narod za inicijative što ih je smatrao korisnima i za kršćanski način života općenito, valja

²⁹⁴ ABPP, XII/5, Razne dispense dane svećenicima, 1815-1925, kut. 160J, br. 504, Dobrilina okružnica Dekanatskim uredima, 8.6.1867. ((...) condimento dei cibi nei giorni di astinenza.)

²⁹⁵ Isto (Per varie a tutti note cause le strettezze economiche della massima parte dei fedeli di questa unita diocesi vanno da anno in anno aumentandosi, per cui molte pie e religiose famiglie sono prive di mezzi necessari per provvedersi di burro e oglio (...).)

²⁹⁶ Isto, (Non essendo l' intenzione della santa Chiesa di addossare pesi insopportabili a suoi figli (...).)

promatrati u istom ključu – od klera se, zapravo, očekivalo da s vjernicima postupaju kao s djecom kako bi se postigli željeni rezultati.

Kako je navedeno, u izvorima i starijoj literaturi sačuvana su raznovrsna svjedočanstva Dobrilinih suvremenika i samoga biskupa o intenzivnim doticajima s vjernicima obaju biskupija. Ipak, Dobrilino promicanje vjerskih i narodnih interesa najdublje je traga ostavilo u promicanju pismenosti i obrazovanja:²⁹⁷ širenje utjecaja pisane riječi i porast broja školovanih osoba odrazio se na društvene okolnosti već za Dobrilina života, a posebno u desetljećima između njegove smrti i izbijanja Prvog svjetskog rata: Organizirani politički pokret Hrvata i Slovenaca²⁹⁸ koji se prema kraju devetnaestog stoljeća sve uspješnije suprotstavljao talijanskom građanstvu nezamisliv je bez temelja što ga je u narodu postavio upravo Dobrila, potičući opismenjavanje i raspačavanje raznovrsnih tiskovina te obrazovanje darovite seoske djece. Imajući u vidu dugoročne posljedice biskupovih nastojanja u društvenom, političkom i, konačno, nacionalnom pogledu, potrebno je nešto iscrpnije razložiti sastavnice navedene dvojake aktivnosti, shvaćene kao dio jedinstvenog Dobrilina djelovanja.

3.4.2. Molitvenik i pastirska pisma

Dobrilino nastojanje da do običnog puka dopre uz pomoć tiska započelo je, kako je navedeno u uvodnim poglavljima, prije njegova imenovanja Porečkim i Pulskim biskupom, sastavljanjem i izdavanjem molitvenika *Otče budi volja tvoja!* u Trstu, 1854. godine. Ubrzo po zasjedanju na biskupsku stolicu, ukazala se potreba za drugim izdanjem koje je 1862. i otisnuto. Za Dobrilina života objavljena su još dva izdanja, 1875. i 1881. godine, a popularnost knjižice dokazuju brojna izdanja nakon biskupove smrti.²⁹⁹ Važan je podatak kako su drugo i treće izdanje objavljeni u bečkoj Nakladi školskih knjiga (Schölbucher-Verlag),³⁰⁰ što ukazuje na činjenicu kako su i austrijske vlasti u Dobrilinom molitveniku vidjele korisno štivo za puk.

²⁹⁷ Fran NOVLIJAN, "Juraj Dobrila. Prigodom stogodišnjice rođenja", *Narodna prosvjeta*, VII/4, Pazin, 1912., str. 79-80.

²⁹⁸ Petar STRČIĆ, "Počeci organiziranog političkog pokreta Hrvata u Istri u XIX stoljeću", *Istarski mozaik*, VII (1970.), br. 6, str. 66.

²⁹⁹ Vjekoslav SPINČIĆ, *Crtice iz Hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb, 1926., str. 81-82.

³⁰⁰ Z. VINCE, "Odras književnojezičnih prilika u Hrvatskoj u Dobrilinoj pisanoj riječi", str. 130.

Poznata biskupova upornost u raspačavanju molitvenika često je opisivana, ali prilično slabo dokumentirana. Ipak, nekoliko svjedočanstava iz posljednjih godina Dobrilina života sadrže korisne podatke o ciljevima što ih je namjeravao postići, kao i o prihvaćenosti u narodu. U potonje se moguće uvjeriti, primjerice, ima li se u vidu sažeta obavijest iz *Naše sloge*: iako je, kako je navedeno, treće izdanje molitvenika objavljeno 1875., već početkom 1877. čitateljstvu je napomenuto kako "molitvenikah Otče budi volja tvoja se toliko već rasprodalo u tršćanskoj biskupskoj kancelariji, da smo ovlašćeni javiti, da ne šalju za nje novacah oni, koji ne spadaju tršćanskoj biskupiji. Ono malo iztisakah, što još ostaje, hranit će se samo za one koji pripadaju ovoj biskupiji."³⁰¹ O nastojanju da se molitvenik svakim izdanjem kvalitativno unaprijedi, ali i cijenom približi što većem broju istarskih žitelja, pak, svjedoči člančić vezan uz četvrto izdanje: "Naklada broji 4.000 komadah, 1.000 na finom, a 3.000 na prostijem nu krjepkom i liepom papiru. Tisak je čist i bistar, a oblik je knjizi nekoliko manji od prijašnjih. Pojedini nevezani iztisak na prostijem papiru sa slikom stoje 25 novč., a na finijem 30 novč. Knjiga vezana krepko kožnatim hrbtom stoji 60 novč., a na ljepšem papiru 65 novč. Ljepši vez stoji od 50 novč. do forinta više, kako ga već tko želi imati."³⁰²

Osim što je molitvenik prodavan po što je moguće nižoj cijeni, Dobrila je velik broj primjeraka i razdijelio prilikom vizitacija ili putem dekanatskih i župnih ureda. U dopisu upravi spomenute Naklade školskih knjiga, vezanom uz pripremu i tiskanje četvrtog izdanja, vrlo je jasno sažeo što je i na koji način nastojao postići šireći molitvenu knjižicu. Kako bečka Naklada nije preuzela na sebe tiskanje novog izdanja, a citirani tekst iz *Naše sloge* dokazuje da je već 1877. potražnja premašivala dostupnu količinu, Dobrila se sam odlučio pobrinuti za izdavanje.³⁰³ Očekivano, uloga što ju je pripisivao molitveniku potpuno je u skladu s ciljevima kojima je podredio ukupno svoje djelovanje, odnosno novim je izdanjem želio "održati religiozni osjećaj siromašnog istarskog seoskog stanovništva budnim i krepkim, što se pri gotovo potpunom izumiranju duhovničkog staleža pokazuje upravo kao nužnost."³⁰⁴ Biskup je bio izričit i pri negiranju ikakve vlastite novčane koristi te je, pozivajući se na prvo

³⁰¹ NS, br. 5, 1.3.1877., str. 19.

³⁰² NS, br. 13, 1881., str. 52.

³⁰³ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, br. 28/Pr, Juraj Dobrila upravi Naklade školskih knjiga (Schlbücher-Verlags-Direction), 6.5.1879.: (...) beehre ich mich mit der Mittheilung, daß (...) ich den druck des genannten Gebethbuches in Triest auf meine Kosten besorget laßen werde (...).

³⁰⁴ Isto (...) damit der religiöse Sinn des armen Landvolkes in Istrien geweckt und rege erhalten werde, was sich bei dem fast gänzlichen Aussterben des Seelsorgerstandes geradezu als eine Nothwendigkeit herausstellt.)

izdanje iz 1854., ustvrdio kako će se molitvenik i u budućnosti dijelom besplatno razdijeliti među siromašnu mladež, dijelom prodati po cijeni uvezivanja, a samo će u rijetkim slučajevima biti, uz uvez, namireni i troškovi tiska.³⁰⁵

U jednakoj mjeri u kojoj je nastojao proširiti molitvenik *Otče budi volja tvoja!*, Dobrila je težio upoznavanju naroda sa sadržajem svojih biskupskih poslanica. Njihov je utjecaj uvelike usporediv s molitvenikom, jer su sadržajno bile nabijene porukama kojima je biskup nastojao potaknuti vjernike na pridržavanje kršćanskih načela u svakodnevnom životu, ali se trud uložen u njihovo sastavljanje očitovao i na jezičnoj razini te su, u hrvatskoj ili slovenskoj inačici, bile bliske i lako shvatljive seoskom stanovništvu. Ozbiljnost u namjeri da njegove poruke dođu do što većeg broja vjernika, vidljiva je već iz Dobrilinog dopisa dekanatskim uredima Porečke i Pulske biskupije, priloženog uz veći broj kopija nastupnog pastirskog pisma. Od dekana je tražio da vjernicima i kleru razdijele poslane primjerke, ali i da pismo, umjesto uobičajene propovijedi, pročitaju na nedjeljnoj misi. Štoviše, u župama u kojima su nedjeljom i praznikom držane dvije propovijedi, trebalo je pročitati pastirsko pismo na oba jezika.³⁰⁶

S Dobrilinim se pastirskim pismima slično postupalo i idućih godina, o čemu svjedoči nalog porečkog Ordinarijata, vezan uz biskupove oproštajne riječi, upućene kleru i vjernicima Porečke i Pulske biskupije prilikom odlaska u Trst. Osim što je Dobrilino pismo, kao i u ranijem primjeru, trebalo pročitati vjernicima prve nedjelje po primitku, karakteristična je sugestija svećenicima da kopije razdjele koliko god mogu učinkovitije, kako, bude li ikako moguće, ne bi ni jedna kuća u kojoj netko zna čitati ostala bez primjerka.³⁰⁷ Konačno, uz primjer naveden u prethodnom poglavlju, odnosno Dobrilino nastojanje da njegova poruka vjernicima Porečke i Pulske biskupije, posredovanjem labinskog dekana, dođe i do stanovništva što je pripadalo susjednoj, tršćansko-koparskoj biskupiji, moguće je navesti analognu situaciju odmah po biskupovom prelasku u Trst. Tiskajući drugo izdanje pozdravnog pastoralnog pisma upućenog tamošnjim vjernicima, njime je opskrbio i porečki

³⁰⁵ Isto (Mit dem Selbstverlag beabsichtige ich keine Geldspeculation, denn wie bei der ersten Auflage im Jahre 1854, so wird auch fernerhin das Gebethbuch theils gratis unter die ärmere Jugend vertheilt, und theils um den Kostenpreis des Einbandes, und in selteneren Fällen gegen Vergütung der Kosten für den Druck und Einband zugleich verkauf werden.)

³⁰⁶ ABPP, XIV/1, kut. 40G, br. 408, Dobrilin dopis Dekanatskim uredima 16.5.1858.

³⁰⁷ ABPP, XIV/30 – Sede vacante, kut.168J, br. 986, dopis porečkog Ordinarijata Dekanatskim uredima, 20.9.1875. ((...)e dare la maggior possibile diffusione alle copie che si trasmettono, affinché possibilmente non resti una casa, dove l' uno o l' altro sappia leggere, che non ne riceva una copia.)

Ordinarijat uz nekoliko zanimljivih napomena: "Kako se pokazalo neophodnim drugo izdanje pastoralnog pisma upućenog tršćanskoj dijecezi, vjerovao sam kako je ispravno dodati 500 primjeraka za ovu dijecezu (...). Dozvolit ću si tek napomenu kako bi pulskom župnom uredu trebalo dostaviti 180 do 200 kopija. Pridodano je i 50 kopija prijevoda, zapravo slavenskog originala i 500 kopija rastanka koje su se posebno tražile u Puli."³⁰⁸ Pod "rastankom" mislio je biskup, očito, na spominjano oprostajno pismo upućeno kleru i vjernicima.

3.4.3. Nastojanja oko izdavanja pučkih knjižica

Iz navedenih je podataka i brojki razvidno kako su se Dobrilini ciljevi, barem kada je riječ o širenju pisane riječi među seoskim stanovništvom, razmjerno brzo počeli ostvarivati. S obzirom na zabrinutost zbog moralne zapuštenosti mnogih dijelova istarske unutrašnjosti, biskup je vjerojatno bio svjestan kako se, usprkos relativno visokim nakladama ovih tiskovina, među pukom ne šire jednako uspješno i nazori što mu ih je želio usaditi. Izvjesno je kako molitvenik i pastirska pisma, ne zanemarujući neosporno važnu ulogu, nisu mogli u potpunosti ispuniti Dobrilina očekivanja: širenje pismenosti, a preko nje i poželjnog svjetonazora, zahtijevalo je čvršći temelj.

Moguće je razložno pretpostaviti kako se Dobrila još tijekom boravka u Trstu, prije no što je postavljen za Porečkog i Pulskog biskupa, bavio mišlju o izdavanju publikacije primjerene istarskom seoskom stanovništvu slavenskog podrijetla. Naime, nedugo nakon preseljenja u Poreč, uputio je pismo već spominjanom slovenskom publicistu i preporoditelju Janezu Bleiweisu,³⁰⁹ u kojem je vrlo jasno razložio svoje planove: "Ljubav prema mom siromašnom seoskom narodu, među koji me Providnost vratila nakon dugog vremena, nagoni me da s vama stupim barem u pismeni dodir. Slavenskom seoskom puku u Istri u velikoj mjeri odgovaraju poznate proročke riječi 'Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.'³¹⁰ Dobri ljudi sklopljenih ruku mole za vjerske i pobožne knjige na njihovom jeziku; čak

³⁰⁸ ABPP, XIV/30 – Sede vacante, kut.168J, br. 1104 Juraj Dobrila porečkom Ordinarijatu, Trst, 13.10.1875. (Essendosi resa necessaria la seconda edizione della lettera pastorale destinata per la diocesi di Trieste, ho creduto opportuno di cederne 500 copie per cotesta diocesi (...). me permetto però l'osservazione, che all'Offo. parrocchiale di Pola potrebbbero rimettersi 180 o 200 copie. Si aggiungerano pure 50 copie della traduzione, o veramente dell'originale slavo e 500 copie del congedo, di cui se ne fece richiesta specialmente in Pola.)

³⁰⁹ August PIRJEVEC, "Škof Juraj Dobrila buditelj hrvatskoga kmeta v Istri. Dva Dobrilovi pismeni Bleiweisu.", *Jadranski koledar*, god. III (1937.), Zagreb, 90-91.

³¹⁰ "Djeca vape za kruhom,/ a nikog da im ga pruži.", Tužaljke 4:4, Biblija, Zagreb, 1969., str. 818.

i seljaci u zrelih godinama s mukom uče čitati; bila bi stoga opaka bezosjećajnost duhovništva, ne udovoljiti ovim plemenitim težnjama. Ali nesretnom je narodu potrebno pomoći i u pogledu njegova svjetovnog napretka praktičnom poukom. Za početak se najbolje usmjeriti prema pučkom kalendaru s odgovarajućim dodatkom."³¹¹

U nastavku pisma, biskup Dobrila je naglasio dugotrajni moralni i intelektualni utjecaj Ljubljane na istarsko stanovništvo pri čemu, razumljivo, ovu Dobrilinu tvrdnju treba ograničiti na Slovence i Hrvate. Iz nje je proizlazila želja da se i pri oblikovanju kalendara za istarsko stanovništvo primjene korisna slovenska iskustva i sadržaj kojim su bile ispunjene stranice Bleiweisovih *Novica* i *Koledarčeka slovenskog*. Porečki je biskup naručio sva godišta potonje publikacije, dodajući napomenu koju je u različitim oblicima isticao i u više drugih povjerljivih dopisa tijekom kasnijih godina: "Moj je položaj težak, - stoga nemojte dalje širiti ovu obavijest; mudrost i splet ovdašnjih odnosa nalažu tihi rad bez pobuđivanja opće pažnje."³¹² Svoje pismo Dobrila je zaključio pažnje vrijednom napomenom kako je od Slovenaca naučio da kao kršćanin, čovjek i vjeran carev podanik treba radom iskazati ljubav spram svog naroda.³¹³

Nije moguće sa sigurnošću ustanoviti u kom se trenutku porečki biskup uvjerio kako prilike za njegovu zamisao koncem pedesetih godina još nisu sazrele. Znajući, uostalom, koliko je truda morao uložiti u financijsku konsolidaciju tijekom prvih pet godina upravljanja Porečkom i Pulskom biskupijom, nije nevjerojatna pretpostavka kako su se ambicioznoj namjeri ispriječili posve prozaični razlozi. Tek puno desetljeće kasnije, na isteku šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, dva godišta kalendara *Istran* pokazala su kako biskup nije lako odustajao od svojih namjera. Potpuniji prikaz spomenutog kalendara neodvojiv je, pak, od

³¹¹ Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov, Pismo biskupa Jurja Dobrile dr. Janezu Bleiwezu, Poreč, 27. 8. 1858. (Die Liebe gegen meine armen Landsleute, in deren Mitte mich die Vorsehung nach langer Zeit wieder zurückgeführt hat, treibt mich am, mit Ihnen wenigstens in einen brieflichen Verkehr zu treten. Auf das slavische Landvolk in Istrien passen im hohen Grade die bekannten Worte des Propheten: "Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis." Mit gefalteten Händen bitten die guten Leute um Religions- und Erbauungsbücher in ihrer Sprache; sogar in Jahren vorgerückte Bauern lernen mühsam das Lesen; es wäre seitens der Geistlichkeit arge Gefühllosigkeit, dieser edlen Sehnsucht nicht entgegenzukommen. Aber man müsste dem unglücklichen Volke auch in Betreff seines zeitlichen Fortkommens durch praktische Belehrung zu Hilfe eilen. Für den Anfang dürfte sich am ein besten im Volkskalender mit einem passenden Anhang eignen.)

³¹² Isto (Meine Stellung ist schwierig, - darum wollen Sie von dieser Mittheilung keinen weiteren Gebrauch machen; stilles Wirken ohne alles Aufsehen gebiethen nur die Klugheit und die Verkettung der hiesigen Verhältnisse.)

³¹³ Isto ((...) ich habe es eben von Slovenen gelernt, daß und wie man als Christ, als Mensch und treuer Unterthan unsers geliebten Kaisers (...) sein Volk werthätig lieben muß.)

pokretanja najvažnije tiskovine namijenjene mobilizaciji istarskih Hrvata, *Naše sloge*, čemu je posvećeno jedno od idućih poglavlja. Na ovom je mjestu potrebno stoga napomenuti tek kako je, od 1870. do smrti, biskup Dobrila neumorno poticao svećenike i narod na čitanje i pomaganje tršćanskog polumjesečnika.

Dobrila je, ukratko, smatrao kako narod treba opskrbiti prilagođenim štivom: novinama, kalendarom i knjigama primjerenim pučkim potrebama. Pismo Bleiweisu i pokušaj pokretanja kalendara potvrđuju namjeru da vlastitim snagama učini što više, a korisno je skrenuti pozornost i na jedno od sačuvanih pisama prvom uredniku *Naše sloge*, Antunu Karabaiću. Iz dopisa poslanog koncem rujna 1873., u jeku predizbornog nadmetanja za Carevinsko vijeće, vidljiva je namjera izdavanja knjižice sa životopisima svetaca, po uzoru na djelo drugog poznatog Slovenca, biskupa Slomškega, *Djanje svetnikov božjih*.³¹⁴ Nije, nažalost, preciznije poznato o kakvom se izdanju radilo, odnosno je li bila riječ o skraćenom prijevodu Slomšekove knjige ili je ona poslužila samo kao uzor,³¹⁵ ali zamisao se uvelike bližila ostvarenju, jer se porečki biskup ne bi prije vremena zamario tehničkim detaljima. Među ovima je uočljiva karakteristična napomena iz koje je razvidno u kolikoj je mjeri Dobrila promišljao o primjerenosti knjige onima kojima je namijenjena. Uzimajući za primjer jedno od izdanja Društva sv. Mohora, vinogradarski priručnik Josipa Vošnjaka *Umno kletarstvo*, biskup je savjetovao Karabaiću: "Format, slova ili pismena: sve mi je po volji; samo karta bi imala biti koliko krjeplja za kmetske prste."³¹⁶

Navedeno izdanje nije realizirano. U nedostatku detaljnijih informacija, moguće je tek zaključiti kako su snage Dobrile i nekolicine suradnika, financijske, ali i tjelesne, vjerojatno bile iscrpljene redovitim oblikovanjem i izdavanjem *Naše sloge*. Biskup, međutim, nije zanemario potrebu seoskog stanovništva za kalendarom i pučkim knjižicama, već joj je nastojao doskočiti uz oslonac na hrvatska i slovenska izdanja tiskana izvan Istre. Pritom su posebno važnu ulogu odigrala izdanja zagrebačkog Društva sv. Jeronima.

³¹⁴ Anton Martin SLOMŠEK, *Djanje svetnikov božjih*, Graz, 1853./1854.

³¹⁵ Matko MANDIĆ, "Biskup Dobrila u pismenom saobraćaju", Biskup dr. Juraj Dobrila, str. 280.

³¹⁶ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (dalje: NSK), sig. 6334, Dobrila, Juraj Korespondencija a, b, Pismo Jurja Dobrile Antonu Karabaiću, Poreč, 29.10.1873.

3.4.4. Suradnja s Društvom sv. Jeronima

Društvo svetog Jeronima osnovano je 1868., a ciljevi su se uvelike poklapali s Dobrilinom predodžbom o kulturnim i prosvjetnim potrebama širih slojeva stanovništva. Začetak se društva vezuje uz inicijativu vremenog zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika, koji je početkom 1867. okupio dvadesetak tamošnjih duhovnika, s naglaskom na mlađima i angažiranim u obrazovnom radu, kako bi realizirali već duže vremena postojeću potrebu za društvom koje bi tiskalo knjige, cijenom i sadržajem primjerene puku.³¹⁷ Nakon što je, po prilici godinu kasnije, Društvu dopušten rad, prvi predsjednik Tomo Gajdek sastavio je i objavio u *Katoličkom listu* članak o ciljevima društva, ujedno i poziv na učlanjenje. Nadbiskup Haulik, pak, kao pokrovitelj Društva osobno je uputio pisma biskupima za koje se, na temelju njihovih preporodnih zalaganja, vjerovalo kako će podržati novu inicijativu: senjskom i modruškom biskupu Mirku Ožegoviću, đakovačkom J. J. Strossmayeru, križevačkom Đuri Smičiklasu, krčkom Ivanu Viteziću i – Dobrili.³¹⁸

U prethodnim je poglavljima već spominjano s koliko je žara biskup Dobrila prionuo prikupljanju članova novoosnovanog Društva u Istri, a navedeni su i neki konkretni primjeri. Iako dostupni izvori količinom ni približno ne odgovaraju intenzivnim biskupovim odnosima sa Svetojeronimskim društvom, prilično jasnu sliku moguće je skicirati osloncem na izvješća s redovitih godišnjih skupština, objavljivana u kalendaru i ljetopisu *Danica*, u kojima Dobrili pripada uistinu istaknuto mjesto. Porečki biskup odazvao se pozivu već početkom 1869., napisavši: "S velikom radošću pozdravljam pohvalno društvo s. Jeronima; svet mu je smjer, a i potreba velika." Dometnuo je i svoju poznatu želju "da se i knjigom brani i širi vjera i strah božji u milom nam narodu."³¹⁹ Osim što se bez krzmanja posvetio prikupljanju članova u svojoj dijecezi, zagrebačko je Društvo preporučao i po Tršćansko-koparskoj biskupiji, a pismeno se obratio i krčkom biskupu Viteziću. Plodovi ovog zalaganja bili su vidljivi iz popisa novih članova, priloženog Dobrilinom pismu.³²⁰ Iako se ne navodi biskupov osobni novčani prilog, već je na susjednoj stranici naveden među utemeljiteljima Društva, odnosno među osobama koje su uplatile najmanje 50 forinti. Na Drugoj glavnoj skupštini, održanoj 21.

³¹⁷ Josip BUTORAC, "Povijest Društva sv. Jeronima ili Društva sv. Ćirila i Metoda 1868-1968", *Bogoslovska smotra*, vol. 38, br. 3-4, 1969., str. 379.

³¹⁸ Isto, str. 380.

³¹⁹ *Danica; Koledar i ljetopis Društva svetojeroninskoga za prostu godinu 1870.* (dalje: *Danica*), Zagreb, 1869., str. 12.

³²⁰ Isto

kolovoza 1869., predsjednik Društva s ponosom je istaknuo napredak tijekom prethodne godine, vidljiv u izrazitom porastu članova, ali i glavnice na kojoj se temeljila izdavačka djelatnost. "Tko je tomu najvećma pomogao? Predsjednik je hvalio osobito biskupe naše hrvatsko-slavonske crkvene pokrajine, pak prevriednoga biskupa porečkoga Jurja Dobrilu."³²¹

Osim što je širio utjecaj Društva u izravnom kontaktu te privatnim dopisivanjem s istarskim svećenicima, Dobrila se od 1870. mogao osloniti i na *Našu slogu*, u kojoj je već početkom studenoga 1870. objavljen poduži, nepotpisani dopis namijenjen upoznavanju čitatelja s njegovim postojenjem i ciljevima. Kao i u sličnim slučajevima, nije moguće sa sigurnošću utvrditi je li pisac članka upravo porečki biskup, ali je lako uočiti kako se sadržaj u potpunosti poklapa s njegovim nazorima. Posebno je to vidljivo iz pozivanja na slovenski uzor, Društvo sv. Mohora: člankopisac ističe zamjetne uspjehe slovenskog Društva, postignute u sličnim nepovoljnim uvjetima, ali u njima ne vidi konkurenciju hrvatskoj izdavačkoj inicijativi, već ističe: "Slava braći Slovencem! A njihovo društvo priporučamo svim Istranom, koji razumiju podobro slovensko nariečje."³²² S Dobrilinim stavovima, izraženim u više navrata, potpuno je sukladan i zaključak: "Dajmo svojemu puku pravoga vidjela; pružimo mu dobrih, naprosto pisanih i sasvim razumivih knjigah; on ima od Boga zdrav i bistar razum i plemenito srdce, te će veselo rukom posegnuti za zdravom duševnom hranom, pa do koje godine moći će se sveti Jeronim natjecati sa svetim Mohorom."³²³

Već izvješća s prvih Godišnjih skupština, dakle, pružaju više no dovoljno dokaza o Dobrilinim nastojanjima kako bi Društvo sv. Jeronima što bolje napredovalo i, istovremeno, uhvatilo što snažniji korijen među istarskim Hrvatima. Tako je na 3. skupštini 1871. istaknuto kako je porečki biskup sam namirio prinos za više siromašnih općina,³²⁴ a zasigurno njemu u prilog govori i godinu kasnije iznesen podatak kako se putem porečkog Ordinarijata upisalo 315 novih članova.³²⁵ Od početka sedamdesetih godina, međutim, vijesti o Dobrilinom zalaganju za Svetojeronimsko društvo zastupljene su u izvješćima kroz nadasve karakteristične, "nedorečene" formulacije. Primjerice, već u izvješću s 3. godišnje skupštine moguće je pročitati: "Dva biskupa, dva velika prijatelja našem narodu, imajući među sobom neko prijateljsko obračunanje, izadje im višak od 300 for., kojega ni jedan nehtjede primiti.

³²¹ *Danica*, Zagreb, 1871., str. 17-18.

³²² NS, 1.11.1870., str. 1-2.

³²³ Isto

³²⁴ *Danica*, str. 35.

³²⁵ *Danica*, str. 34.

Tih dakle 300 for. poklone onomu, kojega oba jednako ljube, svojemu narodu i ovomu društvu."³²⁶ Tek stranicu kasnije, nadovezuje se dodatna informacija: "Onaj dobrotvor pako, kojega sam već češće spomenuo, poslao je unapried 100 for. da mu se pošalje koledara, i opet 50 for. da se pošalje one knjige, koje bude treću izdalo društvo ove godine; napokon jošte 50 for. da se nabavi slika sv. Jeronima, koja bi se članovom davala kao znak njihova pristupa u društvo."³²⁷

Među rijetkim sačuvanim pismima što su ih razmjenjivala dva suradnika i prijatelja, biskupi Dobrila i Strossmayer, jedno je osobito korisno pri odgonetanju skrivenih dobročinitelja. Naime, početkom jeseni 1870. đakovački je biskup pisao u Poreč: "Ovi novci, o kojih želite, da se tako liepo i plemenito ulože, vaša su prava svojina. Vaše je š njimi raspolagati. Oni su vaš dar i Vaše valja da ime nose. Zato sam danas poslao društvu s. Jere 200 f. i im pisao ovo, što vi o tom pišete. Ne dvojim da će skorim društvo Vam zahvaliti i s vami se pobližje u sporazumljenje staviti, kako se valja novac upotriebiti. Što se mene tiče, ja vaše odluke posve odobravam. Štogod vi odlučite, biti će i najmudrije i na naš narod najkorisnije. Što se preostalih 300 fl. tiče, ja jih evo Vami šaljem želeć, da se upravo onako uprave ko što vi pišete, ali na svaki način pod vašim slavnim i svake časti i ljubavi vriednim imenom. Vaša je kako gore rekoh, to prava svojina. Bog Vama hiljadu putah naplatio, što narodu činite, ko što će to Bog sigurno i učiniti."³²⁸

Kako je navedeno, tijekom idućeg desetljeća vijesti o Dobrilinom poticanju djelovanja Svetojeronimskog društva redovito su oblikovane na sličan način. Iako, nažalost, nije moguće svakom od podataka pronaći potvrdu u sačuvanom izvornom gradivu, sumnje otklanja govor predsjednika Društva Tome Gajdeka na 14. skupštini, održanoj 26. siječnja 1882., odnosno odmah nakon zadušnice za preminulog tršćansko-koparskog biskupa. Opširno se osvrćući na Dobriline nesebične prinose društvu, Gajdek je izrijeком potvrdio: "Od onda kada god čitaste, gospodo moja, u ljetopisu društvenom, da je neimenovani dobrotvor – žarki prijatelj – neki biskup – učinio što dobra društvu, znajte, da je to bio blagopreminuli biskup Dobrila; a čitaste to u ljetopisu od svake gotovo godine."³²⁹ Nije suviše teško otkriti uzroke Dobrilinu oprezu: već su navođeni primjeri iz kojih je razvidno kako je njegov položaj, već od prvih

³²⁶ *Danica*, str. 33.

³²⁷ *Danica*, str. 34.

³²⁸ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, HR-AHAZU-59 Josip Juraj Strossmayer, Koncept pisma J. J. Strossmayera Jurju Dobrili; 29. 9. 1870.

³²⁹ *Danica*, str. 36.

godina na porečkoj biskupskoj stolici, bio iznimno osjetljiv, izložen podozrivim pogledima i optužbama protivnika. Paralelno s jačanjem otpora spontanoj talijanizaciji hrvatskoga i slovenskog stanovništva Istre, odnosno s artikulacijom zasebnoga, slavenskog identiteta koji se suprotstavljao predodžbi o isključivo talijanskom karakteru Poluotoka, snažio je i antagonizam liberalnog građanstva spram porečkog biskupa, smatranog predvodnikom "slavenizacije" i "austrijakantstva".³³⁰ Društvena i politička mobilizacija istarskih Hrvata i Slovenaca poprimala je, na prijelazu šezdesetih u sedamdesete godine devetnaestog stoljeća, sve šire razmjere kroz različite, ali međusobno povezane inicijative: čitaonički pokret, tabori, osnivanje *Naše sloge*... Ukratko, jer o tome će biti više riječi u idućim poglavljima, u vrijeme Dobriline kandidature za zastupnika seoskog stanovništva zapadne Istre u Carevinskom vijeću koncem 1873., porečki biskup kao sinonim emancipacije slavenskog dijela istarskog stanovništva suočen je sa sve izraženijom antipatijom, čak i mržnjom nezanemarivog dijela talijanskog građanstva. Drugim riječima, ne odustajući od osmišljene, razgranate djelatnosti kojom je istodobno kanio ojačati utjecaj vjere na seosko stanovništvo te ga obrazovati i očuvati svijest o pripadnosti "slavenskom rodu", Dobrilu je predostrožnost sve više prisiljavala na zakrivanje tragova koji bi mogli pomoći u oblikovanju optužaba na njegov račun.

Iako se Gajdekova napomena odnosi isključivo na izvješća s Godišnjih skupština Društva, razložno je pretpostaviti kako se na porečkog biskupa odnose i neke druge, namjerno neodređene napomene. Primjerice, zagrebački *Vienac* početkom proljeća 1871. svojim je čitateljima skrenuo pažnju na već spominjano, netom objavljeno djelo Ivana Trnskog *Učitelj Dobrašin*.³³¹ Uzme li se u obzir kako je Dobrila naručivao i među istarskim pukom dijelio ovu knjižicu te kako se sam autor pri oblikovanju inspirirao Dobrilinim radom,³³² prilično je izvjesno na koga se odnosi tekst u *Viencu*: "Za preporuku te knjige, mislimo, najbolje će poslužiti rieči crkvenoga dostojanstvenika, koj je buditelj i stražar Hrvatstva na skrajnjoj mu medji zapadnoj. Evo što kaže vriedni Hrvatina: 'Iz dna srdca zahvaljujem slavnomu odboru i našem dičnomu pjesniku I. Trnskomu za priposlatsu mi knjižicu Učitelj Dobrašin. Ta knjižica je toli liepa, praktična i koristna, da joj se nemogu dosta naradovati. Kamo sreće, da se je

³³⁰ Berislav LUKIĆ, "Neka mišljenja u talijanskoj građanskoj historiografiji o karakteru nacionalnog pokreta u Istri. Fragmenat iz rasprave o društveno-ekonomskoj podlozi nacionalnog pokreta u Istri", *Jadranski zbornik 1*, Rijeka-Pula, 1956., 157-158.

³³¹ *Vienac zabavi i pouci*, br. 14., 8.4.1871., god. 3, str. 224.

³³² "Župnikujući biskup" (Spjevao I. TRNSKI), *Danica*, str. 61-62. (Da – Dobrila onaj isti/ Uzor-župnik, značaj čisti,/ Moj Dobrašin što je njime/ Vodjen, štićen steko ime!)

počelo pisati tako bar pred 20 godina! Nu što je dobro, nikad prekasno ne dodje. Daj Bože da bi se mnogi dali uputiti po slavnom Trnskom!' Ujedno posla taj rodoljub 50 for. za 250 komada iste knjižice, koje će darovati seljakom svoje okolice."³³³

Umjesto iznošenja svih primjera Dobriline podrške Društvu sv. Jeronima, a uistinu ih je mnogo, bit će korisnije skrenuti pažnju na dva podatka. Prvi je sadržan u kraćem Dobrilinu životopisu, tiskanom u *Danici*, gdje je istaknuto kako Svetojeronimsko društvo razmjerno najviše članova ima u Istri i to među seljačkim slojem. Drugu je informaciju iznio Tomo Gajdek u već navođenom govoru na skupštini 1882., a iako je na prvi pogled riječ tek o jednom od pokazatelja Dobriline povezanosti s Društvom, zanimljivost leži u povezivosti s ranije opisanom Dobrilinom inicijativom, konkretnije nastojanjem da se seoskom puku, putem svetačkih biografija, pruže primjeri moralnog življenja. Neuspjeh pokušaja, razrađenog u spomenutom pismu Antunu Karabaiću, očito nije pokolebao porečkog biskupa: "Držeći on, da je prosvjeti našega puka osnivati se na vjeri i strahu Božjemu, ponukao je odbor, da se postara za izdavanje 'Života Svetaca'."³³⁴

Sredinom siječnja 1874., čitatelji *Naše sloge* još su jednom upoznati s koristima učlanjenja u Svetojeronimsko društvo i općenito s potrebom poklanjanja veće pažnje korisnom štivu. Kao i u nekoliko spominjanih primjera, članak je nepotpisan, ali sadržajno potpuno podudaran sa stavovima što ih je Dobrila iznosio u raznim prigodama: potreba "buđenja" puka, poticanje na zajedničku štednju kako bi se lakše pribavile korisne tiskovine, nezamjenjiva uloga klera kroz brigu za napredak i blagostanje vjernika...³³⁵ K tome, već je u prvim rečenicama naglašena važnost novog izdanja Društva sv. Jeronima: prvog sveska *Života svetaca i svetica božjih* Franje Ivekovića, odnosno knjižice kojom je započet niz istovrsnih izdanja, tiskanih između 1873. i 1886. godine. Time je Dobrilina zamisao, potaknuta slovenskim primjerom i Slomšekovim raširenim djelom, na koncu ostvarena ne samo za istarsko seosko stanovništvo, već i za sve članove Društva.

³³³ *Vienac*, na i.mj.

³³⁴ *Danica*, str. 36.

³³⁵ NS, br. 2, 16.1.1874., str. 1.

3.4.5. Poticaji širenju obrazovanja

Podizanje razine pismenosti seoskog stanovništva bilo je, među ostalim, potrebno kako bi se stvorila podloga jačanju utjecaja obrazovanja među istarskim slavenskim stanovništvom. Kao i u pogledu neumornog širenja tiskovina, nastojanje biskupa Dobrile kako bi siromašnom seoskom sloju u što većoj mjeri ukazao na neophodnost školovanja moguće je orisati pomoću raznovrsnih primjera, neovisno je li riječ o prvim godinama na biskupskoj stolici ili poznijoj životnoj dobi. Već je 1860. primjerice, pišući kaštelirskom župniku Franji Pelhanu, među brojnim problemima što su pritiskali Porečku i Pulsku biskupiju posebno izdvojio nezadovoljavajuće obrazovno stanje: "Koliko je još toga što treba napraviti u ovoj dijecezi, preciznije na selu. Malo je radnika u vinogradu Gospodnjem, a uskoro će ih biti još manje. Moramo među vjerničkim pukom nekolicinu osposobiti da se sami obrazuju u vjersko-moralnom smislu, te da i drugima pomognu. Ovo se može ostvariti kad u svakom kraju započne učenje čitanja bar za dio puka, kao što je to u Kranjskoj i drugim zemljama naprednijim po obrazovanju."³³⁶ Dobrila je stoga molio svećenika da se što više angažira oko izvođenja nastave, naglašavajući kako će mu pomoći oko nabavke knjiga za siromašnu djecu.

I u pogledu poticanja školovanja bistre seoske djece, osnova Dobrilinog djelovanja bile su informacije prikupljene prilikom obilaženja biskupije. Vođen primjerom drugih slavenskih naroda što su već ostvarili značajan napredak u pogledu pučke izobrazbe, u prvom redu Slovenaca i Čeha, biskup je nastojao utjecati i na vlastite sunarodnjake, ali i na državne vlasti, od kojih se jedino moglo očekivati pružanje čvršće podrške obrazovanju istarskih Hrvata i Slovenaca. Naravno, Dobrila je bio svjestan kako tršćansko Namjesništvo ili ministar obrazovanja, zbog oslonca na vladajući građanski sloj u Istri koji je na obrazovanje slavenskog stanovništva gledao potpuno drugačije od biskupa, često nemaju jasnu predodžbu o nedovoljnoj dostupnosti obrazovanja. Nastojao ih je stoga u više navrata informirati osobno ili potičući suradnike od povjerenja. Odgovarajući, koncem 1868., na dopis iz Trsta, Dobrila je ukazao kako u porečkoj glavnoj školi (tal. Caposcuola, njem. Hauptschule) nema učitelja koji bi poznao hrvatski jezik, i dometnuo kako bi trebalo osigurati da se na rovinjskom

³³⁶ NSK, HR-NSK-181 Juraj Dobrila, Pismo biskupa Jurja Dobrile Franzu Pelhanu župniku u Kašteliru; Poreč, 2. 3. 1860. ((...) wie viel noch zu thun übrig bleibe in dieser diöcese, namentlich auf dem Lande. Die Zahl der Winzer im Weinberge des herrn ist klein, und sie wird sich in kurzer Zeit noch bedeutend verringern. – Wir müssen demnach einige aus dem gläubige Volk in den Stand setzen, damit sie sich in betreff der religiös=moralischen Bildung theilweise selbst helfen und Andere nützen können. Dies könnte geschehen, wenn in jeder Gemeinde wenigstens im Theil des Volkes Unterricht im Lesen bekäme, wie dies in Krain und in andere in der Bildung fortgeschrittenen Ländern geschieht.)

učiteljištu prikladni polaznici poučavanjem spomenutog jezika osposobe za svaku moguću potrebu, jer u tom pogledu još nije poduzeta nikakva prilagodba.³³⁷ Tek koju godinu kasnije, nastojeći se suprotstaviti imenovanju na mjesto školskog nadzornika osobe za koju se lažno tvrdilo kako poznaje jezik slavenskog pučanstva, porečki je biskup nagovarao Antuna Karabaića neka pronade pouzdanika koji bi pisao austrijskim novinama, "da dozna ministar, koliko se može i smie pouzdati u službena izvješća nekih činovnika."³³⁸

Iako je teško odrediti razmjere podrške, austrijske su vlasti zasigurno podupirale Dobrilinu želju za prosvjećivanjem slavenskog stanovništva: u prvim poglavljima navedena odluka o postavljanju za Porečkog i Pulskog biskupa potvrđuje kako se od njega očekivao angažman u pogledu podizanja razine obrazovanja seoskog stanovništva, a suradnja se nastavila do biskupove smrti. Ukazuje na to Dobrilina potvrda upravi Naklade školskih knjiga iz 1879., iz koje je razvidno kako je tršćanski biskup od spomenute institucije primio više stotina knjiga "besplatno, kako bi se razdijelile među narodom."³³⁹ Konkretnije, riječ je o 500 primjeraka hrvatske početnice, 300 primjeraka hrvatskog *Malog katekizma*, jednakog broja *Katekizama* za treći i četvrti razred i stotinu neuvezanih molitvenika *Otče budi volja tvoja!*.³⁴⁰ Koncem iste godine, upamćene po nerodici, Dobrila je pisao Ministarstvu bogoštovlja i nastave kako uslijed nepovoljne situacije mnogi seljaci nisu u mogućnosti pribaviti svojoj djeci potrebne školske knjige. Tršćanski je biskup u vrijeme sastavljanja ovog dopisa bio već više od dva desetljeća poznat diljem Istre po zauzimanju za siromašno seosko stanovništvo te ne čudi što su mu se i u opisanim okolnostima s mnogih strana obraćali za pomoć. Potrebe su nadilazile njegove mogućnosti te je bio prinuđen zamoliti bečko Ministarstvo za pomoć.³⁴¹

³³⁷ AST, Atti presidiali, kut. 80, br.2366/Pr, Juraj Dobrila Namjesništvu u Trstu, Poreč, 21.10.1868. (Si osserva inoltre che attualmente non vi sia qui verun maestro che conoscesse la lingua Slava. In questa occasione ritiene il Concistoro debito suo di osservare ancora che riguardo appunto alla lingua slava non fu presa alcuna disposizione nel Preparandio di Rovigno, affine di preparare coll' insegnamento della detta lingua candidati idonei per ogni eventuale bisogno nella lingua stessa, al che dovrebbe pur essere provveduto.)

³³⁸ NSK, Dobrila Karabaiću, 9.8.1871.

³³⁹ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, br. p/Pr, Juraj Dobrila Upravi Naklade školskih knjiga, Trst, 26.2.1879. ((...) beehre ich mich mit der Mitteilung, daß ich folgende Bücher von Einer Löblichen K.K.Direktion zur Gratiswertheilung unter das Volk kostenfrei erhalten habe.)

³⁴⁰ Isto (500 Exemplare kroatische Fibel

300 Exemplare kroatische kleiner Katechismus

300 Exemplare kroatische Katechismus für die III. Klasse

300 Exemplare kroatische Katechismus für die IV. Klasse

100 Exemplare ungebundene „Otče budi volja tvoja“ (...))

³⁴¹ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, br. 87/Pr, Juraj Dobrila K.K. Ministarstvu, Trst 29.11.1879. (In Folge des gänzlichen Mißrathens der diesjährigen Ernte sind bei dem nun herrschende drückenden Nothstande viele Landleute in Istrien nicht in der Lage ihren Kindern die erforderlichen Schülbücher anzuschaffen. Es sind mir von mehreren Gegenden Bitten um Aushilfe in dieser Beziehung zugekommen, und da ich selbst nicht

"Učenici koji posebice nisu opskrbljeni početnicama i čitankama, mogu imati malo koristi od pohađanja škole. Visoko bi ministarstvo iskazalo veliko dobročinstvo seoskom puku u Istri kad bi se udostojalo poslati, uzimajući u obzir tamošnje prevladavajuće izvanredno stanje, koliko je moguće znatniji broj početnica, čitanki i katekizama na slovenskom i hrvatskom jeziku, kako bi se besplatno razdijelile među najsiromašnije školarce."³⁴²

Kako je spomenuto, Dobrilina je širokogrudnost u podupiranju opismenjavanja i obrazovanja slavenskog stanovništva bila poznatom već od prvih godina na biskupskoj stolici, odnosno nakon što je uspješno dovođenje u red biskupskih prihoda zaključio poznatom rečenicom: "Od danas nemam više duga nikakova van prama Bogu."³⁴³ Nažalost, njegovi znatni financijski izdaci u navedenu svrhu mogu se ocrtati tek okvirno, jer precizniji podaci trenutno nisu poznati. Dobrilin prvi životopisac, Cvjetko Rubetić, oslanjajući se na izvorno gradivo, dnevničke bilješke i informacije prikupljene od bliskih suradnika, Petra Flega i Andrije Šterka, procijenio je biskupov ukupni trošak za "podupiranje učeće se mladeži", tijekom sedamnaest porečkih godina, na 35 do 40 tisuća forinti.³⁴⁴ Dobrila je zasigurno s uvriježenom praksom nastavio i na tršćanskoj biskupskoj stolici. Primjerice, 1879. u *Našoj Slogi* objavljen je oduži članak o programima, odnosno izvješćima riječke, koparske i pazinske gimnazije, a iz potonjeg je izdvojeno: "51 učenika je uživalo stipendijske podpore u skupnoj svoti od f. 2958. Od pokrajinske zaklade dobili su dvojica po f. 50 a jedan for. 40. Presv. biskup Dobrila je već djakah podupirao sa pomoćju od 20-60 f. svakomu. 'Bratovščina hrv. ljudi u Istri' je pomogla trojici po 20 f. svakomu, a jednomu po 30 f. Napokon, čč. oo. Franjevci pružali su stanovanje i hranu trojici učenikah."³⁴⁵ Premda je na temelju ovako sažete informacije nemoguće donijeti ikakav čvrsti zaključak, unutar konteksta "mršavih" potpora iz drugih izvora moguće je naslutiti važnost Dobrilinih izdataka za jačanje obrazovanog sloja među seoskim stanovništvom. Naravno, kao i u ranije navedenom primjeru poklanjanja školskih knjiga, biskupove su mogućnosti bile ograničene te se, uza sve napore i odricanja nije mogao skrbiti za školovanje svih koji su ga molili za potporu. Osobito je zanimljiva, iako

ausgiebig zu helfen vermag, so sehe ich mich dadurch veranlaßt meine ehrfurchtsvolle Fürsprache zu Gunsten der obgedachten bedauernswerthen Petenten bei Einem hohen KK. Ministerium einzulegen.)

³⁴² Isto (Schüler, welche besonders mit Fibeln und Lesebücher nicht versehen sind, können wenig Nutzen von dem Schulbesuche haben. Ein hohes Ministerium würde eine große Wohlthat dem Landvolke in Istrien erweisen, wenn Hoch dasselbe mit Rücksicht auf den dort herrschenden auserordentlichen Nothstand eine thunlichst beträchtliche Zahl von Fibeln, Lesebüchern und Katechismen in slovenischer in kroatischer Sprache zur Gratisvertheilung unter die ärmsten Schulkinder hochgeneigt zu geruhen wurde.)

³⁴³ RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 24.

³⁴⁴ Isto, str. 36.

³⁴⁵ NS, br. 19 (1879.), str. 74.

sažeta, odbijenica upućena tadašnjem mladom studentu, a kasnijem prvaku hrvatsko-slovenskog političkog pokreta u Istri, Matku Laginji. Ne uvijajući negativan odgovor ni u kakva suvišna opravdanja, biskup je bio potpuno izravan: "Drage volje bih Vam želju izpunio, samo da bih mogao. Moj hljeb nije velik, ter ga s tolikimi dielim, da nemore nego malo što pripasti pojedincem. Ako Vi nemorete, što i kako želite, a Vi se ravnajte po okolnostih, pak Vas more Bog i k čemu boljemu privedsti, nego se i Vi sam nadate."³⁴⁶

3.4.6. Zaklada za učenike iz Porečke i Pulske biskupije

Navedeni odgovor Laginji ukazuje na neizbježan problem vezan uz dodjelu potpora. Uzme li se u obzir kako je upravo Laginja, uz Dobrilu, najvažniji pokretač emancipacije istarskih Hrvata, razvidno je kako biskup, uz najbolje namjere i nastojanje da se što bolje informira o darovitim mladićima vrijednim njegove financijske pomoći, nije mogao sa sigurnošću predvidjeti hoće li se svaki njegov izdatak, i uolikoj mjeri, oploditi u budućnosti. Drugim riječima, novčane potpore višekratno su padale na jalovo tlo, a Dobrila je toga bio bolno svjestan. Kako bi se sredstva što ih je godinama prikupljao u što manjoj mjeri raspršila utaman, biskup je dio financija marljivo štedio, uz želju da znatnijim iznosima ostvari trajnu korist za slavenski seoski živalj u Istri. U tom je smislu izuzetan primjer stipendijska zaklada namijenjena Porečkoj i Pulskoj biskupiji, a odredbe što ih sadrži dokument kojim je utemeljena važan su prilog poznavanju Dobrilinih nazora o obrazovnim, gospodarskim, društvenim i narodnosnim odnosima u Istri.

Već 1. članak jasno izriče kome je zaklada namijenjena, ali i nameće pitanje na koje je, nažalost, nemoguće odgovoriti: "Potaknut od plemenitog prijatelja ljudi koji želi ostati anonimn, uz Božju sam pomoć donio odluku o utemeljenju osam stipendija za učenike iz seoskih područja Porečke i Pulske dijeceze."³⁴⁷ Ove stipendije trebale su se dodjeljivati iz kamata na glavicu od 16.000 forinti u državnim obveznicama. Anonimni je filantrop doista ostao nepoznat te je o njemu moguće samo nagađati, jednako kao i o načinu na koji je potaknuo porečkog biskupa na osnivanje zaklade. Ukoliko je riječ isključivo o moralnoj

³⁴⁶ NSK, 6295b, Juraj Dobrila Matku Laginji, Poreč, 30.9.1873.

³⁴⁷ ABPP, kut. 3Bd, Đačka zaklada bisk. Dobrile, Stiftbrief, br. 2033/P, Beč, 29.7.1865. (Unterstützt von einem ungenannt sein wollenden edlen Menschenfreunde, habe ich mit Gottes hilfe den Entschluß gefaßt, acht Stipendien für Studierende von den Landgemeinden der Diöcese von Parenzo und Pola zu stiften (...).)

potpori, što je malo vjerojatno, u obzir dolaze brojni Dobrilini suradnici i istomišljenici. Radi li se ipak i o financijskoj podršci, što ne bi čudilo, jer je biskup, kako je navedeno, tek dvije godine ranije doveo u red pripadajuće mu prihode, popis se znatno sužava. Iako prvi na pamet pada đakovački biskup Strossmayer, ne treba smetnuti s uma kako je Dobriline namjere višekratno materijalno podržavao i sam car Franjo Josip I. Naravno, u nedostatku provjerljivih podataka moguće je dodatno širiti popis, ali od nagađanja je zasigurno korisnije skrenuti pažnju na odredbe o potencijalnim uživateljima stipendije.

Treći članak posebno je koristan pri pokušaju da se sagleda Dobrilina motivacija: "S obzirom na činjenicu kako su gradovi i trgovišta naseljeni talijanskim stanovništvom u odgovarajućoj mjeri zbrinuti duhovnicima, i najvjerojatnije će tako biti i u budućnosti, a da tome nasuprot seoska područja od pamtivjeka trpe osjetnu nestašicu dobrih dušobrižnika, određujem kako je na uživanje spomenutih stipendija pozvan svaki gimnazijalac koji potječe od poštenih i dobro odgojenih slavenskih roditelja, rođenih u seoskim dijelovima Porečke i Pulske dijeceze, isključujući gradove i trgovišta."³⁴⁸ Nastavak članka određuje kako, u slučaju nedovoljnog broja gimnazijalaca koji bi odgovarali propisanim uvjetima, stipendiju mogu uživati i učenici na nižoj obrazovnoj razini, ali i za njih vrijede navedena ograničenja.³⁴⁹

Od stipendista se zahtijevalo da tijekom gimnazijskog školovanja uče slavenski i njemački jezik, odnosno da pohađaju gimnaziju koja to omogućava.³⁵⁰ Iako je uspješno dogotovljeno gimnazijsko školovanje u pravilu trebalo značiti i kraj uživanju stipendije, Dobrila je dodao nekoliko važnih iznimaka. Posebno se starajući za povećanje broja duhovnika u biskupiji, nije isključio mogućnost kako će u budućnosti situacija u goričkom sjemeništu, ili teološkoj obrazovnoj instituciji u Istri koja bi zamijenila Goricu, biti znatno drugačija od one u njegovo vrijeme. Dogodi li se, stoga, da se svršeni gimnazijalac želi

³⁴⁸ Isto (Art. III. In Erwägung des Umstandes, daß die von dem italienischen Bevölkerung bevohnten Städte und Märkte in der Diöcese mit Geistlichen hinlänglich versorgt sind, und höchst wahrscheinlich es auch in dem Zukunft sein werden, und daß hingegen die Landgemeinden seit undenklichen Zeiten den empfindlichsten Mangel an guten Seelsorgern leiden, finde ich zu bestimmen, daß zum Genuße dem obgedachten acht Stipendien jene Gymnasialschuler, welche von ehrsamem und gutgesitteten slavischen Eltern abstammen, und aus den Landgemeinden der Diöcese von Parenzo-Pola mit Ausschluß der Städte und Märkte gebürtig sind, berufen sein sollen.)

³⁴⁹ Isto (In Ermangelung solcher gymnasialschüler sollen die fraglichen Stipendien verliehen werden Knaben von der eben angedeuteten Abkunft, welche die Elementarschule in ihrer Pfarrgemeinde mit gutem Erfolge vollendet haben, oder durch Privatunterricht gut vorbereitet wurden, und die vierte oder die dritte Klasse an einer öffentlichen Hauptschule besuchen.)

³⁵⁰ Isto (Art. IV. Die Stipendisten werden während ihrer Gymnasial-Studien verpflichtet sein, die deutsche und die slavische Sprache zu studieren und deshalb ein solches öffentliches Gymnasium zu besuchen, an welchem ihnen die Erfüllung dieser Verbindlichkeit möglich sein wird.)

posvetiti studiju teologije, a zajamčena mjesta za Porečku i Pulsku biskupiju u Gorici budu već popunjena, može nastaviti s uživanjem stipendije do konca studija.³⁵¹ Nastavak odredbe posebno je znakovit: "Nadalje, ako stipendist koji je s odlikom završio višu gimnaziju ne osjeća u sebi sklonost duhovničkom pozivu te na nekom carsko-kraljevskom sveučilištu upiše studij medicine ili prava, treba također, i to do dovršetka svog sveučilišnog studija, nastaviti uživati stipendiju."³⁵²

Iako je određeno da se s dodjelama stipendija započne nakon Dobriline smrti, biskup je pridržao pravo da tijekom života sam raspolaže kamatama, odnosno da prema vlastitom nahodjenju udjeljuje pomoć potrebnim učenicima.³⁵³ Sredinom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, dakle u vrijeme kad je Zaklada utemeljena, njeno postojanje nije bilo poznato u širim krugovima, ali vijest je posredovanjem tršćanskog Namjesništva doskora došla do Beča te je Dobrila već 1866. odlikovan Redom željezne krune 2. razreda za izvanredne zasluge na vjersko-prosvjetnom polju.³⁵⁴ Ne treba posebno naglašavati kako ovo odlikovanje valja pribrojiti nizu pokazatelja usklađenosti carskih želja i Dobriline djelatnosti.

Desetak godina kasnije, odnosno na rastanku s Porečkom i Pulskom biskupijom, Dobrila je izvijestio Ordinarijat o postojanju Zaklade, ali u to vrijeme kapital se nije sastojao od 16.000, nego od 20.000 forinti.³⁵⁵ Naime, početkom 1875. biskup je dopunio dokument o utemeljenju Zaklade, povećavši iznos stipendija, ali i proširujući odredbe o uživateljima. Uočljivo je Dobrilino nastojanje da na što učinkovitiji način omogući konkuriranje za stipendiju učenicima slavenskog podrijetla. Naime, naglasio je kako, osim stanovnika iz seoskih župa, na stipendije ima pravo i slavensko stanovništvo koje živi u blizini gradova te

³⁵¹ Isto (Art. VI. Mit dem Absolvirung des Obergymnasiums hört in dem Regel der Genuß des Stipendiums auf. Wenn jedoch ein Stipendist wegen Mangel an Gratisplätzen im theologischen Central-Seminar zu Görz oder in der eventuell an dessen Stelle getretenen theologischen Erziehungsanstalt in Istrien selbst keine unentgeltliche Verpflegung als Studierender der Theologie erhalten könnte, so möge er bis zum Erlangung derselben im Genuße des Stipendiums verbleiben.)

³⁵² Isto (Wenn ferner ein Stipendist, welcher das Obergymnasium mit Auszeichnung absolvirt hat, keinen Beruf für den geistlichen Stand in sich fühlt, und eine KK. Universität zum Studium der Medizin oder der Rechte bezieht, so soll er gleichfalls, und zwar bis zur Vollendung seiner Universitäts-Studien im Fortgenuße des Stipendiums bleiben.)

³⁵³ Isto (Für meiner Lebzeiten behalte ich mir das Recht vor, die Zinsen der obangeführten Nominalwerthe von f. 16.000 in zwei Semestralraten, und zwar am 1. Oktober und am 1. April eines jeden Jahres gegen verschriftmäßige Quittung bei der KK. Landeshauptkasse zu Triest selbst zu beheben, und nach meinem Gutdünken unter hilfsbedürftige Studierende zu wertheilen.)

³⁵⁴ OMP, Vortag des Staatsministers, 14.2.1866.; C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 55. pogrešno navodi 1862. godinu.

³⁵⁵ ABPP, XX/1-26, Stipendije biskupa Dobrile i dr., kut. 166G, br. 944, Juraj Dobrila Domenicu Sillichu, Trst 8.9.1875.

pripada gradskim župama.³⁵⁶ K tome, dodatno su razređene odredbe o jeziku, te se "slavenski jezik" dodatno određuje kao hrvatski ili slovenski, a prethodno navedenim studentima medicine i prava dodaju se i upisani na studij filozofije.

Porečki kanonik Sillich već dan nakon primitka Dobriline obavijesti zahvalio je novom tršćansko-koparskom biskupu i izrazio mu najdublje osjećaje zahvalnosti za velikodušnost kojom je priskočio u pomoć ovoj siromašnoj dijecezi.³⁵⁷ Isti je kanonik nakon desetak dana o Dobrilinim stipendijama izvijestio i porečki Zemaljski odbor,³⁵⁸ a vijest o njima prenijela je, na temelju pisanja lista *Osservatore Triestino*, i *Naša sloga*.³⁵⁹ Ipak, javnost je o iznosu glavnice i Dobrilinim odredbama potpuno izviještena tek nakon biskupove smrti, dakle istovremeno s objavom o drugim sastavnicama njegove ostavštine, o kojima će biti riječi u zaključnim poglavljima.

3.4.7. Dobrila i pazinska gimnazija

U Dobrilinim planovima za jačanje obrazovne strukture među seljačkim stanovništvom, a posebno među istarskim Hrvatima, posebno mjesto zauzima skrb o pazinskoj gimnaziji, ustanovi koja je tijekom devetnaestog stoljeća višekratno preoblikovana, a čiju su korist za istarsko pučanstvo posve različito promišljali predvodnici suprotstavljenih nacionalnih pokreta. Kako je u jednom od ranijih poglavlja navedeno, Dobrila je dotaknuo pitanje pazinske gimnazije već u dopisu tršćanskom Namjesništvu koncem 1858., dakle nedugo po dolasku u Poreč. Tijekom idućih četvrt stoljeća, pazinska obrazovna institucija bit će u središtu biskupovih aktivnosti, usmjerenih povećanju broja budućih bogoslova, ali i općenitom poticanju školovanja darovitih istarskih mladića slavenskog podrijetla. Štoviše, posljednji biskupovi spisi sačuvani u tršćanskom dijecezanskom arhivu posvećeni su upravo

³⁵⁶ ABPP, kut. 3Bd, Đačka zaklada bisk. Dobrile, Stiftbrief, br. 2033/P, Nachtrags-Artikel zum Stiftbrief 29. Juli/26. Oktober 1865 des hochwürdigsten Bischofs Dr Georg Dobrila zu Parenzo, Poreč, 23.2.1875. (Ad Artikel III. Unter Landgemeinden sind die Pfarrsprengel außer kreise der gegenwärtigen Diözese Parenzo-Pola zu verstehen; - doch hat bei städtischen Pfarrsprengeln, der außerhalb der Städte ansässige slavische Theil dem Bevölkerung ebenfalls Anspruch und Recht auf die in Rede stehenden Stipendien.)

³⁵⁷ ABPP, XX/1-26, Stipendije biskupa Dobrile i dr., kut. 166G, br. 944, Sillichev odgovor Dobrili, Poreč 9.9.1875. ((...) mi trovo nel gratissimo dovere di esprimere alla Stessa S.V. Ilma. e Rvma. a nome della Diocesi di Parenzo e Pola i più sentiti ringraziamenti pel la munificenza, con cui Essa venne in soccorso a questa povera Diocesi (...).)

³⁵⁸ ABPP, XX/1-26, Stipendije biskupa Dobrile i dr., kut. 166G, br. 944, kanonik Sillich 19.9.1875. obavještava Zemaljski odbor (*Giunta provinciale*)

³⁵⁹ NS, 1875, br. 20, str. 80

potporama pazinskim gimnazijalcima, a posebno je dirljiv koncept dopisa upravljenog ravnateljstvu gimnazije, sastavljen tek tri tjedna pred Dobrilinu smrt, u kojem, među ostalim, zahvaljuje na brizi iskazanoj oko njegove teške bolesti za koju se upravo tih dana vjerovalo kako se povukla.³⁶⁰ Navedeni dokument, sastavljen tuđom rukom, svjedoči kako nema patetike u tvrdnji da je tršćanski biskup i posljednje snage ulagao u ostvarenje ciljeva kojima je posvetio život. Ne treba, stoga, dodatno obrazlagati potrebu da se obrati nešto više pozornosti Dobrilnom odnosu spram pazinske gimnazije.

Već spominjana pisma porečkog biskupa s početka šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, upućena predstavniku pazinskog građanstva, Giuseppeu Parisiniju, u velikoj su mjeri posvećena tamošnjoj obrazovnoj ustanovi s njemačkim nastavnim jezikom, o kojoj su se starali franjevci. Premda se, kako je već navedeno, ovo dopisivanje odlikuje obostranim uvažavanjem, u njemu se zrcale različiti pogledi na obrazovne potrebe Pazina i Istre, jednako kao i na društvene odnose u Pokrajini. Oba su se korespondenta slagala u osnovnom, odnosno u potrebi da se tadašnja niža, četverorazredna gimnazija podigne na rang više. Posebno je u tom smislu korisno skrenuti pažnju na Parisinijev stav kako bi, ukoliko se gimnazija ne proširi s bar dva viša razreda, bilo za mladež mnogo korisnije otvaranje takozvane "realke", u kojoj bi naučili što god primjenjivo u praksi, dok niža gimnazija nudi vrlo malo korisnih znanja.³⁶¹ Parisini se međutim, kao i talijansko građanstvo u Pazinu općenito, zalagao za posvjetovljivanje gimnazije i jačanje utjecaja talijanskog jezika, dok se Dobrila zadržavao na potrebi proširenja postojeće institucije višim razredima: "Znam da nisu mali otpori njemačkoj gimnaziji u Istri; ali ako moramo izabrati ili takva ustanova ili nikakva, zasigurno bi bilo bolje za naše krajeve, a posebno Pazin, imati ustanovu koja barem dijelom zadovoljava naše potrebe."³⁶² Kako će se pokazati, porečki je biskup ovom rečenicom ipak uobličio svoje stavove s namjerom da oni budu što prihvatljiviji predstavniku talijanskog građanstva.

U jednom od idućih pisama, sastavljenom 19. travnja 1862., Dobrila spominje kako je nekoliko tjedana ranije poduzeo korake pri Državnom ministarstvu glede podizanja više

³⁶⁰ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 13, br. 94/Pr, 21.12.1881.

³⁶¹ DAPA, HR-DAPA-899 Zbirka pisama; Giuseppe Parisini Jurju Dobrili, Pazin 28. 11. 1861. (Se non avesse ad essere elevato a ginnasio superiore, od almeno di sei classi sarebbe per la generalità della gioventù molto meglio una scuola reale, nella quale potrebbes apprendersi almeno cosa da servire in pratica.)

³⁶² DAPA, HR-DAPA-899 Zbirka pisama; Pismo Jurja Dobrile Giuseppeu Parisiniju, Beč 21. 11. 1861. (Io so, che vi sono non pochi contrarii ad un ginnasio tedesco nell' Istria; ma se dobbiamo scegliere o un tale istituto o nessuno, certamente sarebbe meglio per le nostre parti e specialmente per Pisino, l' avere un' istituto che almeno in parte soddisfi ai nostri bisogni.)

gimnazije u Pazinu. Bio je uvjeren kako time čini istinsku uslugu unutrašnjoj Istri: "griješim li, odnosi se to na sredstvo; ali nakana je čista i upravljena k općem Dobru."³⁶³ Parisini, doduše, iz navedenih riječi, kao ni iz dodatnog objašnjenja, nije mogao doznati više o sadržaju Dobrilina prijedloga.³⁶⁴ Ipak, biskupova tvrdnja kako će rado ustupiti svoje zastupničko mjesto ne samo u Beču, već i u Poreču bilo kojem Istraninu koji bude u stanju "drugačijim i sigurnijim putem našem seoskom pučanstvu pomoći s dobrim domaćim duhovnicima"³⁶⁵ upućuje kako je riječ o ranije opisanoj inicijativi za ujedinjavanje dviju biskupija, što ju je Dobrila prvi put pokrenuo upravo početkom šezdesetih godina. Zaključujući osvrt na dopisivanje biskupa i Parisinija, vrijedi skrenuti pažnju i na znakovitu Dobrilinu rečenicu iz koje se može zaključiti kako već u to vrijeme postoje sumnje barem dijela građanstva o njegovim pravim namjerama: "uvjeravam Vas kako mi je u ovom poslu stran bilo kakav skriveni cilj što ga možda netko pretpostavlja."³⁶⁶

Koncem šezdesetih godina, talijansko je građanstvo nastojalo ostvariti svoje ciljeve o talijanizaciji pazinske gimnazije. Preciznije, pazinska općina zatražila je, posredovanjem Pokrajinskog sabora, početkom ožujka 1868. od bečke vlade da se njemačka gimnazija pretvori u talijansku. U Carevinskom se vijeću, pak, u korist istarskih Hrvata i Slovenaca založio slovenski zastupnik Luka Svetec, a plod njegove inicijative bila je molba 32 slavonske istarske općine o pohrvaćenju pazinske gimnazije.³⁶⁷ Predstavnici talijanskog građanstva, odnosno sloj koji je u svojim rukama držao autonomnu upravu Poluotoka, smatrali su kako je gimnaziju bolje ukinuti, nego dozvoliti da ostane njemačka ili "talijansko-slavonska", te je Zemaljski odbor zastupnicima Istre u Carevinskom vijeću uputio sukladne napatke. Austrijske vlasti, međutim, nisu poduzele nikakvu promjenu glede nastavnog jezika, a tršćansko je Namjesništvo sredinom lipnja iste godine odgovorilo kako u Austrijskom primorju, u Trstu i Kopru već postoje dvije gimnazije s talijanskim nastavnim jezikom te bi, prema načelu pravednosti, pazinsku gimnaziju trebalo reformirati s osloncem na "slavonski i njemački

³⁶³ DAPA, HR-DAPA-899 Zbirka pisama; Pismo Jurja Dobrile Giuseppeu Parisiniju, Beč 19. 4. 1862. (Vor mehreren Wochen habe ich beim Staatsministerium Schritte gethan, um in Pisino die Errichtung des Obergymnasiums zu veranlassen; ich that dieses in der innigen Überzeugung, dem Innern Istriens einen wahrhaften Dienst zu erweisen; irre ich, so geschieht dies in Bezug auf das Mittel; aber Absicht ist rein und auf das allgemeine Beste abzielend.)

³⁶⁴ Antoni CETNAROWICZ, *Odrodzenie narodowe w Istrii w latach 1860–1907*, Krakow, 2010., str. 39.

³⁶⁵ Isto (Wenn irgend ein Istrianer wirklich in Stande wäre, unserer Landbevölkerung auf einem anderen und sicherern Wege zu guten einheimischen Seelsorgern zu verhelfen, so bin ich bereit, ihm nicht bloß im Reichsrath sondern auch in Parenzo meine Stelle zu räumen.)

³⁶⁶ DAPA, HR-DAPA-899 Zbirka pisama; Pismo Jurja Dobrile Giuseppeu Parisiniju, Beč 7. 6. 1862. ((...) La assicuro che mi è estraneo in quello affare ogni fine secondario e da taluno forse supposto.)

³⁶⁷ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 262.

jezik".³⁶⁸ Ukratko, od 1868. započinje dugotrajno razdoblje tijekom kojega će predstavnici talijanskog građanstva i nastajućeg političkog pokreta istarskih Hrvata i Slovenaca višekratno nastojati talijanizirati, odnosno pohrvatiti pazinsku gimnaziju te će se ovo kompleksno pitanje postavljati i dugo nakon Dobriline smrti.

Odgovor tršćanskog Namjesništva 1868. barem se dijelom zasnivao na stavovima porečkog biskupa. Petnaestak dana nakon što je porečki Pokrajinski odbor proslijedio molbu pazinske općine, Dobrila je opširnim dopisom razložio svoje gledište. "Uvaženom Namjesništvu je poznato, kojoj narodnosti pripada istarska unutrašnjost, uključujući Pazin; istom je Uvaženom znano, kako za talijansko stanovništvo od okvirno 160.000 duša u Dalmaciji, Istri i Trstu postoji ukupno pet viših gimnazija: da i Istra s brojkom od oko 70.000 duša ima jednu talijansku gimnaziju; da je slavenskom stanovništvu Istre koje broji oko 170.000 duša i najmanji trag averzije spram njemačkog jezika, obrazovanja i sličnog potpuno stran; da poznata stranka u Pokrajini neumorno rovavi, lokalnu upravu vodi prema vlastitom nahodjenju, svim sredstvima privlači pristalice te uvijek i u svemu pred očima ima notorno poznati cilj."³⁶⁹ Opisavši na najizravniji način društvene i političke pokrajinske odnose, Dobrila se pozvao na dopise što ih je nekoliko godina ranije uputio Namjesništvu i bečkom Državnom ministarstvu. Kako je spomenuto, opisujući Giuseppeu Parisiniju svoje nastojanje pri bečkim vlastima, porečki biskup nije suviše detaljno zalazio u sadržaj i korištene argumente, što ne treba čuditi, ukoliko su tadašnji dopisi sadržajno bili sukladni nazorima iznesenim 1868. godine: "Ja sam naime uvjerenja, kako je viša gimnazija u Pazinu neophodna velikom dijelu Istre; kako nije samo državni, već i pokrajinski interes upotreba njemačkog nastavnog jezika, da propaganda ne bi postupno u svoju mrežu privukla i slavensko stanovništvo te da bi tako učeća mladež bila osposobljena tražiti svoj uspjeh i izvan siromašne Istre. Također sam uvjeren kako bi s njemačkim nastavnim jezikom bio zadovoljan svatko tko nije pod utjecajem poznatih intriga ili ima drugi cilj pred očima, samo kad bi pored toga sposobni učitelji predavali kao obavezne predmete slavenski i talijanski jezik u svih osam

³⁶⁸ Isto

³⁶⁹ AST, Atti presidiali, kut. 80, br. 320, Juraj Dobrila Namjesništvu, Poreč, 20.3.1868. (Eine hochlöbliche KK Statthalterei weiß es, welche Nazionalität das innere Istrien mit Einschluß von Mitterburg angehört; hochlöblich derselben ist es bekannt, daß für die italienische Bewölkerung von beiläufig 160.000 Seelen in Dalmatien, Istrien und Triest zusammen fünf italienische Obergymnasien existieren; daß auch Istrien bei einer Anzahl von beiläufig 70.000 Seelen ein italienisches Obergymnasium hat; daß der bei 170.000 Seelen zählenden slavischen Bewölkerung Istriens auch die leiseste Spur einer Abneigung gegen die deutsche Sprache, Bildung usw. wöllig fremd ist; daß die bekannte Parthei im Lande rastlos wühlt, Gemeindewertretungen in ihrem Sinne bearbeitet, mit allerhand Mittel Anhänger wirbt und immer und bei Allem das Eine notorisch bekannte Ziel unverrückt im Augen hat.)

razreda. Učenje tri živa jezika može se primijeniti u pazinskoj gimnaziji s osnovanom nadom u dostatan uspjeh, jer u Pazinu sav domaći živalj talijanski i slavenski, a mnogi i njemački jezik, govori kod kuće."³⁷⁰

Dobрила je, potrebno je to ponovno istaknuti, dobro poznao lokalne prilike i stupanj razvijenosti seoskog stanovništva. Stoga ne treba čuditi što je zahtjev za hrvatskom gimnazijom u Pazinu u mnogo većoj mjeri karakterističan za drugu generaciju hrvatskih i slovenskih političkih djelatnika u Istri. Dobrilini planovi o gradnji takozvanog dječakog sjemeništa od kojih nije odustajao do kraja života, čemu će biti posvećeno jedno od idućih poglavlja, mogli su se provesti i uz njemački nastavni jezik u pazinskoj gimnaziji, naravno uz upravo navedene reforme koje je biskup priželjkivao. Uostalom, više od desetljeća kasnije Dinko Vitezić je u pismu Vjekoslavu Spinčiću tvrdio kako još nisu sazreli uvjeti za hrvatsku gimnaziju: "O pohrvaćenju pazinske gimnazije kazali su mi u Trstu naši ljudi, da ov čas nebi to bilo probitačno, jer da se nebi dostatan broj hrvatskih učenika upisalo te se našim neprijateljima sгодna prilika pružila proti nami vikati. U tom poslu, vele, valja postupice napridovat, da na mesto poboljšat, stvar se nepokvari. Za sada je najvažnije da gimnazija dobije poštena Ravnatelja, t. j. čovika koji nam nije neprijatelj, ostalo valja da gledamo malo po malo dobiti. To sborenje nije, kako mi se čini brez temelja."³⁷¹

Nakon što je pazinska niža gimnazija reformirana, odnosno pretvorena u Carsko - kraljevsku veliku državnu gimnaziju s nastavom na njemačkom jeziku 25. srpnja 1873., Dobрила se s porečke, kao i tršćanske biskupske stolice nastavio skrbiti za slavenske učenike. Primjerice, koncem 1875. tršćanski namjesnik, barun Pino, u ime Zemaljskog školskog vijeća za Istru, nakon što je informiran o biskupovim izdašnim stipendijama i potporama siromašnim učenicima pazinske gimnazije kojima je poticao uspješan razvoj ove važne institucije, izrazio je novopostavljenom biskupu Trsta i Kopra najtopliju zahvalu i istovremeno ga zamolio da ni

³⁷⁰ Isto (Ich bin nähmlich der Überzeugung, daß in Mitterburg ein Obergymnasium für einen großen Theil Istriens nothwendig sei; daß das Interesse nicht bloß des Staates, sondern auch der Provinz selbst den Gebrauch der deutschen Unterrichtssprache erheische, damit nicht die Propaganda auch die slavische Bevölkerung allmählich in ihr Netz ziehe, und damit die studierende Jugend befähigt werde, auch außerhalb des armen Istrien ihr Fortkommen zu suchen. Auch bin ich überzeugt daß mit der deutsche Unterrichtssprache jedermann zufrieden wäre, der nicht von den bekannten Umtrieben beherrscht wird, oder Nebenzwecke im Auge hat, wenn nur nebst dem die slavische und die italienische Sprache als obligate Gegenstände durch alle acht Classen von tüchtigen Lehrern vorgetragen werden. Das Studium von drei lebenden Sprachen kann man für das Mitterburger Gymnasium mit gegründeter hoffnung auf genügende Erfolg in Antrag bringen, weil in Mitterburg alle Eingeborene italienisch und slavisch, und viele auch deutsch vom Haus aussprechen.)

³⁷¹ HDA, ROVS 104, Dinko Vitezić Spinčiću, Beč, 3.11.1879.

u budućnosti ne uskrati svoju snažnu moralnu i materijalnu potporu.³⁷² Dobrilna financijska pomoć učenicima pazinske gimnazije, kako je već višekratno istaknuto, nastavila se do biskupove smrti. Vrijedi, međutim, istaknuti još dva dokumenta iz posljednjih godina Dobrilina života koji dodatno opisuju njegovu skrb za pazinsku instituciju. U studenom 1880. obavijestio je Ravnateljstvo gimnazije kako je vlakom poslao sanduk knjiga za tamošnju učeničku knjižnicu, među kojima su neke bile njegov poklon, a za ostale je bio zaslužan biskupov bliski suradnik, kanonik Ivan Šust.³⁷³ U rujnu 1881. zalagao se, pak, kod Namjesništva kako bi novim vjeroučiteljem bio imenovan Josip Križman, iako su austrijske vlasti očito priželjkivale drugog kandidata, jer su navedenom pripisivali suviše izraženu sklonost slavenstvu. Dobrila je, međutim, ustvrdio kako je takvo očekivanje nerealno, odnosno ne uzima u obzir da tršćanski Ordinarijat nema na raspolaganju drugih duhovnika koji bi u dovoljnoj mjeri poznavali njemački jezik. Ipak, mnogo je zanimljiviji dio dopisa kojim je nastojao otkloniti sumnjičavost Namjesništva: "Glede činjenice kako se Križman osjeća Slavenom, visoke vlasti ne trebaju biti zabrinute; on je razborit mladić i neće svoje mjesto vjeroučitelja i osobne interese protumačiti na krivi način, a učini li to, morat će sebi samom pripisati neugodne posljedice."³⁷⁴ Odgovor ostarjelog biskupa bio je očito dovoljno uvjerljiv, jer se Križmana može pronaći u kasnijim gimnazijskim izvješćima.³⁷⁵

³⁷² ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 1365, Namjesnik Pino biskupu Dobrili, 8.10.1875. (Da ich in Kenntnis gesetzt wurde, daß Eure bischöfliche Gnaden auch im vergangenen Schuljahre durch reichliche Zuwendung von Stipendien und Unterstützungen an arme Schüler des Gymnasiums in Mitterburg der gedeihliche Entwicklung dieser wichtigen Anstalt ein so lebhaftes und warmes Interesse geschenkt haben: so fühle ich mich angenehm veranlaßt Eure bischöfliche Gnaden im Namen des K.K.Landesschulrathes für Istrien für diese wiederholte Bethätigung Ihres edlen Wohlthätigkeitsinnes den warmsten Dank und zugleich die Bitte auszusprechen, der jungen Anstalt auch fernerhin Ihre Kräftige moralische und materielle Förderung nicht entziehen zu wollen.)

³⁷³ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 13, br. 61/Pr, Juraj Dobrila Ravnateljstvu paz. gimnazije, Trst, 20.11.1880. (Heute lasse ich bei der hiesigen Eisenbahn-Station eine Kiste mit Büchern fracht frei für die Schülerbibliothek an der dortigen Lehranstalt übergeben. (...) Die Bücher im Verzeichniß II. werden vom Canonicus Joh. Dr. Šust, und die im Verzeichniß I. angeführten von mir gespendet.)

³⁷⁴ AST, Atti presidiali, kut. 119, br. 77/Pr, Juraj Dobrila Prezidijumu Namjesništva, 5.9.1881. (Wegen des Umstands, daß sich Križman als Slave fühlt, möge die hohe Regierung nicht besorgt sein; er ist ein einsichtsvoller junger Mann, und wird seine Stellung als religionslehrer und sein persönliches Interesse nicht mißkennen, und thäte er dies, so müßte er sich selbst die unliebsamen Folgen davon zuschreiben.)

³⁷⁵ Galiano LABINJAN, "Gimnazija u Pazinu s nastavom na njemačkom jeziku (1836. - 1890.)", *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899.-1999.*, Pazin, 1999., str. 511-532.

3.5. PRODOR LIBERALIZMA

3.5.1. Europski kontekst i lokalne refleksije

Svjetonazoru što su ga među narodom promicali predstavnici Katoličke crkve, tijekom devetnaestog stoljeća sve otvorenije se suprotstavljao utjecaj društvenih promjena koje su između Francuske revolucije i Prvog svjetskog rata nezaustavljivo mijenjale Europu.³⁷⁶ U djelovanju biskupa Dobrile razaznatljivo je nastojanje očuvanja povezanosti širokih slojeva stanovništva s Crkvom, odnosno vjere kao neizostavne sastavnice života. U prethodnim poglavljima već je u više navrata isticana povezanost mnogih aspekata biskupova rada te ne iznenađuje što se želja za snaženjem vjerskog utjecaja može prepoznati u Dobrilinu javnom djelovanju i prije no što je postavljen na porečku biskupsku stolicu, primjerice u oblikovanju molitvenika za narod. Položaj biskupa pružio mu je, shvatljivo, još više mogućnosti za osmišljenu djelatnost kojom je težio oslabjeti utjecaj liberalnih nazora za koje je smatrao kako nepovratno nagrizaју zdravo narodno tkivo: vizitacije, poticanje svećenika na predanu duhovnu skrb, obrazovanje naroda s osloncem na vjersko štivo, poticanje mladih na prihvaćanje svećeničkog poziva i nastojanje da se za to osiguraju bolji uvjeti... Iako su neka od ovih nastojanja opisana na prethodnim stranicama, a o drugima će još biti riječi, na koncu cjeline posvećene osnovnim odrednicama Dobriline djelatnosti valja skrenuti pažnju i na nekoliko konkretnih primjera koji dopunjuju dosad izneseno.

Rast utjecaja liberalnih snaga u političkom životu Monarhije od druge polovice šezdesetih godina i donošenje zakona što su umanjivali utjecaj Katoličke crkve, s neizbježnim implikacijama po društvene odnose, natjerao je Dobrilu da tijekom idućeg desetljeća u više navrata izrazi svoje nezadovoljstvo "duhom vremena". Iz pastirskog pisma s početka 1868. moguće je zaključiti kako je biskup suvremenu nepovoljnu situaciju promatrao kao dio neuklonjivog sukoba: "Bezvjerstvo je i u drugim vremenima imalo svoje sljedbenike; uvijek je bilo neprijatelja Isusa Krista koji su pobijali vjeru, religiju i Crkvu božju."³⁷⁷ Ipak, promjene s kojima se, kao crkveni velikodostojnik, svakodnevno suočavao uvjerile su ga u naglašenu opasnost imanentnu građanskom društvu: "Ali danas bezvjerstvo počinje javno

³⁷⁶ Stipan TROGRLIĆ, "Odnos Katoličke crkve u Istri prema liberalizmu (1849.-1914.)", ČSP, 26 (1994.), br. 2, 337-338.

³⁷⁷ Pastirsko pismo biskupa Dobrile, Poreč, 9.2.1868. (L' incredulità aveva anche in altri tempi i suoi seguaci; eranvi sempre dei nemici di Gesù Christo, che oppugnavano la fede, la religione e la Chiesa di Dio.)

razglašavati svoje pobjede; danas najopakije psovke protiv Boga i njegova sina Isusa Krista služe kao sredstva uzdizanja i zagovaranja modernog napretka."³⁷⁸

Sredinom iste godine, Dobrila je uputio kleru nekoliko okružnica potaknutih primjenom novih zakona, u kojima se također odražava nepovjerenje spram novih temelja na kojima se žele graditi društveni odnosi. Već početkom lipnja 1868., biskup je obavijestio duhovnike kako je država odlučila poništiti zakone o sklapanju brakova bez prethodnog sporazuma sa Svetom Stolicom.³⁷⁹ Jednostrani čin svjetovnih vlasti u posebno je nezgodan položaj dovodio svećenstvo, od kojih se istovremeno tražilo da budu lojalni podanici, ali i da ne iznevjere svoj položaj unutar stroge crkvene hijerarhije. Naime, izmjene državnog zakona nisu mijenjale odredbe kojih se trebao pridržavati kler dogod su imale snagu crkvenog zakona, odnosno dogod posredstvom porečkog Ordinarijata ne budu primili drugačije naloge.³⁸⁰ Uslijedio je nimalo optimističan, ali razumljiv naputak duhovnicima: "Kako pak i u našim krajevima nadvladavaju kobna vremena po našu Svetu vjeru i Crkvu, preporuča se kleru da neprestano moli Svevišnjeg da nas oslobodi predstojećih nesretnih sukoba i borbi između dvojice vrhovnika, crkvenog i svjetovnog, a ako takve opasnosti budu neizbježne, da Gospodin prosvijetli i ohrabri svećenstvo i vjernike da 'daju Bogu Božje, a Caru Carevo'."³⁸¹

S nešto više optimizma sročen je zaključak sadržajno srodne okružnice sredinom srpnja iste godine. Nakon što je detaljno uputio svećenstvo kako se pridržavati propisa u novim okolnostima, Ordinarijat, odnosno biskup Dobrila kao potpisnik izrazio je nadu kako će "žar i evanđeoska razboritost časnog klera i vjerska pobožnost puka učiniti bezopasnima sve napade protiv naše Svete vjere. Pogreške koje se žele uvesti i u ove naše krajeve strane su biljke koje se, uz Božju pomoć, neće ukorijeniti u jednostavnu i religioznu prirodu našeg

³⁷⁸ Isto (Ma oggidi l' incredulita comincia a menare pubblicamente i suoi trionfi; ora le più nefande bestemmie contro Iddio e contro il suo Figlio Gesù Christo servono di mezzi per esaltare e raccomandare il moderno progresso.)

³⁷⁹ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Dobrilina okružnica, 9.6.1868. (Con recenti leggi (...) lo stato trovò di abolire senza previo consenso della S. Sede gli articoli 5, 7, 8 e 10 della sudetta Convenzione (...))

³⁸⁰ Isto (La summenzionata Convenzione come legge ecclesiastica resterà in vigore sino a che la S. Sede non prenderà altri provvedimenti. I M. R. Parochi e Amministratori parrochiali vengono quindi avvertiti, di attenersi riguardo ai matrimoni dei fedeli strettamente alle leggi e prescrizioni finora osservate sino a che non avranno ricevuto dall' Ordinariato altri ordini.)

³⁸¹ Isto (Siccome poi sovrastano anche in queste nostre parti tempi funesti alla nostra S. religione e alla Chiesa così si raccomanda al M. R. Clero di pregare incessantemente Iddio affinché ci liberi dalla eminente grande sventura di conflitti e lotte tra le due potestà ecclesiastica e civile, e se tali calamità fossero inevitabili, acciochè il Signore illumini e conforti i sacerdoti e i fedeli a "dare a Dio quello che è di Dio, e a Cesare quello che è di Cesare.")

puka; boj protiv Crkve poslužiti će da probudi pospane, uzbudi mlake i dodatno pobudi sve ispravne."³⁸²

Nalik novom zakonu o braku, ni slabljenje veze između Crkve i obrazovnog sustava iz Dobriline perspektive nije donosilo ništa dobra. Podređivanje školstva svjetovnim vlastima odrazilo se, među ostalim, i u stvaranju školskih vijeća na pokrajinskoj i nižim, lokalnim razinama. Iako je bilo predviđeno da u njima sudjeluju i predstavnici Crkve, biskup Dobrila se, a u svom stavu nije bio usamljen, nije slagao s novouspostavljenim stanjem. Svoje je poglede vrlo jasno razložio u pismu tršćanskom Namjesništvu koncem travnja 1869. godine: "Vjerske i moralne interese školske mladeži u mojoj ću dijecezi, koliko to bude moguće u novostvorenim okolnostima, uzimati u obzir i promicati u suradnji s mojim duhovnicima, a moguće opasnosti po religioznost i ćudoređe mladeži nastojat ću spriječiti svakim sredstvom koje mi stoji na raspolaganju na temelju moje službe vrhovnog pastira. (...) Ne mogu, međutim, nijedan dio svoje biskupske nadležnosti ili djelokruga prenijeti na neku zemaljsku vlast ili na člana iste, te posljedično priznati u duhovničkom članu zemaljske školske uprave, pored mog zastupnika, još i staratelja religioznih i crkvenih interesa i prava u odnosu na pučke škole."³⁸³

Iako predstavnici Katoličke crkve u Monarhiji, uključujući i Dobrilu, nisu skrivali nezadovoljstvo smanjivanjem utjecaja na društvene odnose, novi su zakoni doskora zaživjeli, a porečki biskup neizbježno je morao nastaviti djelovati i u novim okolnostima. Negativan pogled na budućnost skrojenu prema liberalnom svjetonazoru ostao je neuklonjivo prisutan u Dobrilinim svakogodišnjim poslanicama svećenstvu i narodu. Posebno je kritikom modernog

³⁸² ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, Dobrilina okružnica, 12.7.1868. (Del rimanente l' Ordinariato nutre ferma speranza, che lo zelo e la prudenza evangelica del Venerabile Clero, e la religiosa pietà delle popolazioni renderanno innocui tutti gli attentati contro la nostra santa religione. Gli errori che si vorrebbero introdurre anche in queste nostre parti sono piante esotiche, le quali coll' ajuto di Dio non alligneranno nell' indole semplice e religiosa delle nostre popolazioni; la lotta contro la Chiesa servirà a svegliare i sonnolanti, a infervorare i tiepidi, e vieppiù animare tutti i buoni.)

³⁸³ AST, Atti presidiali, kut.84, br.22/Pr, Juraj Dobrila tršćanskom namjesniku, Poreč, 27.4.1869. (Die religiösen und moralischen Interessen der Schuljugend in meiner Diöcese werde ich unter Mitwirkung meines Curat Clerus, insoferne dies bei der neugeschaffene Lage möglich sei wird, wahrzunehmen und zu fördern, und eventuellen Gefahren für die Religiosität und Sittlichkeit der Jugend mit jenen Mitteln welche mir Kraft meiner oberhirtlichen Amtes zu Gebote stehen zu begegnen bemüht sei. (...) ich kann aber keinen Theil meiner bischöflichen Jurisdiction oder Wirkungssphäre an eine landesfürstliche Behörde oder an ein Mitglied derselben übertragen, und werde demzufolge in dem geistlichen Mitgliede der Landschulbehörde von der meinen Vertreter noch einen rechtmäßigen Wahrer der religiöse und kirchliche Interesse und Rechte mit Bezug auf die Volksschulen anerkennen.)

društva nabijeno pastirsko pismo s početka 1872., objavljeno i kao prilog *Naše sloge*.³⁸⁴ Već je u uvodu određen ton kojim će biti oblikovano čitavo pismo: "Pogledajmo tad, ljubezna braćo, na obzorje sadašnjega vremena, na lice sadašnjega svijeta, to jest: pomislimo dobro što sad mnogi pišu i štiju o božanstvenih stvarih; što svijet sad čini, i kako se ponaša: pripomenimo si sve to, pak ćemo vidjeti, a morat ćemo i priznati: da je nebo crveno i mutno, i da će biti vjetra i oluje: a to je zato, jer je duh sadašnjega vremena svetoj vjeri Isukrstovoj jako protivan i neprijazan."³⁸⁵ U nastavku posebno privlači pažnju odlomak koji naglašava zablude potpunog povjerenja u vlastiti razum, ali ističe i kako je odvajanje od vjere karakteristično za obrazovanije i imućnije stanovništvo: "Onim koji su opojeni duhom svijeta, duhom sadanjega vremena: tim se čini ludost, štogod od nauka Isukrstova nepoimlju i nerazabiru svojim razumom. Oni oholi ljudi, koji sveudilj sami sebe hvale, da su izobraženi, naučeni i oglašeni, i s njimi mnogi između onih, koji obiluju zemaljskim dobrim: ti oholonje nehaju ni za vjeru, ni za čast božju, ni za vječni život. Oni bi najvolili, da nebi bilo ni popa, ni fratra, ni ikoje crkve, a uz to ni raja ni pakla. Nego se boje prostoga, kako oni pogrdno govore, neumnoga i neukoga puka, koji se nebi dao držati na uzdi, da nebi imao vjere i straha božjega, a oni sami nedadu si uztegnuti uzdu ni od Boga ni od ljudi (...)."386

Drugim riječima, Dobrilna poslanica upućena je prije svega "običnom" istarskom stanovništvu, dok su imućniji i obrazovaniji slojevi društva tek ovlaš orisani kao negativan primjer, kao oni kojima opomena ne koristi, jer su se već suviše udaljili od kršćanskog učenja. Stoga je Dobrilina kritika suvremenih zastranjenja, koja čini središnji, najopsežniji dio pastirskog pisma, sročena s mišlju na dijelove pučanstva koji su, doduše, i sami u novije doba zahvaćeni širenjem liberalnog svjetonazora, ali je i dalje tinjala nada kako ih je moguće vratiti u krilo Crkve, vjerojatno jer su veliki dijelovi istarskog pučanstva još uvijek živjeli uvriježenim ritmom na kojeg je modernizacija sporo utjecala. O tome svjedoči i rečenica kojom biskup s općenite, nevesele slike suvremenog društva skreće ka konkretnim primjerima u kojima se očituje štetno nagrivanje tradicionalnog, bogougodnog načina života: "Nu žalosti! nevjerstvo je počelo sad kvariti i kužiti i sam puk, koji je do sad bio uvijek i svagdje vjeran svomu Stvorcu i Odkupitelju."³⁸⁷

³⁸⁴ Stipan TROGRLIĆ, "Odnos istarskih biskupa prema nacionalnom pitanju i prodoru liberalizma (1858.-1918.)", *Riječki teološki časopis* 8 (2000.), 2 (16), str. 512.

³⁸⁵ NS, br.5, 1872.

³⁸⁶ Isto

³⁸⁷ Isto

Kako je navedeno, i druga Dobrilina pastirska pisma velikim su dijelom posvećena štetnom "duhu vremena". S obzirom na opisanu biskupovu skrb oko obrazovanja na vjerskim temeljima, ne čudi kako je zamjetan prostor posvećivao modernom pouzdanju u razum i znanost kojima se, prema Dobrili, nastojalo nadomjestiti kršćanski nauk: "Čak i stvari što su po sebi dobre i korisne u društvu se izvrću zbog ispraznosti i puste tlapnje:³⁸⁸ neumjerena želja za znanjem danas opsjeda svaki sloj, svaki položaj; tako ovaj ogroman napredak omogućen obrazovanju rezultira, čak i ako to nije bila namjera, nadomještanjem crkava školama, a svećenika učiteljima."³⁸⁹ Konačno, Dobrila je napadao na Crkvu promatrao kao dio promišljene strategije, zbog koje su se pravi ciljevi tek postupno otkrivali. Posebno je to vidljivo iz tvrdnje kako se nekoć hinilo da se vjera želi ostaviti ženama, djeci i takozvanom nižem puku, dapače da se za njih proglašavala nenadomjestivom, a u novije vrijeme želi se odstraniti i "iz srca jednostavnih".³⁹⁰

Već opisana Dobrilina opreznost očitovala se i po pitanju suprotstavljanja liberalnim nazorima. Iako se iz navedenih odlomaka razabire kako se, kao uostalom i drugi viđeniji predstavnici katoličke Crkve u Monarhiji, nije skanjivao stati u obranu načela što ih je smatrao ispravnima i spasonosnim po puk, svoje je djelovanje i kao predstavnik konzervativnog svjetonazora u Istri nastojao držati podalje od znatiželjnih očiju. Posebno je zanimljivo dopisivanje tršćanskog biskupa i kanonika Sillicha, duhovnika koji se, u vrijeme dok je Porečka i Pulska biskupska stolica bila ispražnjena, starao o dijecezanskim poslovima. Kao i u više navrata, odnosno kad god je bila riječ o položaju katoličke Crkve unutar društvenog i političkog konteksta Monarhije, porečki se kanonik obraćao za savjet Dobrili, koji je i nakon imanovanja za Tršćanskog i Koparskog biskupa održavao kontakte sa svojom bivšom dijecezom. Sillich se, očekivano, obratio Dobrili i nakon što su, u rano proljeće 1877., biskupi okupljeni u Beču sročili dva dokumenta: spomenicu Caru glede školskih poslova i 40

³⁸⁸ Iako u tekstu pastirskog pisma to nije posebno naznačeno, Dobrila se frazom "ispraznost i pusta tlapnja" ("vanità e afflizione di spirito") očito referira na Tomu Kempenca i njegovo djelo *Nasljeduj Krista*, konkretnije na poglavlje "Sebeljublje ponajviše odvraća od najvećeg dobra", a preko njega posredno i na poznati psalam "Vidjeh sve što se čini pod suncem:/ kakve li ispraznosti i puste tlapnje!", Propovjednik, 1:14, Biblija, 1969., str. 637.

³⁸⁹ Pastirsko pismo biskupa Dobrile, Poreč, 24.1.1875. (Anche le cose veramente buone ed utili in sè stesse vengono nel mondo tratte a motivo di vanità e di afflizione di spirito: tale la smoderata smania di sapere che ha oggidi invaso ogni classe, ogni condizione; tale sviluppo così enorme dato all' istruzione, che sembra avere per termine, se anche non è nelle intenzioni, di supplire le chiese colle scuole, i sacerdoti coi maestri.)

³⁹⁰ Isto (E entre non ha molto si fingeva pure di voler lasciare la religione alle donne, ai fanciulli, al così detto popolo basso, pei quali senza contrasto la si proclamava indispensabile, la si scuote ora anche dal cuore dei semplici (...).)

zaključaka vezanih uz razna pitanja (sklapanje brakova, samoubojstva, škole...) ³⁹¹ Kanonika je zanimalo na koji će ih način Dobrila obznaniti kleru, a biskupova dva dopisa vrlo su jasno svjedočanstvo o vremenu u kojem su sročena i prevladavajućim društvenim odnosima.

Već idućeg dana biskup je sastavio prvi odgovor, iz kojeg proizlazi kako biskupi okupljeni u Beču nisu donijeli nikakav naputak o objavi spomenutih zaključaka: "Držim, međutim, kako će rijetki, a možda i nitko od prisutnih na sjednicama, objaviti ovaj uradak u cijelosti, ili barem neće razglasiti kako potječe od biskupa okupljenih na onim sastancima. Najveći dio prelata razborito izmiče svemu što može pružiti priliku javnom tisku da napada Crkvu. Pored toga, pojedini su paragrafi preopćenito oblikovani i možda ih ne bi svi ispravno rastumačili. Ja ću obznaniti duhovnicima, u tri ili četiri natuknice, koliko im je potrebno za njihovo držanje i to na način kao da sve potječe iz inicijative ovog Ordinarijata, jer je snaga odredbi prije svega u složnom djelovanju i postupanju svih Ordinarijata." ³⁹² Biskupi su ipak donijeli izričit zaključak kako žalba podnesena Franji Josipu I. "treba ostati tajnom zbog dužnog poštovanja spram Njegovog Visočanstva te kako bi se izbjeglo galamu i skandale u javnom tisku." ³⁹³

Nakon pet dana, Dobrila je poslao porečkom kanoniku dodatno, jednako zanimljivo pojašnjenje na koji način namjerava priopćiti kleru spomenute zaključke. Iz biskupovih riječi proizlazi kako ni organe državne vlasti nije promatrao s punim povjerenjem: "Zakoni od 1868. propisuju kako su Ordinarijati dužni dostaviti vladi 4 kopije (Namjesništvo je kasnije tražilo 6) svakog pastirskog pisma, naputka i ostalog, upućenog kleru. U ovu kategoriju instrukcije pripadala bi okružnica vezana uz spomenute bečke zaključke. Zato sam namislio sazvati konferenciju tršćanskih župnika i saopćiti im osnovne točke usmeno, pozivajući ih da

³⁹¹ ABPP, XIV/1, Konferencija u Beču, 1849-1889, kut. 23J, br. 940, Poreč, 11.8.1877. (Dal Mons. Principe Vescovo di Lubiana mi furono communicate le copie di due atti della Conferenza dei Vescovi a Vienna nell' aprile di quest' anno. Uno è il memoriale presentato a Sua Maestà in affari scolastici, l' altro sono 40 conclusioni prese in riguardi disciplinari per matrimoni (...), suicidi, scuole etc.)

³⁹² ABPP, XIV/1, Konferencija u Beču, 1849-1889, kut. 23J, br. 954, Juraj Dobrila kanoniku Sillichu, Trst, 12.8.1877. (Riguardo alla pubblicazione delle conclusioni nelle conferenze in Vienna non fu nulla stabilito espressamente; ritengo però che pochi o forse nessuno de' presenti alle sedute non pubblicherà quell' operato per intero, o almeno non ne farà parola ch' esso derivi dai vescovi uniti in quelle radunanze. La massima parte dei prelati schiva prudentemente tutto ciò che potrebbe dare occasione alla stampa pubblica d' inveire contro la chiesa. Oltre ciò alcuni paragrafi sono troppo generalmente espressi, e non verrebbero forse da tutti bene interpretati. Io recherò a conoscenza del clero curato in tre o quattro riprese quanto gli occorre per la di lui direzione, e ciò in maniera come se derivasse tutto dall' iniziativa di questo Ordinariato, giacchè la forza delle disposizioni sta principalmente nel concorde agire e procedere di tutti gli Ordinariati.)

³⁹³ Isto (Riguardo poi alla rimostranza porta a Sua Maestà fu espressamente convenuto che deve rimanere segreta per rispetto dovuto a Sua Maestà e per evitare chiassi e scandali nella stampa pubblica.)

svatko za sebe sačini neophodne bilješke. Izvan Trsta nema slučajeva, na koje bi se odnosili spomenuti zaključci; ipak, za svaki slučaj odredit ću da se u pojedinačnim slučajevima duhovnici moraju obratiti Ordinarijatu, i prilikom tih susreta pružit će im se konkretne instrukcije. Na ovaj će se način postići cilj, bez pobuđivanja sumnje itd."³⁹⁴

U odnosima, pak, s državnim vlastima Dobrila se držao pomirljivog tona, smatrajući kako se prevladavanjem nesuglasica može postići znatno više nego li produbljivanjem razdora. Upravo je takav Dobrilin stav naveo tršćanski namjesnik, barun Pino, pišući ministru unutrašnjih poslova Karlu von Stremayru koncem 1875. godine. Prema njemu, novoimenovani je biskup Trsta i Kopra smatrao kako je, usprkos teškoćama, odnos Crkve i države nalik braku, u kojem obje strane trebaju uložiti napor u zajednički cilj moralnog usavršavanja i napretka obitelji. Shodno tome, Dobrila je odnos s namjesnikom promatrao kao zajednički trud, zahvaljujući kojem će pred očima zadržati isti cilj i zbog dobrobiti stanovništva izbjegavati sukobe.³⁹⁵

3.5.2. I. vatikanski koncil

Osobit položaj biskupa u Habsburškoj Monarhiji, uronjenih u složene društvene i političke odnose Carstva, uzrokom je što su većinom, kao i Juraj Dobrila, na utjecaj modernizacijskih procesa gledali uočljivo racionalnije nego li većina onodobnih crkvenih velikodostojnika, predvođenih papom Pijem IX. Iako je duhovnicima druge polovice devetnaestog stoljeća zajednička zabrinutost pred napredovanjem "duha vremena", austrijski prelati uglavnom su bili svjesni kako svoje djelovanje moraju, žele li biti učinkoviti,

³⁹⁴ ABPP, XIV/1, Konferencija u Beču, 1849-1889, kut. 23J, br. 954, Juraj Dobrila kanoniku Sillichu, Trst, 17.8.1877. (Le leggi del 1868 prescrivono, che gli Ordinariati siano obbligati di rimettere al Governo 4 copie (La Luogotenenza ne domandò posteriormente 6) d' ogni lettera pastorale, istruzione ecc. diretta al clero. A questa categoria d' istruzione apparterebbe la circolare relativa alle note conclusioni di Vienna. Perciò ho divisato di convocare ad una conferenza i parroci di Trieste, e di comunicar loro i punti principali a voce, invitandoli di farsi ciascuno per sè le necessarie annotazioni. Fuori di Trieste non avvengono casi, ai quali si dovrebbero applicare le predette conclusioni; però per ogni eventualità ordinerò, che in singoli casi i curati dovranno ricorrere all' Ordinariato, e in tali incontri si daranno le istruzioni occorrenti. In questa guisa si conseguirà lo scopo senza suscitare diffidenza ecc.)

³⁹⁵ KTR, OMP, Tršćanski namjesnik Pino ministru Stremayeru, br. 12346/II, Trst, 20.10.1875. (Wohl weiß ich, daß ein einheitliches Vorgehen zwischen Kirche und Staat hie und da auf Schwierigkeiten stößt, allein mir scheint, daß das Verhältnis zwischen Kirche und Staat einer Ehe ähnlich sei, in der beide Teile auch nur denselben Zweck der sittlichen Vervollkommenung und des Gedeihens der Familie anzustreben haben. Und so hoffe ich, daß es auch unsern vereinten Bemühungen gelingen werde, den gleichen Zweck im Auge zu behalten, und zur Wohlfart der Bevölkerung Konflikte zu vermeiden.)

prilagoditi suvremenim okolnostima. Na prethodnim je stranicama višekratno skretana pozornost na Dobrilino nastojanje kako bi se obazrivim pristupom postigli što trajniji rezultati, odnosno kako se pretjeranom strogoćom ne bi dodatno udaljilo mase stanovništva od Crkve. Ukratko, ovisnost o trenutnoj političkoj konstelaciji i s njom povezana svijest o neumitnim društvenim promjenama nisu učinile austrijske biskupe otvorenijima spram liberalnih nazora, ali su ih osjetno razlikovale od sve konzervativnijeg pristupa što ga je zagovarao vrh katoličke hijerarhije.³⁹⁶ Naravno, ni stav Rima nije moguće potpuno shvatiti ne obazirući se na okolnosti u kojima je oblikovan, odnosno činjenicu kako je šezdesetih godina devetnaestog stoljeća sve vidljivija opasnost što je prijetila opstanku tisućljetne Papinske države.

Navedena se razlika u posebnoj mjeri očitovala na I. vatikanskom koncilu (8. prosinca 1869. – 20. listopada 1870.), sazvanom kako bi se ojačao položaj Crkve spram narastajućeg utjecaja racionalizma, liberalizma i materijalizma, a koji je, nakon višemjesečnih rasprava, rezultirao dvama dogmatskim konsistucijama: *Dei Filius* o katoličkoj vjeri i *Pastor Aeternus* o papinskoj nezabludivosti. I dok je prva jednoglasno prihvaćena koncem travnja, potonja je izglasana sredinom srpnja 1870. uz samo dva glasa protiv, ali uzrok je minornoj opoziciji što je većina nezadovoljnika napustila Rim prije glasovanja. Iako su protivnici dogme o papinskoj nepogrešivosti, a među njima je istaknuto mjesto zauzimao đakovački biskup Strossmayer, tijekom trajanja koncila činili očitu manjinu te njihovo eventualno glasovanje ne bi izmijenilo rezultat, raniji odlazak bio je potaknut nastojanjem za pronalaženjem kompromisa kojim bi bilo očuvano monolitno lice Crkve, a istovremeno ne bi bili prisiljeni glasovati protiv vlastite savjesti. Prije odlaska, 55 zastupnika manjine uputilo je izjavu svetom Ocu, koja potvrđuje navedeni stav, "kako ne bi mogli u svečanoj sjednici glasovati prema svojoj savjesti drukčije, nego sa non placet, što bi im bilo vrlo neugodno reći u prisutnosti same njegove svetosti. Zato ne će pribivati svečanoj sjednici, ali obećaju pokornost sv. Ocu."³⁹⁷ Biskupi – pripadnici opozicije u idućem su razdoblju potpuno ispoštovali spomenutu izjavu, zadržali za sebe intimno neslaganje i u vlastitim dijecezama službenim glasilima razglasili dogmu o papinskoj nepogrešivosti.

³⁹⁶ Josip TURČINOVIĆ, "Juraj Dobrila kao biskup", *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila*, str. 100.

³⁹⁷ Janko OBERŠKI, *Hrvati prema nepogrješivosti papinoj prigodom Vatikanskog sabora 1869./70*, Križevci, 1921., str. 51.

Dobrilinom držanju spram hijerarhije kojoj je pripadao i stavova što ih je zastupao Rim bilo bi, izvjesno je, posvećeno mnogo više prostora da je dostupan jedan od rukopisa što su se nalazili među njegovom pisanom ostavštinom, konkretnije "nedogotovljena hrvatski napisana *Povjest o posljednjem obćem crkvenom saboru vaticanskom*".³⁹⁸ Kako to, barem zasad, nije slučaj, biskupove stavove moguće je opisati tek na temelju nekoliko sačuvanih izvora, primjerice iz okružnice upućene kleru Porečke i Pulske biskupije 20. studenog 1869. godine. Ovaj dokument, doduše, ne govori suviše o razlozima sazivanja Koncila, već je sastavljen kako bi potaknuo duhovnike da nastave predano ispunjavati svoje brojne obveze i iskažu poslušnost privremenom upravitelju biskupije, porečkom kapitularnom dekanu Domenicu Bronzinu, koji je Dobrilu mijenjao i ranijih godina, prilikom dužih izostanaka.³⁹⁹ Drugim riječima, zajednički cilj i duhovno jedinstvo trebali su nadomjestiti višemjesečnu razdvojenost: "Odlazak će mi uvelike olakšati nada da, kolikogod fizički udaljeni, bit ćemo uvijek ujedinjeni vezom iskrene bratske skrbi i posredovanjem pobožnih prošnji i molitava, što ćemo ih upućivati prijestolju božanskog milosrđa za zajedničko naše spasenje."⁴⁰⁰

Već dan kasnije biskup je uputio pastirsko pismo kleru i vjernicima, u kojem je opširno razložio razloge sazivanja I. vaticanskog koncila. Potpuno u skladu sa sadržajem papinog poziva, Dobrila je istaknuo: "Najzadnji obćeniti crkveni Sabor bio je u gradu Tridentu od ljeta 1545. do 1563. Ljubezna braćo! Svaki od vas zna, da je sadanje vrieme vrlo teško, žalostno i pogibelno. Vjere svete i straha božjega nestaje sve već te već u ljudi; častna i ljubavna nam majka, sveta katolička crkva teško sad uzdiše i kruto tuguje s mnogih ran i velikih jada; i u građanskom društvu ima svakojake nevolje i puno meteža po svietu. U tolikih stiskah, tegobah i žalostih komu da se mi nevoljnici utečemo, ako ne k Bogu premilosrdnomu i k svetoj crkvi? Sveti Otac, Pij deveti, je puno željan duševnoga spasenja i vrjemenitoga blagostanja svih ovčic, nadpastirskoj njegovoj skrbi izručenih, pak je s toga svojim listom od 29. junija 1868. pozvao sve biskupe katoličke crkve na obćeniti Sabor v Rim

³⁹⁸ C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 57.

³⁹⁹ ABPP; XIV/8, Vatikanski koncil, kut. 164J, br. 976., Dobrilina okružnica Dekanatskim uredima te kapitulima Poreča i Pule, Poreč, 20.11.1869.

⁴⁰⁰ Isto (La partenza mi viene di molto alleggerita dalla cara speranza, che quantunque lontani saremo sempre uniti col vincolo di sincera fraterna carità e mediante devote suppliche e preghiere, che dirigeremo al trono della misericordia divina per la comune nostra salvezza.)

koji će započeti na 8 dojučerašnjeg mjeseca."⁴⁰¹ Navedeno je objašnjenje Dobrila potkrijepio s više primjera "nevierstva i bezboštva",⁴⁰² prisutnih u modernom, građanskom društvu.

Porečki biskup vjerojatno je i prije odlaska u Rim bio svjestan kako će ondje okupljeni crkveni velikodostojnici zastupati različite, međusobno nespojive stavove oko kojih će se voditi dugotrajne rasprave. Već mjesec i pol nakon početka zasjedanja uputio je svom tršćanskom suradniku, već spominjanom Antunu Karabaiću, vrlo važno pismo koje je većim dijelom posvećeno upravo Crkvenom saboru. U nekoliko je rečenica Dobrila dojmljivo sažeo vlastito razočaranje nespremnošću vrha katoličke hijerarhije da se, umjesto dvojbenom jačanju papinskog autoriteta, posveti rješavanju dugoročno presudnih problema s kojima se Crkva suočavala u građanskom društvu: "Sabor često saboruje i dosta se muči, ali s malom častju, a još manjim uspjehom. Rimljani su kako i Rovinjci, koji nevide izvana svojega starića, u kom bivaju. Njim je stalo do većega razprostranjenja i povećanja papinskih prava, a ne do izcjeljenja mnogih ljutih rana, s kojih uzdišu narodi katolički. Vrieme se trati u malenkostih, a velika i odlučna pitanja ostavljaju se na strani. Za velike stvari hoće se velikih i premudrih glava: ali takve nema Rim nijedne, - barem ne za velika crkvena pitanja. Ima ih u saboru i to uprav u dovoljnom broju; ali i prem junačka vojna neopravi ništa bez vrstna zapovjednika? Žalostno sam se ovamo uputio, a još žalostnije ću se kući povratiti, ako mi Bog tu milost udieli."⁴⁰³ Ni veselje zbog dojmljivih Strossmayerovih istupa nije moglo odagnati Dobrilin pesimizam. Bila je to "malena utjeha prema tolikim žrtvama, koje do 750 biskupa doprinosi neplodnoj nam nadi, koju svi dobri stavljaju u sabor."⁴⁰⁴

Biskup Dobrila napustio je Rim već u ožujku, kako nam svjedoče pisma što mu ih je uputio Ivan Črnčić, kanonik i ravnatelj Zavoda sv. Jeronima. Za oslikavanje raspoloženja među biskupskom manjinom osobito je koristan dopis sročan "na Marčenu Gospoju",⁴⁰⁵ odnosno na blagdan Blagovijesti, 25. ožujka 1870. godine: "U ponedjeljak je otišao Gorički nadbiskup i Ljubljanski biskup, oba onako vesela kako i Vi."⁴⁰⁶ Ipak, Dobrilin boravak u Rimu, premda nije raspršio biskupovu skepsu spram budućnosti, bio je izuzetno važan za razvoj preporodne djelatnosti i organizirane političke aktivnosti među istarskim Hrvatima:

⁴⁰¹ Pastirsko pismo biskupa Dobrile, Poreč, 21.11.1869., str. 8.

⁴⁰² Isto, str. 13.

⁴⁰³ ABPP, kut. Dobrila II, fasc. Dobrilina originalna pisma, pismo Antunu Karabaiću, Rim, 25.1.1870.

⁴⁰⁴ Isto

⁴⁰⁵ ABPP, 1857.-1915, XIV/1, fasc. pisma Črnčića Dobrili, Rim, 25. ožujka 1870.

⁴⁰⁶ Isto

ondje su održani plodonosni dogovori o pokretanju dugo željenog lista, koji će doskora i ugledati svjetlo dana pod naslovom *Naša sloga*.

4. DOBRILINA DJELATNOST SEDAMDESETIH GODINA

4.1. NAŠA SLOGA

4.1.1. Početak ozbiljnih priprema za pokretanje glasila

Želja biskupa Dobrile da slavensko stanovništvo Istre opskrbi korisnim tiskovinama, konkretnije kalendarom i novinama koji bi sadržajno, ali i cijenom bili prilagođeni siromašnom seljačkom sloju, počela se ostvarivati tek čitavo desetljeće nakon što mu je povjerena Porečka i Pulske biskupija. 1868. izašao je prvi svezak kalendara *Istran* za 1869. godinu, a dogodne je objavljen i drugi, kako se pokazalo posljednji svezak. Iako su mlađi suradnici drugoga godišta kalendara, o čemu će biti više riječi u nastavku poglavlja, nastojali održati izdavanje, nisu naišli na razumijevanje biskupa Dobrile koji se 1869. već posvetio znatno ambicioznijem planu: pokretanju lista koji bi dotadašnjim preporodnim nastojanjima među istarskim Hrvatima osigurao dodatan zamah. S obzirom kako poznata štedljivost porečkog biskupa nije bila dovoljna za osiguravanje financijske podloge istovremenom objavljivanju novina i kalendara, prevagnula je zamisao o tiskovini po uzoru na slovenske *Novice*, dok je širenje ostalog korisnog štiva, kako je opisano na prethodnim stranicama, poticano zagovaranjem učlanjivanja u društva sv. Mohora i, posebno, sv. Jeronima. Nažalost, kao i pri većini Dobrilinih inicijativa, dostupni izvori o pokretanju lista za istarske Hrvate nisu suviše obilni, ali ipak omogućavaju ocrtavanje osnovnih odrednica.

U kolovozu 1869., slovenske su *Novice*, na temelju dopisa poslanog iz Kopra, obavijestile svoje čitatelje kako se kalendar *Istran* više neće izdavati i to zbog "pomanjkanja duhovne pomoći, jer urednik osim dvojice vrlih bogoslova i prepoštovanoga porečkog biskupa nema pomoćnika."⁴⁰⁷ Anonimni koparski dopisnik ljubljanskog lista vjerojatno je bio sam urednik kratkotrajnog kalendara, svećenik Franjo Ravnik. Ipak, posebno je zanimljivo što *Novice* nisu samo prenijele vijest o gašenju tiskovine, već je ona popraćena savjetima kojima se nastojalo raspršiti možebitnu malodušnost istarskih preporoditelja i potaknuti ih na nastavak djelatnosti među narodom i to ugledanjem na primjer samih *Novica*: "Zasigurno se Istranin neće probuditi samim kalendarom. Osnujte mu časopis, časopis kakav su 'Novice' makar i na pol manji, i vidjet ćete kako će se obrazovanost širiti! Razmislite: tko je uzrokom

⁴⁰⁷ *Kmetijske in rokodelske novice*, Ljubljana, 11. kolovoza 1869., br. 32, str. 5.

što se slovenski narod probudio i sada tako muški korača naprijed? 'Novice'!"⁴⁰⁸ Prema kraju članka savjeti prerastaju u pravi poziv rodoljubima na suradnju u ovom pothvatu kojim bi se, tijekom vremena, istarski Hrvati probudili, svestrano izobrazili i "slomili lance kojima ih sad veže himbeni Vlah. Rodoljubi javite se!"⁴⁰⁹

Već dan kasnije, tršćanski svećenik i kasniji dugogodišnji urednik *Naše sloge*, Matko Bastian,⁴¹⁰ nadahnut navedenim člankom iz *Novica*, poslao je oduže pismo kastavskom duhovniku Ernestu Jelušiću. Zamisao iznesena u ljubljanskom listu učinila mu se spasonosnom po istarske Hrvate iz više međusobno povezanih razloga: "Ja već neznam sam koliko mnogobrojnih godinah Novice čitam, ali bolje i pratičnije za Istru misli od ove nisam još u njih čitao. Ovo j sveta misao koju treba da objeručke prihvatimo, te kao zenicu u očima njegujemo, ako nećemo da doskora konačno propadnemo a da se nikad nikomu ni potužili nismo. Pravo ima dopisnik kad veli, da su novice Sloveniju probudile, a mogao je još dodati i to, da ista zasluga ide u Dalmaciji Narodni List, a u Trštjanskoj okolici Primorec. Pa tko će drugi i Istru probuditi nego upravo narodno novinarstvo po primjeru inih pokrajina? A vrhu toga, sad se na nje koji način i sami narodi po Novinah uvažuju, pa što ih koj narod više izdržuje, to više i vriedi u očima računajućih državnika, jer im je to znak, da takav narod zna i hoće da zna za svoja prava, i da je spreman na žrtve. Usljed čega, mi bi kroz svoje Novine ne samo narod probudili, nego bi i kod vlade do većega značenja došli. A koliko nam nebi one koristile u vrieme izborah, bilo to u sabor bilo u občinska zastupstva?"⁴¹¹

Bastianovo pismo osobito je zanimljivo usporede li se njegove zamisli s osnovama na kojima je doista, godinu kasnije, realizirana *Naša sloga*. Primjerice, tršćanski duhovnik je u Rijeci vidio najpodesnije mjesto izdavanja budućeg lista namijenjenog hrvatskoj Istri, odnosno: "Gudeć joj sa Rieke na lievo uho onu istu pjesmu, koju joj gude Slovenci iz Trsta na desno."⁴¹² Bastian je, shvatljivo, smatrao kako će se iz urbanog centra na istočnom obodu

⁴⁰⁸ Isto (Sicer pa po koledarčeku samem se Istran ne bode probudil. Osnovajte mu časopis, časopis kakor so "Novice", če tudi na pol manjši, in videli boste, kako se bo omika širila! Premislite: Kdo je vzrok, da se je slovenski narod probudil, in sedaj tako možato naprej korači? "Novice"!)

⁴⁰⁹ Isto (Zato pa nastopimo ta izgled tudi "Slovani koji u Istri bivamo, sdružimo se, osnovajmo našem spijočemu narodu časopis u razumljivoj hrvaščini"; probuditi će se, vremenom, - na sve strane izobraziti, ter slomiti lance, kojimi ga sada himbeni lahun veže.)

⁴¹⁰ Petar STRČIĆ, "O političkom aspektu djelatnosti Mate Bastiana od 40-ih do 80-ih godina 19. stoljeća", *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, sv. 2 (1993.), Rijeka, 75-82.

⁴¹¹ NSK, sig. 6333, Baštijan Matko, a) Njegova pisma drugima, Matko Bastian Ernestu Jelušiću, Trst, 12.8.1869.; Petar STRČIĆ, "Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću", *Jadranski zbornik*, VII (1969.), Rijeka-Pula, str. 511-512.

⁴¹² Isto

Poluotoka najbolje posredovati ideje na kojima se temeljio Hrvatski narodni preporod, prvenstveno zbog blizine i utjecaja Banske Hrvatske. Daleko veća povezanost Istre s Trstom i tamošnja koncentracija sposobnih suradnika utjecale su u konačnici na prevagu potonjega trgovačkog središta. Ni preostali Bastianovi prijedlozi koji nisu preživjeli ne mogu se smatrati nerealnima. Predloženi naziv, *Istarska straža*, "što će kao na međi stražiti, da nam Talijani Istre ne otmu",⁴¹³ uspješno bi zrcalio namjere pokretača lista, jednako kao i slogan "Sve za narod, vjeru i Cara!", a zamišljeni talijanski dio novina koji bi se, po uzoru na zadarski *Il Nazionale*, vremenom dodao sadržaju na hrvatskom jeziku neosporno bi također koristio u višejezičnoj istarskoj sredini.

Ipak, mnogo su zanimljiviji prijedlozi koji su, izvjesno je, bili zajednički pokretačima *Naše sloge*, jer su doista postali osnovicom na kojoj je pokrenut list, a riječ je prvenstveno o jeziku, sadržaju i suradnicima: "Što se jezika tiče, ja mislim, da bi imao taj biti napomješ književni i prosto-pučki u istarskom nariječju, kako se već govori u mjestu, od kud dopisnik piše. I to zato, da može unj pisati i tko jezika pravo ne zna; a čitati ga, tko još nikad hrvatski čitao nije. Sadržaj bi imao biti gospodarstveni i politični, uprav onako kao što je sadržaj Novicah, u formi sad članka, sad vgovora, sad bajke, sad pripoviesti, sad historičke razprave, sa narodnimi pjesmami, pričami, poslovicami i narodnih običajih opisi. Tu bi se narod naučio gospodariti i sam sebe poznavati u historičkom, narodnom i političnom smislu. (...) Prejdimo na dopisnike. Ti bi, mislim, prije svega bili svi naši narodni popovi, koji poznaju narod i znaju, gdje ga boli. Ali prije preduzetja trebalo bi na svakoga poimence pisati, da čvrsto i stalno obeća svoju pripomoć, da se i Straži nedogodi, što se je dogodilo siroti Istranu. Osim toga nevalja nikad s pameti pustiti, da k Istri spadaju i Kvarnerski Otoci, a na Otocih da ima mnogo vatrenih rodoljubah i bistrih glavicah, koji će rado u Stražu ne samo pisati, nego koji će joj i u narod put prokrčiti, a najme ako se bude, što sam zaboravio reći, nješto i pomorstvom bavila."⁴¹⁴

Bastianovi planovi odlikovali su se trezvenošću i po pitanju financija zamišljenog lista. Iako je, prema uzoru na neke već postojeće novine, smatrao kako će se veći dio troška namiriti pretplatom, nadao se kako bi trojica istarskih biskupa (porečko-pulski, tršćansko-

⁴¹³ Isto

⁴¹⁴ Isto

koparski i krčki) mogli pomoći kao što su pripomagali koledar, a smatrao je kako bi moglo biti koristi i od molbe Strossmayeru.⁴¹⁵

4.1.2. Okupljanje suradničke jezgre

Iako je nepoznato kada se točno i uolikoj mjeri, tijekom 1869., biskup Dobrila uključio u pripreme za izdavanje lista namijenjenog istarskim Hrvatima,⁴¹⁶ sačuvani izvori svjedoče kako su planovi u vrijeme njegova dolaska u Rim već bili u punom jeku, a porečki biskup intenzivno je zagovarao ostvarenje svoje davne želje. Iz dva pisma što ih je kanonik Kaptola sv. Jeronima, Nikola Voršak, poslao Franji Račkom, razvidno je kako se inicijative oko pokretanja *Naše sloge* mogu staviti u širi, općehrvatski kontekst. Naime, Voršak i Rački, bliski suradnici biskupa Strossmayera, upućeni su ne samo u pripreme za izdavanje istarskog lista, već istovremeno razmjenjuju mišljenja i o namjeri pokretanja novina za Bunjevce.⁴¹⁷ Posebno je korisno upozoriti na rečenicu iz dopisa sastavljenog 31.12.1869.: "I po mnienju Dobrilovu (jur davno izrečenom) samo listom moglo bo se ono Istranskih Slovinah občuvat. O tom il ćemo s Vama govorit ovdje naustice, il ću Vam naposebice pisat."⁴¹⁸ Usprkos skromnim izvorima, korespondencija Voršaka i Račkog prilog je tezi kako nije slučajno što se u razmaku od samo nekoliko mjeseci započelo s izdavanjem *Bunjevačko-šokačkih novina* (19. ožujka 1870.) i *Naše sloge* (1. lipnja 1870.), odnosno kako je hrvatski preporodni pokret, usprkos neizbježnim prilagodbama kontekstu pojedinih hrvatskih krajeva, u određenoj mjeri zadržao zajedničku osnovu i usklađeno djelovanje.

Biskup Dobrila prilično je opširno izložio svoje poglede na buduće glasilo u dvama pismima Antunu Karabaiću, poslanim iz Rima tijekom siječnja 1870. godine. U prvom, datiranom 11. siječnja i zbog svoje važnosti višekratno navođenom u literaturi, biskup je eksplicitno povezao potrebu za hrvatskim listom s narastajućom dvojakom opasnošću, odnosno talijanizacijom i sve izravnijim pritiskom liberalnih snaga: "Naš braća pogiba: tišću ju od dvje strane uprav kao klišci; gore nego sada nije nam još nikad bilo. Čini mi se, da bi

⁴¹⁵ Isto

⁴¹⁶ P. STRČIĆ, "Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista (...)", 511-512.

⁴¹⁷ Makso PELOZA, "Pokretanje glasila istarskih i bačkih Hrvata 1869-1870 godine", *Zvona*, Rijeka 1979., br. 2 (137), 4-5.; Mihovil DABO, "Svjetonazorska razmimoilaženja u vrijeme pokretanja Naše Sloge", *Tabula*, br. 8, 2010., str. 12.

⁴¹⁸ Peloz, str. 4.

morali barem pokušati, nebi li se narod naš po Istriji dao malko probuditi. Najshodnije srjedstvo, kako ja sudim, bio bi mali listak (...)."419 U nastavku pisma Dobrila je tršćanskom svećeniku opisao poželjni sadržaj lista, s osloncem na primjer što su ga već godinama pružale ljubljanske *Novice*, kao i zamisao da se dvojica duhovnika poduhvate uredničkog posla, pri čemu je računao na samog Karabaića i Franju Ravnika, urednika ugaslog *Istrana*, kojem je također pisao. Iskustvo s kalendarom zasigurno je utjecalo na biskupovu svijest o težini naumljenog pothvata: "Posao bi s početka svakako mučan bio, a i poslje dosta tegotan. Osim svetjenika nema ni u Trstu ni u Istriji osoba vrstnih za ovakvo djelo, ali i svetjenici sposobniji su naprtjeni posli svojega zvanja (...)."420 Sukladnom je realnošću obrazložena i namjera da neko vrijeme nakon pokretanja lista, od ukupno 500 primjeraka, čak 400 financiraju Dobrila i "poznati našinac", u kojem se vjerojatno može prepoznati đakovački biskup: "(...) po Istrii bi se nabralo barem 100 predbrojnika. – Tečajem dvijuh godina bi se vidilo, je li bi se čemu od toga mogli nadati; ostane li nam i ta nada jalova, tad bi se mogli barem tješiti mišlju, da smo učinili, što smo bolje znali i mogli."421

Nakon dva tjedna, porečki je biskup uputio Karabaiću još jedno pismo, dijelom već citirano u pogledu Dobrilina nezadovoljstva tijekom I. vatikanskog koncila. U njemu je otklonjena mogućnost da list izlazi igdje drugdje do li u Trstu, a Franjo Ravnik više se ne spominje kao mogući suurednik, već Dobrila izravno nudi ovo nimalo jednostavno zaduženje Karabaiću.⁴²² Naime, kako Ravnik nije odgovorio biskupu priželjkivanom žustrinom, Dobrila je izostanak reakcije protumačio nevoljkošću te se okrenuo traženju drugih rješenja. Donekle zategnuti odnosi koparskog svećenika i porečkog biskupa nisu se, ipak, odrazili na Ravnikovu želju da makar i kao dopisnik surađuje u listu pod Karabaićevim uredništvom. Dapače, u pismu što ga je koncem ožujka uputio Vjekoslav Spinčić i s njim povezanim suradnicima drugog, posljednjeg sveska kalendara *Istran*, bio je potpuno jasan: "Treba dakle, da ga (Karabaića, op. M.D.) pomažemo svom snagom. Vam je pisao, a meni do sada nije. Dopisa će od mene imati, koliko ga bude volja. Članke koje imate pripravne za Koledar, možete poslati Karabaiću, jerbo mislim da bi Koledar i prestati mogao (...)."423

⁴¹⁹ ABPP, kut. Dobrila II, fasc. Dobrilina originalna pisma, Juraj Dobrila Antunu Karabaiću, Rim, 11.1.1870.

⁴²⁰ Isto

⁴²¹ Isto

⁴²² ABPP, kut. Dobrila II, fasc. Dobrilina originalna pisma, Juraj Dobrila Antunu Karabaiću, Rim, 25.1.1870.

⁴²³ HDA, ROVS, kutija 63, Pisma 1870., br. 11, Kopar, 25.3.1870.

4.1.3. Političke smjernice prvih brojeva *Naše sloge*

Nakon intenzivnih priprema, list namijenjen istarskim Hrvatima, naslovljen *Naša sloga*, a u podnaslovu određen kao "poučni, gospodarski i politički list", počeo je izlaziti u Trstu, 1. lipnja 1870., polumjesečnim ritmom. Kao moto, istaknuta je narodna poslovice "Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari". Na prethodnim se stranicama nastojalo ukazati na opreznost kojom su osnivači i tvorc *Naše sloge* pristupili pokretanju glasila: nimalo izdašni izvori financiranja, skroman broj suradnika, čitateljska i pretplatnička jezgra što ju je tek trebalo stvoriti... Mnogo je razloga zbog kojih budućnost i uspjeh izdavačkog pothvata nisu bili ni približno osigurani. Usprkos ispravno predviđenim teškoćama koje nisu morale "Slogaše" samo pri pokretanju novina, nego su u više navrata tijekom iduća dva desetljeća prijetile samom opstanku lista, dugoročni uspjeh postignut inicijativom Dobrile i njegovih sumišljenika svjedoči kako su postavljeni ciljevi bili ambiciozni, ali ne i nerealni. Zamisao o izdavanju lista namijenjenog istarskom hrvatskom seljaku, štoviše, urodila je oblikovanjem izuzetno čvrstog potporna preporodnim nastojanjima, a doskora i organiziranom političkom pokretu.

Za razliku od većine onodobnih listova izdavanih u Banskoj Hrvatskoj, od kojih su oni najvažniji dopirali i do istarskih i kvarnerskih čitatelja, ali nisu mogli ostvariti jači utjecaj izvan uskog kruga obrazovanih pojedinaca, *Naša sloga* sadržajno je, jezično i cijenom bila podređena okolnostima u kojima se nalazilo hrvatsko, pretežito seosko stanovništvo Markgrofovije Istre. Drugim riječima, usprkos prvim rezultatima oblikovanja moderne nacionalne svijesti među slavenskim stanovništvom, preobrazba istarskih seoskih žitelja u političke subjekte što bi u potpunosti uživali sve povlastice ustavnog uređenja Monarhije tek je predstojala. O tome, bolje od ikojeg izvora, svjedoče prva godišta *Naše sloge*, kojima se nastojalo istarskom seljaku osvijestiti ovisnost njegova životnog standarda i prevladavanja svakodnevnih teškoća o uspjehu nacionalnog pokreta, te slabo obrazovanom čitateljstvu približiti upravnu strukturu u Istri i objasniti pravila izbora za općinska vijeća, Istarski sabor, a od 1873. i za bečko Carevinsko vijeće.⁴²⁴

Naša sloga pokrenuta je desetak dana nakon što su raspušteni pokrajinski sabori u zapadnoj polovici Monarhije, odnosno tek mjesec dana prije izbora novog saziva porečkih zastupnika. Riječ je, vjerojatno, o slučajnom preklapanju datuma: sredina 1870. kao vrijeme

⁴²⁴ M. DABO, *Svjetonazorska razmimoilaženja (...)*, str. 14.

početka izdavanja lista određena je mjesecima unaprijed, a pokretači tršćanskih novina, što je još važnije, imali su iza sebe suviše iskustva da bi vjerovali kako će s prva tri broja uspjeti značajno utjecati na čitateljstvo. Ipak, carska odluka o raspuštanju Sabora pružila je priliku uredništvu i člankopiscima, a često je bila riječ o istim osobama, da od samih početaka izdavanja lista pokušaju hrvatskom seljaku ukazati na priliku koja se nudi u vidu predstojećih izbora. Iako je bilo jasno kome ne ide u prilog podizanje političke i narodne svijesti istarskih Hrvata i Slovenaca, tekstovi su s početka pisani pomirljivim tonom: kako je već isticano u literaturi, oštriji stav spram talijanskog građanstva oblikovan je tek postupno, tijekom sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća, odnosno nakon što su se obje strane uvjerile kako su programi što su ih zastupali politički pokreti u nastajanju uvelike međusobno isključivi. Naime, želja talijanskog građanstva da u svojim rukama zadrži potpunu kontrolu nad Markgrofovijom nije, razumljivo, bila spojiva s nastojanjem istaknutih istarskih Hrvata i Slovenaca da zapostavljenim sunarodnjacima osiguraju povoljnije uvjete za svakovrsnu emancipaciju u bliskoj budućnosti.

Članci posvećeni pokrajinskim izborima 1870. potvrđuju tezu o početnom opreznom pristupu čija se svrha iscrpljivala u nastojanju da se seoski puk motivira kako bi uopće participirao u izborima u većoj mjeri nego li šezdesetih godina. Već je u prvom broju, uz navještaj skorih izbora, istaknuto kako bi seosko stanovništvo, na temelju postojećeg kurijalnog sustava, moglo izabrati čak dvanaest zastupnika koji bi uistinu zastupali interese tog sloja. "Slogaši" su stoga preporučili "našim seljačkim izbornikom, neka izaberu za sabor dvanaest svojih ljudi, dvanajst najme kmetova, koji znaju što je trud i muka, kao takodjer što je narodno poštenje."⁴²⁵ Nešto niže, na istoj stranici, istaknuto je kako se od talijanskog građanstva ne traži drugo, osim "da se našem jeziku ustupi ono mjesto, koje mu ide po postojećih zakonih i po pravdi božjoj."⁴²⁶

U drugom broju, pod naslovom "Izbori su na vratih!", iscrpnim se člankom pokušalo što jasnije ukazati čitateljstvu kako je "liepo i dično živiti u ustavnoj zemlji, gdje čovjek zna, da je čovjek, pa poštuje na sebi i na drugih čovječje dostojanstvo!"⁴²⁷ Korisno je navesti nekoliko opširnijih izvadaka iz ovog teksta, jer uvelike odražavaju ton koji je dugoročno obilježavao pisanje *Naše sloge*: "Ako li dakle želiš imati zakone po svojoj volji, a ti izaberi u

⁴²⁵ NS, br. 1, 1870., str. 3.

⁴²⁶ Isto

⁴²⁷ NS, br.2, 16.6.1870., str. 5.

sabor ljude, za koje znaš, da im na srcu leži tvoje blagostanje i tvoje narodno poštenje. Nebiraj koga ne poznaješ, nego biraj koga dobro poznaješ, il barem koga su ti pametni i poštteni ljudi preporučili. Što ti pako nada sve preporučujemo, jest to, da nebiraj nikad čovjeka, koji nije tvojega roda i plemena; ili čak čovjeka, koji nepoštuje tvoje narodnosti i tvog jezika, nego ti se za ledji smije i ruga tebi i tvomu narodu. Od tudjinca nenadaj se nikad dobru ni za sebe, ni za svoju djecu. Tudjinac neće nikad nego na svoju, a što njemu koristi, tebi najveć puti nemože nego grdno škoditi. Ter si mogao već i dosada viditi, kakovi su ti zakoni, što su jih učinili ljudi, kojim si ti na sliepo povjerovao."⁴²⁸ Jednako kao što je u prvim ulomcima teksta slikovito ukazano na koristi od sudjelovanja na izborima i glasovanja za kandidate koji su doista dostojni zastupničkog mandata, u nastavku je ukazano na realne probleme seljačkog stanovništva, proizašle iz neadekvatne zastupljenosti u porečkom Saboru.

Člankopiscu je bilo poznato kako ruralno stanovništvo, uglavnom siromašno i okrenuto osiguravanju gole egzistencije, na izbore dijelom gleda kao na uzaludno trošenje vremena i sredstava te je bilo potrebno ukazati na izravnu korist: "Zato nežali ni truda ni troška u taj dan, nežali ni daleka puta ni zločesta vremena; jer taj dan nesviće svaki drugi dan, nego stopram svakih šest godinah jedan jedini put. Ako što i potrošiš, znaj, da će ti se to nadomjestiti i naplatiti, ako izabereš ljude, koji će za te govoriti, kad bude vrieme govoru; znaj, da je zločest gospodar, koji neće danas da potroši deset novčićah, da odsad na godinu dana neizgubi forintu!"⁴²⁹

Konačno, potpuno u skladu s nazivom i motom glasila, istaknuta je važnost sloge među glasačima, štoviše njena neizostavnost želi li se postaviti ozbiljna zapreka štetnom utjecaju izvana i posljedičnom rasipanju glasova: "Dakle, ljudi, u svakom se izbornom kotaru izmedju sebe pogovorite i dogovorite, i tvrdu si dajte vjeru, da nećete izabrati nego onoga, za koga ste se jedan drugomu obećali, pa makar vas pol svijeta mutilo, mamilo i potezalo na koju drugu stran. U tom poslu neima gore ili hudje stvari, što je ciepanje, to jest, kad se birači pociepaju na dvoje, il na troje, pak nemogu ni jedni ni drugi pošteno da uspiju. Zato, ni putem ni pred gradom, neprimajte već od nikoga ničijih naputkah. Znaj svaki od vas, da nisi ničiji rob ni sluga, nego slobodan i samosvoj čovjek, pak da se u taj tvoj posao, kao ni u tvoju ženu i

⁴²⁸ Isto

⁴²⁹ Isto, str. 6.

djetcu, nesmije nitko pačati, pa makar bio to sto puta velik i oblastan gospodin, pa makar bio to tvoj nemili vjerovnik, il makar tvoj prvi i najveći dobročinitelj."⁴³⁰

Iz navedenog ulomka razvidan je kontekst u kojem su se odvijali izbori za zastupnike takozvanih "vanjskih", odnosno seoskih općina. Nejednak razvojni zamah istarskih gradova i sela učinio je stanovništvo potonjih uvelike ovisnim o interesima imućnijih pojedinaca, zbog čega je talijansko građanstvo, posebno u zapadnoj Istri, i više desetljeća nakon uvođenja ustavnosti imalo presudan politički utjecaj na zamjetan dio seoskog pučanstva. Kako je naglašeno, pokretači *Naše sloge* bili su potpuno svjesni opisanog problema, ali i objektivno slabijeg položaja spram organiziranog liberalno-građanskog djelovanja, te su u prvim godištim promicali želju za pokrajinskom jednakopravnošću kroz naglašeno pomirljive poruke: "Naš susjedi Talijani, s kojima hoćemo bratinski da živimo, neka izaberu svoje, a mi ćemo svoje, pa mir božji s nami."⁴³¹

Rezultati izbora, očekivano, nisu izmijenili odnos snaga u Pokrajinskom saboru. Tek pokrenuto tršćansko glasilo još je tražilo svoju stabilnu čitateljsku jezgru, o čemu, među ostalim, svjedoči i više sačuvanih pisama biskupa Dobrile u kojima svojim suradnicima u preporodnom radu, odnosno svećenstvu s kojim je održavao privatnu korespondenciju, preporuča zagovaranje *Naše sloge* među narodom. Ipak, u dijelovima Markgrofovije naseljenim hrvatskim stanovništvom, koji su bili najudaljeniji od utjecaja talijanskog građanstva iz zapadnoistarskih gradića i najotvoreniji nacionalno-integracijskim strujanjima iz Banske Hrvatske, dakle u Librnji i na otocima Kvarnera, već je primjetno ojačao utjecaj preporodnih aktivnosti, što se odrazilo i na izborne rezultate. Zbog toga je sažeto i prilično sumorno sročeno izvješće o izbornim rezultatima dovršeno optimističnim zaključkom: "To je prva zraka čiste nade, da će jednom i pred naša vrata sunce prisvetiti."⁴³²

U sljedećim brojevima *Naše sloge*, čitateljstvu se raznovrsnim člancima nastojalo ukazati na postojeće probleme što su se ispriječili bržem razvitku ruralnog istarskog stanovništva, a naglasak je stavljen na potrebu ostvarivanja pune ravnopravnosti s talijanskim življem. Uvodnici, dopisi, dijalozi izmišljenih likova, oblikovanih kako bi se u što većoj mjeri približilo istarskom seljaku... u raznolikim formama odražavalo se postojano nastojanje da se istarski Hrvati otrgnu od utjecaja talijanskog građanstva i motiviraju za ostvarivanje

⁴³⁰ Isto

⁴³¹ Isto

⁴³² NS, br. 4, 1870., str. 17.

pripadajućih im prava. Promišljeni pristup pokretača glasila i uredništva pokazao se dugoročno plodonosnim, usprkos neizbježnim teškoćama, te je *Naša sloga* doista postupno oblikovala stabilno čitateljsko tijelo među seoskim stanovništvom. Ipak, oprezni ton prvih godišta nije mogao zadovoljiti očekivanja nevelike skupine mladih pristalica Stranke prava, tadašnjih srednjoškolaca i studenata, a budućih predvodnika organiziranog političkog pokreta istarskih Hrvata i Slovenaca.⁴³³

4.1.4. Nezadovoljstvo mlađe generacije

O stasanju nove generacije istarskih Hrvata, politički i nacionalno jasno opredijeljenih te spremnih na preporodno djelovanje, svjedočilo je već koncem šezdesetih godina devetnaestog stoljeća drugo godište kalendara *Istran*. Kako je spomenuto na početku poglavlja, sadržaj posljednjeg sveska, posebno usporedi li se s godinu ranije oblikovanom prvom knjižicom, ukazuje na opredjeljenje mlađih suradnika kalendara koje se svjetonazorski nije potpuno poklapalo s krugom oko biskupa Dobrile. Prvi je svezak, odnosno kalendar za 1869. godinu, obilježen južnoslavenskom orijentacijom na tragu shvaćanja đakovačkog biskupa Strossmayera, vidljivom već od proslova, odnosno uvodnog "Pozdrava" urednika Franje Ravnika.⁴³⁴ Suradnici prvog broja, među kojima su bili sam biskup Dobrila i već spominjani kanfanarski župnik Petar Studenac, u više su priloga naglašavali "slavjanstvo". Drugom godištu, međutim, svojim su priložima doprinijele pristalice pravaške nacionalno-preporodne misli, među kojima Matko Laginja i Vjekoslav Spinčić. Najznačajniji prilog drugog godišta, Laginjina pjesma *Istranom*, najpoznatiji je, ali nikako jedini pokazatelj kako mlađa generacija nije dijelila južnoslavensko opredjeljenje vodećih istarskih preporoditelja, već ga nadomješta izričitim hrvatstvom.⁴³⁵ Biskupa Dobrilu, ionako spremnog odustati od izdavanja kalendara kako bi snage i sredstva usmjerio pokretanju novina, uočljivo pravaško usmjerenje mlađih suradnika moglo je dodatno motivirati na napuštanje tek započetog *Istrana*.

⁴³³ Petar STRČIĆ, "O pravaštvu u Istri i na Kvarnerskim otocima krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 19. stoljeća", *Historijski zbornik*, XXIX-XXX (1976.-1977.), Zagreb, str. 347-364.

⁴³⁴ Petar STRČIĆ, "Južnoslavenstvo/jugoslavenstvo u Istri i na kvarnerskim otocima u doba biskupa J. Dobrile", *Starine*, 63 (2005.), 191.

⁴³⁵ Petar STRČIĆ, *Hrvatski narodni pokret u Istri i na kvarnerskim otocima od kraja 40-tih do početka 80-tih godina 19. stoljeća* (doktorska disertacija), Zagreb, 1990.

Iako je Franjo Ravnik savjetovao mladim pravašima da priloge što su pripravili za treći svezak kalendara dostave uredniku *Naše sloge* Karabaiću i tako pruže svesrdnu potporu glasilu u nastanku, njihovo je mišljenje o tršćanskom listu od prvih brojeva bilo obilježeno skepsom. Štoviše, nastojali su utjecati na Ravnika kako ne bi odustao od opstanka *Istrana*, o čemu svjedoči pismo Vjekoslava Spinčića, onodobnog goričkog bogoslova: "Da brže i laglje narod k samosvjesti dođe, valja ga podučavati. Vi veleučeni gospodine ste ga bili počeli podučavati s Koledarićem, sada ga podučuje list 'Naša Sloga'. Njoj glavna svrha obavješćivati ga o svjetskih događajih, a nedostaje njoj da bi ga mogla podučavati u prošlosti našoj, u gospodarstvu. To bi mogao nadomjestiti Koledar. On nije nikako suvišan, dapače korisniji je nego li ikad prije, jer sada se narod nauča čitati sa 'Našom Slogom', a da bude imao što čitati valja mu pružiti Koledar, koj ga bude u koje ćem podučiti."⁴³⁶ K tome, Spinčić i sudrugovi na stranicama *Naše sloge* nisu pronašli vlastite tekstove, iako su ih po Ravnikovom nalogu poslali u Trst te su savjetovali koparskog svećenika da ih nastoji upotrijebiti u publikaciji kojoj su prvotno i bili namijenjeni: "Njeke spise smo poslali mi odavle jur Našoj Slogi ali uvidjamo sada da jih ona uvrstiti ne bude moći, zato bi vam moglo (...) uredništvo te spise poslati."⁴³⁷

Spinčićevi argumenti doista su utjecali na Franju Ravnika te je pokušao uvjeriti onoga o čijoj je potpori ovisio čitav projekt – biskupa Dobrilu – u korist još jednog pokušaja. Kako se pokazalo ujesen, nagovaranje nije urodilo plodom, o čemu je Ravnik obavijestio Spinčića i ostale suradnike: "Kao što odlučismo u Kastvu, da pišem Preuzvišenom g. Dobrili o Istranu za dojeduću godinu, pisah rečenomu gospodinu čim ljeplje pismo, samo da dobijemo nekoliko podpore. Danas dobih odgovor i evo ti ga: 'Ove godine imam puno izvanrednoga i velikoga troška i zato nemogu Vam pomoći za izdavanje Koledara. S bratskim pozdravom J.Dr.' (...) Bez novčane pomoći ja nemogu nikako djela preuzeti."⁴³⁸ Koncizan Dobrilin odgovor, naravno, moguće je protumačiti zasigurno visokim izdacima oko pokretanja i održavanja *Naše sloge*, ali nije neosnovana pretpostavka kako su i svjetonazorske razlike pridonijele biskupovoj odlučnosti.

U potonjem slučaju, zazor temeljen na svjetonazorskim razmimoilaženjima bio bi obostran. Naime, najodlučniji među mladim pravašima, Matko Laginja, već je koncem srpnja,

⁴³⁶ HDA, ROVS, kut. 63, br. 21/2/1870., Pismo V. Spinčića Franji Ravniku, srpanj 1870.

⁴³⁷ Isto

⁴³⁸ HDA, ROVS, kut. 63, br. 34/1870., Pismo F. Ravnika Vjekoslavu Spinčiću, 13. listopada 1870.

nemajući nimalo razumijevanja za nepovoljne okolnosti, pisao Spinčiću: "Koliko smo nisko pali u Istri dokazuju zadnji izbori; ali molim te kako je moguće štogod postići bez junaštva i žrtvovanja."⁴³⁹ Nakon navedene, prilično općenite primjedbe uslijedio je značajan, u literaturi⁴⁴⁰ već zamijećen ulomak: "Ti naši rodoljubi neimaju cilja pred očima nepomična. Da oni reku 'Tajimo hrvatstvo jer je preslabo, te smo samo Slaveni' bio bih zadovoljan. Da oni reku 'Tajimo hrvatstvo jer smo plaćeni, pak volimo štogod drugo' (to je samo primjer) bio bih zadovoljan. Da oni reku 'Bit ćemo sa Slovenci, jer nas Hrvati nisu vredni pitat' bio bih još zadovoljniji. Nego njeko tumananje: sad Hrvati, sad Slovenci, sad Slaveni, čak i Iliri; to nas ne vodi k dobru."⁴⁴¹

Iz Laginjinih je riječi, doduše, razvidno kako nije optuživao narodnjačko vodstvo istarskih Hrvata oštrinom kojom su pravaška glasila i prvaci napadali Strossmayera, ali se kritizirajući njihovu nedovoljnu odlučnost koristio upravo pravaškim ekskluzivnim hrvatstvom. Politički se obrazujući na beskompromisnom pravaškom tisku, mladi je Laginja neizbježno morao biti pod utjecajem njihovog vokabulara, ali on, kao ni ostali pripadnici drugoga naraštaja hrvatskih narodnih vođa u Istri, nije se u privatnoj korespondenciji, čak niti u intimnim, dnevničkim zapisima, približio mržnji što je izbijala u pravaško-narodnjačkim sučeljavanjima u Banskoj Hrvatskoj.⁴⁴²

Laginjino nezadovoljstvo naraslo je tijekom 1871., a koncem iste godine dostiglo je vrhunac te je bio spreman i na svojevrsnu subverzivnu akciju: očekujući kako će se dodatno smanjiti ionako nedovoljan broj *Sloginih* dopisnika i pomagača, u pismu Spinčiću predložio je da se tršćansko uredništvo napadne zbog nekvalitete lista tekstem u zagrebačkom *Obzoru*. "Kad bi se uredništvo potužilo da neima pomagača ni dopisnika, onda bismo mogli mi stvar otkriti i tako pogaziti ono uredništvo te ono mora il odstupiti ili popustiti."⁴⁴³

Tijekom idućih godina, tinjajuće nezadovoljstvo ipak nije preraslo u otvoren sukob koji bi nedvojbeno naštetio razvoju hrvatskog političkog pokreta u Istri, usporavajući ionako nejak proces nacionalnog integriranja.⁴⁴⁴ Iako su i nakon sredine sedamdesetih godina

⁴³⁹ HDA, ROVS, kut. 63, br. 20/1870., Pismo Laginje Spinčiću, 23.7.1870.

⁴⁴⁰ P. STRČIĆ, Južnoslavenstvo/jugoslavenstvo u Istri (...), str. 172.

⁴⁴¹ HDA, ROVS, kut. 63, br. 20/1870., Pismo Laginje Spinčiću, 23.7.1870.

⁴⁴² M. DABO, Svjetonazorska razmimoilaženja (...), str. 15.

⁴⁴³ HDA, ROVS, kut. 63., br. 54/1871., Pismo Laginje Spinčiću, studeni 1871.

⁴⁴⁴ Mirjana STRČIĆ, "Društvene i političke prilike u Istri u 19. i u početku 20. stoljeća", *Nastava povijesti*, br. 3-4, Zagreb, 1981., 212-213.

devetnaestog stoljeća primjetna nastojanja mladih pristalica pravaštva da pokrenu preporodne akcije na svoju ruku, odnosno neovisno o "Slogašima", mlađa i starija generacija postupno su uvidjele kako je suradnja najbolji put k obostrano željenom boljitku hrvatskoga i slovenskog stanovništva Istre. Mlađa se generacija neumitno nametnula starijoj kao aktivna, borbena i željna dokazivanja, drugim riječima sposobna za preuzimanje narodnog pokreta u svoje ruke. Istovremeno, privikavanje na političku realnost u kojoj se razvijao pokret nije otupjelo oštricu Laginjinoj, Spinčičevoj i Mandičevoj generaciji, ali ih je uvjerilo kako ciljevi ne mogu biti postignuti preko noći, odnosno kako je oprezna politika njihovih prethodnika često bila i jedina moguća. Kako je spomenuto, *Naša sloga* je nakon nekoliko godišta primjetno zaoštrila svoj stav spram Talijana što je nedvojbeno također utjecalo da ju mladi pravaši prihvate kao primjereno glasilo, posebno nakon što su sve više mjesta počeli zauzimati njihovi prilozi i nakon što je, prema kraju sedamdesetih godina, porastao njihov utjecaj na uređivačku politiku.

4.1.5. Skromna očekivanja i visoki dometi

Premda to iz razumljivih razloga nije isticano, biskup Dobrila bio je izrazito angažiran oko prvih godišta *Naše sloge*.⁴⁴⁵ Iz skromne sačuvane korespondencije proizlazi kako se porečkog biskupa gotovo može smatrati dodatnim članom uredništva, koji drži do Karabaićevog i Bastianovog mišljenja, ali čije stavove navedeni dvojac također iznimno uvažava. Dobrili, razvidno je, nije bilo ispod časti prepustiti tršćanskim urednicima prosudbu tekstova što ih je namijenio objavljivanju na stranicama *Naše sloge*: "Jučer sam poslao dva spisa za Slogu našem Matku. (...) Ja bih rad sam odgovarao za svoje člane, da mi nebi toga kratio moj društveni položaj. Kad ste Vi založio svoje poštenje, a i još i sreću svoju, zato treba da ja svoje spise podložim Vašemu sudu, i to bez ikakve zamjere."⁴⁴⁶ S druge strane, Matko Bastian tražio je biskupov savjet glede važnijih članaka: "Šaljem Vam privit 'Poziv na predplatu', prosec Vas, da ga prosudite, te mi što skorije Vaše o njem mnijenje priobćite (...)." ⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ Petar STRČIĆ, "Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista (...)" 512-514.

⁴⁴⁶ NSK, Juraj Dobrila Antonu Karabaiću, 9.10.1870.

⁴⁴⁷ NSK, 6333 Baštijan Matko, a) Njegova pisma drugima, Matko Bastian biskupu Dobrili, Trst, 22.11.1870.

Ukratko, Juraj Dobrila bio je mecena, člankopisac, skrbnik i zagovaratelj *Naše sloge*. Kako je poznato, tršćanski se list tijekom godina prometnuo u vodeće glasilo istarskih Hrvata, a utjecajnošću i dugovječnošću vjerojatno je nadmašio i najsmjelije pretpostavke biskupa i ostalih pokretača. Tijekom vremena, list je izlazio u različitim vremenskim razmacima: od pokretanja do konca 1883. godine dva puta mjesečno, a zatim do 1915. jednom tjedno. U godinama nakon 1899., kada je tiskanje i izdavanje preneseno u Pulu, nastojalo se list izdavati do dva puta tjedno: 1900. godine tiskano je 89, 1901. godine 102, 1902. godine 80, a 1903. godine 58 brojeva. Zatim se ponovno uobičajilo tjedno izlaženje.⁴⁴⁸ Mijenjali su se, uz format i učestalost izlaženja, i glavni urednici, izdavači i tiskare, kao i adrese uprave lista i administracije. Promjene urednika razumljive su ako se ima u vidu da su u to doba odgovorni urednici išli u zatvor zbog vlastima nepoćudnih članaka i plaćali visoke novčane kazne. Zato su često manje važni ljudi bili odgovorni urednici, a to im se i plaćalo.⁴⁴⁹

S godinama, broj pretplatnika je rastao, a glasilo upitnog dometa preobrazilo se u nosivi stup Dobriline ideje o preporodnoj akciji širokih razmjera, što je sve više postajala realnošću. *Naša sloga* kao sredstvo mobilizacije društvenih slojeva u Istri uvelike je zaslužna za populariziranje nacionalne ideologije među hrvatskim istarskim žiteljstvom, a njena je uloga bila i povezivanje svih navedenih, novoosnovanih institucija u jedinstvenu preporodnu akciju. Na stranicama *Naše sloge* razabiru se, kao konstanta, tri osnovna načela na kojima je počivao proces hrvatske nacionalne integracije u Istri: politički jedinstven narodni pokret, sloga istarskih Hrvata i Slovenaca te povezanost s Hrvatskom i Slavonijom i ostalim hrvatskim zemljama.⁴⁵⁰

Naravno, navedeni visoki dometi u velikoj su mjeri ostvareni nakon višegodišnjih napora i odricanja kako bi list zaživio među istarskim čitateljstvom. Početkom sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća pokretanje i opstanak *Naše sloge* svjedoče o očitom usponu političke i nacionalne svijesti među istarskim Hrvatima, ali nemogućnost da se u kratko vrijeme iz temelja promijene pokrajinski odnosi i ograničenja istovremeno ukazuje na brojne prepreke i neizbježna povremena razočaranja što su pratila preporodni pokret u Istri. Sve navedeno do izražaja je došlo prilikom izbora za Carevinsko vijeće 1873. godine.

⁴⁴⁸ Nevio ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870. - 1915.*, Zagreb, 2005., str. 10.

⁴⁴⁹ T. BLAŽEKović, "Bibliografski podaci o Našoj Slogi", *Pazinski memorijal*, sv. 2, Pazin, 1971., str. 75.

⁴⁵⁰ N. ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama*, str. 427.

4.2. IZBORI 1873. I POSLJEDICE

4.2.1. Prva značajna očitovanja preporodnih domašaja u Istri

Početkom sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća očitovali su se prvi rezultati preporodnog pokreta među istarskim Slavenima, odnosno Slovencima i Hrvatima, ali i prodora modernizacijskih procesa kao nužnog preduvjeta širenju nacionalne svijesti. Skicirani početak izlaženja *Naše Sloge* i opstanak glasila namijenjenog slabo obrazovanom, zapostavljenom seoskom stanovništvu tek je jedan od pokazatelja kako su nastojanja biskupa Dobrile i drugih zagovornika narodnjačkog djelovanja nedvojbeno urodila prvim plodovima. U historiografskim prikazima razvoja Hrvatskog narodnog preporoda u Istri odavna su, kao jednako važni pokazatelji uznapređovalog nacionalno-integracijskog procesa, prepoznati prvi tabori, čitaonice i – izborni rezultati.⁴⁵¹

Osnivanje čitaonica, započeto s kastavskom (1866.)⁴⁵² i pulskom (1869.), a nastavljeno u Vrbniku (1871.), Puntu (1875.) i Kopru (1878.),⁴⁵³ doskora se pretvorilo u pravi čitaonički pokret u kojem se ogledala emancipacija hrvatskog življa od talijanskog utjecaja, ali i oblikovanje zasebnog, građanskog sloja na kojem će se prema kraju stoljeća u sve većoj mjeri temeljiti organizirana politička aktivnost. Održavanje tabora, pak, zamisao je što se, prema češkom uzoru, odrazila na slovenskom prostoru, a ubrzo su korist masovnih narodnih zborova prepoznali i hrvatski preporoditelji u Istri. Prvi tabor u Istri održan je u ljeto 1870. u slovenskom dijelu Markgrofovije, točnije u mjestu Kubeđ nedaleko Kopra. Pred nekoliko tisuća ondje okupljenih ljudi održani su govori o nacionalnim, jezičnim i obrazovnim pravima slovenskog stanovništva u Istri, ali i o gospodarskim pitanjima, konkretnije o smanjivanju poreza.

Niti godinu dana kasnije, 21. svibnja 1871., s uspjehom je organiziran prvi hrvatski tabor u Istri, na brežuljku kraj crkvice sv. Mihovila blizu Kastva.⁴⁵⁴ Inicijatorom i organizatorom bila je kastavska čitaonica, što je dodatni pokazatelj premreženosti kulturnih, političkih i nacionalnih nastojanja. Zamišljeni program, nesumnjivo također po uzoru na

⁴⁵¹ Petar STRČIĆ, "Počeci organiziranog političkog pokreta Hrvata u Istri u XIX stoljeću", *Istarski mozaik*, VII (1970.), br. 6, str. 65-71.; Branko MARUŠIĆ, "Primorski Slovenci i istarski Hrvati od 1848-1880.", *Pazinski memorijal*, 12 (1988.), knj. 17, sv. 2, str. 19-25.

⁴⁵² Darinko MUNIĆ, "'Čitalnica' u Kastvu – prva hrvatska preporodna organizacija u Istri i na kvarnerskim otocima", *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, sv. 2 (1993.), Rijeka, 225-234.

⁴⁵³ N. ŠETIĆ i M. MANIN, "Prilike u Istri (...)", str. 715.

⁴⁵⁴ Petar STRČIĆ, *Na velikoj prekretnici. Prvi hrvatski tabor Istre i Kvarnerskih otoka*, Kastav, 1996.

Slovence, temeljio se na gorućim političkim i gospodarskim pitanjima: prosvjed protiv ujedinjavanja Istre i Gorice s Trstom u jedinstvenu administrativnu cjelinu, odnosno protiv sukladnog prijedloga talijanskog građanstva, zamišljenog kako bi se ojačao njihov položaj i, istodobno, utjecaj na hrvatsko i slovensko stanovništvo; združivanje austro-ugarskih južnih Slavena, pri čemu se pozivalo na zaključnu Izjavu s Ljubljanske konferencije, održane koncem 1870. godine; uvođenje narodnog jezika u škole i urede; razvoj pomorstva, posebno istočnoistarskog; širenje prava slobodnih luka.⁴⁵⁵ Austrijske su vlasti, doduše, dozvolile održavanje tabora, ali ne i održavanje govora o politički osjetljivim temama, odnosno o ujedinjavanju Istre, Trsta i Gorice te o južnoslavenskom jedinstvu unutar granica Dvojne monarhije. Ublažavanje programa, međutim, nije se odrazilo na uspjeh manifestacije kojoj je nazočilo do desetak tisuća ljudi.⁴⁵⁶

Već spominjani izbori 1870. godine za Pokrajinski sabor, u kojem je broj zastupnika podignut s 30 na 33, nisu izmijenili političke odnose u Markgrofoviji, jer je vlast ostala čvrsto u rukama talijanskog građanstva. Ipak, usprkos odustajanju trojice biskupa-virilista od političkih kavg, interese hrvatskog stanovništva Istre trebala su predstavljati čak petorica izabranih zastupnika, što je znatan pomak u odnosu na dvojicu izabranih desetljeće ranije. U prilog polaganom, ali sustavnom jačanju građanskog sloja među slavenskim stanovništvom svjedoči činjenica kako su samo dvojica od spomenute petorice pripadala duhovničkom staležu. O jačanju političkih i nacionalnih antagonizama govori, pak, saborsko poništavanje valjanosti izbora čak dvojice hrvatskih zastupnika.⁴⁵⁷

Naravno, napredovanje preporodnog pokreta na prijelazu iz šezdesetih u sedamdesete godine, jednako kao i u kasnijim fazama razvoja, praćeno je neizbježnim teškoćama što su utjecale na snagu rasprostiranja i brzinu procesa. Reorganizacija, odnosno okrupnjavanje općina išlo je na ruku talijanskom građanstvu, jer je neminovno jačalo utjecaj općinskih središta na okolna sela, u pravilu naseljena slavenskim življem. Kao što je već naglašavano, gospodarska ovisnost neminovno se odražavala na obrazovnom, jezičnom i političkom polju. Obrazovanje seoskog stanovništva na materinjem jeziku dodatno je zapriječeno, također već spominjanim, uklanjanjem školstva iz crkvene ingerencije i povjeravanjem nadzora lokalnim vlastima što su uglavnom podržavale pokrajinsku politiku talijanskog građanstva.

⁴⁵⁵ N. ŠETIĆ i M. MANIN, "Prilike u Istri (...)", str. 716.

⁴⁵⁶ P. STRČIĆ, Na velikoj prekretnici, 50-51.

⁴⁵⁷ N. ŠETIĆ i M. MANIN, "Prilike u Istri (...)", str. 717.

Potonje je početkom sedamdesetih godina, uvjerivši se u prve konkretne uspjehe političke i nacionalne mobilizacije hrvatskog i slovenskog stanovništva Istre, nastojalo što temeljitije suzbiti utjecaj duhovništva na narod. Primjerice, saborska je većina zahtijevala donošenje zakona kojim bi se svećenicima branilo da budu birani za zastupnike,⁴⁵⁸ a sve je izraženija bila i želja za općenitim onemogućivanjem njihovog zalaganja za svjetonazorski suprotne političke ciljeve u odnosu na liberalno-građansku struju. U tom je smislu karakteristična odredba nekog općinskog glavarstva, s kojom je duhovništvo Porečke i Pulske dijeceze upoznato Dobrilinom okružnicom, u kojoj se od općinskih službenika zahtijevalo da izvijeste o slučajevima u kojima se kler, prilikom propovijedi, ne pridržava zakonskih propisa. Naputak je jasno obrazložen "čestim slučajevima u kojima se, od strane klera, zloupotrebljava propovjedaonica za ciljeve političke agitacije."⁴⁵⁹ Nedugo potom, i *Naša sloga* izvijestila je o ovoj odredbi, uz ironičnu napomenu kako će "barem sad ta gospoda slušati pomnjivije rieč božju, pak će sigurno zapamtiti i one spasiteljeve rieči: Ne čini drugomu, što nebi htio, da se tebi čini. A to može i nam Slavenom u Istri neizmierno koristiti, najme ako se promisli, da ima tamo glavarah i viećnikah, koji su se tih svetih rieči naprama nam posvema zaboravili."⁴⁶⁰

Ukratko opisane, ovo su društvene i političke okolnosti u kojima je slavensko stanovništvo Istre dočekalo prve izbore za pokrajinske zastupnike u Carevinskom vijeću, u listopadu 1873. godine.

4.2.2. Prihvatanje kandidature za zastupnika u Carevinskom vijeću

Od povratka ustavnosti i prvih izbora 1861., Markgrofoviju Istru u bečkom su Carevinskom vijeću zastupala dvojica zastupnika što su ih među sobom birali zastupnici u Pokrajinskom saboru. Kako je opisano u ranijim poglavljima, prvi je saziv porečkog sabora odbio poslati istarske zastupnike u Beč, a drugi saziv odabrao je biskupa Dobrila i tadašnjeg tršćanskog namjesnika. Po isteku njihovog mandata, treći saborski saziv u kojem su ojačale snage talijanskog građanstva odabrao je dvojicu poslanika iz vlastitih redova, a istarski Hrvati

⁴⁵⁸ Isto

⁴⁵⁹ ABPP, Biskup Juraj Dobrila, kut. 3B, fasc. 3Bk, Knjiga okružnica župe Višnjan, 1859-1868, okružnica 6.7.1872. (I frequenti casi che per parte del Clero viene abusato dal pergamo pei scopi d'agitazione politica (...).)

⁴⁶⁰ NS, 1872., br. 16, str. 64.

i Slovenci, skromno zastupljeni u pokrajinskom parlamentu, zasigurno još dugi niz godina ne bi došli u priliku utjecati na izbor zastupnika u Carevinskom vijeću da se, na razini Monarhije, nije promijenio izborni zakon. Ukratko, biranje istarskih zastupnika u Beču, od 1873. nadalje, nije više ovisilo o porečkom parlamentu: uz zadržavanje kurijalnog sustava, istarski su birači bili u prilici, posredovanjem izabranih izbornika, takozvanih fiducijara, izravno birati svoje poslanike, čiji je broj povećan na četiri: jednoga su birali veleposjednici, jednoga gradovi i trgovačko-obrtnička komora, a dvojicu seoske općine, podijeljene na istočni i zapadni dio Markgrofovije.⁴⁶¹ Drugim riječima, seoskom je stanovništvu pružena prilika podudarna s mogućnošću što su je dotad nudili isključivo izbori za Pokrajinski sabor, ali uz istovjetne teškoće i ograničenja. Naime, jednako kao što su Hrvati i Slovenci mogli poslati čak dvanaestoricu svojih sunarodnjaka u porečki sabor, ali su zbog ranije opisanih okolnosti bili pod velikim utjecajem talijanskog građanstva, zbog čega je već i navedeni izbor petorice 1870. predstavljao uspjeh, moglo se očekivati kako će se društveni odnosi preslikati i na izbore za zastupnike u Carevinskom vijeću. Pred hrvatskim i slovenskim preporoditeljima bio je, stoga, ozbiljan zadatak odabira dvojice kandidata koji bi privukli glasove seoskog stanovništva i promišljene višemjesečne mobilizacije kojom bi se istarske Hrvate i Slovence potaknulo da za njih zatim glasuju.

U pogledu istočne Istre i Kvarnerskih otoka, kao kandidat s najviše izgleda prepoznat je Dinko Vitezić, brat krčkog biskupa i dugogodišnji službenik financijske prokure u Zadru. Istarskim preporoditeljima bila je poznata njegova povezanost s dalmatinskim narodnjačkim prvacima, primjerice Mihovilom Pavlinovićem i Mihom Klaićem. Primjetni rezultati što ih je preporodna djelatnost postigla u istočnim krajevima Markgrofovije Istre budili su nadu kako će se posljedice osjetiti i na predstojećim izborima. Posve drugačija situacija bila je, međutim, u zapadnoj Istri: podređenost interesima talijanskog građanstva dominirala je društvenim odnosima i predstavljala ozbiljnu prepreku narodnjačkim nastojanjima. Krug preporoditelja okupljen oko *Naše sloge* doskora je spoznao kako se može osloniti isključivo na jednog, među slavenskim stanovništvom prepoznatljivog i utjecajnog kandidata – biskupa Dobrilu.

Na upit Antuna Karabaića o prihvatanju kandidature, porečki je biskup odgovorio poznatim pismom u kojem je iskreno opisao svoju nevoljkost, uzrokovanu zamorenošću

⁴⁶¹ Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Dragovan ŠEPIĆ, Igor KARAMAN, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914.*, Zagreb, 1968., str. 113.

brojnim obvezama, ali i skanjivanjem od ponovnog bliskog susreta s predstavnicima suprotnog svjetonazora: "Što mi Vi pišete, na to mi je muka i pomisliti. Ja se približujem šestdeset i prvoj godini svojega vieka: iztrošile su mi se moći tjelesne i duševne, te sam željan mira i pokoja a ne vojne. Putovati po ljutoj zimi i ljetnoj žegi, potucat se po tuđjih kućah i po krčmah: to bi za me onda samo podnositi vriedno bilo, kad bih se mogao nadati velikoj koristi za puk; ali po mojem dosadanjem izkustvu toj nadi nema nimalo temelja. Istarska autonomija je za naš puk takav potor, kakova on tužnjak nije nikad podnosio. Za naš narod je autonomija neizbježiva propast, a po nekih drugih pokrajinah je nasuprot centralizam. Kako ćete da se vlada Istarski Hrvat u Beču, a da ne naudi ni svojim izbiračem ni braći po drugih zemljah, pa da ga ne napadnu preuzhićeniki u novinah, kojih ima i previše? Uzmite i to još na um: neima na svijetu skupštine, u kojoj bi se toli ružno i pogrdno govorilo o vjeri i crkvi katoličkoj, koli i kako se psuje u carevinskom vječju. Poznati oni bezbožnici su rječiti, bezstidni, bezobzirni, i služe se svakom sgodom i nesgodom, da navale na vjeru i svećenstvo uz sveobći smieh i pleskanje. Šta ćete da ja činim u takovih prigodah? Mučati nesmiem, a odgovarati iznenada u tudjem, meni jur neobičnom jeziku nemogu kako bi trebalo, i to tim manje, čim mi je manji dar rječitosti. Vjerujte mi, moj brajne, da sam bio jur mučenik dosita u onoj drvenoj kući, i da se sva duša u meni sgrozi, kad samo pomislim što i kako se je onde govorilo i psovalo o svetih stvarih. Beč će izbrati svoje Dittas-e, Jiskre, Kopp-e itd., jer su junaci u bezbožtvu; iz toga se jur sad može razabrati, što će govoriti i predstaviti sboru oni neprijatelji Boga i vjernih Hristovih."⁴⁶²

Nepovoljne okolnosti u njegovoj biskupiji i većem dijelu Istre općenito pojačavale su Dobrilinu skepsu. Biskup je stoga nastojao, prije nego li pristane na Karabaićevu molbu, osigurati što čvršći temelj mogućoj kandidaturi, ispravno predviđajući kako bi mu izborni neuspjeh donio mnogo neugodnosti: "Ima još mnogo toga s čega mi se ni malo neljubi poslanička čast, i čega Vam nenapominjem, ali to je Vam svakako na um uzeti: da se ja uzprkos svemu, što sam gore rekao, oglasim, da sam spravan prihvatiti kandidaturu, a da napokon na izboru propadem, to mi ne bi moglo biti po volji, i bilo bi tad dosta poruge, koja me po pravdi nebi išla. Ako je puk u Dolini i drugdje rad izručiti meni svoju vlast, neka se tad po zakonu skupe i dogovore; neka ustanove svoj program, ako im se čini, da im ga treba, pak

⁴⁶² NSK, sig. 6334, Dobrila, Juraj Korespondencija a, b, Juraj Dobrila Antunu Karabaiću, Poreč, 1873.; M. MANDIĆ, "Biskup Dobrila u pismenom saobraćaju.", 285-286.

neka mi ponude svoje uzdanje u mene; ako bude sva prilika, da bi većina izborača bila za mene, onda istom bih ja mogao kazati, je li bih se optio meni pregolelim bremenom."⁴⁶³

Pri kraju pisma, Dobrila je tršćanskom svećeniku bezrezervno preporučio Vitezića kao kandidata za istočni dio Istre i otoke, a u posljednjim je rečenicama vrlo tamnim tonovima oslikao politički položaj slavenskog puka na Poluotoku, sugerirajući ujedno na koji bi način trebalo oblikovati predizbornu retoriku na stranicama *Naše sloge*: "Napinjali se Vi koliko Vam drago, ov kraj Učke će nadjačat protivna stranka; ona ima za sebe sve, što je ikoliko ugledno, sve su oni uredili, namjestili mreže, itd. itd.; od prijazne stranke nema do kojega popa pojedinca, dočim je i njih većina hladna, a neki su i protivni. Kmet je nestalan, nerazuman, te se nije nanj pouzdati. - Plaćila težka talianu i hrvatu, zla ljeta jednomu i drugomu, potrebe iste jer ista nevolja; potrebno je, da se svi složno brane zlu, da se ljube, da si pomagaju, da svi napreduju, svi skrbe, da se nemuti vjera, da neponestane svećenika, da izberu čovjeka viešta nemačkomu jeziku, voljna i vrstna braniti i taliani i hrvata (bolje slavljana), čovjeka, koji kaže činom i trudom, da bi rad svim rane izliečit, svim pomoći: to na primjer bi trebalo iztaknuti u N. Sl. puno već nego našu narodnost koja mnogim nije povoljna, s čega se mnogi poštteni talian boji dati svoj glas slavljanu. Kapljicom meda da se što uhvatiti, ali ne ni čabrom žuči."⁴⁶⁴

Dobrilina težnja da se na stranicama tršćanskog glasila istaknu zajednički problemi hrvatskog i talijanskog stanovništva vjerojatno je, pored skrbi za vjernike neovisno o nacionalnoj pripadnosti, odražavala i želju za širenjem broja birača naklonjenih biskupu. Međutim, *Naša sloga* upravo je u člancima povezanim s izborima za Carevinsko vijeće postupno zaoštavala retoriku spram politike talijanskog građanstva u Istri.

4.2.3. Zaoštavanje retorike

Zadatak predizborne motivacije hrvatskog stanovništva u Istri povjeren je, dakle, u velikoj mjeri uredništvu i suradnicima *Naše sloge*. Tršćansko glasilo, kako je u prethodnom poglavlju spomenuto, već je u prvim brojevima nastojalo utjecati na čitatelje kako bi u što većem broju i uz što jasnije uvjerenje o potrebi glasovanja neovisnog o utjecaju talijanskog

⁴⁶³ Isto

⁴⁶⁴ Isto

građanstva pristupili pokrajinskim izborima 1870. godine. Uzme li se u obzir kako je riječ o prvom godištu, kojim se tek nastojalo steći pretplatnike i proširiti utjecaj novog lista među seoskim stanovništvom, nekoliko objavljenih tekstova o mogućnosti odlučivanja o vlastitoj sudbini što ju nude izbori nije moglo predstavljati protutežu utjecaju neravnopravnih narodnosnih odnosa u Istri.

Lako je uočiti mnogo ozbiljniji i osmišljeniji pristup izborima 1873. godine: četvrto godište *Naše sloge* nije posvetilo tek nekoliko tekstova, već čitav niz članaka pobuđivanju interesa čitateljstva za ishod glasovanja. Okosnicu je činila serija napisa, pod zajedničkim naslovom "Na noge!",⁴⁶⁵ a s približavanjem jesenskog termina izbora, poticanju na glasovanje posvećivano je sve više prostora kroz različite proglase, dopise i popularne razgovore izmišljenih likova. Kako je spomenuto, zadatak *Naše sloge* bio je ukazati nedovoljno obrazovanom, siromašnom seljačkom sloju na važnost sudjelovanja u izbornom procesu, odnosno postupno oblikovanje stabilnog biračkog tijela kao okosnice organizirane političke aktivnosti među istarskim Hrvatima i Slovencima. Stoga su tekstovi naslovljeni "Na noge!" većim dijelom posvećeni razlaganju novoga izbornog sustava za Carevinsko vijeće, a karakteristični ton, u kojem su osnovne informacije o demokratizacijskom impulsu odaslanom izmjenama izbornog zakona i poticaji puku kako bi glasovao na vlastitu korist sročeni jezikom i stilom primjerenima čitateljstvu, prisutan je od početka: "Dosad su pokrajinski sabori ili tako zvane diete birale i pošiljale u Beč na carevinsko vijeće naše tamo zastupnike. Odsad to prestaje. Sad će jih sam puk birati i ravnim putem sam u Beč pošiljati. Dosad je Istra imala u Beču dva zastupnika, a odsad će imati četiri. Dosad su ta dva zastupnika bila mal da ne uvijek dva Talijana, a odsad unapred će biti pol i pol, dva najme Talijana i dva naša. Dva Talijana, jer će veliki posjednici izabrati jednoga, gradovi pako i trgovačke komore drugoga. A tko će izabrati i gdje ta dva naša? Ta dva naša hoćemo, ako Bog da, izabrati mi u naših vanjskih ili kmetskih obćinah. U vanjskih obćinah smo mi gospodari; tu neima nigdje Talijanu ni traga ni glasa. Talijanom nebi bilo pravo, da se mi umiešamo u njihove gradske izbore; pa siguro nećemo dopustiti ni mi, da se umiješaju oni u naše vanjske. Svakomu svoje: njim gradovi, a nam ravno polje. Svaki za sebe, a Bog za sve!"⁴⁶⁶

Čitatelji su sustavno obavještavani o svim važnim pojedinostima, kako ne bi nespremni dočekali izbore: biranje izbornika (fiducijara), podjela istarskih kotareva te

⁴⁶⁵ NS, 1873., br. 9, str. 33-34.; br. 11, str. 41.; br. 13, str. 50-51.; br. 15, str. 57-58.; br. 17, str. 66.

⁴⁶⁶ NS, br. 9, 1873., str. 33.

pripadajućih općina i izbornika na ukupno sedam birališta, neophodnost pravovremenog uvida u biračke popise kako bi se izbjegla neugodna iznenađenja na sam dan izbora, neumorno podsjećanje na povezanost izbornog rezultata sa životnim uvjetima u bliskoj budućnosti... Potonja je sastavnica, razumljivo, zauzimala sve veći prostor s približavanjem izbora, predviđenih za 9. (izbor fiducijara) i 15. (glasovanje za poslanike u Carevinskom vijeću) listopada: "Što će koristiti Istri, vele nekoji, što li carstvu iliti carevini, izabrala Istra ove, il one poslanike? Koji tako mudruju, neznaju pravo, ni što je carstvo, ni što je Istra, ni što su poslanici. Carstvo nije drugo, nego velika općina, Istra pako u carstvu jest ono, što su sela i podopćine iliti županije u općini. A poslanici? Poslanici su općinski zastupnici u toj velikoj općini. Općinski zastupnici kroje zakone za cijelu općinu, a carevinski poslanici za cijelu carevinu. Kakvi dakle budu naši u Beču zastupnici, takvi će nam odanle dohadjati i zakoni. (...) To je eto uzrok, zašto se mi toliko trsimo, toliko mučimo, toliko prosimo, toliko zaklinjemo naš u Istri narod, da ovaj put dobro gleda, što radi, kad bude pozvan na birališće. Neka zapamti, što bude sad učinio, da će to valjati za cijelih šest godina, jer se poslanici biraju na šest godina. A šest godina trpiti ovako, il može biti još i gore, to je mnogo!"⁴⁶⁷

Uz promicanje vlastitih ciljeva, "Slogaši" su nemalu pozornost posvećivali predizbornim aktivnostima talijanskog građanstva, svjesni kako će izborni uspjeh ovisiti upravo o suzbijanju dugotrajnog i čvrsto ukorijenjenog utjecaja na ruralno zaleđe. Čitatelje se višekratno upozoravalo na prijetvornost "gospode" koja ne haju za seoske potrebe, ali se prije izbora razbacuju obećanjima kako bi pridobili naklonost birača u seoskim općinama. Među većim brojem tekstova, osobito je zanimljiv dopis iz Trsta, objavljen u prilogu posljednjem broju pred izbore, 1. listopada 1873. godine. Iako je posvećen ukupnom, po slavensko stanovništvu u Istri štetnom, djelovanju talijanskog izbornog odbora sa sjedištem u Poreču, žalac nepoznatog člankopisca posebice je usmjeren prema protukandidatu biskupa Dobrile u zapadnoistarskim seoskim općinama, markizu Gian Paolu Polesiniju: "Za Koparsku, Motovunsku, Buzetsku, Porečku, Vodnjansku i Puljsku okolicu ponudja se kmetom za poslanika baron Polesini (Kamalić): najbogatiji i najplemenitiji gospodin u Istri. Tolikoj časti niste se vi kmeti nikad nadali, da ćete vi s najvećim gospodinom u Istri čerišnje zobati. Bože nedaj, da za vas samo repi od čerišanj ne ostanu, kao što skoro svakad biva, kad siromah s gospodinom čerišnje zoblje, ili pravo reć, kad je rad zobati. Baron pobratim s šćavuni; baron zagovornik šćavunskoga jezika, šćavunske narodnosti, šćavunske koristi, šćavunske vjere,

⁴⁶⁷ NS, br. 15, 1873., str. 57.

šćavunskoga svega kolikoga: to je veliko čudo, to je čega se do sad nije nikad čulo; to vam je sreća, al neznam je li od Boga. Ponudja vam se za poslanika gospodin Baron Kamalić, ali znajte kmeti, da neumi s vama govoriti; njegove želje i rane, jesu li one iste kao i Vaše, Bog sam to znade. Ali znade se za cielo, da gospodin baron Kamalić, neumi toliko njemački govoriti, koliko treba, da bi vas, nevoljne kmete, mogao braniti, zagovarati, preporučati. Svaka čast i svako poštenje gospodinu baronu Kamaliću, ali poslanici, koji neznadu ili neusudjuju se govoriti nemcem u Beču njemački: takovi poslanici nemogu nam ni malo pomoći; takove poslanike smo imali zadnjih šest godina, koji su u carev. vieću ili reichsrathu uvijek mudro – mučali, nikad ni bjele ni crne rekli o našoj nesrećnoj Istri. Još jednom velim: čast i poštenje gospodinu baronu Kamaliću; nego toliku vlastelinu i bogatašu ne priliči se, da se moli kmetom za milostinju i dar glasa i povjerenja, kad more postignuti poslaničku čast od svojih vlastitih vrstnjakah, bogatašah u velikom posjedstvu, kojemu on po zakonu pripada."⁴⁶⁸

4.2.4. Izborni poraz i otežavanje položaja u Poreču

Uz napise na stranicama *Naše sloge*, pokazatelj novog stupnja organiziranosti političke i nacionalne mobilizacije slavenskog stanovništva Istre zasigurno je i osnutak *Domorodnog izbornog odbora za Istru*, sa sjedištem u Trstu. Djelatnost ovog odbora, suprotstavljena porečkom odboru talijanskog građanstva, poznata je prvenstveno prema dva proglasa, objavljena na prvim stranicama *Naše sloge* i identično naslovljena: "Istrani! Mila braćo naša!". Prvi, objavljen 16. rujna 1873., sažimao je argumente o potrebi izbora istinskih seoskih zastupnika u Carevinsko vijeće, što ih je svojim čitateljima od proljeća razlagalo tršćansko glasilo.⁴⁶⁹ Iako se u više dopisa objavljenih u istom broju moglo pročitati kako će se u istočnoj Istri nade polagati u Dinka Vitezića, a u zapadnoj u biskupa Dobrilu, pa je i jedan od rijetkih potpisanih priloga, članak Franje Ravnika, zaključen pokličem "Živio naš Juraj! – Njemu glas u pravi čas!",⁴⁷⁰ službenom se objavom njihovih kandidatura može smatrati tek drugi proglas tršćanskog odbora, objavljen 1. listopada 1873.: "Dan 15. nastajućega mjeseca oktobra je za vas velik i odlučan dan. I ako ičemu na svijetu, to se svi vaši pravi prijatelji vesele od srдца bijeloj zori toga velikoga dana, jer se svi tvrdo ufaju, da ćete u taj dan svijetu

⁴⁶⁸ NS, br. 19, 1873., str. 75.

⁴⁶⁹ NS, br. 18, 1873., str. 69.

⁴⁷⁰ Isto, str. 71.

pokazati, da ste i vi živi i da za se marite. A to ćete pokazati onda, ako izaberete za svoje u Beč poslanike dva izvrstna muža vaše krvi i vašega jezika. U tu svrhu vam doli potpisani odbor preporučuje, da na koparskom, porečkom i vodnjanskom birališću izberete presvjetloga g. Jurja Dobrilu, biskupa porečko-puljskoga; na birališću pako pazinskom, voloskom, krčkom i lošinjskom presvjetloga g. Dinka Vitezića, savjetnika kod državnoga odvjetništva u Zadru."⁴⁷¹

Rezultati listopadskih izbora za Carevinsko vijeće odražavali su nesumnjiv nastavak jačanja političke i nacionalne svijesti među istarskim Hrvatima i Slovencima, odnosno činjenicu kako se iz istarskih krajeva najbližih žarištima hrvatskih i slovenskih nacionalno-integracijskih procesa utjecaj suprotan nastojanjima talijanskog građanstva sve osjetnije širio i prema unutrašnjosti Poluotoka. Na izborima 1873., Hrvati istočne Istre i Kvarnerskih otoka doista su izabrali Dinka Vitezića, čime je započela njegova dugogodišnja, plodonosna zastupnička djelatnost u Carevinskom vijeću. Ipak, zaleđe gradova na zapadnoistarskoj obali još će gotovo dva desetljeća, odnosno do izbora 1891. i uspješne Laginjine kandidature, zadavati muke istarskim preporoditeljima prve, ali i druge generacije. Početkom sedamdesetih godina, u mobilizaciji birača još uvijek je prednost bila na strani talijanskog građanstva, te je biskup Dobrila tijesno poražen, a zastupnikom je postao markiz Polesini.

Porečkog biskupa zasigurno je zasmetao izborni poraz, ali više od toga mučio ga je način na koji je protiv njega vođena predizborna borba. Naime, izborima 1873. politička su i međunacionalna sukobljavanja ušla u novu fazu. Dobrila i njegovi suradnici, generacijski mu i svjetonazorski bliski, nisu mogli parirati u neravnopravnoj borbi. Zaoštavanje retorike spram istarskih Talijana na stranicama *Naše sloge* bilo je izravnom posljedicom serije napada na Dobrilu, kojeg se u očima seljaštva pokušavalo na svaki način diskreditirati. Biskup je svoje ogorčenje, ali i razloge zbog kojih je prihvatio kandidaturu, nedugo nakon izbora javno iskazao na stranicama *Naše sloge*, "Otvorenim pismom častnomu gospodinu Antonu Karabaiću, vlasniku 'Naše Sloge' u Trstu."⁴⁷² Pozivajući se na dopisivanje s tršćanskim svećenikom i na ranije navedeno pismo kojim je iskazao vlastiti manjak volje i snage potrebne za izborne borbe, ali i savjesnu zastupničku djelatnost u slučaju pozitivnog ishoda, Dobrila je istaknuo kako je "predviđjao, da će nesramni rovari i mutljivci prigodom izborah šarat i varat na svaku ruku, i toliko prašine i smrada uzvijati u vis, da neće prosti dobroćudni i

⁴⁷¹ NS, br. 19, 1873., str. 73.

⁴⁷² NS, br. 21, 1873., str. 83-84.

pošteni kmeti moć viditi ni razlučiti, ni što je bielo, ni što crno. Znao sam, da će oni neki po njihovoj navadi služiti se i blatom laži i zlobe, mržnje i poruge, i to navlastito na nas svećenike, da tim bezazlene ljude zasliepe i za sebe dobiju. Predviđao sam još i drugih nepodobštinah i sleparijah, kojih mi netreba kazati, jer ih sad i sami kmeti znadu."⁴⁷³

Razloge da na koncu ipak prihvati Karabaićeve molbe i kandidira se na izborima za Carevinsko vijeće, Dobrila je prvenstveno pronašao u mogućnosti da i na taj način pokuša utjecati na ostvarenje svog životnog cilja, popravljjanje duhovnih prilika i jačanje vjerskog života među Istranima. Stoga je vlastite dvojbe odagnao ohrabrujući se, "neka bude i to još uza sve ono, što sam dosad učinio. Ako te vierni puk izabere za svog uzdanika i poslanika, pođi u ime božje u Beč; prosić ćeš još jedan put cesara i ministre; kazat ćeš carevinskomu vieću živu želju i potrebu svoga puka; morda je božja volja, da se dodje tim putem do lieka ljutoj rani vjernoga puka, to talijanskoga to slovinskoga."⁴⁷⁴ Konac pisma Dobrila je posvetio izbornom neuspjehu i napadima u tjednima pred izlazak na birališta: "Volja božja nije bila, da se tim putem išće željena pomoć toj tolikoj pučkoj i crkvenoj potrebi. Hvala Bogu! Ja i mnogi moji između moje braće svećenikah bili smo u toj prigodi pogrdjeni i opsovani, kako nismo još nikad i nigdje za svega našega života; hvala Bogu i zato! dogodilo nam se je to za stvar pravednu i poštenu. Žalostno je vidit, kako su bezazleni puk smutili i zasliepili na njegovu škodu i sramotu; al i opet: Hvala Bogu! što takva puku treba doista, da počne jednom svojim očima gledati, i sam svojom glavom misliti i razabirati, pak će doskora uvidit i osvjedočit se, tko mu je dobročinitelj i pravi prijatelj, tko li neprijatelj i tlačitelj njegovih prava i pravica, i svete vjere njegove."⁴⁷⁵

Da se kampanja protiv biskupa doista vodila dotad neviđenim metodama, među ostalim svjedoči podatak sačuvan u starijoj literaturi kako su, pod okriljem noći, na zgradi porečke biskupije nacrtane vrećice s novcem uz natpis "Živio Dobrila!", čime se sugeriralo kako je biskup kupovao naklonost biračkog tijela.⁴⁷⁶ O sličnom, ali još prljavijem napadu posvjedočio je sam biskup na koncu drugog, ovog puta privatnog dopisa Karabaiću,

⁴⁷³ Isto, str. 83.

⁴⁷⁴ Isto, str. 84.

⁴⁷⁵ Isto

⁴⁷⁶ "Značaj biskupa Dobrile", *Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga*, str. 124.

sastavljenog pet dana nakon navedenog otvorenog pisma u *Našoj slogi*: "'Merda', 'merda', a komu? 'al vescovo e al clero': to su mi na zide i vrata napisali."⁴⁷⁷

U napadima na Dobrilu, vezanim uz izbore 1873., moguće je prepoznati trajno podjarivanu netrpeljivost spram biskupa koji je porijeklom, narodnošću i svjetonazorom predstavljao trn u oku porečkom građanstvu. Izbori su tek pružili prigodu da i ranije prisutne optužbe, tijekom šezdesetih godina ipak širene oprezno i uglavnom potajice, budu javno iznesene. Zbog toga izborni poraz nije značio i kraj biskupovog mučnog položaja među porečkim građanstvom, štoviše: optužbe i poniženja na koncu su presudno utjecale na Dobrilin odlazak s Porečke i Pulske biskupske stolice.

4.2.5. Napuštanje Poreča

U prethodnim poglavljima na više su mjesta navođeni dokumenti u kojima je biskup Dobrila, najčešće bez navođenja primjera nalik maloprijašnjem, ukazivao na svoj nimalo jednostavan položaj u Poreču. U literaturi objavljenoj prije Prvog svjetskog rata, pisanoj uz oslonac na svjedočanstva Dobrilinih suvremenika, na više se mjesta spominju raznovrsni primjeri u kojima je talijansko građanstvo iskazivalo animozitet spram biskupa. Naravno, šaranje po zidovima biskupije, rugalice i napadi na biskupsku imovinu povezivi su sa sitnim građanstvom, dok se politički predvodnici istarskog talijanstva zasigurno nisu upuštali u takve pothvate. Ipak, prezir spram Dobrile bio je raširen i među njima. Uz često navođene stavove Carla De Franceschija,⁴⁷⁸ bit će od koristi skrenuti načas pažnju na ranije spominjanog Dobrilnog protukandidata kod izbora za Carevinsko vijeće, markiza Gian Paola Polesinija, točnije na bogatu prepisku što ju je održavao s poznatim tršćanskim povjesničarom, Pietrom Kandlerom. Iako je ovo gradivo prvenstveno korisno pri upoznavanju formativnog razdoblja moderne istarske historiografije, na rubovima korespondencije, nastale uglavnom tijekom šezdesetih godina devetnaestog stoljeća, više je opaski o biskupu Dobrili koje pomažu u oblikovanju predodžbe o odnosu visokog talijanskog građanstva spram omraženog crkvenog velikodostojnika.

⁴⁷⁷ NSK, sig. 6334, Dobrila, Juraj Korespondencija a, b, Juraj Dobrila Antunu Karabaiću, Poreč, 29.10.1873. (Govno biskupu i kleru.)

⁴⁷⁸ Mijo MIRKOVIĆ, "O sadržaju i smislu narodnog preporoda u Istri (1861-1914)", *Jadranski zbornik*, V (1962.), Rijeka-Pula, str. 6-7.

Polesinijeve napomene u nekoliko su navrata vezane upravo uz pokušaje da u biskupijskom arhivu pronade korisno gradivo o istarskoj povijesti. Pri tom je držao kako nema smisla oslanjati se na Dobrilu, već ga je nastojao potpuno zaobići uz pomoć prihvatljivijih mu biskupskih suradnika: "U nedjelju sam bio u prilici vidjeti neke sveske iz biskupovog arhiva; ali bez njegova znanja. Dobro su očuvani, ali pisani starinskim načinom i sve prije nego li jednostavni za čitanje. Kancelar mi je obećao dati mi ih na uvid u biskupiji koliko želim; ali moramo pričekati da Barbarin bude u vizitaciji ili Beču."⁴⁷⁹ Iako na više mjesta spominje djelatnost malobrojnih predstavnika Crkve i istarskih Slavena u političkom životu Markgrofovije, Polesinijevi omalovažavajući stavovi prema Dobrili ponajviše dolaze do izražaja u primjerima nalik upravo spomenutom. Ne skrećući suviše tijekom razlaganja, dostajat će navođenje još jednog primjera, također vezanog uz povijesno gradivo. Vodećim političkim figurama Poluotoka bili su poznati sporovi što ih je Dobrila vodio s nekoliko starih istarskih plemićkih obitelji oko dobara za koja je smatrao da pripadaju biskupiji. Pritom su argumenti obiju strana bez iznimke bili zasnovani na raznovrsnim dokumentima iz ranijih stoljeća, neosporno korisnim i iz povjesničarskog kuta. Markiz Polesini na vrlo je karakterističan način obećao Kandleru kako će doći do spomenutog gradiva, bude li upotrijebljeno u jednom od procesa, mimo "onog barbarina od biskupa, koji ih neće dati, bilo zbog mržnje spram povijesnih dokaza, bilo zbog seljačkog straha od ugrožavanja svojih sredstava."⁴⁸⁰

Pri isticanju markizovih stavova valja svakako uzeti u obzir i mogućnost osobne antipatije, nedokazive ali ne i nevjerojatne: značajni predstavnik moćne plemenitaške obitelji pri susretu s Dobrilom zasigurno nije mogao izbjeći pomisao kako ovaj seljački sin sjedi na ujedinjenoj biskupskoj stolici što je tek koje desetljeće ranije pripadala njegovom poznatom pretku, Francescu Polesiniju, biskupu Pule (1771. – 1778.) i Poreča od 1778. do smrti, 1819. godine. Ipak, iz navedenih rečenica moguće je iščitati pogled na Dobrilu što ga je dijelila većina predstavnika talijanskog građanstva, nižeg kao i visokog. Pritom se osobito podozrivo gledalo na biskupska nastojanja za što svrsishodnijom upravom nad pripadajućom imovinom,

⁴⁷⁹ Pismo markiza Polesinija P. Kandleru, Poreč, 18.6.1864., u: *Lettere di Gian Paolo Polesini a Pietro Kandler (1860-1872)*, Trst, 2011., str. 237. (Domenica ho potuto vedere alcuni volumi dell'archivio del vescovo; ma a sua insaputa. Sono bene conservati, ma di caratteri antichi, e tutt'altro che facili a leggersi. Il cancelliere mi ha promesso di farmeli vedere in vescovato, quanto voglio; ma dobbiamo aspettare che il Barbaro sia in visita od a Vienna.)

⁴⁸⁰ Pismo markiza Polesinija P. Kandleru, Poreč, 29.12.1868., u: Isto, str. 282 (...) a quel barbaro di Vescovo, che non glieli darebbe, sia per odio a dimostrazioni storiche, sia pel contadinesco timore di pregiudicare la sua pecunia.)

koju je po dolasku u Poreč zatekao u priličnom neredu, o čemu svjedoči i dopis Namjesništvu iz srpnja 1875., u kojem se porečki biskup na odlasku požalio kako ga je sređivanje posjeda stajalo mnogih muka, a k tome je na njega navuklo mržnju i proganjanje nedobronamjernih i zavidnih ljudi, što mu je zagorčalo život u Poreču.⁴⁸¹

Ukratko, Dobrilina je egzistencija u sjedištu biskupije od prvih godina bila sputavana nesklonošću dijela talijanskog građanstva, a od izbora 1873. postala je nepodnošljiva. Stoga ne čudi sadržaj Dobrilinog pisma bečkom kardinalu Rauscheru, upućenog u ožujku 1875., nakon što je preminuo tršćansko-koparski biskup Bartolomej Legat. Ovaj izuzetno važan dokument vrijedi prenijeti u cijelosti, s osloncem na prijevod što ga je objavio Makso Pelozza: "Vaša Uzoritosti! Ako dolazim k Vama nezgodno ili s indiskretnijom molbom, unaprijed molim Vašu Uzoritost za milostivi obzir. 1857. imenovan sam biskupom Poreča i Pule. Predviđajući svoj nezgodan položaj, zamolio sam odmah po imenovanju Negovo Veličanstvo za odriješanje od službe, ali nisam bio uslišan. Tijekom proteklih 17 godina nastojao sam koliko su mi snage dopuštale vršiti zadaće svoje službe, što priznaju vjernici i kler u cjelini, samo me u gradu-sjedištu susreću s mržnjom i prezirom. Nekoliko moćnih obitelji, nazvanih Signoria, potkopale su moj ugled kod naroda potplaćenim demonstracijama, javnim uvredama i klevetanjem u radikalnim glasilima Pokrajine i susjednog Kraljevstva. Već od početka i više puta nakon toga pristizala su mi iz Italije prijeteća pisma (...) u kojima se kao temelj neprijateljstva prema meni navodi okolnost da se protivim prirodnim težnjama jedne poznate stranke u zemlji. Ovim neprekidnim neprijateljstvom, moj je položaj ovdje postao doista nepodnošljiv, te bih odavno zamolio Sv. Oca za razrješanje od službe, kad takav korak ne bi pobudio preveliku pažnju. Sada je Tršćansko-koparska biskupija ispražnjena. Onoj dijecezi pripadam rođenjem, u njoj sam osamnaest godina, na selu i u gradu Trstu, obavljao različite službe te poznajem tamošnje odnose i potrebe gotovo kao i u vlastitoj Porečko-pulskoj dijecezi. Vrlo mi je dobro poznato kako je teret Tršćanske biskupije mnogo veći i teži, ali muke i brige za spas vjernika su uvelike podnošljivije od beskrajnih uvreda i progona od strane jedne nepopustljive stranke čiji su pristaše 8. ovog mjeseca već četvrti put zapalili biskupsko imanje. Dosad se nikad nisam natjecao molbama i preporukama za bilo koji položaj privatnim putem, a ako si sad dozvoljavam iznimku od ovog obvezujućeg načela,

⁴⁸¹ AST, Atti presidiali, kut. 102, br.22/Pr, Juraj Dobrila Namjesništvu, Poreč, 18.7.1875.: ((...)) Die Regelung des Mensal-Vermögens hat mich sehr viele Mühe gekostet, und hat mir überdies den hast und die Verfolgung nichtgünstiger und habsüchtiger Menschen zuzugezogen, welche mir das Leben in Parenzo sehr verbittert haben.)

najusrdnije moleći Vašu Uзорitost da milostivo surađuje pri mom izbavljenju iz vrlo teškog stanja, osjećam se na to prisiljenim upravo zbog nepodnošljivosti mog ovdašnjeg položaja, što može poslužiti i kao isprika, ukoliko moja molba možda nije u skladu s duhom crkvenih propisa."⁴⁸²

Nepovoljan Dobrilin položaj u Poreču zasigurno nije bio presudan za njegovo skorašnje premještanje na biskupsku stolicu Trsta i Kopra, ali je poslužio kao dodatni argument pri donošenju odluke. Dostojna će se pokazati kako je već vremenšni biskup svoj novi položaj shvatio i kao novu, vjerojatno posljednju priliku da ostvari odavna postavljani cilj.

⁴⁸² Makso Peloz, "Dobrilino pismo kardinalu Rauscheru od 10. III 1875.", u: *Zvona*, br. 4 (164), god. 20 (1981.), str. 4.; KTR, OMP, faksimili pisama, Pismo Jurja Dobrile kardinalu Rauscheru, 10.3.1875. (Euer Eminenz! Wenn ich ungelegen oder mit einer indiscreten Bitte komme, so bitte ich im vorhinein Eure Eminenz um gnädige Nachsicht. Im Jahre 1857 wurde ich zum Bischof von Parenzo und Pola ernannt. Voraussehend meine künftige mißliche Lage hatte ich gleich nach der Ernennung Seine Majestät um Enthebung gebeten, wurde aber nicht erhört. Durch die verflossenen 17 Jahre war ich nach Kräften bemüht meine Berufspflichten zu erfüllen, was die Gläubigen und der Clerus im Allgemeinen überall anerkennen, nur in der Residenz-stadt Parenzo begegnet man mir mit Haß und Verachtung. Die wenigen vermöglichen Familien, Signoria genannt, haben mein Ansehen beim Volke durch bezahlte Demonstrationen, öffentliche Insulte und durch Schmähungen in radikalen Zeitungen der Provinz und des benachbarten Königreiches untergraben. Gleich anfangs und in der Folge oftmals kamen mir aus Italien Drohbrieft (...) in welchen als Grund der Feindseligkeit wider mich der Umstand angeführt wurde, daß ich den natürlichen Aspirationen einer bekannten Partei im Lande widerstrebe. Meine Lage hier ist durch diese unausgesetzten Anfeindung geradezu unerträglich geworden, und ich hätte schon längst den H. Vater um Enthebung von meiner Stelle gebeten, wenn ein solcher Schritt nicht zu viel Aufsehen erregen würde. Jetzt ist das Bistum Triest-Capodistria erledigt. Ich gehöre durch Geburt jener Diözese an, habe in derselben auf dem Lande und in der Stadt Triest in verschiedenen Berufssphären achtzehn Jahre gedient, und kenne die Verhältnisse und Bedürfnisse jener wie fast der eigenen Diözese Parenzo-Pola. Ich weiß es recht gut, daß die Last der Triester Diözese viel Größer und drückender ist, aber Mühen und Sorgen für das Heil der Gläubigen sind weit erträglicher als endlose Kränkungen und Verfolgungen von Seite einer unversöhnlichen Partei, deren Anhänger am 8. d. Mts. Schon das vierte mal Eigentum der bischöflichen Mensa in Brand gesteckt haben. Ich habe mich noch nie durch Bitten und Empfehlungen im Privatwege um irgendwelche Stelle beworben, und wenn ich jetzt von diesem pflichtmäßigen Grundsätze eine Ausnahme mir erlaube, indem ich Eure Eminenz angelegentlichst bitte, zu meiner Erlösung aus einer höchst peinlichen Lage gnädigst mitwirken zu wollen, so fühle ich mich eben durch die Unverträglichkeit meiner hiesigen Stellung dazu genötigt, was auch zu meiner Entschuldigung dienen möge, wenn meine Bitte mit dem Geiste der kirchlichen Vorschriften nicht vielleicht im Einklange steht.)

4.3. NA TRŠĆANSKO-KOPARSKOJ STOLICI

4.3.1. Postavljanje na čelo biskupije

Pri odabiru novoga Tršćanskog i Koparskog biskupa poštovana je uvriježena procedura, opisana u poglavlju posvećenom Dobrilinom postavljanju na porečku biskupsku stolicu. Stoga je tršćanski namjesnik, nekoliko tjedana nakon smrti Bartolomeja Legata, pozvao velikodostojnike što su upravljali susjednim dijecezama i goričkog nadbiskupa da mu pošalju obrazložene popise prikladnih kandidata za ispraznjenu stolicu. Kako je navedeno na prethodnim stranicama, svoja je razmišljanja i želje biskup Dobrila iskreno iskazao u privatnom pismu kardinalu Rauscheru, a po sebi je razumljivo da nije mogao biti ni približno otvoren u službenoj korespondenciji: četiri dana prije molbe bečkom kardinalu, poslao je odgovor namjesniku u kojem se ograničio na dva kandidata, krčkog svećenika Franju Feretića i tršćanskog duhovnika Ivana Glavinu, u potpunosti zaobilazeći vlastite aspiracije. Ipak, poznavajući sadržaj kasnijeg privatnog dopisa, shvatljivije je zbog čega je porečki biskup, uz kvalitete obojice kandidata, istaknuo i može bitne zapreke koje bi ih sputavale u uspješnom obnašanju biskupske službe.

Dobrila je, doduše, smatrao kako postoji više kandidata za mjesto tršćansko-koparskog biskupa, uzimajući u obzir obrazovanje, predanost i način života. Ipak, njihov se broj znatno sužavao zbog važnog načela kako biskup Trsta i Kopra mora odista poznavati sva tri jezika kojima govore vjernici povjereni njegovoj skrbi.⁴⁸³ Drugim riječima, potpuno u skladu s Dobrilinim stavom o biskupu kao svojevršnom nadpastiru, koji mora biti istinski upućen u odnose unutar granica svoje dijeceze, u obzir su dolazili isključivo duhovnici koji su se mogli sporazumijevati s vjernicima na njemačkom, talijanskom i "slavenskom" jeziku. Ograničivši se, dakle, na Feretića i Glavinu, biskup Dobrila je prvoga okarakterizirao kao "čovjeka iznimnih sposobnosti, primjernog načina života te svestrano teološki i u drugom smislu obrazovanog, koji osim njemačkog i talijanskog poznaje i ilirski jezik, a kao nekadašnji

⁴⁸³ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br.5/Pr, Juraj Dobrila Prezidijumu Namjesništva, Poreč, 6.3.1875. ((...) aber wenn der Grundsatz wichtig ist, daß jedem Bischof vom Triest-Capodistria eine genaue Kenntniß der drei Sprachen welche die seiner Obsorge anvertrauten Gläubigen sprechen besitzen muß, so wird eben durch diese unumgänglich nothwendige Eigenschaft die Zahl der für den fraglichen Posten geeigneten Personen sehr beschränkt, und es können mitunter solchen Personen nicht in Berücksichtigung kommen welche sich sonst durch eminente Eigenschaften, Zeugenden und Verdienste auszeichnen.)

biskupski kancelar iskusan je u službenim poslovima."⁴⁸⁴ Ipak, njegov knjiški način života predstavljao je, po Dobrilinu mišljenju, prilično ograničenje, jer je za upravljanje velikom i zahtjevnom dijecezom nalik tršćanskoj smatrao prikladnijim izbor osobe s više životnog iskustva, odnosno duhovnika koji bi bio upućeniji u finese društvenih odnosa. U slučaju tršćanskog svećenika Glavine, pak, porečki je biskup znakovito natuknuo kako mu "nije poznato, uvažava li g. Glavinu kler Tršćansko-koparske dijeceze, i uživa li uopće njihovo povjerenje."⁴⁸⁵

Nakon što je prikupio mišljenja svih velikodostojnika, namjesnik je obavijestio ministra bogoštovlja i nastave, a u to je vrijeme funkciju obnašao Karl von Stremayr, iz čijeg je izvješća razvidno kako je porečko razdoblje samo ojačalo Dobrilin ugled: preostala trojica prelata beziznimno su ga postavila na prvo mjesto među ukupno pet pristiglih imena. Vrijedi spomenuti i kako se kratka obrazloženja Feretićevih i Glavininih mogućnosti uvelike poklapaju s netom navedenim mišljenjem porečkog biskupa. Veći dio ministrovog izvještaja, razumljivo, ipak je posvećen obrazlaganju Dobrilinih karakteristika zbog kojih je potpuno odgovarao željama predstavnika austrijskih vlasti: "Kao svećenik i čovjek posjeduje izvrsne osobine, uživa opće poštovanje i glas tolerantnog crkvenog poglavara. Tijekom postojećih sukoba između slavenske i talijanske narodnosti u Istri, Dobrila je došao u neugodan položaj spram talijanskog elementa njegove dijeceze te ga pripadnici ovog elementa optužuju za priklanjanje slavizmu."⁴⁸⁶

Ministrovo mišljenje temeljilo se na namjesnikovom izvještaju, a on je, ukratko, smatrao Dobrilu "dobrim austrijskim Slavenom, koji je prepoznao važnost njemačkog obrazovanja za svoj rod te se samo suprotstavio talijanizaciji, čime je na sebe navukao mržnju Talijana, čiji utjecaj prevladava u istarskim zemaljskim odborima."⁴⁸⁷ Ponešto zbunjujuću

⁴⁸⁴ Isto (Er ist ein Mann ausgezeichneten Fähigkeiten, musterhaftem Lebenswandel und vielseitiger theologischer und anderweitiger Bildung, kennt nebst der deutschen und italienischen auch die illyrische Sprache, und ist als gewesener bischoflicher Kanzler in Kanzleigeschaften erfahren.)

⁴⁸⁵ Isto ((...) es mir nicht bekannt sei, ob Herr Glavina beim Clerus der Diöcese Triest-Capodistria im Ansehen stehe, und im Allgemeinen des Vertrauens desselben sich erfreue.)

⁴⁸⁶ KTR, OMP, Vortrag des Ministers Dr. Stremayr, Beč, 26.5.1875., br. 2038/875 (Als Priester und Mensch besitzt er die vorzüglichsten Eigenschaften, genießt di allgemeine Achtung und den Ruf eines toleranten kirchlichen Obern. Bei dem in Istrien bestehenden Widerstreite zwischen den Slavischen und italienischen Nationalen ist Dobrila zu dem italienischen Elemente seines bischöflichen Sprengels in eine unangenehme Stellung geraten und von den Anhängern dieses Elementes einer vorwiegenden Hineigung zum Slavismus beschuldigt worden.)

⁴⁸⁷ Isto (Der Statthalter versichert aber, daß Dobrila ein guter, treuer österreichischer Slave ist, der die Notwendigkeit der deutschen Bildung für seinen Volkstamm anerkennt und nur der Verwälschung Istriens

napomenu o "važnosti njemačkog obrazovanja" lako je razjasniti pozivanjem na, u jednom od prethodnih poglavlja razložene, istarske zadjevica oko pazinske gimnazije. Ministar Stremayr, koji je svoj konačni sud temeljio na namjesnikovim informacijama i Dobrilinom životopisu, smatrao je "kako Dobrila doista poznaje odnose u Trstu i da je po pitanju nacionalnih borbi već stekao dovoljno iskustava koja bi mu trebala biti korisnima u Trstu."⁴⁸⁸

Izvješće, međutim, ne završava ministrovim isticanjem Jurja Dobrile kao najpogodnijeg kandidata za popunjavanje ispražnjene biskupske stolice, već su posljednji odlomci posvećeni izuzetno važnom pitanju: ljubljanski knez-biskup iznio je, naime, prijedlog ujedinjenja porečko-pulske i tršćansko-koparske biskupije, a tršćanski namjesnik napomenuo je kako bi, u slučaju imenovanja Dobrile biskupom Trsta, upravljanje Porečkom i Pulskom biskupijom, do imenovanja novog biskupa ili do eventualnog ujedinjenja obaju dijeceza, moglo biti povjereno njemu.⁴⁸⁹

Navedeni se prijedlozi uvelike poklapaju s Dobrilinim planovima o kojima će uskoro biti više riječi, a ukazuju na nezanemarivu podršku na koju je mogao računati pokušavajući ih provesti u djelo. Ipak, potrebno je spomenuti kako su na koncu ministarskog izvješća iznesene i ozbiljene zapreke spomenutim zamislima: crkvene su odredbe nalagale da, nakon prekonizacije Dobrile za tršćansko-koparskog biskupa, privremeno upravljanje Porečkom i Pulskom dijecezom bude povjereno kapitularnom vikaru, čime će ujedno biti dokinuta dotadašnja biskupova ingerencija nad ovom biskupijom. Posljedično, pretpostavljalo se kako ne treba računati na izvanrednu odluku Svete Stolice kojom bi Dobrila bio postavljen za upravitelja Porečke i Pulske biskupije, jer se moglo očekivati kako će Vatikan u tome vidjeti prvenstveno utiranje puta ukinuću dijeceze.⁴⁹⁰

entgegengetreten ist, wodurch er sich den Haß der Italiener, deren Einfluß im istranischen Landes-Ausschuße überwiegt, zugezogen hat.)

⁴⁸⁸ Isto (Dr. Stremayr hebt hervor, daß Dobrila die Verhältnisse in Triest genau kennt und daß er in Sachen des Nationalitätenstreites bereits Erfahrungen gemacht hat, die ihm in Triest zu statten kommen dürften.)

⁴⁸⁹ Isto (Bei diesem Anlaße hat der Fürstbischof von Laibach die Vereinigung der Diözesen Parenzo-Pola und Triest-Capo d'Istria unter der Leitung des Bischofes von Triest zur Sprache gebracht und die Ausführung dieses Projektes ist von Seite des Statthalters für eine spätere Zeit mit dem Beifügen in Aussicht genommen worden, daß für den Fall der Bestellung Dobrilas zum Bischof von Triest demselben die Administration des bischöflichen Sprengels Parenzo-Pola bis zur Ernennung eines neuen Bischofes dieses Sprengels oder bis zur etwaigen Vereinigung der beiden genannten Diözesen belassen werden könnte.)

⁴⁹⁰ Isto ((...) nach erfolgter Präconisation Dobrilas als Bischof von Triest – Capo d'Istria nach Maßgabe der kirchlichen Vorschriften Sache der beiden Capitel in Parenzo und Pola sein würde, einen Capitularvicar für die interimistische Leitung der Diözese Parenzo – Pola zu wählen, da mit dem Tage der erwähnten Präconisation die bischöfliche Amtsgewalt für die genannte Diözese erlöschen würde. Eine ausnahmsweise Verfügung des h. Stuhles, durch welche Dobrila zum Verweser der Diözese Parenzo – Pola bestellt würde, wäre nach dem

Kako je navedeno, Dobriline aktivnosti vezane uz ujedinjenje biskupija bit će prikazane na idućim stranicama. Uvid u ministarsko izvješće moguće je zaključiti tvrdnjom kako se, kao i u slučaju Dobrilinog postavljanja na porečku biskupsku stolicu, njegova djelatnost u mnogočemu podudarala sa željama nekih predstavnika austrijskih vlasti, pri čemu se ne smije zanemariti podatak sačuvan u prvom biskupovom životopisu, prema kojem su se njegovom imenovanju izrazito protivili ministri Joseph Unger i Julius Glaser.⁴⁹¹ U jednakoj je mjeri razvidno kako je ishod biskupovih planova, uzimajući u obzir ispravno predviđene teškoće pri ostvarivanju zamišljenih ciljeva, uvelike ovisio o osjetljivim odnosima Monarhije i vrha Katoličke crkve.

4.3.2. Oproštajno i nastupno pastirsko pismo

Nakon što je koncem svibnja 1875. imenovan tršćansko-koparskim biskupom, uslijedila je Dobrilina prekonizacija 5. srpnja,⁴⁹² a Poreč je napustio 20. rujna.⁴⁹³ Nekoliko dana kasnije, točnije 26. rujna, biskupijском je svečanošću započelo njegovo upravljanje tršćanskom dijecezom. Pri odlasku iz Poreča, jednako kao i prigodom tršćanske ceremonije, biskup se obratio duhovnicima i vjernicima prigodnim poslanicama. "Častnim svećenikom i milim vjernim katolikom Porečke i puljske biskupije na raztanku" obratio se toplim riječima, slikovito opisujući zahtjevan biskupski poziv i svijest kako ga u Trstu čekaju novi izazovi: "Već od sedamnaest godin sam bio ja vaš i vi ste bili moji, i što je mene, pravo sam želio ostati s vami do smrti, i počivati među vami u hladnom grobu. Biskupska služba bijaše vavjek teško breme, a u sadanje vrijeme je ono puno težje, pa mi se je zato dogodilo kao i bolestniku, koji se obrne na drugi bok, pošto je dugo vremena ležao na jednom boku, ako i zna siromah, da mu ni tako neće biti bolje."⁴⁹⁴ Razumljivo, težini njegova položaja u Poreču posebno je doprinosilo neprijateljstvo dijela građanstva, ali u poslanici se Dobrila na njih osvrće tek sažeto i uopćeno: "Znam, nekim nisam bio ni malo po volji, i to me je vrlo žalostilo, ne samo radi mene nego i radi njih samih, a najveć pak zato, što je bilo biskupsko i u obće svećeničko dostojanstvo pogrdjeno. Živiti u miru i slogi sa svimi i sa svakim

Erachten des gf. Ministers nicht zu erwarten, weil der h. Stuhl darin die Anbahnung der Suppression des Bistums Parenzo – Pola erblicken (...).

⁴⁹¹ C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 62.

⁴⁹² "Životopis biskupa Dobrile", *Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga*, str. 79.

⁴⁹³ NS, br. 20, 1875., str. 77.

⁴⁹⁴ Dobrilina poslanica vjernicima i kleru Porečke i pulske biskupije, Poreč, rujna 1875.

pojedinin, toga svećenik nemore ni uz najveću svoju želju, navlastito u sadanje vrieme, kad toliki hule na vjeru i crkvu Isukrstovu, te gledaju, kako bi sve već omrazili vjernomu puku svetu vjeru i svećenički stališ."⁴⁹⁵

Poslanicu namijenjenu zajednici vjernika i duhovnicima biskupije od koje se opraštao, Dobrila je većim dijelom iskoristio kako bi još jednom skrenuo pozornost na najvažnija pitanja što su ga okupirala tijekom sedamnaest godina biskupske službe. Izazovi modernog doba, urušavanje tradicionalnih društvenih odnosa u kojima je Katolička crkva zauzimala značajno mjesto u svakodnevnom životu širokih slojeva stanovništva, "duh vremena" nesklon vjerskim načelima... Dobrilina je poslanica uvelike nalik očinskim savjetima roditelja koji je, premda nevoljko, primoran prerano se odvojiti od nedovoljno stasale djece. Očekivano, posebnu je pažnju posvetio sve gore stanju duhovništva, upozoravajući vjernike na neizbježno neugodnu budućnost ne ukloni li se doskora ovaj problem: "Treba nam daklem ljudem propovjednika, dobro naučenih i pobožnih svećenika ako hoćemo, da nam se vjera uzdrži i utvrdi: ali svećenika ima sve manje u Porečkoj biskupiji i do koje godine u mnogih plovanijah neće biti ni plovana ni kapelana. Seljaki su siromašni, a dok se dojde do mlade mise, treba potošiti silu novaca: gradjanskim sinom neljubi se već duhovni stališ, a iz susjednih biskupijah nestalo je svake pomoći. Sad se propovjeda riječ božja, djeteći i mladeži podaje se potrebiti nauk, vjernim podjeljuju se milosti nebeske po svetih sakramentih: a ipak tužbe bivaju sve to veće, da nestaje vjere i straha božjega, da je mladež sve razuzdanija, neposlušnija roditeljem, neljubavnija svojim domaćim, sve bezobraznija i nevaljanija; kletve, tatbine, lupežtva i zločinstva da se množe sve većma; ako stvari budu tako napredovale, da će ljudstvo propasti i u veće nevolje i nesreće. A što i kako će pak biti onda, kad puk nebude imao svećenika, duhovnih pastira..."⁴⁹⁶

Duhovnicima i katolicima Tršćanske i Koparske biskupije, Dobrila je uputio dijelom drugačije intoniranu poruku. Naime, već je na više mjesta skrenuta pozornost na biskupovo umijeće ophođenja s pukom, na kojem se temeljila vidljiva namjera da vjernicima porečke dijeceze ukaže kako će, usprkos udaljenosti, nastaviti barem u molitvama skrbiti o njihovoj dobrobiti, dok je pri dolasku u novu sredinu nastojao prije svega naglastiti svoju pripadnost zajednici: "(...) kriepi me još i misal, što ja prihodim k vam, ljubezni moji, ne kao tudjinac k tudjim, ni posve nepoznat k nepoznatim, jer sam ja u Tršćanskoj biskupiji ugledao vidjelo

⁴⁹⁵ Isto

⁴⁹⁶ Isto

ovoga svieta, svoj vraćam se k svojim."⁴⁹⁷ Bilo bi, međutim, pogrešno pretpostaviti kako se poslanice i sadržajno bitno razlikuju. Kao i u oproštajnom pastirskom pismu, Dobrila je naglasak stavio na, po njegovom mišljenju, prevladavajući problem tršćansko-koparske biskupije – loš položaj svećeništva u društvu i još gore izgled u budućnosti: "Dan danas nema stališa ni ruke ljudi u društvu čovječanskom, na koje bi se toliko ruga i zla govorilo i pisalo, koliko uprav na naš svećenički stališ. (...) Sve to već propada štovanje crkvenoga poglavarstva, mnogim oslabljuje vjera, gasi se plamen svete ljubavi, i nestaje nade u vječni život: ali uprav tako propada zajedno i ugled i vlast obiteljska, štovanje i ljubav prama roditeljem, posluš prama svakomu poglavarstvu, sigurnost imetka i tolike druge liepe krieposti, bez kojih nema pravoga napredka na bolje ni dobre i uztrajne sreće društvu čovječanskomu. (...) Odkad se je podigla ta buka i vika na duhovnički stališ, tako se je on omrazio mladićem u latinskih školah, da se sad neljubi gotovo nijednomu postati svećenikom. Da se zadovolji potrebe naše Tršćanske biskupije, trebalo bi nam svako ljeto petnaest mladomisnika, a odsad u napredak biti će po jedan ili dva na godinu. Od petdeset mjesta za naše žakne u Goričkom semeništu, ostati će prihodne školske godine već od četrdeset praznih. Istinita je stvar, i neda se sumnjati: do nekoliko godin, jedva svaka druga ili treća plovanija imat će svoga vlastitoga pastira, a po ostalih plovanijah i po kapelanijah prestat i propovijedanje rieči božje, podjeljivanje nebeskih darova i milostih po svetih sakramentih, poučavanje djece u strahu božjemu, i svake druge sladke utjehe, kojoj je izvor vjera Isukrstova."⁴⁹⁸

Naravno, biskup je bio svjestan kako bez pomoći duhovnika predanih svom pozivu neće biti u mogućnosti u znatnijoj mjeri utjecati na poboljšanje nezavidnih prilika. Stoga se izravno obratio svećenicima Tršćanske dijeceze: "A kad mi svećenici sami nemoremo izliečiti te ljute i pogubne rane, od koje boluje naša biskupija, gledajmo, da ju mi barem ničim neozledimo ni otrujemo. Pomnjinim propovijedanjem, neutrudljivim poučavanjem djetce i mladeži u crkvi i školi, radostnim i podpunim ovršivanjem svih svećeničkih dužnosti, bogoljubnim i krjepostnim životom, uljudnim i čestitim ponašanjem, odjećom, koja se pristoji našem stališu, neukorljivim drugovanjem s ljudi..."⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Dobrilina poslanica vjernicima i kleru Tršćanske i Koparske biskupije, Trst, 26.9.1875.

⁴⁹⁸ Isto

⁴⁹⁹ Isto

Iako zahtjevan i strog biskup poput Dobrile zasigurno nije bio po volji svim duhovnicima obaju ujedinjenih biskupija, o naklonosti što ju je uživao kod pobliže neodredivog broja svećenika Porečke i Pulske biskupije svjedoči "adresa" što mu ju je javno, na stranicama službenog glasila Austrijskog primorja *Osservatore Triestino*, "u ime svoje i svega svećenstva Porečko-Puljske biskupije"⁵⁰⁰ uputio porečki kapitul. Od navođenja dijelova njihove oproštajne poruke, ipak, mnogo je značajnija sažeta bilješka jednoga od duhovnika nove Dobriline biskupije, već spominjanog Jakova Volčića. U pismu Vjekoslavu Spinčiću, sročenom još u srpnju 1875., zarečki je svećenik s dozom cinizma prokomentirao neuobičajenu žustrinu dijela klera tršćansko-koparske biskupije: "Neki istrski župnici jur pohadjaju u Poreč klanjat se našem novomu Vladići; samo da bi ti pokloni bili iz srдца!"⁵⁰¹ Za pretpostaviti je, doista, kako barem dio ovih posjetitelja nije bio motiviran isključivo vjerskim i narodnjačkim ushitom, koliko prozaičnom željom za pridobivanjem naklonosti novoimenovanog biskupa.

4.3.3. Nastavak dugogodišnjeg predanog rada

Dobriline godine na Tršćansko-koparskoj stolici obilježene su aktivnošću oslonjenom na iste sastavnice koje su obilježile i njegove porečke godine: iscrpno upoznavanje s lokalnim prilikama utemeljeno na kanonskim vizitacijama; suradnja s duhovnicima na poticanju vjerskog života, ali i obrazovanja te u preporodnom radu općenito; što neposrednija i srdačna komunikacija s narodom; suprotstavljanje uplivu liberalnih nazora... Bez imalo je patetike moguće ustvrditi kako je u djelovanju na navedenim temeljima ustrajao do konca života.

Prije prelaska na pokušaj ostvarenja najvažnije zamisli tijekom Dobrilina tršćanskog perioda – podizanja takozvanog dječaćkog sjemeništa, potrebno je skrenuti pozornost kako je novoimenovanog biskupa zapao neugodan zadatak ukidanja institucije kojoj je svojedobno bio prvim ravnateljem – tršćanskog sjemeništa za bogoslove IV. godine, što ga je 1849. osnovao njegov prethodnik na stolici sv. Justa, Bartolomej Legat. Tijekom četvrt stoljeća postojanja, ova je ustanova uglavnom bilježila sustavno opadanje broja polaznika, što je, shvatljivo, bio odraz sve slabijeg odlučivanja mladih ljudi za svećenički poziv: sredinom sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća, od predviđenih pedeset mjesta za bogoslove iz

⁵⁰⁰ NS, br. 18, 1875., str. 69.

⁵⁰¹ HDA, ROVS, kut. 67, Jakov Volčić Spinčiću, Zarečje, srpanj 1875.

tršćansko-koparske biskupije u goričkom sjemeništu, bilo je popunjeno tek deset ili manje, a tijekom školske godine 1875./76. posljednju godinu bogoslovije pohađala su u tršćanskom sjemeništu samo dvojica klerika.⁵⁰² Ukidanje je stoga bilo tek formalno priznanje odavna poznate činjenice kako su troškovi ustanove osjetno nadvisivali priželjkivanu korist.

Poduzetni Dobrila, međutim, i u ukidanju seminara vidio je priliku za preusmjeravanje prišteđenih državnih sredstava u korisniju, a srodnu svrhu: početkom proljeća 1876., u vrijeme kad je već aktivno radio na podizanju zavoda u Pazinu, predložio je tršćanskom Namjesništvu da se neutrošeni iznos, točnije 630 forinti, upotrijebi za "novčanu potporu velikog broja siromašnih, dobro odgojenih i marljivih gimnazijalaca, kako bi se privuklo polaznike sjemeništa."⁵⁰³ Štoviše, osobito su mu na pameti bili polaznici pazinske gimnazije, što je obrazlagao tvrdnjom kako je "ondje razmjerno najviše mladića koji osjećaju sklonost duhovnom pozivu."⁵⁰⁴ Navedeni dopis najboljim je uvodom u prikaz Dobrilina ustrajnog nastojanja kako bi Tršćansko-koparska biskupija i čitava Istra stekle dječjačko sjemenište u Pazinu.

⁵⁰² NS, br. 22, 1875., str. 85.

⁵⁰³ AST, Atti presidiali, kut. 107, br. 781, Juraj Dobrila Prezidijumu Namjesništva, Trst, 29.4.1876. (Da es bisher dem Ordinariate nicht gelungen ist, ein Knabenkonvikt für die Diözese zu errichten, wodurch allein für den Priesterstand gesorgt werden könnte, so bleibt vorläufig nichts übrig, als eine möglichkeit große Zahl von armen, gut gesitteten und fleißigen Gymnasialschülern mit geldmitteln zu unterstützen, um Zöglinge für das theologische Seminar heranzuziehen.)

⁵⁰⁴ Isto ((...)) bei dessen Wertheilung besonders Studierende des Gymnasiums in Mitterburg berücksichtigt werden würden, weil es dort werhältnißmäßig am meisten Jünglinge gibt welche Steigung zum geistlichen Stand haben.)

4.4. KONVIKT

4.4.1. Sinergija nacionalnih i kršćanskih pokretačkih nastojanja

Među svećenicima Tršćansko-koparske biskupije, a posebno među onima koji su djelovali u župama nedaleko od teritorija Porečke i Pulske dijeceze, bilo je više osoba od Dobrilinog povjerenja. I oni su pohitali u Poreč podijeliti radost s novoimenovanim biskupom prije no što je otputovao u Trst, a prigodom tih susreta mogli su se uvjeriti kako agilni velikodostojnik, usprkos načetom zdravlju i poodmakloj dobi, u premiještanju na novu biskupsku stolicu vidi priliku za uskrsavanje davne zamisli. Još se jednom, kao pouzdanom i osebnom svjedoku, vrijedi okrenuti Jakovu Volčiću i njegovu dopisivanju s Vjekoslavom Spinčićem: "Moj župnik posjetivši Previšnjega našega Vladiku mi kaza da bude ovaj t.j. gos. biskup Dobrila utemeljiti u Pazinu mladenački zavod za buduće bogoslove, da mu je sam Car obećao na to izdašnu pomoć",⁵⁰⁵ a biskup je pouzdanim župnicima savjetovao i da, koliko budu u mogućnosti, pripremaju mladiće za gimnaziju, posebno u njemačkom jeziku, kako ne bi morali pohađati "pripravni tečaj".⁵⁰⁶

Iako se u literaturi uobičajilo Dobrilinom pokušaju osnivanja takozvanog dječjačkog sjemeništa u Pazinu, zbog slabog poznavanja izvornog gradiva, posvećivati minimalan prostor, a ponekad i potpuno zaobilaziti, dokumenti sačuvani uglavnom u tršćanskim arhivima pokazuju kako je riječ o posljednjoj velikoj biskupovoj inicijativi i, što je još važnije, kako su političke implikacije na najizravniji način utjecale na sudbinu Dobriline zamisli. Konačno, trud i sredstva uložena u ostvarenje žuđenog cilja još su jednim, možda i najočitijim, pokazateljem već višekratno istaknute činjenice kako se svjetonazoru najpoznatijeg istarskog preporoditelja moguće približiti tek uz oslonac na vjersku sastavnicu njegove djelatnosti, odnosno promatrajući ju kao sinergiju nacionalnih i kršćanskih pokretačkih nastojanja.

4.4.2. Zagovaranje zamisli kod svjetovnih i crkvenih vlasti

Buduća istraživanja bečkih i vatikanskih arhiva zasigurno će pridonijeti boljem poznavanju okolnosti u kojima su crkvene i svjetovne vlasti odlučivale o Dobrilinoj zamisli.

⁵⁰⁵ HDA, ROVS, kut. 73, Jakov Volčić Vjekoslavu Spinčiću, Zarečje, 13.8.1875.

⁵⁰⁶ Isto

Navedenu tezu osnažuju indicije u gradivu sačuvanom u Trstu, pri čemu je uglavnom riječ o biskupovoj korespondenciji s Namjesništvom Austrijskog primorja i apostolskim nuncijem u Beču, Luigijem Jacobinijem. Naime, dopisivanjem s ekspoziturama svjetovnih i crkvenih vlasti, Dobrila je nastojao posredno utjecati na one koji su u konačnici odlučivali o prihvatanju ili odbijanju njegovih ideja, a iz namjesničkih i nuncijevih odgovora moguće je tek naslutiti stavove vrhova Crkve i države.

Već desetak dana prije svečanosti u tršćanskoj katedrali kojom započinje Dobrilino upravljanje biskupijom, točnije 15. rujna, Dobrila je poslao Jacobiniju kraći dopis u kojem je, ne ulazeći u detalje, "aludirao na veliku nesreću od koje trpe dijeceze Trsta i Kopra, što se iz godine u godinu uvećava."⁵⁰⁷ Jezgrovita je i prilično neodređena napomena, razumljivo, privukla nuncijevu pažnju te je od Dobrile zatražio dodatna pojašnjenja, što je rezultiralo odužim biskupovim izvještajem, u kojem su izneseni najvažniji razlozi Dobriline skepse spram bliske budućnosti duhovništva i vjerskog života u objema istarskim biskupijama. Glede tršćansko-koparske dijeceze, biskup je ukazao na već spominjani manjak bogoslova u goričkom sjemeništu, a podsjetio je i na zatvaranje tršćanskog sjemeništa. Dobrila nije propustio ukazati kako će posljedice sve primjetnijeg manjka klera neizbježno biti dodatno uvećane osobitim društvenim uvjetima Trsta kao cvatuće trgovačke luke: "S obzirom na manjak ili bolje potpuni izostanak gimnazijalaca spremnih posvetiti se svećeničkom pozivu, može se sa sigurnošću predvidjeti kako se nakon jednog desetljeća neće moći pokriti ni trećina svih mjesta u dijecezi. Ova nesreća već po sebi kobna, ukazuje se još većom zbog činjenice kako nas, budući da je Trst svjetska luka, odasvud zapljuskuju osobe svih konfesija, vjera i mnogi nevjernici sviju nacija, prolaze našim krajevima kopnom i morem tražeći posao u Puli (glavna luka ratne mornarice) i u Rijeci, i među stanovništvom usađuju kužna uvjerenja i isprazne nazore, zbog kojih se nadaže još mnogo neophodnijim propovijedanje Božje riječi i marljivo poučavanje mladeži u vjeri."⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 93/Pr, Juraj Dobrila Apostolskom nunciju u Beču Jacobiniju, Trst, 4.11.1875. (Nella mia lettera dal 15. Sette. (...) inviata a V. E. Ill. e Rv. Alludeva ad una grande sciagura, da qui soffre la diocesi di Trieste e Capodistria, e che va da anno in anno crescendo.)

⁵⁰⁸ Isto (Attesa la penuria o quasi totale mancanza di studenti di ginnasio disposti a dedicarsi allo stato sacerdotale, si prevade con tutta certezza, che dopo un decennio non si potrà coprire neppur un terzo di tutti i posti nella diocesi. Questa sciagura già da per sè stessa funesta rendesi ancora più grande per la circostanza, che essendo Trieste un emporio montiale, di tutte le parti vi confluiscano persone d' ogni confessione religioni e molti miscredenti d' ogni nazione, percorrono le nostre parti per terra e per mare cercando lavoro in Pola (principale stazione della marina da guerra) e in Fiume, e spargono tra le popolazioni dottrine pestifere e

Opadanje broja svećenika u Porečkoj i Pulscoj biskupiji Dobrila je također opisao uz oslonac na stvarno stanje i neumoljive brojke, a ponovno je u argumentaciju uključio i nepovoljne društvene preduvjete: "Moram još primijetiti kako u onoj dijecezi ne postoji nijedna gimnazija; u primorskim gradovima vjerski je osjećaj sve manji, dok su seljaci gotovo svi nesposobni podnijeti troškove neophodne za izdržavanje sinova na naukama, a već nekoliko godina u ovim ih krajevima obeshrabruje što uviđaju kako se mladi učenici sa sela vraćaju, gotovo svi, iskvareni iz gradova."⁵⁰⁹

Pri kraju dopisa, Dobrila se prisjetio svojih prvih godina u Poreču i inicijative o privremenom ili trajnom ujedinjenju uprave nad objema biskupijama te negativnog odgovora što ga je primio iz Rima. Svoju djelatnost na biskupskoj stolici neuvijeno je opisao kao niz pokušaja da se ublaži nepovoljno stanje, uz uvjerenje kako je izbjegavanje sumorne budućnosti nemoguće bez posezanja za radikalnim rješenjima: "Nakon tog vremena nisam štedio ni brige ni napora u ovom pogledu; međutim bez novca ne podižu se sjemeništa, a bez konvikta za dječake od devet ili deset godina nadalje ne može biti kandidata za teologiju. (...) Među trima mogućnostima valja odabrati jednu: ili unija dijeceza, ili barem upravljanje porečkom povjeriti tršćanskom biskupu tijekom petnaest godina ili nepopravljiva propast obaju dijeceza."⁵¹⁰

Dobrila je u posljednjim rečenicama izrijekom predložio da se, bude li potrebno, otpravi u Beč i dodatna pojašnjenja pruži usmeno, ali apostolski ih je nuncij zatražio novim dopisom, utemeljenim na mišljenju Svete Stolice koju je izvijestio o Dobrilinim stavovima. U nuncijevom dopisu već je moguće razaznati osnovne prepreke biskupskoj zamisli. Naime, rimski je stav o ukidanju dijeceze bio načelno negativan, odnosno jednak odgovoru što ga je Dobrila primio desetak godina ranije: "Sveta Stolica zatečena je ovom opasnošću i prepoznala je nužnost poduzimanja neke mjere. Ali što se tiče projekta zadržavanja imenovanja biskupa navedene dijeceze kroz 15 godina, kako bi se prihvati preusmjerili podizanju dječakog

massime empie. Per cui si rende tanto piu necessaria la predicazione della divina parola e assidua istruzione religiosa della gioventù.)

⁵⁰⁹ Isto (Devo ancora osservare, che in quella diocesi non vi esiste verun ginnasio; nelle città marittime il sentimento religioso va sempre più scemandosi, e i villici in campagna sono quasi tutti incapaci di sopportare le spese necessarie per mantenere figli negli studi, e da alcuni anni a questa parte sono anche scoraggiati vedendo che i giovani studenti di campagna tornano quasi tutti corrotti dalle città.)

⁵¹⁰ Isto (Dopo quel tempo non ho risparmiato nè cure nè sforzi in questo riguardo; senza danaro però non si erigono seminari e senza un convitto per giovanetti fino dall'età di nove o dieci anni in poi non si potrà avere candidati di teologia. Tra le tre cose è da scegliersi una: o l'unione delle diocesi, o almeno l'amministrazione della Parentina dal vescovo di Trieste per il corso di quindici anni, o l'irreparabile rovina di ambedue le diocesi.)

sjemeništa, Sveta Stolica primjećuje kako u trenutnim okolnostima, s obzirom na parlamentarne i ministarske namjere ukidanja dijeceza, porečko odlaganje [imenovanja biskupa, op. M.D.] ne bi moglo biti provedeno neovisno od velike neugodnosti, odnosno od pružanja povoda ili izgovora za potpuno ukidanja iste dijeceze."⁵¹¹ Sveta Stolica je, doduše, priznavala potrebu za sjemeništem te je zadužila bečkog nuncija da pokuša kod vlade ishoditi kakvu financijsku potporu, oko čega je Jacobini zamolio za pomoć i samog Dobrilu. U slučaju neuspjeha navedene inicijative, Rim je predložio svojevrсно kompromisno rješenje na temelju kojeg bi se imenovao "upravitelj s biskupskim obilježjima i sjedištem u Poreču", kojem bi bila dodijeljena polovica biskupskih prihoda, dok bi se preostala polovica namijenila podizanju sjemeništa. Pretpostavljalo se kako bi na taj način i dalje postojao biskup u Poreču, tijekom vremena bi se prištedila zamjetna sredstva, a istodobno bi bila uklonjena opasnost od ukidanja biskupije.⁵¹² Bečki je nuncij, nakon što je od biskupa zatražio precizne podatke o njegovoj zamisli, svoj dopis zaključio znakovitom opaskom: "Ne smijem Vam k tome prešutjeti kako sam, čim su se proširile neke neodređene glasine o ukidanju biskupije, već primio pritužbe porečkog stanovništva."⁵¹³

Biskup je opširno odgovorio koncem 1875. godine. Ovo Dobrilino pismo od izuzetne je važnosti, jer su podrobno opisane društvene, gospodarske i vjerske okolnosti koje su stajale na putu popravljaju duhovničkog stanja u Porečkoj i Pulskoj biskupiji, ali još više stoga što postaje razvidno do koje je mjere biskup promislio zamisao o konviktu. Kao i pri nekim drugim, na prethodnim stranicama opisanim inicijativama koje su iziskivale trud, razboritost i materijalna sredstva, pokazalo se kako Dobrila nije bio osoba od polovično domišljenih projekata.

⁵¹¹ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 112/Pr, Nuncij Jacobini biskupu Dobrili, 3.12.1875. (La S. Sede rimase penetrata di questo pericolo, e riconobbe la necessità di un provvedimento. Ma quanto al progetto di tenere sospesa la nomina del Vescovo della da. Diocesi per 15 anni, per erogarne le rendite alla fondazione di un Seminario puerorum, la S. Sede osserva, che nelle attuali circostanze, ed in vista delle tendenze parlamentari e ministeriali di sopprimere le diocesi, la sospensione di Parenzo non potrebbe andare disgiunta dal grande inconveniente, cioè di dar motivo o pretesto alla soppressione assoluta della stessa diocesi.)

⁵¹² Isto (Peraltro ben riconoscendo la S. Sede la grave urgenza di un Seminario da Lei esposta, m'incarica a far delle pratiche presso il Governo, onde ottenere qualche sussidio per la fondazione del Seminario, ed in questo prego ancora Lei ondecol suo noto zelo ed energia voglia coadiuvare i miei tentativi. Se poi i nostri sforzi da questo lato non avessero buon esito, la S. Sede proporrebbe di nominare un Amministratore con carattere vescovile, e residenza in Parenzo, assegnandoli la metà delle rendite della mensa, e destinandone l'altra metà pel seminario, ed in tal modo esistendo un Vescovo, ed esercitando in Parenzo le funzioni vescovili, verrebbe allontanato il pericolo della soppressione del Vescovato.)

⁵¹³ Isto (Non debbo ancora tacerle, che appena sparsa qualche vaga voce sulla soppressione del Vescovato, mi sono già pervenuti dei reclami per parte della popolazione di Parenzo contro tale progetto.)

U prvim je odlomcima jasnom računicom predočio nunciju Jacobiniju iznos čistog godišnjeg prihoda porečkog biskupa, ali na to se nadovezala osebujna skica onodobnog Poreča i biskupskog položaja u njemu, kojom je otklonjena mogućnost da se polovicom navedenih sredstava financira gradnja dječaćkog sjemeništa: "Poreč, gradić od oko 2500 duša mjesto je koje doista obiluje besposlenima, jadnicima i zlobnicima, posljednjih godina izrazito iskvarenim od strane nekih utjecajnih izrugivača s našom svetom vjerom i ako biskup ne raspe dobar dio svojih prihoda na korist ovog pokvarenog svijeta, boravak u onom demoraliziranom mjestu bit će mu neizdrživ. S obzirom na ove okolnosti i vrlo visoke cijene svega što je neophodno za život, držim kako jedan upravitelj u rang biskupa ne može živjeti pristojno s polovicom navedenih prihoda, a druga polovica bila bi prihod preslab za osnivanje sjemeništa za mlade učenike gimnazije."⁵¹⁴ Nimalo privlačna slika Poreča nesumnjivo je povezana s ranije opisanim verbalnim i materijalnim napadima svjetonazorskih protivnika kojima je Dobrila bio sve učestalije izložen posljednjih godina na čelu Porečke i Pulske biskupije.

Kao crkveni velikodostojnik, Dobrila je bio potpuno svjestan kako je vrh hijerarhije kojoj je pripadao s podozrenjem gledao na zamisli o smanjivanju broja postojećih biskupija te je nastojao obrazložiti svoje stavove upravo pozivanjem na snaženje duhovne situacije u slučaju provedbe predloženih reformi. Prije svega, bio bi osiguran dovoljan broj prikladnih i čestitih svećenika, što je smatrao neophodnim preduvjetom uspješnog biskupovog djelovanja.⁵¹⁵ Osim toga, Porečku i Pulsku dijecezu držao je premalom i suviše siromašnom, što je dovodilo u pitanje mogućnosti zasebnog napretka.⁵¹⁶ Spomenute tvrdnje Dobrila je dodatno naglasio ukazujući na teškoće s kojima se susretao tijekom upravljanja Porečkom i Pulskom biskupijom, odnosno na okolnosti koje su doprinosile slabljenju ionako opadajućeg svećeničkog ugleda u društvu. Primjerice, tek zaređeni duhovnici slani su na prve svećeničke

⁵¹⁴ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 112/Pr, Juraj Dobrila Nunciju Jacobiniju, Trst, 28.12.1875. (Parenzo, cittadella di circa 2500 anime è un luogo che abbonda assai di oziosi, miserabili e viziosi, massime negli ultimi anni corrotti da alcuni influenti schernitori della nostra s. religione, e se il vescovo non sprecasse una buona parte delle sue rendite a favore di quella gente guasta, la dimora in quel luogo demoralizzato gli sarebbe insopportabile. Atteso queste circostanze e i prezzi altissimi di tutto quanto è necessario per la vita, ritengo che un amministratore col carattere di vescovo non potrebbe vivere decorosamente colla metà delle suddette rendite, e l'altra metà sarebbe un importo troppo tenue per la fondazione del seminario per giovani studenti del ginnasio.)

⁵¹⁵ Isto (Prescindendo dalle giuste e forti ragioni che militano per la conservazione delle esistenti diocesi, considerando la cosa soltanto dal lato dell'interesse religioso e morale di quelle povere popolazioni mi sembra, che l'unione della diocesi di Parenzo e Pola con questa di Trieste sarebbe molto vantaggiosa, purchè con questa misura si potesse conseguire l'importantissimo scopo di assicurare per l'avvenire l'educazione di un buon numero di idonei e virtuosi sacerdoti, senza i quali rimanengono infruttuose tutte le cure e fatiche d'un vescovo.)

⁵¹⁶ Isto (La diocesi di Parenzo è troppo piccola e povera e non può prosperare da per sè stessa.)

zadatke u udaljena sela gdje "neiskusni i u najopasnijoj dobi žive daleko od iskusnih svećenika koji su ih sposobni nadzirati i usmjeravati u dušobrižništvu, te se nerijetko događa da se odaju grijehu i tako užasno demoraliziraju stanovništvo."⁵¹⁷ Osim što bi ujedinjavanjem biskupija bilo otvorene veće mogućnosti nadzoru neiskusnih duhovnika, nestalo bi i problema što je neizostavno morio biskupe nevelikih dijeceza: "Kada neki svećenik nesretno počini nečastan čin, glas se širi brzo čitavom dijeceзом ako je premala kao ona Porečka, i nema ga se gdje premjestiti nakon pokajanja."⁵¹⁸ K tome, Dobrila je ukazao i na već spominjane posljedice primanja svećenstva iz drugih biskupija, "koji ne poznaju jezike našeg stanovništva, običajima i navikama različitog i nerijetko raspuštenog",⁵¹⁹ te na razloge zbog koji je bilo sve teže pronaći kandidate za duhovnička zvanja među gradskim, ali i seoskim stanovništvom.

Svakako je pažnje vrijedno i obrazloženje male vjerojatnosti vjerničkog nezadovoljstva premještanjem sjedišta biskupije, što je Dobrila ponovno povezao s nezavidnim položajem biskupa u Poreču: "Najveći dio klera i puka one dijeceze nezainteresiran je oko mjesta sjedišta njihovog biskupa, a zatim Porečani su velikim dijelom zbog djelovanja nekih malobrojnih, ali utjecajnih nevjernika potpuno demoralizirani i nehajni glede svete vjere, te je u Poreču, malom mjestu, sjedištu Pokrajinskog sabora, i žarištu određenih ozloglašanih naklonosti i odvratnih zamisli, nemoguće biskupu zakloniti svoju čast i braniti ju od zlih napada, osim po cijenu da bar dijelom izda svoje uzvišeno poslanje."⁵²⁰ Duskora će se pokazati kako je Dobrila, ukoliko doista nije očekivao snažnije oponiranje svom prijedlogu, bio potpuno u krivu.

⁵¹⁷ Isto ((...) i sacerdoti novelli appena usciti dal seminario vengono impiegati nelle ville in qualità di amministratori parrocchiali e di cappelani esposti, ed inesperti e nella più pericolosa età vivono lontani da sacerdoti provetti ed atti di sorvegliarli e dirigerli nella cura d' anime, onde succede non rare volte, che si danno a vizzi e che demoralizzano talvolta orrendamente le popolazioni.)

⁵¹⁸ Isto (Quando un sacerdote sventuratamente commette un' azione disonorante, la fama se ne propaga in breve in tutta la diocesi, se è troppo piccola, come lo è quella di Parenzo, e non si ha dove impiegarlo dopo che si è ravveduto.)

⁵¹⁹ Isto ((...) da alcuni decenni in mancanza di propri i vescovi accoglievano candidati sconosciuti che sopravanzavano alle diocesi limitrose, ignari delle lingue delle nostre popolazioni, di costumi ed abitudini differenti e non rare volte scostumati.)

⁵²⁰ Isto (La masima parte del clero e del popolo di quella diocesi è indifferente riguardo al luogo della sede del loro vescovo, i Parenzani poi sono in gran parte per opera di alcuni pochi ma influenti miscredenti talmente demoralizzati e incuranti per la s. religione che in Parenzo, luogo piccolo, sede della Dieta provinciale, e focolajo di certe notorie tendenze ed idee abominevoli non è possibile al vescovo di metter in sicuro la sua dignità e diffenderla da vilissimi insulti se non a costo di tradire almeno in parte l' alta sua missione.)

Tršćansko-koparski biskup je posljednji dio svog dopisa posvetio priželjkivanoj ustanovi u Pazinu, točnije izvorima iz kojih bi se namaknula sredstva za podizanje i izdržavanje te približnoj lokaciji. Potrebne financije bi se namaknule, u slučaju trajnog ili privremenog ujedinjenja biskupija, prodajom zemljišta u Puli koje je spadalo u biskupsku imovinu, prišteđenim biskupskim godišnjim prihodima, iznosom predviđenim za goričke bogoslove, a neiskorištenim zbog manjka budućih duhovnika te svećeničkim prihodima koji su također ostajali neiskorišteni uslijed nepopunjenosti sve većeg broja duhovničkih mjesta. Potreba podizanja konvikta ponovno je osnažena ukazivanjem na sve utjecajniiji upliv liberalnih nazora: "Danas je iskvarenost opsjela sva veća mjesta, a Pazin, u kojem je oko 2500 duša, nije izuzet. Kako bi se zaštitilo učenike koliko je moguće, prikladno bi bilo podignuti sjemenište na mjestu malo udaljenom od školske zgrade, po mogućnosti odvojenom od grada i branjenom od kužnog utjecaja opakih."⁵²¹ Konkretnije, biskupu se pogodnim učinio dio posjeda pazinskih franjevacu te je pri kraju pisma navijestio namjeru da se informira kod njihovog provincijala čije je sjedište bilo u Kostanjevici kraj Gorice.

Iako, nažalost, nije poznat sadržaj svih dopisa kojima je biskup Dobrila nastojao oživotvoriti svoju zamisao, iz dostupnog je arhivskog gradiva razvidno kako se u zagovaranje kod svjetovnih vlasti upustio već nekoliko dana nakon odgovora bečkom nunciju, točnije 31.prosinca 1875., a svoju je aktivnost nesmanjenim intenzitetom prenio i u 1876. godinu. Naime, uz dopis ministra nastave i bogoštovlja tršćanskom namjesniku, datiran 19. lipnja 1876., kojim se od predstavnika austrijske vlasti u Primorju zatražilo da što prije dostavi precizne podatke o biskupovoj zamisli, bilo je priloženo pobliže nepoznato Dobrilino "izvješće, prema kojem se spomenuti projekt pokazivao detaljno razloženim."⁵²² Navedenome valja dodati podatak iz istog ministarskog dopisa, iz kojeg se može zaključiti kako je biskup nekoliko mjeseci ranije, odgovarajući na upit o kandidatima za novog porečko-pulskog biskupa, i namjesniku izložio svoje zamisli o odgodi imenovanja. Ukratko, biskup Dobrila je, bez sumnje oslanjajući se na argumente srodne izloženima u pismima bečkom nunciju, tijekom prve godine svoga upravljanja Tršćanskom i Koparskom dijecezom nastojao

⁵²¹ Isto (Oggidi la corruzione ha invaso tutti i luoghi grossi, e Pisino, che ha circa 2500 anime, non ne va esente. Affine di preservarvi gli alunni più che sia possibile converrebbe erigere il seminario in un sito poco distante dall'edificio scolastico, possibilmente separato dalla città e difeso contro la pestifera influenza dei malvaggi.)

⁵²² AST, Luogotenenza, Atti presidiali riservati, kut. 3, br. 343/C.U.M., Ministar nastave i bogoštovlja tršćanskom Namjesniku, Beč, 19.6.1876. (Ich ersuche Eure Excellenz mir diese Anträge nach sorgfältiger Erwägung aller hiebei in Betracht kommenden Verhältnisse ehethunlichst zukommen zu lassen, zu welchem Behufe ich Eurer Excellenz die Note des gennanten herrn Bischofs von 31. Dezember 1875 (...) in welcher das Rede stehende Projekt umständlich erörtert erscheint, zurückzustellen mich behre.)

utjecati na duhovne i svjetovne čimbenike višekratno zagovarajući zamisao o dječjačkom sjemeništu u Pazinu. Sačuvana korespondencija iz lipnja 1876. između Dobrile i nuncija Jacobinija svjedoči o razgranatosti inicijative, ali i o umnažanju ozbiljnih prepreka koje su se jasno ukazivale od proljeća, a do kasne jeseni i sam je biskup morao prihvatiti kako do željenog cilja neće doći načinom za koji se zalagao.

Iz nuncijevog dopisa Dobrili, naime, razvidno je kako su crkvene i državne vlasti smatrale biskupovo promišljanje učinkovitih rješenja razumnim, ali nisu bile spremne na bezrezervnu podršku. Preciznije, austrijska Vlada prihvatila je Dobrilinu inicijativu, kao i predloženi način namicanja potrebnih sredstava: "U tu svrhu Vlada je izjavila kako nema drugog sredstva do li odložiti imenovanje u Porečkoj biskupiji i složiti se s nadležnim vlastima oko sljedećih točaka: 1. Da prihodi navedene biskupije budu usmjereni podizanju sjemeništa kroz određeni broj godina koji treba utvrditi sporazumno sa Svetom Stolicom. 2. Da Porečka stolica ostane praznom kroz navedeno vrijeme: 3. Da upravljanje spomenutom dijecezom bude povjereno biskupu Trsta."⁵²³ Vjerojatno nisu bez temelja ranije iznesene pretpostavke Svete Stolice kako je austrijsku vladu, više od pobožnog cilja, na pristajanje uz Dobriline zamisli motivirala slabo skrivena namjera da smanji broj dijeceza, a čak i isključi li se navedena teza, razvidno je kako svjetovnim vlastima nije bilo teško podržati projekt koji nimalo ne bi opterećivao državni proračun.

Razumljivo, Sveta je Stolica također uočila kako je spomenuta podrška prvenstveno deklarativna, što je i istaknula, nakon što joj je nuncij prenio stavove austrijskih vlasti: " Sveta Stolica odgovorila mi je, kako je doista sa zadovoljstvom uočena spremnost vlade da podrži utemeljenje ustanove koju uistinu zahtijeva posebno stanje dviju dijeceza Trsta i Poreča. Ali primjećuje se kako ova podrška ne prelazi granice običnog blagonaklonog pristanka, dok od strane vlade nije zapravo pridodana nikakva novčana pripomoć ustanovi o kojoj se raspravlja. Međutim, sa samim prihodima porečkog biskupa, prema Vašim izračunima, nikad se neće sabrati neophodna sredstva. Dakle želi li se uspjeh, potrebno je uvjeriti se u prilog vjerezakonskog fonda u iznosima koje će prištedjeti bilo ispražnjanošću mnogih mjesta na

⁵²³ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 70/Pr, Nuncij Jacobini biskupu Dobrili, Beč, 12.6.1876. (A tale effetto il Governo diceva non esservi altro mezzo, che il sospendere la nomina del Vescovato di Parenzo; e che si era d' accordo colle autorità competenti sui seguenti punti: 1. che le rendite del do. Vescovato sarebbero erogate all' erezione del Seminario per un certo numero di anni da fissarsi d' accordo colla S. Sede. 2. che la Sede di Parenzo resterebbe vacante pel tempo sud. 3.) che l'amministrazione della da. diocesi sarebbe affidata al Vescovo di Trieste.)

goričkom sjemeništu, bilo među duhovnicima Tršćanske i Porečke dijeceze. Zato Sveta Stolica, prije no pristupi ikakvoj odnosnoj odluci, želi znati sa sigurnošću kakve su namjere vlade o ovom prinosu, budući da je povoljan ili nepovoljan odgovor na taj upit neizostavna sastavnica pri donošenju odluke njegove Svetosti."⁵²⁴

Iz navedenih je stavova, među ostalim, razvidna zanimljiva činjenica: i svjetovne i crkvene vlasti oslanjale su se na Dobriline prijedloge o financiranju izgradnje pazinskog konvikta, ali isključivo na one koji su im odgovarali. Dok je austrijska Vlada podržavala preusmjeravanje već postojećih prihoda, istovremeno prešućujući kako je biskup predložio i izdvajanje sredstava koja su svake godine ostajala u državnoj blagajni zbog manjka bogoslova i duhovnika, Rim je opravdanje odgađanju donošenja ikakvog čvrstog stava potražio upravo u tome. Naravno, ponovno je potrebno naglasiti kako se o pravim stavovima obaju vlasti može tek nagađati, ali sredinom 1876. biskup Dobrila zasigurno je već bio svjestan kako bi vrhu Katoličke crkve više odgovaralo kakvo umjerenije rješenje, dok je austrijskim vlastima, istodobno, bila važnija mogućnost smanjivanja broja dijeceza u Primorju od duhovnog boljitka tamošnjih vjernika. K tome, nakon što je nuncij Jacobini prosljedio odgovor Svete Stolice Ministarstvu, i ono je odgodilo konačnu odluku i preusmjerilo pribavljene informacije tršćanskom namjesniku ranije citiranim dopisom od 19. lipnja 1876. godine. Biskupu Dobrili, stoga, nije preostala druga mogućnost do li dostavljati tražene podatke predstavnicima obaju vlasti, odnosno namjesniku i nunciju Jacobiniju, pokušavajući se istodobno dodatno približiti ostvarenju davne zamisli dodatnim razrađivanjem planova.

Nakon što je konac lipnja i čitav srpanj posvetio kanonskim vizitacijama,⁵²⁵ biskup je u kolovozu stupio u kontakt s Ordinarijatom dijeceze Seckau-Graz kako bi pribavio statut i nacrt tamošnjeg dječjačkog sjemeništa,⁵²⁶ a koncem mjeseca osobno se otpravio put Gorice

⁵²⁴ Isto ((...) e la S. Sede mi risponde, che si è visto con sodisfazione la disposizione del Governo per appoggiare lo stabilimento di un Istituto che realmente viene reclamato dalle particolari condizioni delle due diocesi di Trieste e Parenzo. Ma osserva che questo appoggio non eccede i limiti di una semplice favorevole disposizione, ma dalla parte del Governo non è affatto ammesso un concorso pecuniario alla fondazione di cui si tratta. D' altronde colle sole rendite della mensa di Parenzo, secondo i calcoli da Lei fatti, non si giungerebbe mai ad accumulare i fondi necessari allo scopo. Perciò se si brama riuscire conviene assicurarsi del contributo del fondo di religione per quelle somme che esso risparmia sia per la vacanza di tanti posti del Seminario di Gorizia, sia nella cura di anime nelle diocesi Triestina e Parentina. Perciò il S. Padre prima di prendere qualunque risoluzione in proposito desidera conoscere con sicurezza, quali siano le intenzioni del Governo su questo contributo, essendo la risposta favorevole o sfavorevole a tale richiesta un elemento indispensabile per la decisione da adottarsi.)

⁵²⁵ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 70/Pr, Juraj Dobrila nunciju Jacobiniju, 24.6.1876.

⁵²⁶ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 81/Pr, Juraj Dobrila Ordinarijatu Seckau-Graz, Trst, 13.8.1876. (Der ergebenst Gefertigte erlaubt sich di höfliche Bitte um gefällige Mittheilung eines Exemplars der Statuten

kako bi razgovarao s franjevačkim Provincijalom, o čemu je izvijestio bečkog nuncija.⁵²⁷ Poglavar franjevačke provincije također je razabrao osnovanost biskupovih namjera i obećao, u slučaju pristanka Svete Stolice, pomoć pri realizaciji. I ovaj dopis sadrži više vrijednih podataka, prvenstveno o uznapredovaloj fazi u kojoj se nalazio Dobrilin projekt koncem kolovoza 1876. godine: "Carsko-kraljevski inženjer upravo je zadužen da se otputi u Pazin i prouči najpogodnije mjesto gdje bi se trebala podići zgrada koja bi trebala poslužiti za 160 učenika, od kojih bi 50 moglo biti za porečku dijecezu, i da sačini odnosni tehnički projekt. Namjesnik je voljan predložiti Ministarstvu sudjelovanje Vlade u troškovima gradnje i u dotiranju značajnim iznosima. Ovo je trenutno stanje stvari."⁵²⁸

Zamjetan dio biskupovog dopisa nunciju posvećen je prigovorima njegovoj zamisli, što su se gomilali još od prethodne godine, iako je Dobrila nastojao svoju inicijativu zadržati tajnom. Gorčina kojom su nabijene njegove rečenice svjedoči kako je bujicu protesta povezivao s ranije opisanim antagonizmom istarskoga talijanskog građanstva spram Dobrile kao nositelja emancipacije Hrvata i Slovenaca, žitelja Markgrofovije. Sačuvano izvorno gradivo, doduše, ukazuje kako protivnici biskupove zamisli nisu bili motivirani isključivo protalijanskim građansko-liberalnim nazorima, ali potonji su dominirali utjecajem i rasprostranjenošću te Dobrila nije bio u krivu ukazujući na političku pozadinu oponiranja, prividno potaknutog vjerničkom zabrinutošću. Ipak, potrebno je više od odlomka kako bi se pravilno prikazala lepeza prigovora, potpuno razvijena tijekom druge polovice 1876. godine.

4.4.3. Oporba

Kako je ranije spomenuto, nuncij Jacobini obavijestio je Dobrilu o pritužbama porečkih građana glede ukidanja Porečke i Pulske biskupije još početkom prosinca 1875. godine. Koordinirani pritisak istarskog talijanskog građanstva, međutim, organiziran je u

des diöcesen-Knabenseminars. Wenn es möglich ist, eine copie vom Plans des gedachten seminars-Gebäudes, wenn auch won einem Nichttechniker und nur beiläufig angefertigte mit Angabe der Bestimmung der einzelnen Localitäten den Statuten beizufügen, so würde der gehrsamst Gefertigte ganz besonders dankbar dafür sein.)

⁵²⁷ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 84/Pr, Juraj Dobrila nunciju Jacobiniju, Trst, 27.8.1876. (Li 24 corrente mi recai a Gorizia per conferire con quel P. Provinciale dei Francescani, affine di sentire se si potesse avere dal convento di Pisino una parte dei terreni da esso posseduti per lo scopo in discorso.)

⁵²⁸ Isto (Un i.r. ingegnere fu testè incaricato dal governo di recarsi a Pisino e di studiare il sito più opportuno, ove sarebbe da erigersi l'edifizio che possa servire per 160 allievi, dei quali 50 potrebbero essere per conto della diocesi di Parenzo, e di confezionare il rispettivo operato tecnico. Il Luogotenente è disposto di proporre al Ministero la concorrenza del Governo per le spese della fabbrica e della dotazione con rilevanti somme. In questo stadio stanno presentemente le cose.)

kolovozu 1876. nizom sadržajno usklađenih molbi, upravljenih na cara i Papu. Vjerojatno je najvažnija i najutjecajnija bila molba Zemaljskog odbora Markgrofovije Istre, najvišeg pokrajinskog izvršnog tijela što ga je čvrsto u rukama držalo talijansko liberalno građanstvo. Obaviješten o pregovorima austrijske vlade s Rimom o privremenom nepopunjavanju porečke biskupske stolice, Zemaljski je odbor ustvrdio kako bi, ostvari li se navedeno, "u Istri, a posebno u porečkoj dijecezi, bilo teško i opće nezadovoljstvo naroda i klera."⁵²⁹

Argumenti što ih je iznio Odbor mogu se svesti na zabrinutost vjernika i duhovništva kako bi privremeno nepopunjavanje biskupskog položaja moglo biti uvodom u potpuno ukidanje biskupije, ali i tezu kako prihod biskupije, dobrim dijelom utemeljen na pobožnim darovima prethodnih generacija, ne može biti iznesen izvan granica dijeceze "kako bi bio smješten na odredište strano i različito od svrhe njegova ustanovljenja, bez otvorenog kršenja građanskih i kanonskih zakona, i uzdrnavanja duša u njihovom osjećaju poštovanja spram javnih institucija."⁵³⁰ Kako bi se osnažilo tvrdnju o općem nezadovoljstvu, istog dana ili tijekom idućeg tjedna zasebne su molbe caru poslala predstavništva više istarskih gradova, uglavnom ponavljajući argumente porečkog Odbora, ali i dodatno ih proširujući. Predstavници Motovuna tako su naglašavali da vjernici u njihovoj općini "nestrpljivo iščekuju imenovanje svog pastira, odnosno porečkog biskupa, čija je stolica već više od godine prazna i čiji izostanak svi bolno osjećaju."⁵³¹ Rovinjska je općinska delegacija uporište svojoj molbi potražila u poznatoj pobožnosti grada koji je, uzimajući u obzir isključivo domaće stanovništvo, odnosno izuzimajući mnogobrojnim strancima naseljenu Pulu, bio najnaseljeniji u Porečkoj i Pulskoj dijecezi. Tamošnji su vjernici, tvrdilo se, dijelili nesigurnost i strahove ostalog katoličkog pučanstva,⁵³² potaknutu postojećim okolnostima koje su, više no ikad,

⁵²⁹ KTR, OMP, Molba Pokrajinskog odbora Markgrofovije Istre, br. 14552 an 876, Poreč, 14.8.1876. (La devotissima Giunta provinciale dell' Istria, non può a meno però di rispettosamente rappresentare a Vostra Maestà I. R. ed Ap. che se una simile disposizione venisse emanata, grave e generale ne sarebbe nell' Istria, e particolarmente nella Diocesi parentina, il malcontento della popolazione e del Clero.)

⁵³⁰ Isto (Che se la pietà dei nostri maggiori ebbe a largamente dotare il Vescovato, (...) certamente che anche la rendita di questa sostanza non potrebbe essere portata fuori della Diocesi, per ricevere una destinazione diversa ed estranea allo scopo della sua fondazione, senza un' aperta violazione delle leggi civili e canoniche, e turbare profondamente gli animi nella fede del rispetto alle pubbliche istituzioni.)

⁵³¹ KTR, OMP, Molba motovunske općinske delegacije Caru, br. 14552 en 1876, Motovun, 14.8.1876. (Gli animi in tutto questo Comune locale attendono ansiosi la nomina del loro Pastore, cioè del Vescovo di Parenzo, sede da oltre un anno vacante, la cui mancanza è da tutti dolorosamente sentita.)

⁵³² KTR, OMP, Molba rovinjske općinske delegacije, 14552 en 876, Rovinj, 18.8.1876. (La fedelissima Vostra Città di Rovigno, che per popolazione indigena è la più popolata della Diocesi vedovata ed è esclusivamente cattolica e nota per la sua pietà, divide naturalmente e colla massima vivezza le ansietà e le apprensioni della popolazione cattolica Diocesana.)

tražile učvršćivanje vjerskog osjećaja, za što je bio neophodan neposredan i blizak nadzor biskupa, čija gorljivost u slučaju prevelike udaljenosti ne bi postigla potpun učinak.⁵³³

I pulsko općinsko izaslanstvo ponavljalo je navedena stajališta, dodajući kako su tamošnji žitelji navikli vidjeti svake godine biskupa koji je nekoliko dana boravio na konkatedralnoj stolici te slavio vjerske obrede tijekom važnijih svetkovina i dijelio sakrament krizme.⁵³⁴ Dok je izaslanstvo porečke općine naglašavalo tisućljetni kontinuitet tamošnjih biskupa,⁵³⁵ labinsko je iznijelo više primjera u kojima se očitovala neophodnost blizine biskupa za opstanak vjerskog života: trijenalne kanonske vizitacije, redovita podjela sakramenata, a posebno "opasnost od teških nereda u seoskim župama, gdje je povremena nazočnost glavara potrebna kako bi pastire što su zastranili pomirio s njihovim stadom."⁵³⁶

Navedene tvrdnje podupirao je i sadržaj peticije adresirane na Svetog Oca, među ostalim namijenjen dokazivanju sigurnog neuspjeha zamišljene pazinske ustanove "koja nema ništa zajedničkog sa sjemeništima propisanim na Tridentskom koncilu, ustanove, nek nam dopusti reći Vaša Svetost, zapravo hibridne. Polaznici iste trebali bi polaziti potpuno svjetovnu gimnaziju, što ju je država podigla sredstvima korištenim za državno obrazovanje, sa svjetovnim nastavnicima nepodvrgnutim crkvenom autoritetu i nespremima na to, zajedno sa suučenicima potpuno drugačijeg duha (...)." ⁵³⁷ Pozivalo se pritom na sjemeništa pridružena svjetovnim gimnazijama u drugim krajevima koja, navodno, nisu postigla očekivane rezultate, te se predviđalo jednaku ili goru sudbinu institucije podignute izvan granica dijeceze, udaljene od biskupskog nadzora, u gradiću u kojem se ne bi poticala pobožnost polaznika i s nastavnim

⁵³³ Isto (Le circostanze presenti esigono più che mai il rassodamento del sentimento religioso, a consaguire il quale è necessario assolutamente e pei credenti e pel Clero specialmente, la presenza e l' immediata e vicina vigilanza del Capo Supremo della diocesi, le cui cure per quanto zelanti non otterrebbero pieno effetto se troppo lontane e divise.)

⁵³⁴ KTR, OMP, Molba pulskog općinskog izaslanstva, 14552 an 876, Pula, 19.8.1876. (In special modo poi negli animi della popolazione della fedelissima Vostra Città di Pola, che era ormai avezza a veder ogni anno il Suo Antistite risiedere per qualche giorno nella (...) Sede Concattedrale e celebrarvi in alcune solennità le funzioni religiose, ed impartire il Sacramento della Cresima.)

⁵³⁵ KTR, OMP, Molba porečkog općinskog izaslanstva, 14558, Poreč, 13.8.1876.

⁵³⁶ KTR, OMP, Labinsko gradsko izaslanstvo/odbor, 14557, Labin, 19.8.1876. (Tralasciando di far cenno di tutti gli inconvenienti che ne vano dalle mancate visite triennali, della privazione di tanti fedeli alla partecipazione di un sacramento, si farà solo notare al pericolo di gravi disordini nelle Parrocchie di campagna, ove la presenza dell' Antistite di tratto in tratto, vale a rimettere sulla buona via i pastori travati ed a conciliarli colle loro pecorelle.)

⁵³⁷ AST, Luogotenenza, Atti presidiali riservati, kut. 3 (...) il collegio da erigersi a Pisino sarebbe un' istituzione punto non contemplata dai Sacri Canonici, un' istituzione che nulla ha a fare coi Seminari prescritti dal Concilio di Trento, un' istituzione, si consenta Vostra Santità di dirlo, affatti ibride. Gli alunni dello stesso dovrebbero frequentare un ginnasio puramente secolare, retto dallo Stato coi mezzi usati nell' istruzione governativa, con docenti secolari non soggetti nè disposti ad esserlo all' Autorità ecclesiastica, affratellati a compagni liberi di sè, che avrebbero tutt' altro spirito (...).

jezikom koji nije ni jedan od dvaju pokrajinskih, zbog čega se smatralo kako ne može doprinijeti prilagođavanju polaznika uvjetima što ih očekuju u njihovim budućim odredištima.⁵³⁸

Ukratko, politički predstavnici talijanskog građanstva u kolovozu 1876. nastojali su, bez sumnje dogovorno, stvoriti dojam u Beču kako su vjernici Porečke i Pulske dijeceze u potpunosti protivni Dobrilinoj zamisli, a vlastite su stavove višekratno temeljili na istim argumentima kojima je tršćanski biskup opravdavao priželjkivano ujedinjenje dijeceza i izgradnju konvikta u Pazinu, odnosno na opasnosti što je prijetila vjerskom životu i ćudoređu. Dijelom već navođeni Dobrilin dopis bečkom nunciju, sastavljen tjedan nakon opisane akcije istarskoga talijanskog građanstva, ciljao je upravo na njih ukazujući kako je, za razliku od njegove djelatnosti, zabrinutost istarskih pokrajinskih i lokalnih vlasti za vjerski život tek deklarativna i služi kako bi prikrila politički i nacionalni antagonizam: "Predvidio sam kako će protiv mjera koje sam predložio za jačanje vjere u dvije dijeceze Trsta i Poreča, protiv predstojećeg potpunog urušavanja, izbiti oluja pritužbi, protesta te čak i mržnje prema mojoj osobi: unatoč svemu tome, moje je uvjerenje čvrsto, kako je u trenutnim okolnostima ovo jedini način učinkovitog odgovora na vrlo težak i sve brže rastući nedostatak bogoslova. Prigovarači pribavljaju iz drugih izvora sredstva neophodna za dječjački seminar, krče druge putove kojima se može što prije doći do željenog cilja; zasigurno nitko ne bi bio sretniji od mene, koji sam u visokoj životnoj dobi opterećen nošenjem teškog tereta dviju biskupija bez povećanja bilo poštovanja bilo prihoda. Usmjerio sam 20.000 f. za utemeljenje osam stipendija i najmanje sam još 20.000 f. potošio za potpore učenicima s ciljem podizanja svećenika, dok nasuprot svi prigovarači zajedno nisu možda potrošili ni 40 f. za isti sveti cilj. Prigovarači ne trpe uvrede i proklinjanja stanovništva, kad izgube svog duhovnika za kojeg im ne mogu osigurati nasljednika, protiv biskupa i u konačnici protiv sv. Oca. Prije trinaest godina isti bezvjerci od kojih je velikim dijelom sastavljen istarski Pokrajinski sabor, a koji su sada među najzagrijanijim prigovaračima, priznali su na javnoj sjednici nužnost takvog konvikta za Istru, ali ga nisu mogli podići zbog potpunog manjka novčanih sredstava, a da se

⁵³⁸ Isto (Che se l'istituzione dei Seminari abbinati a ginnasi laici, provata altrove, non diede guari quei bei risultati che i fondatori se ne ripromettevano, evitamento essa non potrebbe avere migliore fortuna nel caso nostro, in circostanze ben piu favorevoli, cioè fuori di Diocesi, lungi dall' immediata sorveglianza di qualsiasi Vescovo, in una cittadella che non offre quegli amminicoli alla pietà che sono tanto necessari ai seminaristi, con una lingua d'istruzione che non è nè l'una, nè l'altra delle parlate in Diocesi, e perciò non potrebbe fornire ai candidati del sacerdozio la coltura necessaria per la loro futura destinazione.)

trenutno pregovara o podizanju negdje drugdje, a ne u Pazinu, iz istih sredstava koje sam predložio, ako ne svi, a ono veći dio njih bi aplaudirao mojim prijedlozima teških lijekova."⁵³⁹

Spominjući propalu inicijativu Pokrajinskog sabora, Dobrila se referirao na neostvarenu zamisao svog prethodnika, biskupa Bartolomeja Legata, koji je 1863. predložio, a većina porečkih zastupnika je podržala, osnivanje dječaćkog sjemeništa u Kopru. Kako će se doskora pokazati, premda nevoljko, Kopar će kao alternativnu lokaciju razmatrati i sam Dobrila, a njegov nasljednik na porečkoj biskupskoj stolici ondje će doista i pokrenuti konvikt, o čemu će uskoro biti više riječi.

Kako je već navedeno, Dobrila nije bio u krivu detektirajući epicentar nezadovoljstva u vodstvu istarskoga talijanskog građanstva, jer se organizirani otpor njegovoj zamisli doista oslanjao na sve prisutniji politički i nacionalni antagonizam u Pokrajini. Ipak, mišljenje suprotno njegovom iskazale su i osobe koje bi se teško mogle povezati s liberalnim građanstvom. Kao kuriozitet vrijedi spomenuti protest krčkog biskupa Ivana Vitezića, upravljen na bečkog nuncija Jacobinija, čije se nezadovoljstvo temeljilo na uvjerenju "kako je biskup Trsta i Kopra predložio carskoj Vladi da ne imenuje biskupa Poreča i Pule do smrti krčkog biskupa, kako bi se ove dvije dijeceze ujedinilo, ukinuvši ovu krčku kako bi se prihodima ove biskupske mense podiglo konvikt u Pazinu za obrazovanje mladeži."⁵⁴⁰ Kuriozum je, naravno, u činjenici kako se Dobrila, koliko je poznato, nikad nije bavio

⁵³⁹ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 84/Pr, Juraj Dobrila nunciju Jacobiniju, Trst, 27.8.1876. (Io prevedeva che contro le misure da me proposte per premunire la religione nelle due diocesi di Trieste e Parenzo contro l'imminente totale rovina insorgerà una tempesta di rimostranze, proteste ed anche di odiosità contro la mia persona: ad onta di tutto ciò il mio convincimento è fermo, che nelle attuali circostanze sia questo l' unico modo di provvedere efficacemente alla gravissima e sempre più crescente penuria di candidati di teologia. I rimostranti somministrano da altre fonti i mezzi necessari per un "seminario puerorum", aprano altre vie per cui si possa altrettanto sollecitamente e sicuramente arrivare alla meta desiderata: certamente nessuno non ne sarà tanto contento quanto io, che mi sono impegnato nella mia avanzata età di portare il grave peso di due diocesi senza accrescimento nè di onori nè di rendite. Io ho erogato f 20.000 per la fondazione di otto stipendi e almeno altri f 20.000 ho speso in sussidi per studenti affine di allevare sacerdoti, al incontro tutti i rimostranti assieme non hanno speso forse neppur f 40 per lo stesso santo scopo. I rimostranti non sentono gl' insulti e le imprecazioni d' intiere popolazioni contro il vescovo e perfino contro il S. Padre, quando perdono il loro curato, a cui io non posso dare un successore. Avanti tredici anni gl' istessi miscredenti, di cui si componeva in gran parte la Dieta provinciale dell' Istria e che sono ora i più caldi fra i rimostranti, avevano riconosciuto in pubblica seduta la necessita d' un tal convitto per l'Istria, ma non poterono erigerlo per deficienza totale di mezzi pecuniari e se si trattasse presentemente di erigerlo altrove e non in Pisino, coi medesimi fondi da me proposti, certamente se non tutti la maggior parte di essi applaudirebbe alle mie proposte e penose cure.)

⁵⁴⁰ AST, Luogotenenza, Atti presidiali riservati, kut. 3, br. 21/P, Krčki biskup Ivan Vitezić bečkom Apostolskom nunciju Jacobiniju, 3.11.1876. (Venni testè informato ed assicurato, e volesse il cielo che fossi male informato, che Monsignor Vescovo di Trieste e Capodistria abbia proposto all' i.r. Governo, di tener in sospena la nomina del Vescovo di Parenzo e Pola, sino alla morte del Vescovo di Veglia, per unire queste due diocesi in una, sopprimendone questa di Veglia, onde presalersi delle rendite di quella mensa vescovile per l' erezione di un Convitto a Pisino per l'educazione della gioventù.)

navedenom mišlju, već je mnogo vjerojatnije kako je Vitezić bio pogrešno informiran. S obzirom da je nucij, kako proizlazi iz ranijih navoda, bio detaljno obaviješten, štoviše i angažiran oko Dobriline zamisli, ne treba sumnjati kako je u biskupovom dopisu razaznao pogrešne premise.

Vrlo zanimljivo i opširno pismo stoga je moglo utjecati na Jacobinija isključivo u dijelu koji je, zapravo, ponavljao argumente istarskih gradova i Pokrajinskog odbora, primjerice: "Držim suvišnim upozoravati na nikakvu važnost njegove zamisli pazinskog konvikta pri svjetovnoj gimnaziji, kako kažu nekonzfesionalnoj, a bolje bez vjere, koju bi trebali polaziti mladi iz konvikta i dolaziti u dodir s drugim učenicima koji bi ih mogli iskvariti: potpuno njemačkoj gimnaziji; kao da je ovdje njemačko stanovništvo, a ne slavensko i poneki Talijani. Osobno držim kako povećanje klera ne počiva prvenstveno na novcu, već na duhu poziva od Boga (...). Cilj ne opravdava sredstva: niti može opstati zdanje podignuto tim materijalom. U mojoj dijecezi, iako općenito ne bogatoj, ipak su česta ta zvanja, među pukom religioznim i moralnim, tako da proizlaze svećenici svjetovnjaci i redovnici, od kojih velike koristi ima kako tršćanska tako i porečka dijeceza, u kojima su i sada razni; i ne očajavam što ni ja ni neki od mojih nasljednika ne možemo podignuti malo sjemenište, bez da drugima uskratimo njihovo."⁵⁴¹

Vitezićevo pismo shvatljivije je ima li se u vidu kako je sastavljeno početkom studenog 1876. godine: krčki biskup u to je vrijeme gotovo potpuno slijep i na kraju životnog puta (preminut će već iduće godine) te je razložno pretpostaviti kako su mu kretanje i kontakti s drugim osobama bili više no ograničeni. Kao dugogodišnjeg duhovnog upravitelja Krčke biskupije, svjesnog kako neće još dugo biti u stanju skrbiti za povjerene mu vjernike, zasigurno ga je brinula budućnost omalene biskupije u sve zahtijevnijim okolnostima, a kriva obavijest o Dobrilinim namjerama pretvorila je zabrinutost u ogorčenje, potaknuto pretpostavljenim prekoračenjem ovlasti tršćanskog prelata.

⁵⁴¹ Isto (Ritengo superfluo quindi di far conoscere la niuna entità del suo progetto del Convitto in Pisino presso un ginnasio laico come dicono non confessionale, meglio senza religione, che dovrebbero frequentare i giovani del Convitto, e venire in contatto cogli altri studenti che potrebbero depravarli: un ginnasio tutto tedesco; quasi qui fossero popolazioni tedesche e non puramente slave ed alcuni italiani Io per me ritengo, che l' aumento del clero non dipenda principalmente dal danaro ma dallo spirito di vocazione che viene da Dio. (...) il fine non santifica i mezzi: nè può prosperare l' edificio fabbricato con tale materiale. Nella mia diocesi, quantunque in generale non ricca, pure sono frequenti tali vocazioni, fra popolazioni religiose e morigerate in modo, che vi riescono sacerdoti secolari e regolari, dei quali approfitta tanto la diocesi di Trieste che di Parenzo, ove anche tuttora ne sono diversi; e non dispero che od io, o qualche mio successore potrà erigere, senza spogliare altri dal suo, un Seminario piccolo.)

Od protesta krčkog biskupa zasigurno je značajnije spomenuti kako je, tek dva tjedna nakon molbi istarskog Pokrajinskog odbora i općinskih predstavništava, srodan dopis caru uputio i porečki katedralni kapitul,⁵⁴² odnosno svećenici na koje se Dobrila oslanjao tijekom upravljanja Porečkom i Pulskom dijeceзом i s kojima je i tijekom tršćanskog razdoblja zadržao srdačne odnose ispunjene međusobnim uvažavanjem. Nažalost, nedostatni podaci nisu dostatni za detaljniji prikaz duhovničke oporbe Dobrilnoj zamisli, a posebno za preciznije određivanje njenih razmjera. Ipak, moguće je naslutiti kako se u postojanju zagovaratelja i protivnika biskupove ideje o dječjačkom sjemeništu naziru prvi jasni tragovi upliva političkih i nacionalnih trzavica na svećenstvo i vjerski život Pokrajine, što će obilježiti razdoblje između Dobriline smrti i Prvog svjetskog rata.⁵⁴³ U prilog navedenoj tezi govori i pismo višnjanskog župnika, Šima Močiboba, dakle jednoga od duhovnika što je pripadao Porečkoj dijecezi, koji je koncem listopada pisao tršćanskom biskupu o namjeri da se molbama caru i papi pridruži što veći dio svećenstva: "U subotu pod večer donese mi Poslanik sa Motovunskoga Dekanskog ureda vezak hartije. Što je, što ni... razvezav taj vezak uvidih neočekivanu Okružnicu Ordinariata, gdje bi preporučeno svim Svećenikom dekanskoga Okružja da, uz zapečatnice plovanske potpišuć se, podupru jednu molbenicu na Cara a drugu na Papu da jim milostivo dopune izpražnjenu Stolicu Porečku."⁵⁴⁴

Prilično kratak, ali živopisan dopis opisuje Močibobovo nastojanje da prepiše spomenute molbenice kako bi upoznao Dobrilu s njihovim sadržajem, uz istovremeno pojurivanje dekanatskog poslanika kojem, očito, Višnjan nije bio posljednja postaja pri sakupljanju duhovničkih potpisa. Ordinarijatska okružnica izrijeком je povezivala ovu inicijativu s molbom načelnika Poreča, kojom je apelirao na druge istarske načelnike i općine kako bi pečatom i potpisom osnažili "želju pučku".⁵⁴⁵ Drugim riječima, iako nema dokaza ni uporišta tezi kako se porečki Ordinarijat svjetonazorski približio vodstvu talijanskoga građanstva, moguće je pretpostaviti kako su Dobrilini politički i nacionalni protivnici uspjeli, isticanjem vjerskih razloga i zabrinutosti za moralno stanje u Istri, proširiti djelatnost protiv pazinskog konvikata i izvan građansko-liberalnog kruga.

I sam Močibob smatrao je ponuđene mu molbenice proizvodom nacionalnih i političkih stavova, zapravo suprotnih skrbi za duhovnu dobrobit vjernika te zbog toga teško

⁵⁴² KTR, OMP, Molba porečkog katedralnog kapitula, 14552 an 876, Poreč, 24.8.1876.

⁵⁴³ Stipan TROGRLIĆ, *Katolička crkva u Istri: nacionalno-političke i idejne podjele (1880.-1914.)*, Pula, 2006.

⁵⁴⁴ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 93, Šime Močibob biskupu Dobrili, Višnjan, 22.10.1876.

⁵⁴⁵ Isto

spojivih s duhovničkim pozivom: "Odpraviv Poslanika stadoh razmišljati kako to taljansko junačtvo u strahu i trepetu lukavosću, lažno i besramno zamisli poskusiti da uništi i ovaj zaufani zalogaj izobraženosti tužnim i siromašnim ljudem iz gole osvete i sebičnosti. Govorka se tudaj da će usried Polesini-a i puljskoga Podeštata naš Dekan Vesnaver predstaviti se s molbenicom Caru osobno. Ne čudim se Polesini-u i drugu mu, al čudno mi se zdi da bi Vesnaver, silni asket motovunski, se usudio Caru laže nudjat; jer on mora znat da je silno pomanjkanje svećenika u našoj Biškupiji, mora znat da ima u nas 42 svećenika inostranih a samo 59 domaćih, mora znat da odsad nebude imala tudjinaca naša Biškupija."⁵⁴⁶ Navedena govorkanja bila su u suštini točna: već 4. studenoga predstavnici Poreča uputili su dopis tršćanskom namjesniku kojim su ga izvijestili o namjeri da, u dogovoru s raznim općinama i klerom Porečke i Pulske dijeceze, oforme tročlanu deputaciju koja bi zamolila cara za imenovanje porečkog biskupa.⁵⁴⁷ U poslanstvu se, doduše, uz porečkog i pulskog gradonačelnika nije nalazio spomenuti dekan, ali jest motovunski kanonik Franco, a pohodeći Beč, namjeravali su srodnu molbu podastrijeti i nunciju Jacobiniju.

Popis oponenata, međutim, nije zaključen. Naime, Dobrila se 11. listopada ponovno obratio franjevačkom provincijalu i izvijestio ga o dogotovljenom nacrtu buduće zgrade sjemeništa, što ga je izradio inženjer kojeg je Namjesništvo poslalo u Pazin koncem kolovoza 1876. godine. Spomenuti je tehničar, kako je i bilo predviđeno, predvidio konvikt na posjedu što je pripadao pazinskom franjevačkom samostanu.⁵⁴⁸ Nakon što je provincijal proslijedio detalje pazinskoj subraći, od njih je primio odgovor, ukratko svodiv na otklanjanje navedenog projekta. Franjevci su naglasili kako se na navedenom zemljištu nalazi 350 trsova i preko stotinu voćki,⁵⁴⁹ a posebno jasno njihov je zaključak oblikovao pazinski gvardijan, čije je riječi provincijal doslovno naveo u odgovoru biskupu: "Zaključak čitave samostanske zajednice glasi: nemamo ništa što bismo prodali ni dali u zakup; ako nam se ipak silom uzima

⁵⁴⁶ Isto

⁵⁴⁷ AST, Luogotenenza, Atti presidiali riservati, kut. 3, br. 1302/Dep. Com, Poreč, 4.11.1876. (Eccellenza! Di concerto coi vari Comuni e col Clero della Diocesi di Parenzo e Pola fu stabilito d'invviare a Sua Maestà Imperiale e Reale Apostolica il Clementissimo Nostro Imperatore una Deputazione composta di tre membri (...) onde muniti da relativo mandato depongono ai piedi del Trono umilissima Supplica pella nomina del Vescovo alla sede vacante di Parenzo e Pola (...).)

⁵⁴⁸ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 103/Pr, Juraj Dobrila provincijalu Hönigmannu, Trst, 11.10.1876. (Der obgedachte Techniker hat der Statthalterei den aus der beiliegenden Situations-Mappe ersichtlichen Grund in Vorschlag gebracht welcher Eigentum des dortigen kloster ist.)

⁵⁴⁹ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 93, Provincijal Friedrich Hönigmann Jurju Dobrili, Gorica, 21.10.1876. (Sie hat zwar berichtet, daß auch den besprochenen Grundparzellen 350 Weinreben und über 100 Obstbäume stehen (...).)

zemljište, neka bude tako (...)." ⁵⁵⁰ Naravno, provincijal uz naglašeno neslaganje subraće nije mogao odobriti predviđeno izdvajanje dijela zemljišta, a pri kraju dopisa Dobrili spomenuo je i kako su se Pazinci prilikom inženjerovog boravka u gradu pokazali izrazito protivnima projektu, jer bi podizanjem konvikta izgubili zaradu od prehranjivanja i ukonačivanja gimnazijalaca, od koje su mnogi živjeli. ⁵⁵¹ Pažnje je vrijedna i nadovezana napomena kako su pazinski građani "možda također zapuhnuti porečkim vjetrovima." ⁵⁵²

4.4.4. Traženje drugih rješenja

Nažalost, nije moguće precizno utvrditi trenutak u kojem je biskup Dobrila spoznao kako je, u opisanim okolnostima, provedba njegovog plana neostvariva. U dopisu Namjesniku, sastavljenom 1. studenoga 1876., ponovno je ukazao na gotovo potpuni izostanak kandidata za svećenička zvanja u obje dijeceze, a što je mnogo važnije, povjerio mu je svoju namjeru za koju će javnost saznati tek sredinom 1878. godine: "Prema mojem uvjerenju, ova se nevolja može udaljiti tek podizanjem konvikta u Pazinu. Kako bih potaknuo osnivanje istog, spreman sam za to žrtvovati sve što sam tijekom 38 godina službovanja zamislio, prikupio i uštedio kao pomoć istarskom puku." ⁵⁵³ Već početkom 1877., međutim, Dobrila je bio uvjeren kako se projekt, u rascjepu između crkvenog i državnog vrha, neće ostvariti te se, kao prihvatljivijeg rješenja, sjetio zapuštene biskupijske zgrade u Kopru. Zbog toga je okončao pregovore o ustupanju spomenutog lokaliteta državi, za što su vlasti bile zainteresirane zbog naraslih potreba tamošnje Učiteljske škole: "Bez konvikta izumrijet će u bliskoj budućnosti duhovni stalež u Trstu i Istri, a bez duhovništva je kršćanska vjera te ispravno obrazovanje i ćudoređe puka prema mojem uvjerenju gotovo nenoguće. U ovim okolnostima ne mogu niti smijem provesti ustupanje episkopija, nego pronaći načina i

⁵⁵⁰ Isto (Der Beschluß der ganzen klosterfamilie lautet: wir haben nichts zu verkaufen und nichts zu verpachten; wenn man uns aber den Grund und Boden mit Gewalt nimmt, so soll dieses geschehen (...).)

⁵⁵¹ Isto ((...) denn die Pisinotten die grostentheils von den Studenten leben, scheinen seit dem 11. Sept., wann der Ingenieur in Pisino war, gegen die Errichtung eines Convictes überhaupt zu sein, weil sie an den Convictisten die Quartiernehmer und Kostgänger verlieren würden.)

⁵⁵² Isto ((...)vielleicht sind sie auch vom Parentiner Winde angeweht etc.)

⁵⁵³ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 11, br. 120/Pr, Juraj Dobrila Namjesniku, Trst, 1.11.1876. (Nach meiner (...) überzeugung kann diesem Übelstande nur durch die Gründung eines Convictes in Mitterburg abgeholfen werden. Um das Zustandekommen desselben zu fördern bin ich bereit alles dafür zu opfern, was ich im Laufe von meinen 38 Dienstjahren auf die Hilfsbedürftigkeit des Volkes in Istrien bedacht, gesammelt und erspart habe (...).)

sredstava isti obnoviti i proširiti, kako bi siromašna, napuštena dijeceza što prije došla do nizbježno joj potrebnog konvikta."⁵⁵⁴

Navedena je zamisao okupirala biskupa Dobrila izvjesno vrijeme. U srpnju 1877., primjerice, raspitivao se kod koparskog kanonika de Faventa o dokumentaciji vezanoj uz svojedobni prijedlog pokojnog biskupa Legata,⁵⁵⁵ a osobito je zanimljiv biskupov dopis Namjesništvu iz travnja 1878. godine, u kojem je iskreno sažeo svoja razmišljanja: "Dogod ne budem uvjeren kako će dijecezanski konvikt u Pazinu biti ostvaren, ne smijem njegovo podizanje u Kopru otežavati ili potpuno onemogućiti prepuštanjem tamošnjeg episkopija. Iako imam ozbiljnih sumnji oko podizanja konvikta u Kopru, za biskupiju je nedvojbeno korisnije imati takvu instituciju bilo gdje nego nigdje."⁵⁵⁶ Prije osvrta na preostali, također vrlo znakovit sadržaj ovog dopisa, potrebno je naglasiti kako je s proljećem 1878. Dobrilino nastojanje da vlastitu biskupiju i čitavu Istru opskrbi dječaćkim sjemeništem ušlo u posljednju etapu.

Člankom "Vazmeni dar biskupa Dobrila", što zauzima čitavu prvu stranu *Naše sloge* od 16. travnja 1878., obznanjena je biskupova odluka o kojoj je već bilo riječi: "Sam presv. Biskup Dobrila, od kad je Biskup, počeo je pametno štediti da kako je već sebe, tako i sve svoje vjeri daruje i domovini. Koliko je on, dok je bio u Poreču, pomagao siromašnim djakom, to znade Bog, on i podupirani mladići. A vrh toga prištedi do šestdeset tisućah forinti. Od ovih, kad je bio premješćen u Trst, darovao je punih dvadeset tisućah porečkoj biskupiji, da se utemelji 8 stipendijah za siromašne djake. A sad se, evo, lišio svega ter je podario četrdeset tisućah za konvikt. Takova ljubav do vjere i svoga naroda, nemore imati nego blagoslovljene posljedice."⁵⁵⁷ Iz navedenog je teksta razvidno kako se Dobrila, više nego na

⁵⁵⁴ AST, Luogotenenza, Atti presidiali riservati, kut. 3, br. 11/Pr, Juraj Dobrila Prezidijumu Namjesništva, Trst, 21.2.1877. (Ohne ein Convict in der Diöcese stirbt in naher Zukunft der geistlichen Stand in Triest und in Istrien aus, und ohne Geistlichkeit ist der christliche Glauben und die wahre Bildung und Gesittung beim Volke nach meiner Überzeugung geradezu eine Unmöglichkeit. Unter diesen Umständen kann und darf ich auf die Abtretung des obgenannten Episcopiums an den Staat nicht mehr eingehen, sondern muß Wege und Mittel suchen, um dasselbe zu restauriren und zu erweitern, damit die arme, verlassene diöcese je eher zu dem ihr unumgänglichen nothwendigen Convicte kommen.)

⁵⁵⁵ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, br. 68/MV, Juraj Dobrila kanoniku de Faventu u Kopru, Trst, 3.7.1877.

⁵⁵⁶ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, br. 43/ME, Juraj Dobrila Prezidijumu Namjesništva, Trst, 10.4.1878. (So lange ich nicht die moralische Gewießheit erlange, daß ein Diöcesan-Convict in Mitterburg zu Stande kommen wird darf ich die Errichtung eines solchen in Capodistria durch Abtretung des dortigen Episcopium sammt dem Garten nicht erschweren oder gar unmöglich machen. Ich habe zwar ernste Bedenken gegen die Gründung des Convicts in Capodistria, aber für die diöcese ist es ohne Zweifel vortheilhafter wo immer als nirgends eine solche Anstalt zu haben.)

⁵⁵⁷ NS, br. 8, 1878., str. 29.

crkvene i svjetovne vlasti, odlučio osloniti na vjerničku pobožnost i milodare. Rezultat je bilo ustanovljenje "bogoljubnog društva imenom 'Sveta Obitelj'",⁵⁵⁸ namijenjenog širokim slojevima gradskog i seoskog stanovništva, od kojih se očekivalo da svake godine pridonese skromnim novčanim iznosom (forinta za gradsko, a 50 novčića za seosko stanovništvo), namijenjenim podupiranju siromašnih đaka te za podizanje konvikta. Osim toga, "dvadeset i četiri gospodska lica, kojim je ime med najčastnijimi u Trstu, i koje je Bog bogatstvom nadario, pod biskupovim predsjedništvom sastali se u zakoniti Odbor, a zadaća jim je, da sami po mogućnosti dadu novčanu podporu za konvikt i da idu od kuće do kuće po Trstu, moleć milostinju u tu svrhu."⁵⁵⁹ Potonji Odbor svoj je osnutak i svrhu razglasio "Pozivom", objavljenim na stranicama *Naše sloge* 1. lipnja 1878. godine.

U dijelom već navedenom dopisu Namjesništvu iz travnja 1878., Dobrila je izričito ustvrdio kako ne misli da se na opisani način, odnosno dobrovoljnim prinescima, može podignuti konvikt u Pazinu, ali je smatrao kako bi sabrana svota mogla dostajati za obnavljanje i proširenje koparskog episkopija, a nadao se i kako će austrijske vlasti priskočiti novčanom potporom. Istovremeno se, međutim, biskup nije mogao suzdržati od vrlo jasnog iskaza zamorenosti višegodišnjim otezanjem i jalovim pregovorima: "Ako li, pak, Država u ovom pogledu ništa ne želi ili ne može učiniti, neka barem jasnom odbijenicom dokonča neizvjesnost. Kad vjernici spoznaju kako ni s jedne strane ne mogu računati na pomoć, kojom bi se odvratilo izumiranje duhovništva u nedalekoj budućnosti, prije će se uključiti većim vlastitim prilozima, kako bi sebe i svoje potomstvo koliko je moguće zaštitili od gotovo potpune propasti vjere njihovih otaca."⁵⁶⁰

Biskup Dobrila do konca života nastavio je zagovarati prikupljanje novčanih sredstava kod značajnih osoba, kao i među običnim vjernicima, o čemu svjedoče višekratno objavljivani popisi obilnijih prinosa na stranicama *Naše sloge*, ali i posljednjih nekoliko pastirskih pisama u kojima je naglašavao potrebu za konviktom i korist što se može postići milodarima. Iako sredstva prikupljena prvih godina nisu bila dovoljna za podizanje dječaćkog sjemeništa, školovanje učenika kod kojih je prepoznata naklonjenost svećeničkom pozivu potpomagano

⁵⁵⁸ Isto

⁵⁵⁹ Isto

⁵⁶⁰ ASDT, Atti di gestione particolare, kut. 12, br. 43/ME, Juraj Dobrila Prezidijumu Namjesništva, Trst, 10.4.1878. (Wenn die Gläubigen wissen, daß sie von keiner Seite auf Hilfe rechnen können, um das gänzliche Aussterben des Seelsorgerstandes in nicht ferner Zukunft ab zu wenden, so (...) sie sich zu um so größeren eigenen Opfern eher entschließen um sich und ihre Nachkommen vor dem fast gänzlichen Verfall der Religion ihrer Vater nach Möglichkeit zu schützen.)

je zahvaljujući kamatama, što potvrđuje i Dobrilino pastirsko pismo iz 1880. godine: "Željno izčekivano hranilište ni se moglo još ustanoviti, jer se ni dosta novaca za to nabralo. Dokle Bog nepomogne i darežljivost bogoljubnih duša, nemože se drugo učiniti, nego da se od dobiti ili interesa od nabranih novaca daje novčana podpora djakom latinskih škola, od kojih je nade, da će se posvetiti svećeničkom stališu. Ove školske godine podjeljuje se novčana pomoć četrdeset i pet mladićem rodом iz Trsta i Istre, izmed kojih su mnogi u svakom obziru izvrstni."⁵⁶¹

Biskup Dobrila nije dočekaо ostvarenje svojih zamisli o dječaćkom sjemeništu. Doduše, porečko-pulska biskupija doskora je dobila vlastiti konvikt: nakon što je 1878. godine imenovan za Dobrilina nasljednika, biskup Ivan Glavina otvorio je omaleno sjemenište, u skladu s mogućnostima siromašne dijeceze, u Kopru. Širi prikaz djelatnosti ove ustanove zahtijevao bi zasebno poglavlje koje bi sadržajno odskakalo od usredotočenosti na Dobrilinu djelatnost, ali neizbježno je spomenuti kako se biskup Glavina vrlo brzo po pokretanju konvikta našao na udaru *Edinosti*, glasila tršćanskih i istarskih Slovenaca, jer se pokretanje koparskog dječaćkog sjemeništa uz pomoć Pokrajinskog odbora smatralo promicanjem talijanskih interesa u Istri.⁵⁶² Doskora se, međutim, pokazalo kako se biskup Glavina vodio isključivo vjerskim interesima, ali su njegova nastojanja, u vremenima sve bremenitijim trzavicama i sukobljavanjima, bivala tumačena prvenstveno s gledišta suprotstavljenih nacionalnosti.

Naime, tek koju godinu kasnije Ivan Glavina naslijedio je Dobrilu na tršćansko-koparskoj biskupskoj stolici i već 1883. i u Trstu je zasnovao dječaćko sjemenište, uvelike zahvaljujući sredstvima što ih je Dobrila oporučno ostavio ili prikupio višegodišnjim zalaganjem. Za razliku od koparskog sjemeništa, vezanog uz tamošnju talijansku gimnaziju, tršćansko se oslanjalo na gimnaziju s njemačkim nastavnim jezikom, potpuno u skladu s odredbama Dobriline oporuke o kojoj će još biti riječi. Uočivši kako među polaznicima prevladavaju Hrvati i Slovenci, talijanski liberalni krugovi, isti oni koji su hvalili koparsku instituciju i biskupa Glavinu, napadali su tršćansko dječaćko sjemenište kao "slavensko po svom uređenju, a njemačko po svom obrazovanju".⁵⁶³ Ukratko, nacionalni sukobi koji su se očitovali posljednjih godina Dobrilina života, naglašeno su se zaoštravali u vrijeme njegove

⁵⁶¹ Pastirsko pismo biskupa Dobrile, Trst, 1.2.1880.

⁵⁶² S. TROGRLIĆ, "Dječaćko (malo) sjemenište porečko-pulske biskupije u Kopru", ČSP, br. 3 (2007), 653-685.

⁵⁶³ Isto, str. 662; Bernardo Benussi, "La liturgia slava nel Istria", str. 272-274.

smrti te su obilježavali politički i društveni život Pokrajine u idućim desetljećima, a tršćansko dječjačko sjemenište, plod Dobrillinog dugogodišnjeg i predanog rada, nije moglo izbjeći ocjenama koje su, naglašavajući nacionalnu sastavnicu, slabo marile za vjersku osnovicu.

5. PREMA ZAKLJUČKU

5.1. DNEVNIK 1879.

5.1.1. Intimni svijet biskupa Dobrile

U prethodnim se poglavljima, raščlanjujući djelatnost Jurja Dobrile s osloncem na izvorno gradivo, višekratno nastojalo proniknuti u biskupove stavove, odnosno opisati njegov svjetonazor pomoću indicija sadržanih u okružnicama, pastirskim pismima, molbama, službenoj i privatnoj korespondenciji... Poticajni i nerijetko intrigantni, pasusi i fragmenti na kojima je zasnovan prikaz Dobriline važnosti, ne smije se zaboraviti, ipak su oblikovani s mišlju na adresata i postizanje željenog učinka: općenito sklon razboritom djelovanju i promišljanju prije pokretanja kakve inicijative, biskup se zasigurno i u pisanoj komunikaciji, posebice u službenom dopisivanju s vlastima ili pri obraćanju kleru i vjernicima, vodio oprezom zbog kojeg, doduše, ne treba dvojiti o iskrenosti njegovih misli, preživjelih u spremištima brojnih arhiva, ali svakako valja imati na umu kako izvori vrlo rijetko sadrže ogoljen Dobrilin pogled na okolnosti što su ga okruživale. Dok je vjernike promatrao gotovo kao djecu kojoj, želi li se postići ikakav pozitivan učinak, treba pristupati obzirno i s pažnjom, korespondenciju s crkvenim i svjetovnim vlastima Dobrila je vodio ne zanemarujući kako se državne vlasti, u crkvenim pitanjima kao i svim ostalima, vode isključivo državnim interesom, dok je, istodobno, vrh Katoličke crkve kao tisućljetne institucije bio načelno nesklon radikalnim rješenjima, što je sve više dolazilo do izražaja s porastom utjecaja liberalnih nazora u društvu.

Svrne li se pogled na podatak kako je Dobrila, uz *Novi zavjet*, pročitao knjižicu *Nasljeduj Krista* stotinjak puta,⁵⁶⁴ moguće je kako bi za približavanje biskupovom svjetonazoru, mnogo više od zavirivanja u arhivsko gradivo, dostajalo provesti tihi, osamljenu večer uz ovo dugovječno i iznimno utjecajno djelo Tome Kempenca. Zbog čega je ova knjiga, napisana u "jesen srednjega vijeka", utjecala na Dobrilu gotovo jednako kao i Sveto Pismo, bit će jasnije obrati li se pažnja na nadahnutu interpretaciju Johana Huizinge koji ju je nazvao "najokrepljivijim djelom onoga doba" i "knjigom, koja će biti utjeha stoljeća".⁵⁶⁵ "Sa svojim zvonjenjem paralelnih maksima i muklih asosnanca bila bi Imitatio

⁵⁶⁴ C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 80.

⁵⁶⁵ Johan HUIZINGA, *Jesen srednjega vijeka*, Zagreb, 1964., str. 231.

potencirana proza kad ne bi baš njezin monotoni ritam podsjećao na more za mlake kišovite večeri ili na tiho uzdisanje jesenjeg vjetra. U djelovanju djela *Imitatio Tome Kempenca* ima nešto čudno. Taj nas mislilac grabi ne svojom snagom ili svojim poletom kao Augustin, ne rascvjetanošću svojih riječi kao sveti Bernhard, ne svojom dubinom ili punoćom svojih misli; sve je ravno i sjetno, sve je u molu; sam mir, tišina, spokojno čekanje i utjeha. 'Taedet me vitae temporalis. – Mrzi me zemaljski život', kaže negdje Toma. Pa ipak, riječ toga od svijeta otuđenog čovjeka krijepi na život više nego riječ bilo koga drugog."⁵⁶⁶

Prvi Dobrilin životopisac, Vjekoslav Rubetić, svoju je, pak, knjižicu sastavio uz oslonac na podatke kojima su ga opskrbili bliski suradnici pokojnog biskupa, Petar Flego i Andrija Šterk, te raznovrsne pisane tragove, od kojih je tek dio ostao dostupan i kasnijim istraživačima. Kvaliteti Rubetićeve dijela tako je nesumnjivo doprinio i uvid u Dobrilin dnevnik, svojevrzni prozor u intimni biskupov svijet, kojem se doskora zametnuo trag te ga se uvriježilo navoditi uz nedovršenu, također zagubljenu, *Povjest o posljednjem obćem crkvenom saboru vatikanskom*⁵⁶⁷ kao gradivo koje bi, pronađe li se, neizmjereno obogatilo poznavanje Dobrilina života i djelovanja. Iako su potrage za navedenim arhivalijama redovito završavale neuspješno, Providnost je htjela, potpomognuta pojačanom aktivnošću uslijed približavanja 200. obljetnice Dobrilina rođenja, da se 2011. u knjižnici Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu pronađe svešćić Direktorija Tršćanske i Koparske biskupije za 1879. godinu,⁵⁶⁸ u kojem su prazne stranice, predviđene za bilješke, gusto ispunjene rukopisom tršćanskog biskupa: tako je nakon više od stoljeća postao dostupnim dnevnik biskupa Dobrile za 1879. godinu.

5.1.2. Nepovoljna vremena

Dnevnički zapisi biskupa Dobrile, potrebno je odmah otkloniti nerealna očekivanja, ne sadrže prevratnička otkrića koja bi iz temelja izmijenila predodžbu o središnjem pokretaču Hrvatskog narodnog preporoda u Istri. Moguće je pretpostaviti, naravno ne i tvrditi, kako se ništa takvoga ne bi pronašlo ni u preostalim, zasad još nepoznatim svešćićima iz kojih je

⁵⁶⁶ Isto, str. 231-232.

⁵⁶⁷ C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 57.

⁵⁶⁸ Knjižnica Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu (KNBSZ), sig. 24165, *Directorium liturgicum SS. ecclesiarum Tergestinae et Iustinopolitanae (...) Ad Annum MDCCCLXXIX*

Rubetić crpio živopisne navode. Pa ipak, bilješke tršćansko-koparskog biskupa, vremešnoga i načetog zdravlja, izuzetnim su prinosom žele li se potkrijepiti osnovne, na prethodnim stranicama iznesene teze. Iako je dnevnik, kako i priliči zapiscima što ih je autor namijenio sebi samom, zapravo niz kronološki nanizanih crtica o raznorodnim događajima i aktivnostima što su ispunjavale biskupovo vrijeme tijekom 1879. godine, pažljivijim je uvidom moguće uočiti vezu između pojedinih bilješki i razaznati osnovne Dobriline preokupacije.

Već se iz siječanjskih zabilješki nazire kako, iz više razloga, Dobrilini tršćanski dani nisu obilovali optimizmom. Iako su ga tek s jeseni 1881. zdravstveni razlozi zapriječili u svakodnevnom predanom radu, četvrt stoljeća iscrpljujućeg obnašanja biskupske službe mnogo je ranije ostavilo traga na Dobrili: "Nekoliko dan već boli me desni bok i lieva noga je do koljena doli je nekako drvena. I nevesel sam preko običaja; to je sve nešto od starosti a nešto od nepovoljnosti u mojem položaju."⁵⁶⁹ Biskupov položaj u Trstu, čini se, nije bio neizdrživ kao posljednjih godina u Poreču, ali i tršćansko je građanstvo, velikim dijelom, živjelo i razvijalo se na način koji je imao sve manje dodirnih točaka s nazorima što ih je promicala Crkva. U blagdansko vrijeme, stoga, biskupovo boravište nije bilo čestim odredištem čestitara: "Ovih dana imadoh malo posjeta; svaka ptica drži se svoga jata; - barem znam što se krije posmjehom sladkim i gladkim."⁵⁷⁰ Drugim riječima, dok je čitao okružnicu pape Lava XIII. biskupima "proti 'socializmu i komunizmu'", odnosno encikliku *Quod Apostolici Muneris*, objavljenu 28. prosinca 1878., Dobrila je oko sebe lako mogao nazrijeti plodove liberalnog utjecaja na srednje i više društvene slojeve. Iako nisu popraćene iscrpnim komentarima, bilješke o nimalo bogobojaznom pisanju tršćanskih glasila ili, primjerice, prekomjernim pokladnim zabavama koje su se, potpuno u skladu s nehajem spram uvriježenih normi, protegnule i na početak korizme,⁵⁷¹ svjedoče o biskupovom nezadovoljstvu svakodnevicom modernoga grada: "Malo ne svako večer je koja javna zabava u Trstu. Sve, što je naredba katoličkih, propada, a množi se nehajstvo i nevjera."⁵⁷² Naravno, Dobrila nije mogao biti mnogo zadovoljniji ni političkim posljedicama: "Kako malo mare katolici u Trstu

⁵⁶⁹ Isto, str. 22b

⁵⁷⁰ Isto, str. 21a

⁵⁷¹ Isto, str. 25a

⁵⁷² Isto, str. 27a

za svoju vjeru i čast, to kažu svojim glasovanjem na izboru municipalnih savjetnika; od ovih je skoro polovica židova, protestanata i grka, a ostali su najveć katolici samo po imenu."⁵⁷³

Odvajanje od crkvenog utjecaja, kao i drugdje, i tršćanske je slojeve stanovništva zahvaćalo nejednakom brzinom. Karakterističan je Dobrilin komentar "da velikaši i uzvišenici nedadu ništa za katoličku vjeru.; i po Nemačkoj da se briga samo siromašni puk za nju. Samo jedan put biaše Isukrst na kraljevskom dvoru (Herodovu), i onaj put proglasi ga kralj mahnitcem."⁵⁷⁴ Drugim riječima, dok pri susretima s građanstvom biskup nije mogao očekivati više od kurtoazije, a na ulici posvemašnje indiferentnosti pa i prezira, na poštovanje je nailazio tek kod mališana i ubogih: "Kad idem po kojoj ulici, što malo kad biva, skoro sve gleda na me mrklo; samo po koji siromah i po koje diete me pozdravi; valjda sam puku mrzak; - a za što??"⁵⁷⁵

Naravno, "duh vremena" Dobrila nije opazio samo u lokalnim razmjerima, već i na državnoj razini. Koncem travnja 1879. boravio je po prilici tjedan dana u Beču, prigodom proslave srebrnog pira cara Franje Josipa I. i carice Elizabete, a ovo su okupljanje austrijski biskupi iskoristili za održavanje nekoliko sastanaka na kojima su raspravljali o važnim pitanjima, među kojima naravno i o pomanjkanju duhovnika.⁵⁷⁶ Kao i u ranijim prigodama, biskupske rasprave nisu urodile konkretnijim potezima: "U biskupskih konferencijah ni se drugo opravilo, van što se dogotovila i potpisala adresa cesaru o pomanjkanju bogoslovaca i o uzrokih te nevolje."⁵⁷⁷ U krugovima u kojima se kretao Dobrila smatralo se kako su se organizatori carske svečanosti posebno potrudili zbog skrivenih namjera: "Govorilo se, da su u Beču najviše radili slobodni zidari za svečanosti cesaru, da bi on mislio, kako su narodi zadovoljni njim radi liberalnih zakona."⁵⁷⁸

Iako je 1879., s formiranjem Taaffeove vlade, doista okončano razdoblje liberalne prevlasti, Dobrila nije bio uvjeren kako će negativne posljedice biti prevladane. Vidljivo je to iz njegovog komentara na članak u listu *Vaterland*, odnosno na osobito mu zanimljiv izvadak iz carevog govora prigodom okupljanja novog saziva Carevinskog vijeća: "Poboljšanje položaja duhovničkog staleža, čiji podmladak više ne zadovoljava potrebe, temelj je ozbiljnoj skrbi

⁵⁷³ Isto

⁵⁷⁴ Isto, str. 26b

⁵⁷⁵ Isto, str. 65a

⁵⁷⁶ Isto, str. 29a-32b

⁵⁷⁷ Isto, str. 33a

⁵⁷⁸ Isto, str. 32b

moje vlade.' Skrb je dobrodošla, ali ona se pojavila nakon što je manjak prevelik, a štete za društvo su postale primjetne. U ovome se razaznaje, k tome, da se postupno bolje uviđa učinak posljedica liberalizma."⁵⁷⁹

5.1.3. Ustrajnost u radu – bilješke o vizitacijama

Iako se tijekom čitave godine biskup Dobrila bilješkama osvrtao na istarske društvene prilike, posebno su zanimljive crtice nastale tijekom kanonske vizitacije u sklopu koje je, u ljetnim mjesecima, obišao više mjesta u sjevernijim dijelovima Poluotoka. Biskupske zabilješke o vjerskom i društvenom stanju lokalnih zajednica potpuno potvrđuju predodžbu o važnosti što ju je Dobrila pridavao predanom vršenju "kanoničkih pohoda". Interes kojim se upoznavao s osobitostima pojedinih istarskih mjesta i gorljivost kojom je nastojao proniknuti u život omalениh župa i kapelanija u prvim godinama na biskupskom položaju suvremenike su, kako je spomenuto u poglavlju o vizitacijama, iznenađivale podrobnošću i iscrpnošću, ali su objašnjive uzme li se u obzir kako je Dobrila na prijelazu iz pedesetih u šezdesete godine devetnaestog stoljeća bio relativno mlad velikodostojnik, ispunjen iskrenom nadom kako će marljivim vršenjem povjerene mu službe promijeniti nepovoljan položaj zapuštenog seoskog stanovništva. Dnevničke, pak, bilješke pisane su rukom iscrpljenog starca koji je nakon dva desetljeća biskupske, narodnjačke i preporodne djelatnosti bio itekako svjestan da su mnoge od njegovih želja još daleko od ispunjenja. Pa ipak, povremena razočaranja i neuspjesi, česti nehaj istarskog seljaštva za Dobrilinu skrb i prilike koje ponegdje nisu bile nimalo povoljnije nego u vrijeme kad je imenovan porečko-pulskim biskupom očito su utjecale tek na oblikovanje nimalo privlačne predodžbe bliske budućnosti: dogodio su mu tjelesne snage dozvoljavale, nije zapuštao nijednu od sastavnica dugogodišnje razgranate djelatnosti, a gorke misli potaknute nepovoljnim prilikama nisu utrle put malodušnosti i rezignaciji.

Dobriline bilješke iz pojedinih naselja, također, usprkos kratkoći, predstavljaju prave krokijske omalениh, tradicionalno oblikovanih zajednica u kojima su nebriga vlasti i duhovna

⁵⁷⁹ Isto, str. 63a (In der Thronrede bei der Eröffnung des Reichrathes am 8.10.1879. heisst es unter anderen: "Die Verbesserung der Lage des Seelsorgerstandes, dessen Nachwuchs den Bedürfnissen nicht mehr genügt, bildet einen Gegenstand der ernsten Fürsorge Meiner Regierung. (...) " *Vaterland*, 8.10.1879. – Diese Fürsorge ist willkommen, aber sie kommt, nachdem der Mangel zu gross, und der Schaden für die Gemeinden zu empfindlich geworden ist. Indessen scheint es dennoch, dass man allmählich zu besserer Einsicht kommt, was die Folgen des Liberalismus zu Wege gebracht haben.); citirani članak objavljen je u *Vaterlandu* 9. listopada 1879.

zapuštenost ostavljale neizbježne posljedice: "Gradići na Buzešćini su preizopačena mjesta, po mojoj misli najgora u Istri gnjezda u kojih žive lukavci i nepobožnici bez vjere i srama, izuzme li se veći djel ženskih i po koji našinac. U Roču nisu krnjeli⁵⁸⁰ ni u crkvi bili."⁵⁸¹ Očekivano, društvene prilike manifestirale su se na političkoj i nacionalnoj razini. Stoga su i izbori za Carevinsko vijeće 1879. rezultatski nalikovali na prethodne, na kojima se 1873. kandidirao biskup Dobrila, a što je još važnije, nacionalna emancipacija hrvatskog življa i dalje je nailazila na teško savladive prepreke: "Za izbore ljudstvo na Buzešćini ništa nije marilo: osvjedočilo se, da nepomaga slati u Beč. – Naši ljudi u Istri oru i kopaju zemlju, a trgovinu i zanate ostavljaju tudjincem, krnjelom i talianom, koji ih varaju i tlače – a što se izmed naših odreće težanja zemlje, to se odreće i narodnosti i pobožnosti. Mislim da se naši neće moći sbraniti talianstva, uz koje stoji i vlada po svojih činovnicih, nevještih našem jeziku i mrzećih na slavljane uploške, što ih se boje. – U Istri moraju se kmetski pridevki i imena imanja za tabularne knjige pisati talianom po volji nekadanjim načinom kao 'Covacich' mjesto 'Kovačić' itd."⁵⁸² Ne čudi što je Dobrilu posebno zabrinjavala nedaleka budućnost, jer je naslućivao kako će se ionako brojnim teškoćama doskora pridružiti i nestanak duhovnika: "(...) siromaštvo je veliko, a po koji ih sve oguli; što je siromašno, to je potlačeno, a sve drugo se pošarenjači. Kad nebude nas, nestat će uporišća puku."⁵⁸³

Iako je Dobrila podozrivo gledao na prevlast talijanskog građanstva nad Istrom, bio je potpuno svjestan kako dio odgovornosti leži i na onima od kojih se očekivao savjestan rad u narodu, ali su aljkavo vršili povjerenu im dužnost. U jednom od istočnoistarskih gradića biskup je tako pribilježio da je "mladež ni naučena ni izpovjedana i pričešćena; plovani bez duha i dobre volje, prava je nesreća za puk, koji je za sve nemaran..."⁵⁸⁴ Duhovnički nemar, ondje gdje je postojao, očitovao se među župljanima svake dobi, odnosno u takvim se mjestima Dobrili činilo "sve nepovoljno, - djetca tupoglava i nenaučena; mladež odrasla nebiaše pričešćena; ljudi nemarni za nauk i nenapredni, dadu se zasliepiti od lihvara i cigana..."⁵⁸⁵ Ukratko, dok je u primorskim gradovima, naseljenim talijanskim žiteljstvom,

⁵⁸⁰ Marino MANIN, "Furlani", u: Istarska enciklopedija, 2005.: "Tijekom novoga vijeka iz Furlanije, napose iz Karnije, izvori bilježe kontinuirano pritjecanje stanovništva u Istru. Uz Furlane, rabi se i izraz Krnjeli (iz Karnije). Uglavnom su dolazili obrtnici (postolari, drvodjelci, kovači, zidari i dr.), koji su u Istri izvjesno vrijeme radili ili se trajno nastanjivali u gradskim naseljima."

⁵⁸¹ KNBSZ, sig. 24165, Dnevnik biskupa Dobrile, str. 36b

⁵⁸² Isto, str. 46b

⁵⁸³ Isto, str. 37a

⁵⁸⁴ Isto, str. 36b

⁵⁸⁵ Isto

uviđao opstojnost identiteta izgrađenog tijekom prethodnih stoljeća, Dobrila je bio bolno svjestan osnovnih razloga zbog kojih se istarsko "slavenstvo" nalazilo u podređenom položaju: "Duh Benetački još živi krjepak u Istarskih primorskih gradih; i prekomorski vjetar reć bi da ga jača, i teško da će ikada izdahnuti. Druga narodnost u pokrajini nemore se oporaviti; predaleko je od braće svoje, a potlačena i od tudjinaca – a sami naši nemare za sebe i svoje, pače bježe med druge nesvoje."⁵⁸⁶ Navedene negativnosti, ipak, nisu spriječile biskupa da tijekom kanonske vizitacije, kao što je činio i ranijih godina, marljivo bilježi imena djece koja su pokazivala interes za školu, kao i imena njihovih roditelja.

Iako su šarolike biskupove bilješke posvećene i raznim nespomenutim temama, iz navedenih je ulomaka razvidno kako se čitavim sveščićem provlači Dobrilina zabrinutost nad istarskim prilikama i slabljenjem utjecaja vjere među takozvanim običnim pukom. Zbog navedenih briga, posljednje godine biskupa Dobrile nisu obilovale optimizmom, ali je, istovremeno, u njima razlog što do konca života nije odustajao od zahtjevnog, razgranatog djelatnosti koju je započeo četvrt stoljeća ranije.

⁵⁸⁶ Isto, 53a

5.2. POSLJEDNJE GODINE I SMRT

5.2.1. "Kad istom sadimo, radi smo već brati ploda"

Osnovne odrednice djelatnosti biskupa Dobrile, naznačene u prethodnim poglavljima, nisu se zagubile s odlaskom iz Poreča, već u istoj mjeri karakteriziraju i godine provedene na tršćansko-koparskoj stolici. Kao što se tijekom upravljanja Porečkom i Pulskom dijecezom, nakon što nije prihvaćena zamisao o privremenom ili trajnom ukidanju biskupije, posvetio promišljenim pokušajima popravljanja zatečenog stanja, Dobrila se ni u Trstu nije predao rezignaciji nakon što je zamisao o podizanju kovikta naišla na, barem privremeno, nepremostive zapreke. Marljivo prikupljanje sredstava kojima bi dječjačko sjemenište u bliskoj budućnosti ipak bilo ostvareno, vizitacije kao neposredan uvid u vjersko i društveno stanje, poticanje pismenosti i potpomaganje siromašnih đaka, pisana i izravna komunikacija s vodećim preporoditeljima, kao i promicateljima "narodnjaštva" što su djelovanjem u lokalnim sredinama pospješivali političku i nacionalnu emancipaciju... Bez nepotrebne patetike, moguće je ustvrditi kako Dobrila nije odustajao od vlastitog programa dogodio su mu tjelesne snage dozvoljavale svakodnevno posvećivanje brojnim obvezama.

Moguće je, doduše, naslutiti kako je biskupa s godinama postupno napuštao nekadašnji polet te se u starijoj dobi više nije nadao kako će doživjeti vidljive pomake na bolje. Navedena je, u dnevničkim zapisima vrlo prisutna, gorčina kojom je promatrao različite pokazatelje udaljavanja od vjere u gradu i seoskim područjima, a u potonjima osobito ga je mučila raširenost posvemašnje zapuštenosti i neizbježnih posljedica na moralnom, gospodarskom, političkom i nacionalnom polju. Uz sve prisutnije posljedice načetog zdravlja, nezadovoljstvo je moglo biti isključivo veće, stoga ne čude misli izražene u pismima Ernestu Jelušiću, ravnatelju pučke škole u Kastvu, pisanima sredinom rujna 1881. godine: "Žalostno je doista ponašanje mnogih sadanjih mladića; kolika u mnozih lahkoumnost i nemarnost za istiniti naprjedak njihov i nevoljnoga naroda! Šta pomagaju žrtve nekolicine blagoćudnika pri tolikoj izopačenosti sadanjega naraštaja? Trudimo se i žrtvujemo, što nam je i dužnost, ali nade, da će od toga biti željne žetve, neimamo."⁵⁸⁷ Dobrilino poticanje darovitih učenika više no jednom nije donijelo željenih rezultata, jer su đaci iz različitih razloga ponekad prekidali školovanje ili su se, o čemu svjedoči i upravo navedeni ulomak, udaljavali od biskupova

⁵⁸⁷ ABPP, Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila" Pismo J. Dobrile Ernestu Jelušiću, Trst, 11.9.1881.

svjetonazora. Imajući u vidu kako su pisma Jelušiću poslana tek nekoliko mjeseci prije biskupove smrti, dirljiva je Dobrilina želja da u budućnosti prikupljena sredstva usmjerava vodeći više računa o svrhovitosti: "Uvidjam, da sam do sada trošio puno u vjetar, pa nesmiem tako naprjedovati."⁵⁸⁸ Štoviše, posljednje je pismo započeo slikovito skicirajući opisani stav: "Kad istom sadimo, radi smo već brati ploda, jer smo toga vele potrebni".⁵⁸⁹ Ipak, umoran i istrošen, Dobrila nije odustajao od dugogodišnjeg iscrpljujućeg djelovanja. Nesklonost rezignaciji i želja da se na svaki način pokuša ostvariti željeni cilj nisu karakterizirale isključivo pojedine Dobriline inicijative, nego se kao životni nazor ili karakterna crta mogu prepoznati u ukupnom njegovom djelovanju.

5.2.2. Oporuka biskupa Dobrile

Istarski vjernici i Dobrilini poštovatelji mogli su sredinom srpnja 1881. sa stranica *Naše Sloge* saznati kako je biskup oputovao u češko lječilište Karlovy Vary, "da tamo svojemu već od dulje vremena malko poremećenom zdravlju potraži lieka."⁵⁹⁰ Kako će se doskora pokazati, bila je ovo tek prva među vijestima o Dobrilinu zdravlju: nakon što ga je koncem listopada upala pluća prikovala za postelju, tijekom idućih dva i pol mjeseca biskupovo je stanje variralo između životne ugroženosti i povremenih povlačenja slabosti.⁵⁹¹ Iako su tekstovi u tršćanskom glasilu istarskih Hrvata bili nabijeni optimizmom, s početkom 1882. postalo je jasno kako nije riječ o prolaznim teškoćama: Juraj Dobrila preminuo je 13. siječnja.

Umjesto detaljnog opisa sprovođa te niza službenih i rodoljubnih manifestacija kojima je komemoriran zaslužni biskup, mnogo je korisnije skrenuti pažnju na sredstva koja je ostavio za sobom. Uz već spominjanu zakladu namijenjenu osmorici učenika iz Porečke i Pulske biskupije, u iznosu od 20.000 forinti, Dobrila je oporukom iz 1880. privremeno prenamijenio sredstva što ih je 1878. izdvojio za podizanje konvikta: "Za universalnoga baštinika postavljam zakladu (fundaciju) stipendijah za djake, kojoj imaju se priklopiti i svote od trideset hiljadah for. u papirnoj renti i deset hiljadah for. u gotovu novcu, koje sam u svoje

⁵⁸⁸ Isto, Pismo J. Dobrile E. Jelušiću, Trst, 9.9.1881.

⁵⁸⁹ Isto

⁵⁹⁰ NS, br. 14, 1881., str. 55.

⁵⁹¹ NS, br. 22, 1881., str. 87; NS, br. 23, 1882., str. 91; NS, br. 24, 1881., str. 94; NS, br. 1, 1882., str. 2.

vrieme dao za ustanovljenje diecezanskoga dječaćkoga sjemeništa ili konvikta, koji konvikt nije se mogao oživotvoriti radi pomankanja dostatnih novčanih sredstvih."⁵⁹² Dan prije smrti, pobliže je odredio kako spomenutu ušteđevinu treba pridružiti sredstvima što su prikupljena za podizanje sjemeništa te osnovati navedenu zakladu, uz karakterističnu napomenu kako se, u slučaju da dječaćko sjemenište bude ipak osnovano, stipendijama trebaju izdržavati đaci u njemu, ali isključivo bude li ova ustanova podignuta u Trstu ili Pazinu.⁵⁹³ Drugim riječima isključio je Kopar, usprkos tamošnjoj gimnaziji, očito procijenivši suviše velikom opasnost od talijanizacije budućih duhovnika.

Kako je spomenuto u jednom od prethodnih poglavlja, nedugo nakon Dobriline smrti, novi tršćansko-koparski biskup je doista otvorio tršćansko sjemenište, oslonivši se na sredstava što ih je prikupio njegov prethodnik.⁵⁹⁴ Nalik zakladi utemeljenoj za potrebe Porečke i Pulske biskupije, i odredbe o dodjeli stipendija u tršćansko-koparskoj biskupiji ukazivale su na usmjerenost potrebama slavenskog življa, odnosno Hrvata i Slovenaca: "Po njegovoj odredbi imati će pravo na štipendije svaki iz iz tršćansko-koparske biskupije, nu na prvom mjestu pozvani su oni, koji su rođeni u sudačkih kotarih Pazin, Buzet, Volosko a osobito Podgrad (najzapušćeniji kotar)."⁵⁹⁵ Šest godina nakon Dobriline smrti, oporučni izvršitelji, a bila je riječ o najbližim biskupovim suradnicima (Johan Šust, Andrija Šterk i Petar Flego), izdvojili su čisti iznos ostavinske gotovine, odnosno glavnice od 90.000 forinti, temeljem koje su dodjeljivane 23 stipendije po 80 forinti i 11 stipendija po 100 forinti.⁵⁹⁶

Dobrila je, također, osnovao i manju zakladu, a namjena joj je bila da se kamatama na položeni iznos od 8.000 forinti stipendiraju, iznosom od 112 forinti, trojica učenika iz Dobriline obitelji, a ne bude li ih, "gimanzijalci slavenskog jezika iz siromašnih seljačkih obitelji."⁵⁹⁷ Konačno, biskup nije zapostavio Društvo sv. Jeronima, kojem je ostavio 1.000 forinti, uz želju da se svake godine slavenskom seoskom stanovništvu u Istri, a osobito u pazinskom sudbenom kotaru, pošalju pučke knjige u vrijednosti pripadajućih kamata.⁵⁹⁸

⁵⁹² NS, br. 4, 1882, str. 15.

⁵⁹³ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, str. 242.

⁵⁹⁴ Isto

⁵⁹⁵ NS, br. 4, 1882, str. 15.

⁵⁹⁶ Mladen Juvenal MILOHANIĆ, "Juraj Dobrila biskup, veliki mecena đaka i odgajatelj mlade hrvatske inteligencije", *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899.-1999.*, Pazin, 1999., 225-236.

⁵⁹⁷ Isto

⁵⁹⁸ C. RUBETIĆ, *Vjekopis*, str. 75-76.

5.2.3. Dobrilina djelatnost – temelj Hrvatskog narodnog preporoda u Istri

Dobrilina smrt bez sumnje je najznačajniji događaj koji je, tijekom prve polovice osamdesetih godina devetnaestog stoljeća, označio generacijsku smjenu među nositeljima Hrvatskog narodnog preporoda u Istri.⁵⁹⁹ Na prethodnim stranicama opisani su čvrsti temelji što ih je biskup postavio dugogodišnjim predanim zalaganjem i odricanjem, a na kojima je preporodni uzlet među istarskim Hrvatima i Slovencima, u desetljećima nakon njegove smrti, prerastao u organizirani politički pokret, predvođen Matkom Laginjom, Vjekoslavom Spinčićem i Matkom Mandićem.

Iako je u literaturi već ukazivano na važnost Dobrilinih stipendija, uz sredstva što ih je razdijelio tijekom života, za jačanje obrazovanog sloja među istarskim Hrvatima i Slovencima,⁶⁰⁰ dosad nije oblikovana povijesna studija koja bi pobliže prikazala u kolikoj je mjeri Dobrilino promišljeno prikupljanje materijalnih sredstava pridonijelo jačanju utjecaja obrazovanja, boljoj prilagodbi seoskog stanovništva na sve prisutnije modernizacijske procese te, posljedično, političkoj i nacionalnoj emancipaciji. Za očekivati je kako će temeljito istraživanje utjecaja biskupove djelatnosti na raznolike sastavnice društvenog života Istre u desetljećima nakon njegove smrti dodatno osnažiti sliku o Jurju Dobrili kao središnjoj osobi Hrvatskog narodnog preporoda u Istri.

⁵⁹⁹ Marino MANIN, "Istra 80-ih i 90-ih godina 19. stoljeća", *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zagreb, 2003., 526.

⁶⁰⁰ Marijan JELENIC, "'Našim ljudem je jako zlo', Juraj Dobrila za gospodarski napredak Istre – naznake u povodu 100. godišnjice smrti", *Oklo*, 258, (4.-18. veljače 1982.), str. 5.

5.3. ZAKLJUČAK

Puno je stoljeće proteklo otkad je prvi puta, prigodom stote godišnjice Dobrilina rođenja, postavljeno pitanje o važnosti biskupa Dobrile za preporodni pokret i nacionalno-integracijski proces među istarskim Hrvatima. "Koja je to misao, koju nam je prvi donio i namr'o Dobrila?",⁶⁰¹ zapitao se nepotpisani autor članka, također znakovito naslovljenog "Jedinstvena misao", obrazlažući na stranicama *Naše sloge* zaključak Hrvatsko-slovenskog kluba Istarskog sabora kako biskupovu obljetnicu valja iskoristiti kao poticaj jačanju narodne povezanosti, odavna prepoznatog temelja organiziranom političkom pokretu. Daskora se pokazalo kako, zasigurno u većoj mjeri nego što se nadalo uredništvo *Naše sloge*, itekako postoje razlozi za postavljenje navedenog pitanja, jer je odgovor ovisio o, na različitim svjetonazorima izgrađenom, pogledu na prošla i suvremena zbivanja.

Preciznije, članak *Naše sloge* uglavnom je posvećen naglašavanju potrebe da se prevladaju svi još nezatomljeni partikularizmi koji bi, kao podloga idejnim ili zavičajnim podjelama te strančarenju, mogli uvelike naštetiti jedinstvenom političkom i narodnom pokretu. U navedenom je kontekstu i djelovanje pokojnog biskupa svedeno na prilično općenit nazivnik, odnosno definiciju koja je uredništvu vjerojatno izgledala općeprihvatljivom: "Narodna prosvjeta! Za nju je on živio, o njoj neprestano razmišljavao, za nju je požrtvovno radio i dao sve svoje duševno bogatstvo. Novčić je po novčić štedio i sve dao za prosvjetu svoga miloga naroda."⁶⁰²

U godinama pred izbijanje Prvog svjetskog rata, sve je očitija polarizacija između liberalnih i konzervativnih snaga među istarskim Hrvatima. Potonji, okupljeni oko poduzetnog krčkog biskupa Antona Mahnića, isticali su katolički svjetonazor kao temelj poželjnom preporodnom djelovanju u narodu i višekratno su upućivali prigovore pisanju *Naše sloge* u čijem su pomirljivom tonu prepoznavali štetno podilaženje liberalnoj struji. Glasilo konzervativnog krila, *Pučki prijatelj*, nije se ustručavalo zapodjenuti polemiku sa stavovima što su ih smatrali suviše mlakima ili potpuno pogrešnima. Razumljivo, ni opisivanje Dobriline "misli" iz koje je odstranjena vjerska sastavnica nije moglo biti protumačeno u drugačijem ključu: tjedan nakon navedenog teksta, pazinski je list ponudio naglašeno drugačiji odgovor: "Dobrila Hrvat jest nerazdruživo spojen s Dobrilom biskupom. Dobrila se za svoj narod nije

⁶⁰¹ NS, br. 44, 1911., str. 1–2.

⁶⁰² Isto, str. 2

žrtvovao samo iz naravnih razloga – kao što to čini današnji liberalizam – nego i iz svrhunaravnih. Njegovoj ljubavi prema narodu bio je izvor u Bogu i cilj u Bogu. Glavnim poticalom u njegovu djelovanju nije bio jedan neodređeni apstraktni ideal (uzor) 'narodna prosvjeta'. Da se dobro razumijemo! Dobrila je bio svom dušom zagrijan za narodnu prosvjetu. No ta mu je narodna prosvjeta bila samo sredstvo, koje je podređeno višemu cilju. Taj viši cilj sadržaje jedinstvenu misao biskupovu."⁶⁰³

Opisana polemika već je prikazivana u literaturi,⁶⁰⁴ a osim što se u njoj zrcale prilike u kojima je vođena, sadržajem ukazuje kako tezu o Dobrili kao središnjoj osobi Hrvatskog narodnog preporoda u Istri, usprkos širokoj prihvaćenosti tijekom proteklog stoljeća, nije nimalo jednostavno obrazložiti. Ukoliko se žele izbjeći unaprijed zadani okviri, analiza političke djelatnosti Jurja Dobrile, odnosno utjecaja njegove djelatnosti na političke procese u Istri zahtijeva uvid u raznolike sastavnice biskupova rada tijekom nekoliko desetljeća. Navedeno polazište dodatno usložnjuje činjenica kako su politička pitanja devetnaestostoljetne Istre u velikoj mjeri pitanja društvenog razvoja i širenja nacionalne svijesti, te se razlaganjem Dobrilinih aktivnosti na prethodnim stranicama zapravo nastojalo ponuditi što jasniju sliku o njegovoj važnosti za raznolike, iako povezane, elemente društvenog razvoja istarskih Hrvata.

Iako je najveći dio svojih zamislio ostvario kao biskup, odnosno tijekom četvrt stoljeća upravljanja porečko-pulskom (1858.-1875.) i tršćansko-koparskom biskupijom (1875.-1882.), Juraj Dobrila već je tijekom četrdesetih i pedesetih godina devetnaestog stoljeća ispoljio osnovne karakteristike kojima će biti obilježeno njegovo djelovanje. Štoviše, ni svraćanje pozornosti na formativne godine budućeg biskupa nije bez koristi za cjelovitost uvida, jer je nimalo lagan put od omalenog sela u središnjoj Istri do uspješnog okončanja visokog teološkog studija na bečkom Augustineumu, čime mladi svećenik ulazi u krug crkvene elite Habsburške Monarhije, zasigurno ostavio traga i pripomogao formiranju zrele, samosvjesne i potpuno duhovnim zadacima predane osobe, istodobno senzibilizirane za teškoće zapuštenih slojeva stanovništva.

Vrativši se u Trst, nakon tri godine provedene u Beču, Dobrila je između 1842. i 1858. u punoj mjeri ispoljio upravo navedene osobine: različite duhovne zadaće vršio je bez

⁶⁰³ "Dobrilina misao–Jedinstvena misao 'Naše sloge'", *Pučki prijatelj* (dalje: PP), god. XII, br. 31 (Pazin, 10. XI. 1911.), str. 241–243.

⁶⁰⁴ S. TROGRLIĆ, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju (...)", str. 153-154.

zadrške, a da je pritom u potpunosti ispunjavao očekivanja tršćanskog biskupa izvjesno je, usprkos oskudnim izvorima, iz činjenice kako su mu povjeravane sve zahtjevnije dužnosti kojima se, istodobno, uspinjao unutar crkvene hijerarhije. Uz nezanemarive duhovne obveze, Dobrila je tijekom tršćanskih godina iskazao iznimnu osjetljivost spram duhovnih i materijalnih potreba istarskoga seoskog stanovništva. O potonjem, među ostalim, svjedoči njegov angažman oko prikupljanja pomoći za izgladnjele žitelje Poluotoka tijekom 1852. i 1853. godine, a snažan i dugotrajan poticaj duhovnom životu u ruralnim krajevima pružio je izdavanjem molitvenika *Otče, budi volja tvoja!* Ova je knjižica, o čijem utjecaju najbolje govore mnoga izdanja tijekom devetnaestog i dvadesetog stoljeća, uz razumljivu vjersku ulogu, vrlo značajna i kao poticaj slabo razvijenoj pismenosti seoskog stanovništva, a ne smije se zanemariti kako je njome pružen snažan podstrek širenju svijesti o važnosti materinskog jezika među istarskim Hrvatima.

Dokumenti o izboru novog porečko-pulskog biskupa, nakon što je 1857. preminuo Antonio Peteani, dokazuju kako je Dobrila, osim povjerenja visokih crkvenih struktura, visoko kotirao i u očima austrijskih vlasti, koje su u njemu prepoznale duhovnika sposobnog nositi se s brojnim teškoćama omalene i siromašne biskupije. Nakon što je, nedugo po svečanom ulasku u Poreč, obišao čitav dijecezanski teritorij i uvjerio se u ozbiljne probleme, s naglaskom na nedostatnu duhovnu skrb i posljedičnu zapuštenost ruralnih dijelova, Dobrila je svjetovnim i crkvenim vlastima iznio radikalni prijedlog kojeg je, sažeto, moguće svesti na zamisao o privremenom ili trajnom podređivanju Porečke i Pulske biskupije upravi tršćanskog biskupa, pri čemu je sam bio spreman odreći se biskupske časti i ponovno zauzeti mjesto među klerom tršćansko-koparske biskupije. Kako navedeni prijedlog, usmjeren osiguravanju sredstava za podizanje obrazovne ustanove namijenjene svećeničkom podmlatku za čitavu Istru, nije naišao na razumijevanje nadređenih mu struktura, Dobrila je nastojao na različite načine iskoristiti biskupski položaj za ublažavanje nedaća pred kojima nije mogao zatvarati oči.

Dok ga je neuspjeh upravo spomenute inicijative uvjerio kako austrijske vlasti i crkveni vrh o duhovnoj situaciji i općenito o društvenim okolnostima u Istri promišljaju podređujući lokalne osobitosti i potrebe snaženju vlastitog položaja u širem kontekstu, parlamentarno iskustvo uvjerilo je biskupa kako politička demokratizacija može istodobno biti olakšanjem za moćnije slojeve, ali i dodatnom zaprekom za zapostavljene dijelove

stanovništva. Dominantan položaj talijanskog liberalnog građanstva u istarskom Zemaljskom saboru i u upravljanju pokrajinskim poslovima pridonio je marginaliziranju slavenkog ruralnog življa. Iz porečkih se saborskih klupa Dobrila uvjerio kako se njegov svjetonazor uvelike kosi s pogledima i interesima većine, vođene zasebnim staleškim i nacionalnim interesima te ideološkim afinitetima. Nimalo pozitivnija iskustva porečki biskup nije stekao ni u bečkom Carevinskom vijeću te se iz aktivnog sudjelovanja u političkom životu Merkgrofovije Istre i Monarhije povukao već u drugoj polovici šezdesetih godina.

Tijekom četvrt stoljeća upravljanja porečko-pulskom i tršćansko-koparskom biskupijom Juraj Dobrila se, dakle, pretežno oslanjao na vlastite snage i sposobnosti kako bi želju za popravljanjem nepovoljnog stanja pretočio u konkretnu duhovnu i preporoditeljsku djelatnost. Temelj biskupovom radu predstavljale su kanonske vizitacije: nakon što je 1858. obišao čitavu porečku dijecezu, idućih je godina revno ispunjavao dužnost propisanu kanonskim pravom te se u troljetnim ciklusima iscrpno upućivao u duhovnu situaciju i društvene prilike pojedinih župa i kapelanija. Dobrilini su obilasci povjerenog mu teritorija, u prvim godinama na biskupskom položaju jednako kao i u poznijoj dobi, bili mnogo više od ispunjavanja obaveze: zalazeći u zapuštena, skromna mjestašca ruralne Istre ojačavao je vezu s vjernicima i svećenstvom, potičući istovremeno vjerski život, širenje pismenosti i obrazovanja te nacionalnu svijest.

Kako je Dobrila bio potpuno svjestan da poduzetnost jedne osobe ne znači mnogo, nastojao je utjecati na stanovništvo jačanjem spona sa sposobnim duhovnicima: zadatak nije bio nimalo lak, jer svećenstvo u objema biskupijama, općenito promatrano, nije zadovoljavalo duhovne potrebe ni brojem ni poželjnim osobinama. Preciznije rečeno, sposobni pripadnici klera bili su preopterećeni svakodnevnim zadacima, dok se svećenički podmladak iz godine u godinu smanjivao, a manjak duhovnika bivao sve izraženijim. Dobrilino nastojanje da zaustavi posljedični proces opadanja utjecaja vjere na stanovništvo, sve izloženije strujanju liberalnog svjetonazora, bio je ograničen nedovoljnim materijalnim sredstvima koja nisu omogućavala da samostalnim djelovanjem iz korijena izmijeni opisano stanje.

Iako je biskupov odnos s narodom sadržavao mnoge sastavnice povežite s djelovanjem u korist zapostavljenih slojeva, primjetljivo najviše truda ulagao je u širenje pismenosti i obrazovanja, pri čemu se također vodio "jedinostvenom mišlju": narod povezan s vjerom, upućen u važnost sadržajno primjerene pisane riječi na vlastitom jeziku i obrazovanja

potomstva, preduvjet je želi li se u budućnosti osigurati veći broj duhovnih pastira iz naroda, koji će skrbiti za narodne potrebe i ojačavati procese društvene, političke i nacionalne emancipacije istarskih Slavena. Osim što je neumornim raspačavanjem novih izdanja svog molitvenika pridonosio naznačenom cilju, Dobrila je marljivo prikupljao diljem Poluotoka nove članove slovenskog Društva sv. Mohora i zagrebačkog Društva sv. Jeronima, a posebno je s djelatnošću potonjeg bio blisko povezan sve do smrti.

Zamjetna materijalna sredstva biskup je razdijelio u vidu potpora darovitim učenicima, a sredinom šezdesetih godina ustanovio je i zakladu koja je, nakon njegove smrti, trebala osiguravati svakogodišnju stipendiju osmorici gimnazijalaca iz Porečke i Pulske biskupije. Odredbe sadržane u utemeljiteljskom pismu također su korisno svjedočanstvo o Dobrilinim prioritetima: stipendije su bile prvenstveno namijenjene potomcima siromašnih slavenskih obitelji, odnosno đacima koji su osjetili sklonost duhovničkom zvanju te se moglo očekivati kako će, omogućiti li im se nastavak školovanja, ojačati desetkovane redove svjetovnog klera. Ipak, biskup je bio potpuno svjestan kako bi se beziznimno pridržavanje navedenih odredaba lako moglo izroditi u potpunu suprotnost njegovim namjerama: buduće svećenike nimalo sklone predanom vršenju duhovne službe. Stoga su stipendiju tijekom studija mogli zadržati ne samo bogoslovi, već i studenti medicine, prava ili filozofije.

Na prijelazu šezdesetih u sedamdesete godine devetnaestog stoljeća, biskup Dobrila je procijenio kako je nadošlo vrijeme za ostvarenje davne zamisli: izdavanje periodike namijenjene seoskom pučanstvu. Prvi plod ove inicijative, kalendar *Istran*, obustavljen je već nakon dva godišta usprkos nastojanjima mladih suradnika, kako bi se raspoloživa sredstva usmjerila u pokretanje znatno ambicioznijeg izdavačkog pothvata: glasila namijenjenog seoskom istarskom stanovništvu. Relativno kratke pripreme i okupljanje razmjerno uskog broja suradnika urodile su vjerojatno i preko Dobrilinih očekivanja, jer je dvotjednik (od 1883. tjednik) izdavan u Trstu, a od 1899. u Puli, nazvan *Naša sloga* (1870.-1915.), vremenom postao jednim od nosivih stupova društvene, gospodarske, političke i nacionalne emancipacije istarskih Hrvata. Štoviše, *Naša sloga* postala je i izuzetno važnim izvorom za poznavanje Hrvatskog narodnog preporoda u Istri, jer se iz tekstova objavljivanih tijekom polustoljetnog izlaženja lista razabiru tri osnovna načela na kojima je počivao proces hrvatske nacionalne integracije u Istri: politički jedinstven narodni pokret, sloga istarskih Hrvata i Slovenaca te povezanost s Hrvatskom i Slavonijom i ostalim hrvatskim zemljama.

Premda se porečki biskup nastojao držati podalje od političke arene u kojoj je, kao crkveni velikodostojnik i istaknuti predstavnik slavenskog življa, bivao izložen sve otvorenijim napadima, 1873. pristao je podnijeti težak teret kandidature za zastupnika seoskih općina zapadne Istre u Carevinskom vijeću. Uz to što je tijesni poraz pokazao kako su zapadnoistarska sela pod mnogo većim utjecajem talijanskog građanstva nego li istočni dio Markgrofovije, u kojem je pobjeda Dinka Vitezića tek jednim od pokazatelja uznapređovalog preporodnog i nacionalno-integracijskog procesa, neuvijeni napadi na Dobrilu nisu okončani završetkom predizbornih čarki, već su se nastavili i u idućem razdoblju, potaknuvši konačno biskupov odlazak iz Poreča.

Nakon smrti tršćanskog biskupa Legata, Dobrila je imenovan njegovim nasljednikom te se u rujnu 1875. preselio u Trst, gdje je nastavio djelovati potpuno u skladu s načelima kojih se pridržavao i tijekom porečkih godina. Uz prelazak u Trst vezan je posljednji Dobrilin pokušaj da za života značajno utječe na poboljšanje duhovničke situacije: oživio je svoju davnu inicijativu za privremenim ili trajnim objedinjavanjem uprave nad tršćansko-koparskom i porečko-pulskom biskupijom kako bi se osiguralo sredstva za podizanje takozvanog dječackog sjemeništa u Pazinu, čiji bi polaznici pohađali tamošnju državnu gimnaziju s njemačkim nastavnim jezikom. S temeljito promišljenom idejom Dobrila je upoznao predstavnike svjetovnih i crkvenih vlasti, bez čije potpore, kao i petnaestak godina ranije, provedba projekta nije bila moguća. Istodobno, politički su predstavnici istarskoga talijanskog građanstva u biskupovoj zamisli ispravno prepoznali mogući snažan poticaj jačanju položaja slavenskog stanovništva: seosko pučanstvo uspješno se prilagođavalo uznapređovalim modernizacijskim procesima ukoliko se moglo osloniti na sposobne duhovnike ponikle iz vlastitih redova, a gospodarska i društvena emancipacija Hrvata i Slovenaca neizbježno bi narušila prevlast liberalnog građanstva protalijanskog usmjerenja. Stoga je val organiziranih protesta i molbi, upućenih caru i papi, isticanjem zabrinutosti zbog vjerskih posljedica zakrivao antagonizam spram inicijative smatrane suprotnom isključivo talijanskom karakteru Istre.

Nedovoljna podrška na koju je naišao Dobrilin prijedlog utjecala je na njegovo okretanje drugim rješenjima, odnosno drugim izvorima materijalnih sredstava neophodnih za podizanje konvikta. Osim što je u navedenu svrhu namijenio čitav iznos što ga je prištedio tijekom višedesetljetne duhovničke službe, biskupovom inicijativom od 1878. prikupljani su

prilozi zahvaljujući kojima je 1883., ni dvije godine po Dobrilinoj smrti, njegov nasljednik doista otvorio dječjačko sjemenište za tršćansko-koparsku biskupiju. Konačno, Dobrila je za školovanje mladića iz tršćansko-koparske biskupije utemeljio zakladu nalik spomenutoj za porečko-pulsku biskupiju.

Svrne li se, nakon navedenih indikacija, pažnja ponovno na pitanje postavljeno o stotoj obljetnici Dobrilina rođenja, odgovor kojim bi se definirala biskupova "jedinствена misao" moguće je zasnovati isključivo uzmu li se u obzir tri sastavnice njegove djelatnosti, motivirane cjelovitim svjetonazorom: kao katolički velikodostojnik, suprotstavljao se širenju liberalnih nazora i nastojao ojačati utjecaj Crkve na društvo, posebno u seoskim područjima; kao potomak seljačkih roditelja, trajno se zalagao za interese zapostavljenog ruralnog stanovništva; kao zagovaratelj i zaštitnik "slavjanstva", narušavao je sliku isključivo talijanskog karaktera Istre i oblikovao potpornje budućem organiziranom političkom pokretu istarskih Hrvata i Slovenaca. Mlađe generacije preporoditelja nastupale su, doduše, otvorenije i čvršće u sve prisutnijim konfliktima s talijanskim građanstvom, ali oslonac na plodove Dobrilina rada ostao je neupitnim do duboko u dvadeseto stoljeće.

IZVORI

Arhivsko gradivo:

Ljubljana

Narodna in univerzitetna knjižnica

- Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov

Pazin

Državni arhiv u Pazinu

- Zbirka pisama (HR-DAPA-899)

Korespondencija Juraj Dobrila – Giuseppe Parisini

Poreč

Arhiv biskupije Porečke i Pulske (u postupku sređivanja)

Rijeka

Državni arhiv u Rijeci

- Zemaljski sabor Markgrofovije Istre

Knjižnica Teologije u Rijeci

- Ostavština Maksa Peloze

Gradivo o biskupu Jurju Dobrili

Trst

Archivio di Stato Trieste

- I.R. Luogotenenza per il Litorale

Atti generali

Atti presidiali

Atti presidiali riservati

Archivio storico diocesano di Trieste

- Miscellanea sui Vescovi

Carte riguardanti G. Dobrila

Atti di gestione particolare

Zagreb

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

- Josip Juraj Strossmayer (HR-AHAZU-59)

Hrvatski državni arhiv

- Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića

Knjižnica Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu

Dnevnik biskupa Dobrile za 1879. godinu (sig. 24165)

Nacionalna i sveučilišna knjižnica

- Zbirka rukopisa i starih knjiga

Matko Baštijan: njegova pisma drugima

Korespondencija biskupa Jurja Dobrile

Tiskani izvori:

Atti della Dieta provinciale dell'Istria

Pastirska pisma biskupa Jurja Dobrile

Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichrathes

Periodika:

Danica. Koledar i ljetopis Društva Svetojeronimskoga

Kmetijske in rokodelske novice

Naša sloga

Pučki prijatelj

Vaterland

Vienac

LITERATURA

Fran Barbalić, "Prvi parlamentarni izbori u Istri 1848. god.", *Historijski zbornik*, I (1848.), br. 1-4, 175-182.

Fran Barabalić, *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine (Prema bilješkama iz "Naše Sloge")*, Zagreb, 1952.

Fran Barbalić, "Prvi istarski sabori (1861.-1877.)", *Rad JAZU*, 300 (1954.), str. 281-429.

Miroslav Bertoša, "Pisma Jakova Volčića Kazimiru Jelušiću (1876-1888)", *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, 14 (1969.), 265-296.

Miroslav Bertoša, "Istarska 'akulturacijska' ravnoteža druge polovice XIX stoljeća", *Etos i etnos zavičaja*, Pula-Rijeka, 1985., str. 151-176.

Ivan Beuc, "Pred prvo zasjedanje Istarskog sabora 1861. god.", *Riječka revija*, I. (1952.), br. 1, str. 44-46.

Ivan Beuc, *Istarske studije. Osnovni nacionalni problemi istarskih Hrvata i Slovenaca u drugoj polovini XIX. st. i početkom XX. stoljeća*, Zagreb, 1975.

Biskup dr. Juraj Dobrila. *Spomen-knjiga stogodišnjice njegova rođenja (pretisak)*, ur. Ante Kalac, Pazin, 2012.

P. Blasina, "Chiesa e problema nazionale giuliano, 1870.-1914.", *Regioni di frontiera nell' epoca dei nazionalismi, Alsazia e Lorena/ Trento e Trieste, 1870-1914*, ur. A. Ara – E. Kolb, Bologna, 1995., 129-158.

Stojan Brajša, "Prilozi za poznavanje Dobriline dobe", *Hrvatska škola*, Ljubljana, 1916., 114-123.

Josip Bratulić, "Jakov Volčić među hrvatskim preporoditeljima Istre", *Jakov Volčić i njegovo djelo: zbornik priloga i građe*, ur. Jakov Fikfak, Pazin-Ljubljana, 1988., 13-17.

Vjekoslav Bratulić, "Političke stranke u Istri za vrijeme narodnog preporoda", *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969., str. 289-334

Antoni Cetnarowicz, *Odrodzenie narodowe w Istrii w latach 1860–1907*, Krakow, 2010.

Zvane Črnja, "Pledoaje za Dobrilu", *Oko*, Zagreb, 258 (4.-18. veljače 1982.), str. 5

Das „Frintaneum“ in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz (1816-1918), Ein biographisches Lexikon, ur. Karl Heinz Frankl i Peter G. Topper, Klagenfurt-Ljubljana-Beč, 2006.

Das Priesterkolleg St. Augustin „Frintaneum“ in Wien 1816 bis 1918. Kirchliche Elite-Bildung für den Donau-Alpen-Adria-Raum, ur. Karl Heinz Frankl i Rupert Klieber, Beč-Köln-Weimar, 2008.

Carlo De Franceschi, *Uspomene*, Predgovor i komentari Miroslav Bertoša, Pula-Rijeka, 1989.

"Društveni dokument iz Trsta. Ustanovitev Slavjanskiga društva. 1848.", *Istarski historijski zbornik*, I. (1953.), Kopar, str. 238-241.

Liliana Ferrari, "Le Chiese e l'emporio", *Storia d'Italia. Le regioni dall'unità ad oggi. Il Friuli Venezia Giulia*, ur. R. Finzi, C. Magris i G. Miccoli, 2002.

Jurij Fikfak, "Jakob Volčič in njegovo delo", *Jakov Volčič i njegovo djelo: zbornik priloga i građe*, ur. Jakov Fikfak, Pazin-Ljubljana, 1988., 5-12.

Karl Heinz Frankl, "Das Frintaneum – Konturen einer Institution", u: *Das Priesterkolleg St. Augustin „Frintaneum“ in Wien 1816 bis 1918. Kirchliche Elite-Bildung für den Donau-Alpen-Adria-Raum*, Karl Heinz Frankl i Rupert Klieber (ur.), Wien-Köln-Weimar, 2008., str. 36-59.

Mirjana Gross, "Značaj prvih deset godišta 'Naše sloge' kao preporodnog lista", *Zbornik Pazinski memorijal*, sv. 2, Pazin 1970., 39-59.

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri. Zbornik, ur. Jakša Ravlić, Zagreb, 1969.

Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882, Zbornik radova sa znanstvenog skupa i manifestacija održanih 1982. godine u povodu 100-godišnjice smrti Jurja Dobrile, Pazin, 1985.

Istra kroz vrijeme. Pregled povijesti Istre sa osvrtom na grad Rijeku, ur. Egidio Ivetic, Rovinj, 2009.

Marijan Jelenić, "'Našim ljudem je jako zlo', Juraj Dobrila za gospodarski napredak Istre – naznake u povodu 100. godišnjice smrti", *Oko*, 258, (4.-18. veljače 1982.), str. 5

Ivan Jelovac i Mladen Juvenal Milohanić, *Biskup Juraj Dobrila zastupnik naroda Istre: u Istarskom saboru (1861.-1868.) i Bečkom parlamentu (1861.-1865.)*, Pazin, 2008.

Harald Krahwinkler, "Die Landtage von Görz-Gradisca und Istrien", *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band VII: Verfassung und Parlamentarismus, 2. Teilband: Die regionalen Răpresentativkőrperschaften*, ur. H. Rumppler i P. Urbanitsch, Beč, 2000., str. 1873-1918.

Galiano Labinjan, "Gimnazija u Pazinu s nastavom na njemačkom jeziku (1836. - 1890.)", *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899.-1999.*, Pazin, 1999., str. 511-532.

Peter Leisching, "Die rőmisch-katolische Kirche in Cisleithanien", *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band IV: Die Konfessionen*, ur. Adam Wandruszka i P. Urbanitsch, Beč, 1995., str. 1-247.

Berislav Lukić, "Neka mišljenja u talijanskoj građanskoj historiografiji o karakteru nacionalnog pokreta u Istri. Fragmenat iz rasprave o društveno-ekonomskoj podlozi nacionalnog pokreta u Istri", *Jadranski zbornik 1*, Rijeka-Pula, 1956., 157-163.

Berislav Lukić, "Borba za ravnopravnost hrvatskog jezika u Istarskom saboru", *Jadranski zbornik 2*, Rijeka-Pula, 1957., str. 121-148.

Marino Manin, "Istra 80-ih i 90-ih godina 19. stoljeća", *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata*, Zagreb, 2003., 526-529.

Marino Manin i Nevio Šetić, "Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše Sloge", *ČSP*, 2007., br. 3, 705-730.

Ante Marinović, "Neobjavljeno pismo biskupa Dobrile Dru Baldu Bogišiću", *Riječka revija*, I, 3, 1957. (?), str.

Branko Marušić, "Juraj Dobrila in njegova goriška leta", u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812 – 1882*, Pazin, 1985., 107-114.

Branko Marušić, "Primorski Slovenci i istarski Hrvati od 1848-1880.", *Pazinski memorijal*, 12 (1988.), knj. 17, sv. 2, str. 19-25

Antonio Miculian, "Il diritto di nazionalità in Istria e nel Litorale austriaco dalla seconda metà del XIX secolo agli inizi del XX secolo", *Identitet Istre – ishodišta i perspektive*, ur. Marino Manin i. dr., Zagreb, 2006., 103-121.

Božo Milanović, *Preporoditelj Istre biskup dr. Juraj Dobrila*, povodom stogodišnjice ustanovljenja Naše sloge, Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, Pazin, 1970.

Božo Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, Knjiga prva (1797-1882), IKD "Juraj Dobrila", Pazin, 1967.

Mladen Juvenal Milohanić, "Lik dra Jurja Dobrile, zastupnika naroda", *Pazinski memorijal*, 12 (1988.), knj. 17, sv. 2, str. 9-18.

Mladen Milohanić, "Juraj Dobrila biskup, veliki mecena đaka i odgajatelj mlade hrvatske inteligencije", *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899.-1999.*, Zbornik, Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Pazin, 1999.

Mijo Mirković, "O sadržaju i smislu narodnog preporoda u Istri (1861-1914)", *Jadranski zbornik*, V (1962.), Rijeka-Pula, str. 5-35.

Darinko Munić, "'Čitalnica' u Kastvu – prva hrvatska preporodna organizacija u Istri i na kvarnerskim otocima", *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, sv. 2 (1993.), Rijeka, 225-234.

Fran Novljan, "Juraj Dobrila. Prigodom stogodišnjice rođenja", *Narodna prosvjeta*, VII/4, Pazin, 1912., str. 77-90.

Elvis Orbanić, "Un contributo alla conoscenza del periodo triestino di Juraj Dobrila", *I Croati a Trieste*, Trst, 2007., str. 157-177.

Marin Pavlinović, "Kulturne i političke veze Dalmacije i Istre", *Jadranski kalendar*, Zagreb, 1935., str. 195-199.

Ivan Pederin, "Šest pisama Jurja Dobrile Josefu Jirečku", *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. 49, Državni arhiv u Rijeci, Rijeka, 2007.; str. 93-103.

Makso Peloza, "Pokretanje glasila istarskih i bačkih Hrvata 1869-1870 godine", *Zvona*, Rijeka 1979., br. 2 (137), 4-5.

Makso Peloza, "Dobrilino pismo kardinalu Rauscheru od 10. III 1875.", *Zvona*, br. 4 (164), god. 20 (1981.), str. 4.

Makso Peloza, "Deset godina istraživačkog rada na izvorima za život i rad Jurja Dobrile (1972-1982)", *Croatica Christiana periodica*, sv. 10, god. VI., Zagreb, 1982., str. 169-172.

Makso Peloza, "Rimski dosje Jurja Dobrile", *Pazinski memorijal*, 1982., 11, str. 207-213.

August Pirjevec, "Škof Juraj Dobrila buditelj hrvatskoga kmeta v Istri. Dva Dobrilovi pismeni Bleiweisu.", *Jadranski koledar za 1937.*, Zagreb, 89-95.

Giovanni Quarantotti, *Istria del Risorgimento - Storia della Dieta di Nessuno*, Poreč, 1938.

Ernest Radetić, "Iz Dobrilina dopisivanja", *Istarski zapisi*, Zagreb, 1969., str. 142-147.

Jakša Ravlić, "Petar Studenac, prvi hrvatski narodni preporoditelj u Istri", *Pazinski memorijal*, 1970., 83-105.

Matko Rojnić, "Nacionalno pitanje u Istri 1848/49.", *Historijski zbornik*, 1-4, II., Zagreb, 1949., 77-114.

Matko Rojnić, "Hrvatski narodni preporod u Istri", *Narodno sveučilište*, III (1857.), br. 2-3, Zagreb,

Cvjetko Rubetić, *Vjekopis Dra Jurja Dobrile, biskupa tršćansko-koparskoga prije porečko-puljskoga*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1882.

Vjekoslav Spinčić, *Narodni preporod u Istri*, Zagreb, 1924.

Vjekoslav Spinčić, *Crtice iz Hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb, 1926.

Mirjana Strčić, "Društvene i političke prilike u Istri u 19. i u početku 20. stoljeća", *Nastava povijesti*, br. 3-4, Zagreb, 1981., 205-218.

Petar Strčić, "Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću", *Jadranski zbornik*, VII (1969.), Rijeka-Pula, str. 509-530

Petar Strčić, "Počeci organiziranog političkog pokreta Hrvata u Istri u XIX stoljeću", *Istarski mozaik*, VII (1970.), br. 6, str. 65-71.

Petar Strčić, "O pravaštvu u Istri i na Kvarnerskim otocima krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 19.stoljeća", *Historijski zbornik*, XXIX-XXX (1976.-1977.), Zagreb, str. 347-364.

Petar Strčić, *Hrvatski narodni pokret u Istri i na kvarnerskim otocima od kraja 40-tih do početka 80-tih godina 19. stoljeća* (doktorska disertacija), Zagreb, 1990.

Petar Strčić, "O političkom aspektu djelatnosti Mate Bastiana od 40-ih do 80-ih godina 19. stoljeća", *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, sv. 2 (1993.), Rijeka, 75-82.

Petar Strčić, "Prilog povijesti 1848/49 u Istri", *Vjesnik istarskog arhiva*, 2-3 (1992.-1993.), Pazin, 83-91.

Petar Strčić, "Gospodarska osnovica hrvatskoga pokreta Istre (prvo razdoblje, 40.-80. godine XIX. st.)", *Starine*, 61 (2000.), str. 147.-187.

Petar Strčić, "Južnoslavenstvo/jugoslavenstvo u Istri i na Kvarnerskim otocima u doba biskupa J. Dobrile", *Starine*, 63 (2005.), str. 163-193.

Dragovan Šepić, "Hrvatski narodni preporod u Istri u našoj novijoj historiografiji", *Historijski zbornik*, XV (1962.), 289-295.

Dragovan Šepić, "Politička koncepcija Jurja Dobrile", *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882*, Zbornik, Pazin, 1985., str. 56-67.

Dragovan Šepić, "O procesu integracije hrvatske nacije u Istri", *Hrvatski pokret u Istri*, Račice, 2004., 31-54.

Dragovan Šepić, "Neki problemi integracije hrvatske nacije u Istri u svjetlosti naše historiografije", *Hrvatski pokret u Istri*, Račice, 2004., 51-62.

Nevio Šetić, *Istra između tradicionalnog i modernog*, Pazin, 1995.

Nevio Šetić, *Iz istarskoga novovjekovlja*, Labin, 1999.

Nevio Šetić, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870. – 1915.*, Zagreb 2005.

Jaroslav Šidak, Mirjana Gross, Igor Karaman, Dragovan Šepić, *Povijest hrvatskoga naroda 1860.-1914.*, Zagreb 1968.

L. Tavano, "Funzione unificante e realtà nazionali nel 'Central Seminar' di Gorizia (1818-1918)", *La scuola la stampa le istituzioni culturali a Gorizia e nel suo territorio della metà del Settecento al 1915.*, Gorizia, 1983., 43-54.

L. Tavano, "Dalla 'Domus presbyteralis' (1757) al seminario centrale di Gorizia (1818). Pastoraltà e statalismo a confronto", *Cultura e formazione del clero fra '700 e '800. Gorizia, Lubiana e il Lombardo-Veneto*, Gorizia, 1985., 31-67.

Stipan Trogrlić, "Odnos Katoličke crkve u Istri prema liberalizmu (1849.-1914.)", *ČSP*, 26 (1994.), br. 2, 337-347.

Stipan Trogrlić, "Odnos istarskih biskupa prema nacionalnom pitanju i prodoru liberalizma (1858.-1918.)", *Riječki teološki časopis* 8 (2000.), 2 (16), str. 507-534

Stipan Trogrlić, *Katolička crkva u Istri*, Pula, 2006.

Stipan Trogrlić, "Neki naglasci u pastoralnom djelovanju biskupa Jurja Dobrile (1858.-1882.)", *Croatia Christiana Periodica*, 67 (2011), 153-168.

Giampaolo Valdevit, *Chiesa e lotte nazionali: il caso di Trieste (1850-1919)*, Udine, 1979.

Srećko Vilhar, "Družbene korenine italijanskega iredentizma v Istri", *Istarski historijski zbornik*, I. (1953.), Kopar, str. 69-101.

Zlatko Vince, "Odras književnojezičnih prilika u Hrvatskoj u Dobrilinoj pisanoj riječi", u: *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila (1812-1882)*, Pazin, 1985., 127-136.

Ivan Vitezić, "Die römisch-katholische Kirche bei den Kroaten", *Die Habsburgermonarchie 1848-1918, Band IV: Die Konfessionen*, ur. Adam Wandruszka i P. Urbanitsch, Beč, 1995., str. 332-398.

Angelo Vivante, *Jadranski iredentizam*, Zagreb, 2002.

Rolf Wörsdörfer, "'Slawischer' und 'lateinischer' Katholizismus im Nationalitäten-konflikt. Der Streit um die Liturgie- und Unterrichtssprache in den adriatischen Diözesen Österreich-

Ungarns, Italiens und Jugoslawiens (1861-1941)", *Archiv für Sozialgeschichte*, br. 40, 2000., 171-201.

Nikola Žic, *Biskup Dobrila u Istarskom saboru*, Zagreb, 1936.

Životopis

Mihovil Dabo rođen je u Puli 1979. godine, gdje je završio osnovnu školu i jezičnu gimnaziju. Na Filozofskom fakultetu u Puli diplomirao je povijest i kroatistiku 2005. godine (radom Lijevi terorizam XX. stoljeća u Europi). Od lipnja do studenog 2005. bio je zaposlen u pulskoj FINA-i kao mlađi referent za poslove platnog prometa. Od studenog 2005. do konca siječnja 2007. zaposlen je kao arhivist u Državnom arhivu u Pazinu. Od veljače 2007. radi kao asistent na Odsjeku za povijest pri Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli (nacionalna povijest XIX. stoljeća). Angažiran je na izvođenju kolegija Počeci demokratizacijskih procesa u Istri, Poučavanje i prenošenje znanja i vještina III. i Procesi nacionalne integracije i modernizacije u hrvatskim zemljama u XIX. stoljeću. Član je Upravnog odbora Istarskog povijesnog društva i tajnik pulskog ogranka Matice hrvatske.

Bibliografija

"Stvarni problemi i popularna predodžba: postavljanje Josipa Velikanje za kapelana u Juršićima", *Histria*, Nr. 1 (2011.), Pula, str. 61-78.

"Svjetonazorska razmimoilaženja u vrijeme pokretanja Naše sloge", *Tabula – Časopis Odjela za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli*, Nr. 8 (2010.), Pula, str. 10-19.

"Juraj Dobrila i njegovo doba", (suautor: Stjepan Matković), *Juraj Dobrila. De confessionesacramentali (doktorska disertacija)*, Pazin, 2012., str. 19-26.

"Hrvatsko-slovenski politički pokret i Prva istarska pokrajinska izložba (1910.)", *Časopis za suvremenu povijest*, Nr. 2 (2012.), Zagreb, str. 455-474.

"Hrvatski narodni preporod u općini Medulin", *Monografija općine Medulin*, Medulin, 2013.